

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διαδικασία Λήψης Απόφασης σε Συνθήκες Κρίσης: Η περίπτωση της Ελλάδας στις κρίσεις με την Τουρκία το 1974, το 1987 και το 1996

Σοφία Χ. Πέππα

Αθήνα 2021

Στον γιο μου

Κάρλο

***«Κάποια μέρα κοιτάζοντας πίσω τα χρόνια που
αγωνίστηκες θα σου φαίνονται τα πιο ωραία»***

Σίγκμουντ Φρόυντ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Χρειάστηκε τελικά αρκετός καιρός ώσπου να ολοκληρωθεί η έρευνα αυτή και θα αποτελέσει παράλειψη να μην ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν καθ'όλη τη διάρκεια του συναρπαστικού αυτού ταξιδιού γνώσης και εσωτερικής αναζήτησης, σκέψης, στοχασμού και εν τέλει προσωπικής ανάπτυξης και σημαντικής αυτοβελτίωσης.

Αρχικά οφείλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κ. Αθανάσιο Πλατιά. Τον κ. Πλατιά είχα την τύχη να τον έχω καθηγητή από τα πρώτα χρόνια των προπτυχιακών μου σπουδών και ως εκ τούτου μας συνδέουν αρκετά χρόνια επιστημονικών συζητήσεων, ανταλλαγής απόψεων και εξαιρετικής συνεργασίας, τα οποία ήταν απολύτως καθοριστικά όσον αφορά σε εμένα και τη μετέπειτα πορεία μου τόσο εντός της ακαδημαϊκής κοινότητας όσο και έξω από αυτή σε επαγγελματικό και προσωπικό επίπεδο.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Ιωάννη Παραβάντη, ο οποίος ως αρχικό μέλος της τριμελούς επιτροπής της διατριβής μου, συνέβαλε καθοριστικά στην καθοδήγησή μου αναφορικά με τα πολύ σημαντικά μεθοδολογικά ζητήματα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, τους κ.κ. Κωνσταντόπουλο και Λιαρόπουλο, οι οποίοι βοήθησαν σημαντικά με τις στοχευμένες παρατηρήσεις τους, διορθώσεις και επισημάνσεις.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την αμέριστη ηθική και υλική συμπαράσταση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	9
1.1. Καθορισμός – Οριοθέτηση του προβλήματος	9
1.2. Αντικείμενο της έρευνας.....	14
1.3. Μεθοδολογία.....	16
1.4. Βασικές υποθέσεις της έρευνας.....	22
1.5. Ερευνητικά ερωτήματα.....	36
1.6. Πηγές δεδομένων	39
1.7. Οργάνωση και δομή της διατριβής.....	39
1.8. Σύνοψη κεφαλαίου.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗΣ Η΄ Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	42
2.1. Ορισμός και χαρακτηριστικά της κρίσης.....	42
2.2. Η εξέλιξη μιας κρίσης σύμφωνα με τον Michael Brecher	53
2.3. Προσδιορισμός της έννοιας «Διαχείριση Κρίσεων».....	56
2.4. Στρατηγική Διαχείριση των Κρίσεων.....	67
2.5. Στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων	69
2.6. Σύνοψη κεφαλαίου.....	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΠΕΙΛΕΣ ΚΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ: Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ.....	84
3.1. Η δομή του διεθνούς συστήματος: Περιορισμοί ή/και κίνητρα στη συμπεριφορά των κρατών.....	84
3.2. Η μεταβολή της ανεξάρτητης μεταβλητής.....	90
3.3. Οι απορρέουσες από την ανεξάρτητη μεταβλητή προβλέψεις.....	93
3.4. Σύνοψη κεφαλαίου.....	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΓΝΩΣΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΛΗΨΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ: ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΛΛΟΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ.....	98

4.1. Η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού και οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές του κράτους.....	98
4.2. Γνωσιακοί περιορισμοί μεμονωμένων ατόμων.....	102
4.3. Γνωσιακοί περιορισμοί μικρών ομάδων (groupthink).....	113
4.4. Γνωσιακοί περιορισμοί γραφειοκρατίας.....	125
4.5. Πως οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές επηρεάζουν την εξαρτημένη μεταβλητή.....	137
4.6. Σύνοψη κεφαλαίου.....	139
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ – ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΜΗ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ: Η ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ.....	141
5.1. Απόφαση και εννοιολογικός προσδιορισμός.....	141
5.2. Η εξαρτημένη μεταβλητή στη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού.....	143
5.3. Αναμενόμενες αποφάσεις.....	145
5.4. Σύνοψη κεφαλαίου.....	149
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	150
ΜΕΡΟΣ Β ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ.....	154
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ Ι: ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΕΩΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	155
7.1. Σύντομο ιστορικό της κρίσης.....	155
7.2. Η «ευκαιρία» για την Ελλάδα και η απόφαση του πραξικοπήματος.....	174
7.3. Φάση πρώτη (ακριβώς πριν από την κρίση): Αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας.....	179
7.4. Η περίοδος της κρίσης: Δεύτερη Φάση.....	183
7.5. Τρίτη φάση (αμέσως μετά την κρίση).....	192
7.6. Η επίδραση των μεταβλητών.....	195
7.7. Σύνοψη κεφαλαίου.....	197
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΙΙ: Η ΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟ ΤΟΥ 1987.....	199

8.1. Σύντομο ιστορικό της κρίσης.....	199
8.2. Η απόφαση εξαγοράς των μετοχών της Denison από το Ελληνικό Δημόσιο.....	217
8.3. Φάση πρώτη (ακριβώς πριν από την κρίση): Αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας.....	221
8.4. Δεύτερη φάση (η κυρίως κρίση)	233
8.5. Τρίτη φάση (η περίοδος αμέσως μετά την κρίση)	249
8.6. Η επίδραση των μεταβλητών	252
8.7. Σύνοψη κεφαλαίου.....	256
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΙΙΙ : Η ΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΑ ΙΜΙΑ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1996	257
9.1. Σύντομο ιστορικό της κρίσης.....	257
9.2. Η προσάραξη του τουρκικού πλοίου στα Ίμια.....	276
9.3. Φάση πρώτη (ακριβώς πριν από την κρίση): Αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας.....	279
9.4. Δεύτερη φάση (η περίοδος της κρίσης)	291
9.5. Τρίτη φάση (η περίοδος μετά την κρίση).....	303
9.6. Συμπεράσματα για την επίδραση των μεταβλητών στην κρίση των Ιμίων	305
9.7. Σύνοψη κεφαλαίου.....	307
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	309
10.1. Γενικά περί εξήγησης.....	309
10.2. Τι συνέβη τελικά στις τρεις περιπτώσεις κρίσεων.....	312
10.3. Η συμβολή της θεωρίας του νεοκλασικού ρεαλισμού στην εξήγηση συμπεριφορών κατά τη διάρκεια κρίσεων εξωτερικής πολιτικής	317
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	325
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	340

ΜΕΡΟΣ Α

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Α) ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Β) ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1. Καθορισμός – Οριοθέτηση του προβλήματος

Το έναυσμα για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας αποτέλεσε ο προβληματισμός για το πως ένα μικρό κράτος, η Ελλάδα στην προκειμένη περίπτωση, λαμβάνει αποφάσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσει μία κρίση στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Ο ανωτέρω προβληματισμός διατυπωμένος με το «πως ένα κράτος αποφασίζει» αφορά αφενός το ποιος ή ποιοι είναι αυτοί που αποφασίζουν κάθε φορά εντός του κράτους, ποια είναι δηλαδή η μονάδα λήψης απόφασης¹ - είναι ο ηγέτης ο τελικός αποφασίζων, είναι μια μικρή ομάδα με την οποία αποφασίζουν από κοινού, υπάρχει κάποιος άλλος σχηματισμός - και αφετέρου σε κάθε περίπτωση πως αυτοί αποφασίζουν κι αν υπόκεινται σε περιορισμούς τόσο αναφορικά με το εύρος των επιλογών τους όσο και ως προς το γιατί και πως αποφασίζουν μια συγκεκριμένη επιλογή.

Το πρώτο και κύριο εργαλείο, το οποίο μάλιστα αποτελεί και τη βασική γραμμή από την οποία θα ξεκινήσει η ανάλυση αυτή, είναι η πρωταρχική παραδοχή, όπως απορρέει από τη θεωρία του νεορεαλισμού, σύμφωνα με την οποία η συμπεριφορά κάθε κράτους καταρχάς περιορίζεται από το διεθνές σύστημα εντός του οποίου τα κράτη διαδρούν μεταξύ τους σε σχέση και με τον συσχετισμό ισχύος τους. Σύμφωνα, με τον εμπνευστή της θεωρίας, τον Waltz² το διεθνές σύστημα ορίζεται ως μία σύνθεση της δομής και των ενιαίων μονάδων, τα κράτη, από τα οποία αποτελείται και τα

¹ Margaret G. Hermann, *How Decisions Units Shape Foreign Policy, A Theoretical Framework*, 2001, International Studies Association, p. 57.

² Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979.

οποία διαδρούν μεταξύ τους. Το διεθνές σύστημα ωστόσο χαρακτηρίζεται από αναρχία, καθώς δεν υπάρχει καμία ανώτερη δύναμη που να ρυθμίζει τις σχέσεις εντός του συστήματος. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια τα κράτη προφανώς να επιδιώκουν την επίτευξη των συμφερόντων τους, μόνα τους, από τη μία πλευρά και από την άλλη ακριβώς επειδή τα υπόλοιπα κράτη θεωρούνται εν δυνάμει απειλή, δεδομένης της ύπαρξης της αναρχίας του συστήματος, να επιδιώκουν αφενός την επιβίωσή τους εντός του συστήματος και αφετέρου τη μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους. Όλη αυτή η διαδικασία όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται από τους ρεαλιστές, έχει ως αποτέλεσμα τη βασική υπόθεση αναφορικά με τη συμπεριφορά των κρατών, σύμφωνα με την οποία, παρόμοια κράτη εντός του διεθνούς συστήματος αναμένεται να συμπεριφέρονται με παρόμοιο τρόπο ανεξάρτητα από τις εσωτερικές δομές και διαφορές τους, αν επιθυμούν να διατηρήσουν τα συμφέροντά τους, τη θέση τους στο διεθνές σύστημα και να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους. Στη διαφορετική περίπτωση που τα κράτη δεν συμμορφώνονται με τη λογική της άναρχης δομής, τιμωρούνται από το ίδιο το σύστημα³. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Sterling - Folker⁴, τα κράτη είναι ελεύθερα να δράσουν όπως επιθυμούν. Είναι επίσης ελεύθερα να πεθάνουν. "States are free to act as they wish. They are also free to die."

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Waltz και πάλι, η θεωρία του νεορεαλισμού προσπαθεί να εξηγήσει τα αποτελέσματα της διάδρασης των κρατών εντός του διεθνούς συστήματος και για αυτό αποτελεί θεωρία της διεθνούς πολιτικής. Περιλαμβάνει ορισμένες γενικές υποθέσεις σχετικά με τα κίνητρα της συμπεριφοράς των μεμονωμένων κρατών, αλλά σε καμία περίπτωση η

³ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison - Wesley Publishing Company, 1979.

⁴ Jennifer Sterling - Folker, *Realist Environment, Liberal Process, and Domestic - Level Variables*, International Studies Quarterly, Wiley, 1997, Vol. 41, No 1.

θεωρία δεν εξηγεί τη συμπεριφορά των κρατών σε κάθε λεπτομέρεια ή σε όλες τις περιπτώσεις. Χαρακτηριστικά ο Waltz αναφέρει:

«Μία θεωρία διεθνούς πολιτικής ...μπορεί να περιγράψει το εύρος των πιθανών αποτελεσμάτων των ενεργειών και των διαδράσεων των κρατών εντός του συστήματος και να δείξει πως το εύρος των προσδοκιών ποικίλει, καθώς το σύστημα αλλάζει. Μπορεί επίσης να μας πει τι πιέσεις ασκούνται και τι πιθανότητες τίθενται από συστήματα διαφορετικής δομής, αλλά δεν μπορεί να μας πει πως και πόσο αποτελεσματικά θα ανταποκριθούν σε αυτές τις πιέσεις και τις πιθανότητες οι μονάδες του συστήματος...Με δεδομένο ότι η δυναμική του συστήματος περιορίζει την ελευθερία των μονάδων, η συμπεριφορά τους και τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς τους είναι προβλέψιμα...(αλλά γενικά) μια θεωρία διεθνούς πολιτικής σχετίζεται με την εξωτερική πολιτική των κρατών αλλά εξηγεί μόνο πολύ συγκεκριμένες διαστάσεις αυτής»⁵.

Επίσης, αναφέρει ο Waltz, πως η θεωρία του νεορεαλισμού μας λέει πως αναμένεται να συμπεριφερθεί κάθε κράτος εντός του διεθνούς συστήματος μακροπρόθεσμα, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να προβλέψει τι θα κάνει ένα κράτος σε μια συγκεκριμένη κατάσταση σε μια δεδομένη χρονική στιγμή – “We cannot know what state X will do on Tuesday”⁶. Ωστόσο, αυτό που είναι σημαντικό να επισημανθεί και να τονισθεί ξανά είναι πως το σύστημα προσφέρει τα κίνητρα ώστε να συμπεριφερθούν κατάλληλα τα κράτη, αλλά σε καμία περίπτωση δεν καθορίζει τη συμπεριφορά των κρατών. Ο Waltz αναφέρει συνεχώς πως η δομή του διεθνούς συστήματος προδιαθέτει και περιορίζει τα κράτη αλλά σε καμία περίπτωση δεν καθορίζει⁷. Το σύστημα ενθαρρύνει τα κράτη να προβούν σε συγκεκριμένες ενέργειες, αλλά δεν είναι σίγουρο ότι αυτά θα πραγματοποιήσουν τις ενέργειες αυτές. Το σύστημα δηλαδή δεν είναι

⁵ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid. p. 65, 69, 72.

καθοριστικό ως προς τη συμπεριφορά των κρατών υπό την έννοια ότι δεν κάνει αυτό τη δουλειά για λογαριασμό των κρατών⁸. Η διαδικασία αυτό προστασίας των κρατών για παράδειγμα εφαρμόζεται μέσω μιας πολιτικής διαδικασίας, όπως και κάθε άλλο στοιχείο άλλωστε της πολιτικής. Τα κράτη είναι υπεύθυνα να κινητοποιηθούν ώστε να ανταποκριθούν στις απειλές καθώς και να αντιληφθούν αντικειμενικά τη θέση τους εντός του διεθνούς συστήματος, και όχι το σύστημα⁹. Ο Gideon Rose¹⁰ αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι πιέσεις του συστήματος και τα κίνητρα που αυτό προσφέρει μπορεί να διαμορφώσουν τα εξωτερικά όρια και τη γενική κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους χωρίς όμως να είναι τόσο ισχυρά ή ακριβή ώστε να καθορίζουν τις λεπτομέρειες της συμπεριφοράς του. Αντίστοιχα, σύμφωνα με τον Schweller¹¹, εξαιτίας της δομής του συστήματος μπορεί να προβλεφθούν τα αποτελέσματα και οι συνέπειες των ενεργειών των κρατών αλλά όχι οι συγκεκριμένες ενέργειές τους, οι προθέσεις τους ή οι στόχοι της εξωτερικής τους πολιτικής την κάθε δεδομένη χρονική στιγμή. Ταυτόχρονα, οι εξωτερικές πιέσεις σε καμία περίπτωση δεν είναι τόσο έντονες που να οδηγούν τους δρώντες να αντιδρούν αυτόματα και δίχως καμία ελευθερία επιλογής¹².

Συνεπώς, για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε, να ερμηνεύσουμε και να εξηγήσουμε τη συμπεριφορά της Ελλάδας κατά τη διάρκεια τριών

⁸ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, 1998, 51, No 1.

⁹ Brian Rathbun, *A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism*, Security Studies, 17:294-321, 2008 Taylor & Francis Group, LLC, p. 306.

¹⁰ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, 1998 51, No 1, p.146.

¹¹ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press, 2006, p.15.

¹² Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration, Essays on International Politics*, The John Hopkins Press, 1962, p. 13.

περιπτώσεων κρίσης με την Τουρκία, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, δεν αρκεί να εξετάσουμε μόνο τους περιορισμούς και τα κίνητρα όπως προκύπτουν από το διεθνές σύστημα, αλλά θα πρέπει να ερευνήσουμε ταυτόχρονα το τι γίνεται εντός του κράτους, ώστε να παρατηρήσουμε αφενός ότι γίνονται αντιληπτά τα παραπάνω κίνητρα και οι περιορισμοί του διεθνούς συστήματος και αφετέρου να δούμε τις λεπτομέρειες, περαιτέρω ενδεχομένως περιορισμούς και τις συγκεκριμένες εν τέλει επιλογές της εξωτερικής πολιτικής, όπως αυτές αποφασίστηκαν σε κάθε περίπτωση κρίσης.

Στο σημείο αυτό, είναι προφανές ότι υπεισέρχεται αλλαγή στο επίπεδο ανάλυσης. Από το διεθνές επίπεδο περνάμε στο επίπεδο του κράτους¹³. Η μετάβαση αυτή δεν γίνεται αυθαίρετα ούτε ακυρώνει το παράδειγμα του νεορεαλισμού, όπως θα δούμε αναλυτικά και παρακάτω, αλλά γίνεται υπό το φως της θεωρίας του νεοκλασικού ρεαλισμού, η οποία εξηγεί και αιτιολογεί αναλυτικά το γιατί όταν θέλουμε να κατανοήσουμε συγκεκριμένες πολιτικές των κρατών είναι απαραίτητη, εκτός από την ανάλυση στο διεθνές επίπεδο και η μετάβαση και ανάλυση και εντός του επιπέδου του κράτους. Στην ουσία επιδιώκεται η εξέταση και ανάλυση των δύο επιπέδων όχι μεμονωμένα και ξεχωριστά αλλά συνδυαστικά, ως η λογική συνέχεια του ενός με το άλλο, καθώς όπως ήδη τονίσθηκε, ότι υπαγορεύεται (αναφερόμενοι σε περιορισμούς) από το διεθνές σύστημα πρέπει αυτό να γίνεται αντιληπτό από το κράτος. Ωστόσο, η συμπεριφορά

¹³ Το ζήτημα των επιπέδων το έθεσε και το επεξεργάστηκε πρώτος ο David Singer, σύμφωνα με τον οποίο, σε κάθε τομέα επιστημονικής έρευνας υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους τα υπό εξέταση φαινόμενα μπορούν να τεθούν για το σκοπό της συστημικής ανάλυσης (J. David Singer, *The Level of Analysis Problem in International Relations*, K. Knorr & S. Verba, *The International System: Theoretical Essays*, Princeton University Press, 1961, p. 77). Είτε στις φυσικές επιστήμες είτε στις κοινωνικές, ο ερευνητής μπορεί να επιλέξει αν θα επικεντρώσει τη μελέτη του σε ένα μέρος ή στα μέρη αυτού του συνόλου, αν θα επιλέξει δηλαδή το μάκρο ή το μικρό επίπεδο (Δημήτρης Κώνστας, Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, Τόμος Α, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σελ.118-119).

του κράτους τελικά έχει αντίκτυπο και επιπτώσεις στο διεθνές σύστημα, καθώς το σύστημα είτε επιβραβεύει είτε τιμωρεί. Η όλη διαδικασία ξεκινάει και τελειώνει στο διεθνές σύστημα ενώ παρεμβάλλεται το κράτος ως προς τη διαμόρφωση των συγκεκριμένων πολιτικών και της συμπεριφοράς κάθε φορά. Ως εκ τούτου τα δύο αναφερόμενα επίπεδα χρησιμοποιούνται όχι για να δυσκολέψουν ή να δημιουργήσουν μεγαλύτερη σύγχυση στον αναγνώστη, αλλά αντιθέτως χρησιμοποιούνται προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνδέσεις μεταξύ των δύο επιπέδων, οι οποίες με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στην ολοκλήρωση και τη συσσώρευση της γνώσης που αποκτάται από το καθένα από αυτά, προκειμένου να κατανοηθεί και να εξηγηθεί πληρέστερα η συμπεριφορά του κράτους και η διαμόρφωση της εξωτερικής του πολιτικής.

1.2. Αντικείμενο της έρευνας

Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας λοιπόν, όπως ήδη προαναφέρθηκε, επιδιώκεται η ερμηνεία¹⁴, κατανόηση και εξήγηση του τρόπου με τον οποίο η Ελλάδα αντέδρασε και έλαβε συγκεκριμένες αποφάσεις προκειμένου να αντιμετωπίσει τρεις περιπτώσεις κρίσης με την Τουρκία. Επιχειρείται, δηλαδή, η κατανόηση της στάσης της χώρας σε πολύ συγκεκριμένες

¹⁴ Σύμφωνα με τον Van Evera και τον ορισμό που δίνει για την ερμηνεία, «...ερμηνεία είναι οι αιτιώδεις νόμοι ή οι αιτιώδεις υποθέσεις που συνδέουν την αιτία με το φαινόμενο που προκαλείται, δείχνοντας τον τρόπο που προκαλείται η αιτιότητα», (Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση, σελ. 34). Εδώ ουσιαστικά ο Van Evera όταν αναφέρεται στους αιτιώδεις νόμους ή στις αιτιώδεις υποθέσεις υπονοεί ουσιαστικά τις θεωρίες, οι οποίες με τη σειρά τους, σύμφωνα με τον ίδιο, «είναι διατυπώσεις γενικού περιεχομένου που περιγράφουν, εξηγούν και ερμηνεύουν τις αιτίες ή τα αποτελέσματα διαφόρων φαινομένων», (Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση, σελ. 21).

περιπτώσεις, ενδεχομένως υπό συνθήκες απειλής ή ευκαιρίας, εντός πολύ μικρού χρονικού διαστήματος και η εξεύρεση και παρατήρηση των λεπτομερειών και των περιορισμών κατά τον σχηματισμό της συμπεριφοράς της. Το αντικείμενο συνεπώς της έρευνας αφορά συγκεκριμένες πολιτικές σχετιζόμενες με την εξωτερική πολιτική της χώρας και ακόμα πιο συγκεκριμένα αφορά αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής σε κρίση - και συνεπώς εμπίπτει στο πεδίο της ανάλυσης εξωτερικής πολιτικής.

Η ανάλυση θα γίνει υπό τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού, η οποία όπως θα δούμε και παρακάτω, δίνοντας έμφαση τόσο στο εξωτερικό ερέθισμα που κάθε κράτος δέχεται από το διεθνές σύστημα όσο και στις εσωτερικές εντός του κράτους διαδικασίες διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του, καταφέρνει κατά την άποψή μου, να δώσει πλήρη εικόνα και ικανοποιητικότερες εξηγήσεις, αναφορικά με τη στάση και τις αποφάσεις των κρατών σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και καταστάσεις. Σύμφωνα και με τον Foulon¹⁵ πρόκειται για μια δύο επιπέδων διατύπωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, η οποία δίνει προτεραιότητα καταρχάς στη δομή του διεθνούς συστήματος και στη συνέχεια περιλαμβάνει παράγοντες από το επίπεδο του κράτους ως δευτερεύουσες μεταβλητές προκειμένου να εξηγήσει αποτελεσματικότερα την εξωτερική πολιτική. Στην πραγματικότητα ο νεοκλασικός ρεαλισμός βελτιώνει την επεξηγηματική ακρίβεια μέσω του πολυεπίπεδου πλαισίου του¹⁶, όπου σύμφωνα με τους Ripsman, Taliaffero και Lobell δεν αποτελεί μια μεμονωμένη ενιαία θεωρία αλλά διαθέτει ποικίλα μοντέλα¹⁷. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο νεοκλασικός ρεαλισμός εξηγεί το γιατί κράτη παρόμοια

¹⁵ Michael Foulon, *Neoclassical Realism: Challengers and Bringing Identities*, *International Studies Review*, 2015, 17, 635-661.

¹⁶ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press, 2006, p.16.

¹⁷ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realism, The State and Foreign Policy*, Cambridge University Press, 2009.

εντός του διεθνούς συστήματος ορισμένες φορές συμπεριφέρονται με διαφορετικό τρόπο υποθέτοντας ότι η διαφοροποίηση αυτή υπάρχει εξαιτίας διαφορών της εσωτερικής δομής των κρατών¹⁸.

1.3. Μεθοδολογία

Ο βασικός λοιπόν στόχος της έρευνας αυτής είναι η ερμηνεία και η διεξαγωγή εξηγήσεων και απαντήσεων σχετικά με τον τρόπο που λαμβάνονται οι αποφάσεις από τους εμπλεκόμενους δρώντες κατά τη διάρκεια μιας κρίσης ζητήματος εξωτερικής πολιτικής. Στην ουσία, πρόκειται για τη μελέτη και την εξήγηση συμπεριφορών στον πραγματικό κόσμο, η οποία πραγματοποιείται μέσω της επιλογής της μεθόδου της ποιοτικής ανάλυσης δεδομένων στη βάση της ερμηνευτικής προσέγγισης. Η ποιοτική ανάλυση ερμηνευτικών προσεγγίσεων κρίνεται ως η καταλληλότερη μέθοδος για την ανάλυση των θεμάτων της διατριβής αυτής κι αυτό αιτιολογείται πλήρως, όπως θα δούμε ευθύς παρακάτω από τη διεθνή βιβλιογραφία και αναφορικά με το τι συνιστά η μέθοδος αυτή.

Σύμφωνα με τους Denzin και Lincoln¹⁹, ένας από τους τρόπους οριοθέτησης της ποιοτικής έρευνας είναι ο ακόλουθος:

«Η ποιοτική έρευνα είναι μία δραστηριότητα, η οποία τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Αφορά ένα σύνολο ερμηνευτικών και υλικών πρακτικών, οι οποίες κάνουν τον κόσμο ορατό.... Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική, φυσιοκρατική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ποιοτικοί ερευνητές μελετούν

¹⁸ Michael Foulon, *Neoclassical Realism: Challengers and Bringing Identities*, *International Studies Review*, 2015, 17, 635-661.

¹⁹ N.K. Denzin & Y.S Lincoln, *Handbook of Qualitative Research*, 3rd Edition 2005, Thousand Oaks, CA: Sage στο Φιλία Ίσαρη, Μάριος Πουρκός, *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα, 2015, σελ. 12-13.

τα πράγματα στο φυσικό τους πλαίσιο, επιχειρώντας να δώσουν νόημα ή να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα με όρους των νοημάτων που οι άνθρωποι δίνουν σε αυτά....»

Ωστόσο σε πολλές περιπτώσεις, επιχειρείται να ορισθεί η έννοια της ποιοτικής έρευνας μέσω των διαφοροποιήσεων της με την ποσοτική έρευνα. Υπό αυτό το πρίσμα, ποιοτική έρευνα είναι η έρευνα η οποία πραγματοποιείται χωρίς τη χρησιμοποίηση αριθμητικών δεδομένων και μαθηματικών υπολογισμών²⁰. Παρόμοια προσέγγιση υιοθετούν οι Strauss και Corbin²¹. Τέλος, σύμφωνα και με τον Parker ²², οι ποιοτικές προσεγγίσεις είναι κατάλληλες για τη μελέτη των ανθρώπων και των συμπεριφορών στον πραγματικό κόσμο.

Προφανώς και από όλους τους παραπάνω ορισμούς, οι οποίοι ωστόσο δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους, αιτιολογείται απολύτως αναφορικά με τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας, η επιλογή της μεθόδου της ποιοτικής ανάλυσης των ερμηνευτικών προσεγγίσεων, η οποία επιδιώκει ακριβώς αυτό, όπως ορίστηκε παραπάνω για τις ποιοτικές έρευνες, τη μελέτη και την ερμηνεία δηλαδή των ατόμων και των συμπεριφορών στον πραγματικό κόσμο και συγκεκριμένα τη μελέτη με σκοπό την εξήγηση και ερμηνεία των συμπεριφορών ως προς τη λήψη σημαντικών αποφάσεων κατά τη διάρκεια μιας κρίσης. Ωστόσο, η παρατήρηση του κόσμου στο πλαίσιο της διατριβής αυτής πραγματοποιείται μέσω της περιπτωσιολογικής έρευνας. Το εργαλείο δηλαδή που χρησιμοποιείται για την αποτελεσματική παρατήρηση και ερμηνεία των συμπεριφορών στον πραγματικό κόσμο είναι η μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων.

²⁰ N. Hayes, *Doing Qualitative Research in Education Settings*, New York University Press, 1997.

²¹ A. Strauss & J. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, Newbury Park, CA: Sage, 1990.

²² Ian Parker, *Qualitative Research*, Psychology Review, 1995, Vol:2, No2, pp.13-15.

Η περιπτωσιολογική έρευνα είναι η σε βάθος μελέτη ενός φαινομένου μέσα από μια συγκεκριμένη περίπτωση. Σύμφωνα με τον Yin διακρίνονται τρία βασικά είδη μελέτης περίπτωσης²³: α) η μελέτη που επιδιώκει την παραγωγή θεωρίας, ή ελέγχει θεωρία αναζητώντας κατά κύριο λόγο αιτιώδεις σχέσεις, συνήθως αποκαλείται επεξηγηματική μελέτη περίπτωσης, β) η μελέτη που αφηγείται μια ιστορία παρέχοντας αφηγηματικές περιγραφές. Πρόκειται για την περιγραφική μελέτη περίπτωσης και γ) η διερευνητική μελέτη περίπτωσης που λειτουργεί πιλοτικά για άλλες μελέτες. Για τον εν λόγω ερευνητή η μελέτη περίπτωσης μπορεί να προσφέρει εξηγήσεις, περιγραφές και δυνατότητα διερεύνησης της περίπτωσης εντός του καθημερινού πλαισίου στο οποίο αυτή υπάρχει και λειτουργεί. Ο Bassegy, που συμφωνεί σε σημαντικό βαθμό με τον Yin, προσθέτει στην τυπολογία του την αξιολογική μελέτη περίπτωσης, που αποτελεί αξιολογική έρευνα η οποία αποσκοπεί στη διατύπωση αξιολογικής κρίσης²⁴.

Στο πλαίσιο της διατριβής αυτής ο τύπος της περιπτωσιολογικής έρευνας είναι επεξηγηματικός και διερευνητικός. Μέσα από τη μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων επιδιώκεται όπως πολλές φορές αναφέρθηκε η επεξήγηση της συμπεριφοράς στη βάση πάντα της συγκεκριμένης θεωρίας. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν πρόκειται για περιγραφική περιπτωσιολογική έρευνα γεγονός που είναι χρήσιμο να επισημανθεί καθώς δικαιολογεί τις περιπτώσεις που έχουν επιλεγεί και οι οποίες είναι σε κάθε

²³ Robert Yin, *Case Study Research: Design and Methods*, Sage Publications, California, 2009, στο Γιώργος Μαγγόπουλος, *Η μελέτη περίπτωσης ως ερευνητική στρατηγική στην αξιολόγηση προγραμμάτων: Θεωρητικοί Προβληματισμοί*, Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τόμος ΙΣΤ, τεύχος 64, 2014, σελ. 75.

²⁴ Michael Bassegy, *Case Study Research in Educational Settings*, Open University Press, Buckingham, 1999, στο Γιώργος Μαγγόπουλος, *Η μελέτη περίπτωσης ως ερευνητική στρατηγική στην αξιολόγηση προγραμμάτων: Θεωρητικοί Προβληματισμοί*, Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τόμος ΙΣΤ, τεύχος 64, 2014, σελ. 75.

περίπτωση πολύ γνωστές και χιλιοειπωμένες. Στο πλαίσιο της διατριβής αυτής οι πολύ γνωστές αυτές περιπτώσεις επιδιώκεται να εξηγηθούν με ένα διαφορετικό και ενδεχομένως πρωτότυπο τρόπο μέσω της ανάλυσης εξωτερικής πολιτικής με τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού.

Η μελέτη περίπτωσης ωστόσο θεωρείται μια ιδιαίτερα δύσκολη και απαιτητική ερευνητική στρατηγική. Για να μπορέσει ο ερευνητής να υπερβεί τις δυσκολίες και την κριτική που της ασκείται (πχ εντός κάθε έρευνας δεν είναι δυνατόν να εξεταστεί μεγάλος αριθμός περιπτώσεων) θα πρέπει για τις λίγες περιπτώσεις που μελετώνται κάθε φορά να λειτουργήσει πειθαρχημένα, μεθοδευμένα και οργανωμένα, σχεδιάζοντας από νωρίς την πορεία της μελέτης.

Για τους παραπάνω λόγους και προς αντιμετώπιση των ενδεχόμενων προβλημάτων επιλέγεται η ανάλυση των περιπτώσεων να γίνει μέσω της μεθόδου της Συγκριτικής Ανάλυσης η οποία είναι δομημένη και εστιασμένη (the method of structured, focused comparison). Η μέθοδος και η λογική της εστιασμένης και δομημένης συγκριτικής ανάλυσης είναι απλή, σαφής και ξεκάθαρη. Σύμφωνα με τον Alexander George²⁵, δομημένη, σημαίνει ότι ο ερευνητής διατυπώνει γενικές ερωτήσεις, οι οποίες ανταποκρίνονται στον βασικό στόχο και στο αντικείμενο της μελέτης και οι οποίες είναι κοινές για κάθε περίπτωση που αναλύεται. Οι κοινές ερωτήσεις αποτελούν στην ουσία βασικό οδηγό για τη συλλογή των δεδομένων και επιπλέον έχουν ως αποτέλεσμα τη συστηματική σύγκριση και συσώρευση των πιθανών ευρημάτων σε κάθε περίπτωση. Παρακάτω σε χωριστή ενότητα παρατίθενται οι κοινές ερωτήσεις που έχουν επιλεγεί προς διερεύνηση και απάντηση για τις τρεις περιπτώσεις της συγκεκριμένης έρευνας. Η μέθοδος είναι εστιασμένη²⁶ στο βαθμό που αντιμετωπίζει μόνο συγκεκριμένες πλευρές των ιστορικών περιπτώσεων που εξετάζονται. Αυτό είναι λογικό,

²⁵ A. George and A. Bennett, *Case Study and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2004, σελ. 67.

²⁶ Ibid, σελ. 67.

αναμενόμενο και απολύτως θεμιτό με δεδομένο ότι οι περιπτώσεις εξετάζονται σε βάθος και επιδιώκεται η απόκτηση συγκεκριμένης γνώσης μέσω των πολύ συγκεκριμένων ερωτημάτων που τίθενται. Οι περιπτώσεις αναλύονται κάτω από το πολύ συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο σε συνδυασμό με το κατάλληλο για το αντικείμενο αυτό θεωρητικό πλαίσιο.

Η μέθοδος αυτή, ωστόσο, επινοήθηκε για τη μελέτη της ιστορικής εμπειρίας με τέτοιο τρόπο όμως, όπου παράγεται γενική γνώση για σημαντικά προβλήματα εξωτερικής πολιτικής²⁷. Κύρια στόχευση είναι η ανάλυση φαινομένων με τρόπο, ο οποίος θα μπορεί να εντάσσει τις εξηγήσεις κάθε περίπτωσης αναφορικά με ένα συγκεκριμένο φαινόμενο σε ένα ευρύτερο και πιο περίπλοκο θεωρητικό πλαίσιο. Ουσιαστικά, σκοπός της μεθόδου είναι η αποθάρρυνση των ερευνητών να βασίζονται σε μια μεμονωμένη ιστορική αναλογία κάθε φορά που καλούνται να αντιμετωπίσουν μια καινούργια περίπτωση²⁸. Αυτή ουσιαστικά είναι η ειδιοποιός διαφορά του ιστορικού ερευνητή, ο οποίος μόνο περιγράφει τα γεγονότα σε κάθε περιπτωσιολογική μελέτη από την επεξηγηματική ανάλυση στη βάση συγκεκριμένης θεωρίας των περιπτώσεων αυτών.

Καθοριστικής σημασίας επίσης για την πορεία και τα αποτελέσματα της έρευνας κρίνεται η επιλογή των περιπτώσεων που μελετώνται. Ο Van Evera έχει ξεχωρίσει έντεκα κριτήρια ως τα πιο σημαντικά για την επιλογή της περιπτωσιολογικής μελέτης²⁹. Αυτά είναι: α) ο πλούτος των δεδομένων, β) οι ακραίες τιμές των μεταβλητών, γ) οι μεγάλες διακυμάνσεις των μεταβλητών εντός κάθε περίπτωσης, δ) η απόκλιση των προβλέψεων που έγιναν για την περίπτωση από ανταγωνιστικές θεωρίες, ε) η ομοιότητα των συνθηκών γενικού πλαισίου της περίπτωσης με συνθήκες της τρέχουσας

²⁷ A. George and A. Bennett, *Case Study and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2004, σελ. 67.

²⁸ Ibid, σελ. 67.

²⁹ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση, Σελ. 128-129.

πολιτικής, στ) το πρωτότυπο των συνθηκών γενικού πλαισίου, ζ) η δυνατότητα ελεγχόμενης σύγκρισης με άλλες περιπτώσεις, η) ο περιθωριακός τους χαρακτήρας, θ) η ενδογενής σημασία τους, ι) η δυνατότητα επαλήθευσης προηγούμενων ελέγχων, κ) η δυνατότητα εκτέλεσης ελέγχου που είχε προηγουμένως παραλειφθεί. Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να πληρούνται και τα 11 αυτά κριτήρια του Van Evera για να θεωρηθεί ότι έχει γίνει σωστά η επιλογή της περίπτωσης. Σύμφωνα, πάλι με τον ίδιο, τα έντεκα αυτά κριτήρια ουσιαστικά εκφράζουν δύο πολύ βασικά κριτήρια για την επιλογή της περίπτωσης³⁰. Πρώτον, ο ερευνητής να επιλέγει τις περιπτώσεις εκείνες που εξυπηρετούν με τον καλύτερο τρόπο το αντικείμενο και τον σκοπό της έρευνάς του και δεύτερον να εξυπηρετούν τον έλεγχο των προβλέψεων από τη θεωρία.

Στην έρευνα αυτή έχουν επιλεγεί τρεις πολύ γνωστές περιπτώσεις κρίσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Πρόκειται για την κρίση της εισβολής στην Κύπρο το 1974, την κρίση στο Αιγαίο τον Μάρτιο του 1987 και την κρίση των Ιμίων το 1996. Οι λόγοι που επιλέχθηκαν οι τρεις αυτές περιπτώσεις με βάση και με όσα αναφέρθηκαν μόλις παραπάνω σύμφωνα με τον Van Evera είναι οι ακόλουθοι: α) και για τις τρεις περιπτώσεις θεωρούμε ότι υπάρχει πλούτος δεδομένων, τόσο από άλλους ερευνητές που έχουν επίσης μελετήσει τις ίδιες περιπτώσεις όσο και από τα διαθέσιμα αρχεία. Τα πλούσια αυτά δεδομένα είναι σημαντικά καθώς μας βοηθούν να απαντήσουμε περισσότερες τιθέμενες ερωτήσεις πιο εύκολα. β) θεωρούμε ότι και οι τρεις περιπτώσεις εξυπηρετούν σημαντικά την ύπαρξη απαντήσεων μέσα από τις προβλέψεις της θεωρίας σε σχέση με τα κοινά τιθέμενα ερωτήματα, καθώς και οι τρεις αφορούν κρίση ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία, και αυτή η επανάληψη μέσα στον χρόνο ενδεχομένως κρίνεται σημαντική για να δούμε το κατά πόσο οι

³⁰ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, 1^η Έκδοση, Σελ.129.

συμπεριφορές μένουν ίδιες ή αλλάζουν και γενικά το κατά πόσο ακολουθούν τις προβλέψεις της θεωρίας συστηματικά.

1.4. Βασικές υποθέσεις της έρευνας

Το ζητούμενο στην παρούσα μελέτη είναι η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκε η συμπεριφορά της Ελλάδας όταν βρέθηκε αντιμέτωπη στα τρία περιστατικά κρίσης με τη γειτονική Τουρκία. Όπως θα δούμε και παρακάτω η κρίση με τα βασικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της, τα οποία είναι η απειλή σε βασική αξία, ο περιορισμένος χρόνος αντίδρασης και η αυξημένη πιθανότητα εμπλοκής σε πόλεμο³¹, αποτελεί μία ιδιαιτέρως απαιτητική κατάσταση, στην οποία τα κράτη, τόσο τα άμεσα εμπλεκόμενα όσο ενδεχομένως και άλλα, καλούνται πολύ γρήγορα να αντιδράσουν, να αποφασίσουν και να διαμορφώσουν τη στάση τους σχετικά με την κατάσταση. Ωστόσο, τα κράτη, η Ελλάδα στην προκειμένη περίπτωση μπορούν να αποφασίσουν και να επιλέξουν τις ενέργειές τους απολύτως ελεύθερα ή αυτά υπόκεινται σε περιορισμούς και πιέσεις κατά τη διαμόρφωση της εξωτερικής τους πολιτικής, της λήψης των αποφάσεων και εν τέλει της συμπεριφοράς τους και ειδικά στην περίπτωση αντιμετώπισης μιας κρίσης;

Προφανώς και η απάντηση είναι αρνητική και αυτό αποτελεί και τη βασική υπόθεση της μελέτης³², σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα αλλά και

³¹ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, p. 25.

³² Η υπόθεση αποτελεί τον στόχο κάθε έρευνας, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και την αρχική παραδοχή προς διερεύνηση, την απάντηση δηλαδή στο ερευνητικό ερώτημα. Είναι ουσιαστικά αυτό που αναμένεται να αποδειχθεί μέσω της έρευνας. Μια ερευνητική υπόθεση αποτελείται από δύο μεταβλητές, όπου σύμφωνα με τον VanEevera, «μεταβλητή είναι μία έννοια η οποία μπορεί να εκλάβει διάφορες τιμές» και μία παραδοχή που σχετίζεται με αυτές. Ο ερευνητής είναι αυτός ο οποίος κάνει μια υπόθεση για τη σχέση που οι συγκεκριμένες

κάθε κράτος όταν καλείται να αποφασίσει για τέτοια ζητήματα, θεωρούμε ότι περιορίζεται ως προς τις διαθέσιμες επιλογές, καταρχάς από τη δομή του διεθνούς συστήματος. Η παραδοχή αυτή αποτελεί το σημείο εκκίνησης του τρόπου διερεύνησης της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του κράτους και για αυτό το λόγο αποτελεί την ανεξάρτητη μεταβλητή της έρευνας³³. Ας δούμε με λίγα λόγια, τι ακριβώς σημαίνει αυτό και πως η ανεξάρτητη αυτή μεταβλητή επηρεάζει τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και εν τέλει τη συμπεριφορά της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία³⁴.

Όπως χαρακτηριστικά ο Gideon Rose έγραψε το 1998, η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής κάθε κράτους καθοδηγείται πρωτίστως και κυρίως από τη θέση του στο διεθνές σύστημα και ειδικότερα από τη σχετική του ισχύ και ικανότητα εντός του συστήματος³⁵. Τι ακριβώς είναι όμως το διεθνές σύστημα; Ποιοι είναι οι κύριοι και βασικοί του δρώντες; Ποια η δυναμική του συστήματος; Ποιος είναι ο σκοπός του³⁶;

Σύμφωνα με τον νεορεαλισμό τα κράτη αποτελούν τη βασική μονάδα εντός του διεθνούς συστήματος, τα οποία τα χαρακτηρίζει η μεταξύ τους

μεταβλητές μπορεί να έχουν. Οι μεταβλητές αυτές είναι η ανεξάρτητη και η εξαρτημένη μεταβλητή, (Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση, Σελ. 26).

³³ Η ανεξάρτητη μεταβλητή είναι αυτή η μεταβλητή η οποία επηρεάζει την εξαρτημένη. Σύμφωνα με τον Van Evera, ανεξάρτητη μεταβλητή είναι η μεταβλητή η οποία εκφράζει το αιτιώδες φαινόμενο της αιτιώδους θεωρίας ή υπόθεσης, (Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση, Σελ. 26).

³⁴ Σε οικείο κεφάλαιο παρακάτω θα εξηγηθεί αναλυτικά πως η δομή του διεθνούς συστήματος ως ανεξάρτητη μεταβλητή επηρεάζει την απόφαση.

³⁵ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, Vol. 51, no 1, 1998, p.146.

³⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 34-35.

διάδραση. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Waltz³⁷, το διεθνές σύστημα ορίζεται ως εξής:

«Διεθνή πολιτικά συστήματα, σχηματίζονται από τη διάδραση αυτόνομων μονάδων. Οι διεθνείς δομές ορίζονται εντός των πρωταρχικών πολιτικών μονάδων μιας εποχής, οι οποίες είναι πόλεις, κράτη, αυτοκρατορίες ή έθνη. Η δομή εμφανίζεται από αυτή τη συνύπαρξη των κρατών».

Ο Waltz υποστηρίζει ότι τα βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος είναι: α) η δομή του, η θέση δηλαδή του κάθε κράτους σε σχέση με τα υπόλοιπα, β) ο βαθμός διαφοροποίησής τους ή η μη διαφοροποίηση μεταξύ τους, και τέλος η κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ τους³⁸. Το διεθνές πολιτικό σύστημα περιορίζει και σχηματίζει τη συμπεριφορά των μονάδων του (των κρατών) μέσω των μηχανισμών της ένταξης και του ανταγωνισμού. Διαχρονικά, τα κράτη μαθαίνουν από τις τύχες των άλλων κρατών όταν επιλέγουν να μη συμμορφώνονται με τα κίνητρα και τους περιορισμούς του συστήματος³⁹. Από αυτήν ωστόσο την περιγραφή του διεθνούς συστήματος δεν συνάγεται σε καμία περίπτωση ότι το διεθνές σύστημα καθορίζει τη συμπεριφορά των μονάδων του. Το διεθνές σύστημα και συγκεκριμένα η δομή του διεθνούς συστήματος επιβάλλει περιορισμούς οριοθετώντας το εύρος των πιθανών στρατηγικών αντιδράσεων και διαπραγματευτικών αποτελεσμάτων ανάμεσα στα κράτη⁴⁰. Επίσης, όπως

³⁷ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p.71.

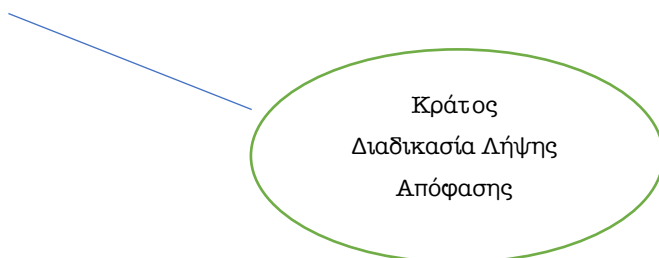
³⁸ John Gerard Ruggie, *Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis*, in Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 35.

³⁹ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p.76.

⁴⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 36.

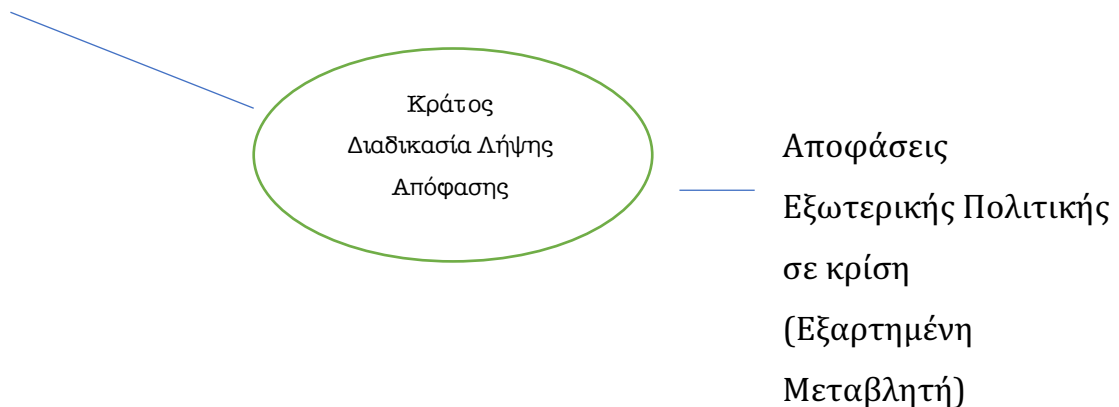
ήδη προαναφέρθηκε, η άναρχη δομή του συστήματος δημιουργεί ανασφάλεια στα κράτη, τα οποία ελλείπει μιας ανώτερης αρχής, η οποία να ρυθμίζει το σύστημα, αναγκάζονται μόνα τους να μεριμνούν αφενός για την προστασία τους μέσω της αύξησης της ασφάλειάς τους και της επιβιώσής τους αλλά και για την προώθηση των ενδιαφερόντων και συμφερόντων τους. Η διαδικασία αυτή εύκολα αντιλαμβάνεται ο καθένας ότι προφανώς και περιορίζει ή με άλλα λόγια οριοθετεί τη συμπεριφορά των κρατών προκειμένου αυτά να διατηρούν τη θέση τους εντός του συστήματος. Πρέπει δηλαδή να προστατεύονται (να αυτό προστατεύονται) και να διατηρούν την επιβίωση και ασφάλεια τους. Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση ύπαρξης απειλής περιορίζονται από το σύστημα να αντιδράσουν κατάλληλα αν επιδιώκουν να διατηρήσουν τη θέση τους και την ικανότητά τους. Αν δεν το κάνουν αυτό θα τιμωρηθούν από το ίδιο το σύστημα. Ωστόσο, το τι ακριβώς πρέπει να κάνουν για να πετύχουν τη διατήρηση της θέσης τους εντός του διεθνούς συστήματος είναι δικό τους θέμα. Οι πρώτοι περιορισμοί λοιπόν, οι οποίοι επηρεάζουν τον σχηματισμό της συμπεριφοράς του κράτους και συγκεκριμένα τη λήψη των αποφάσεων προέρχονται από τη δομή του διεθνούς συστήματος όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα:

Δομή Διεθνούς Συστήματος – Περιορισμοί πολιτικής (Ανεξάρτητη Μεταβλητή)

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται αμέσως αντιληπτή η εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας⁴¹, η οποία αφορά στις συγκεκριμένες επιλογές – αποφάσεις, οι οποίες ουσιαστικά αποτελούν τη στάση και συμπεριφορά του κράτους απέναντι στο ζήτημα εξωτερικής πολιτικής, απέναντι δηλαδή στα συγκεκριμένα περιστατικά κρίσεων της Ελλάδας με την Τουρκία, στην προκειμένη περίπτωση. Αδιαμφισβήτητα λοιπόν, οι περιορισμοί της δομής του διεθνούς συστήματος θεωρούμε ότι αποτελούν έναν από τους βασικούς αρχικά παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν τη διαμόρφωση της πολιτικής ή ακόμα καλύτερα θέτουν τα όρια, το πλαίσιο εντός του οποίου σχηματίζεται η πολιτική αυτή. Το σχήμα λοιπόν διαμορφώνεται ως εξής προσθέτοντας την εξαρτημένη μεταβλητή σε αυτό:

Δομή Διεθνούς Συστήματος – Περιορισμοί πολιτικής (Ανεξάρτητη Μεταβλητή)

Ωστόσο, θεωρούμε ότι η επιλογή των αποφάσεων και η συμπεριφορά του κράτους, επιδέχεται επιδράσεις και πιέσεις κατά τη διάρκεια της

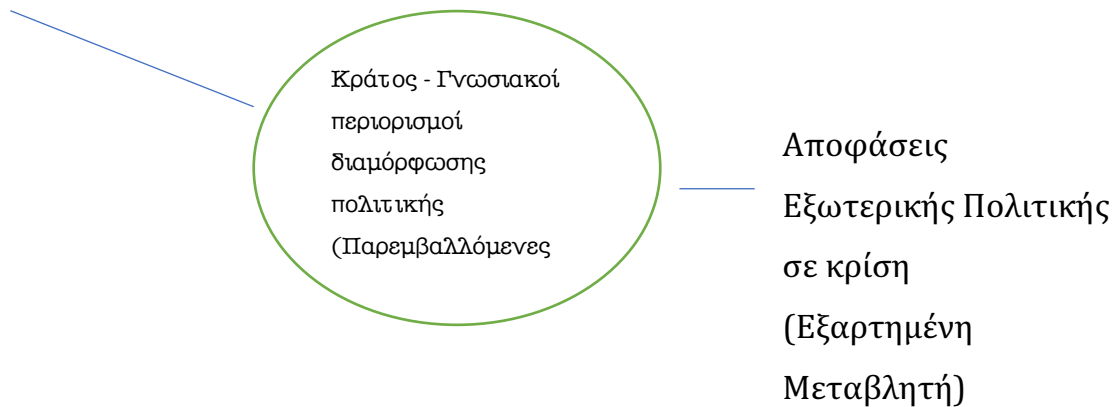
⁴¹ Εξαρτημένη μεταβλητή είναι μία μεταβλητή η οποία εκφράζει το αιτιατό φαινόμενο μια αιτιώδους θεωρίας ή υπόθεσης, (Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση, Σελ. 26).

διαδικασίας διαμόρφωσής της αλλά και εφαρμογής της από παράγοντες, οι οποίοι προέρχονται από το επίπεδο του κράτους. Πρόκειται για τη δεύτερη βασική υπόθεση της έρευνας, σύμφωνα με την οποία και ενόσω η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής πραγματοποιείται εντός του κράτους με συγκεκριμένες διαδικασίες και δομές υπάρχουν παράγοντες, οι οποίοι μπορεί να επηρεάζουν αφενός τον τρόπο αντικειμενικής πρόσληψης του ερεθίσματος από το διεθνές σύστημα και εν τέλει τον τρόπο απόφασης επιλογής και διαμόρφωσης της πολιτικής. Οι παράγοντες αυτοί θεωρούνται παρεμβαλλόμενες μεταβλητές⁴² για την έρευνα αυτή, οι οποίες ουσιαστικά παρεμβάλλονται ανάμεσα στην ανεξάρτητη και την εξαρτημένη μεταβλητή, επηρεάζοντας την όλη διαδικασία. Σύμφωνα με τους Rose, Schweller και Taliaffero σε καμία περίπτωση δεν υπάρχει άμεση ή τέλεια σύνδεση ανάμεσα στις πιέσεις του διεθνούς συστήματος και τον σχηματισμό της εξωτερικής πολιτικής. Τα κράτη δεν μπορούν σχεδόν πάντοτε να απαντούν άμεσα και απευθείας όταν συμβαίνει το οτιδήποτε στο διεθνές σύστημα. Αντιθέτως, οι διεθνείς πιέσεις απορρέουσες από τη δομή του διεθνούς συστήματος είναι έμμεσες και μεταφράζονται καθοδικά μέσω πολύ συγκεκριμένων παραγόντων του κράτους, τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές προερχόμενες από το επίπεδο ανάλυσης του κράτους⁴³. Το σχήμα της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής σε κρίση παίρνει τώρα την εξής μορφή προσθέτοντας σε αυτό και τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές:

⁴² Παρεμβαλλόμενη μεταβλητή είναι η μεταβλητή εκείνη η οποία εκφράζει ένα παρεμβαίνον φαινόμενο, το οποίο περιλαμβάνεται στην ερμηνεία μιας αιτιώδους θεωρίας. Τα παρεμβαίνοντα φαινόμενα προκαλούνται από την ανεξάρτητη μεταβλητή και προκαλούν την εξαρτημένη μεταβλητή (Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση, Σελ. 78).

⁴³ Michael Foulon, *Neoclassical Realism: Challengers and Bringing Identities*, *International Studies Review*, 2015, 17, 635-661.

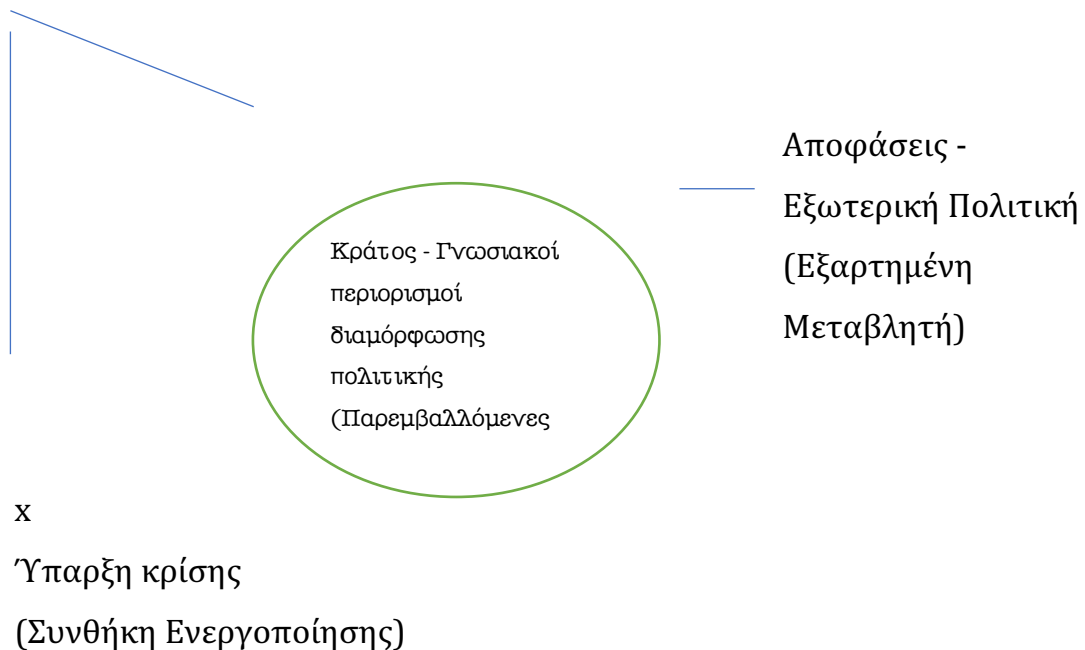
Δομή Διεθνούς Συστήματος – Περιορισμοί πολιτικής (Ανεξάρτητη Μεταβλητή)

Ωστόσο, στην παραπάνω μεθοδολογική ανάλυση επισημαίνεται ο ρόλος του φαινομένου της κρίσης, η οποία θεωρείται ότι αποτελεί την προϋποτιθέμενη συνθήκη της έρευνας ή αλλιώς τη συνθήκη ενεργοποίησης. Η συνθήκη ενεργοποίησης σύμφωνα με τον VanEvera, αφορά ένα φαινόμενο του οποίου η παρουσία ενεργοποιεί ή ενισχύει τη δράση της υπόθεσης. Ο όρος προϋποτιθέμενος σημαίνει απλώς ότι η παρουσία της συνθήκης προηγείται της αιτιώδους διαδικασίας που ενεργοποιεί ή ενισχύει⁴⁴. Στην προκειμένη περίπτωση προφανώς η κρίση με τα βασικά χαρακτηριστικά της ενεργοποιεί και ενισχύει τη βασική υπόθεση. Το κράτος θα πρέπει οπωσδήποτε να απαντήσει στην κρίση διαμορφώνοντας την πολιτική του λαμβάνοντας καταρχάς υπόψη του τους περιορισμούς και το εύρος των διαθέσιμων επιλογών του από το διεθνές σύστημα. Η ύπαρξη της κρίσης δημιουργεί αυξημένη ανάγκη για γρήγορες και άμεσες αποφάσεις. Το σχήμα της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής σε κρίση λαμβάνει την τελική του μορφή και γίνεται ως εξής:

⁴⁴ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, 7^η Έκδοση, Σελ. 25.

Δομή Διεθνούς Συστήματος – Περιορισμοί πολιτικής
(Ανεξάρτητη Μεταβλητή)

Σχήμα 1. Η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής σε κρίση και οι μεταβλητές της ανάλυσης

Όσον αφορά στις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές είναι σημαντικό να αναφερθούμε σε αυτές λίγο παραπάνω στο σημείο αυτό, καθώς η εισαγωγή τους στην ανάλυση έχει προκαλέσει συζήτηση ανάμεσα στους μελετητές των διεθνών σχέσεων.

Όπως χαρακτηριστικά, ο Gideon Rose αναφέρει, ο νεοκλασικός ρεαλισμός διαφέρει από τον νεορεαλισμό ακριβώς στο ότι ενσωματώνει στην ανάλυσή του αυτές τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές από το επίπεδο του κράτους για να εξηγήσει το αν και πως τα κράτη ανταποκρίνονται στις πιέσεις του διεθνούς συστήματος. Άλλωστε και οι ίδιοι οι ρεαλιστές υποθέτουν ότι οι πιέσεις του διεθνούς συστήματος αποτελούν τη βάση σε κάθε περίπτωση εξωτερικής πολιτικής⁴⁵. Ο νεοκλασικός ρεαλισμός εστιάζει

⁴⁵ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, Volume 51, No 1, 1998, p.144-177.

στον τρόπο με τον οποίο τα κράτη ανταποκρίνονται στους συστημικούς περιορισμούς και όχι στα αποτελέσματά τους, αλλά στις παραγόμενες πολιτικές εξαιτίας και των συστημικών περιορισμών⁴⁶. Ωστόσο, αυτή η ενσωμάτωση παρεμβαλλόμενων μεταβλητών από το επίπεδο του κράτους έχει προκαλέσει μεγάλη συζήτηση και έντονη κριτική, καθώς πολλοί υποστηρίζουν ότι έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το παράδειγμα του νεορεαλισμού, όπου σύμφωνα με τον Waltz, ο νεορεαλισμός δεν στοχεύει να εξηγήσει τις συγκεκριμένες ενέργειες ενός κράτους σε μια συγκεκριμένη κατάσταση σε μια δεδομένη στιγμή, ούτε επίσης να εξηγήσει γιατί ένα κράτος έλαβε μια μη αναμενόμενη από το παράδειγμα απόφαση, αλλά επιδιώκει απλώς να εξηγήσει τους εξωτερικούς περιορισμούς, οι οποίοι επηρεάζουν όλα τα κράτη⁴⁷. Περαιτέρω αντίθεση, σύμφωνα με την κριτική που ασκείται, προκύπτει, ανάμεσα στον νεορεαλισμό και τον νεοκλασικό ρεαλισμό από τον σκοπό της έρευνας του κάθε προγράμματος, με τις μελέτες του νεοκλασικού ρεαλισμού να έχουν ως αντικείμενο την εξωτερική πολιτική και συγκεκριμένα τη λεπτομερή εξέταση των συνθηκών εντός των οποίων οι εξωτερικές πολιτικές διαμορφώνονται και εφαρμόζονται σε σχέση με τους φειδωλούς και γενικευμένους σκοπούς έρευνας στο πλαίσιο του παραδείγματος του νεορεαλισμού⁴⁸.

Έντονη κριτική έχει ασκηθεί και σε φιλοσοφικό επίπεδο με κάποιους να υποστηρίζουν ότι ο νεοκλασικός ρεαλισμός παρουσιάζει προφανή οντολογική και επιστημολογική έλλειψη συνάφειας. Σύμφωνα με την κριτική αυτή, οι περισσότερες μελέτες του νεοκλασικού ρεαλισμού

⁴⁶ Tudor Onea, *Book Review, Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, *International Journal* 2009, 853-855.

⁴⁷ Nicholas Ross Smith, *Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations*, *Southern Political Science Association, Journal of Politics*, Volume 80, No 2, 2018, p.742.

⁴⁸ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, *World Politics*, Volume 51, No 1, 1998, p.147.

βρίσκονται κάπου ανάμεσα στον ορθολογισμό και στον κονστρουκτιβισμό, καθώς ο νεοκλασικός ρεαλισμός αναγνωρίζει τόσο τον ρόλο της ισχύος και των ικανοτήτων όσο και των ιδεών⁴⁹, καθώς και ότι αυτές απασχολούνται περισσότερο με εμπειρικές διαπιστώσεις παρά με την αντικειμενική αλήθεια⁵⁰. Οι νεοκλασικοί ρεαλιστές ωστόσο απαντούν σε αυτό υποστηρίζοντας ότι δεν είναι σωστή επιστημολογική λογική να θεωρείται ότι μόνο ο φιλελευθερισμός μπορεί να καταλάβει τις εσωτερικές πολιτικές, μόνο ο κονστρουκτιβισμός τις ιδέες και μόνο ο ρεαλισμός την ισχύ. Ο Rathbun αναφέρεται σε αυτό υποστηρίζοντας ότι όλα τα παραδείγματα των διεθνών σχέσεων έχουν πρόσβαση στις εσωτερικές πολιτικές και τις ιδέες, αλλά κάθε παράδειγμα θα πρέπει να χρησιμοποιεί τους παράγοντες αυτούς με τρόπο που να εξυπηρετεί και να εκφράζει την ξεχωριστή λογική της κάθε προσέγγισης⁵¹.

Τέλος, μέρος της κριτικής που ασκείται στον νεοκλασικό ρεαλισμό αφορά στον περιορισμό του ως ένα απλό εργαλείο ανάλυσης και όχι ότι ο τελευταίος αποτελεί μια αδιαμφισβήτητη αυτόνομη θεωρία. Ο νεοκλασικός ρεαλισμός δεν είναι ξεκάθαρος σχετικά με το ποιες είναι οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές, με αποτέλεσμα οι ερευνητές να τις επιλέγουν *ad hoc* και συνεπώς να υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Ενώ λοιπόν όλοι οι ερευνητές παραδέχονται την υπόθεση ότι οι μεταβλητές από το επίπεδο του κράτους είναι καθοριστικής σημασίας για την κατανόηση της συμπεριφοράς, ωστόσο δεν μοιράζονται ένα ενιαίο πλαίσιο εργασίας, αλλά αντιθέτως συχνότερα ο κάθε ερευνητής αναπτύσσει το δικό του

⁴⁹ Ibid, p. 152.

⁵⁰ Robert O. Keohane, *Beyond Dichotomy: Conversations Between International Relations and Feminist Theory*, *International Studies Quarterly*, Volume 42, No 1, p.193-197.

⁵¹ Brian Rathbun, *A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism*, *Security Studies*, 17 (2), 2008, p. 294-321.

επεξηγηματικό πλαίσιο⁵². Κάποιοι όπως οι Diesen και Juneau⁵³, επιλέγουν μεταβλητές σχετικές με τις ιδέες, άλλοι εξετάζουν νοητικές – γνωστικές μεταβλητές και άλλοι ενδιαφέρονται για τις διαδικαστικές ή θεσμικές παρεμβαλλόμενες μεταβλητές⁵⁴.

Απαντήσεις σε όλα τα θέματα για τα οποία έχει ασκηθεί κριτική, δίνουν οι Ripsman, Taliaferro και Lobell στο βιβλίο τους «Η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού». Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι ο νεοκλασικός ρεαλισμός αποτελεί θεωρία της διεθνούς πολιτικής και εξηγεί πολιτικά φαινόμενα, τα οποία αφορούν είτε τη λήψη απόφασης σε κρίση είτε την εξωτερική πολιτική είτε ακόμη την υψηλή στρατηγική μεμονωμένων κρατών, αναφορικά με συστημικά αποτελέσματα ή/και την εξέλιξη της δομής του διεθνούς συστήματος. Επίσης, οι τρεις συγγραφείς ισχυρίζονται ότι η θεωρία αυτή διαθέτει τη μεγαλύτερη επεξηγηματική δύναμη από οποιαδήποτε άλλη προσέγγιση, του νεορεαλισμού, του φιλελευθερισμού ή του κονστρουκτιβισμού⁵⁵. Οι τρεις διαφορετικοί τύποι του νεοκλασικού ρεαλισμού, εξηγούν διαφορετικά ζητήματα κάθε φορά, με τον Τύπο I να εξηγεί συμπεριφορές που παρεκκλίνουν από τον νεορεαλισμό, τον Τύπο II να εξηγεί αποτελέσματα εξωτερικής πολιτικής και τέλος με τον Τύπο III και συνδυάζοντας το διεθνές σύστημα, το οποίο όπως αναφέρθηκε έχει αιτιώδη σημασία (ανεξάρτητη μεταβλητή), με τους παράγοντες εσωτερικής πολιτικής να αποτελεί θεωρία διεθνούς πολιτικής και να μπορεί να εξηγεί

⁵² Shiping Tang, *Taking Stock of Neoclassical Realism*, *International Studies Review*, 2009, 11, 799-803.

⁵³ Τα βιβλία των Diesen και Juneau, *EU and NATO Relations with Russia and Squandered Opportunity* αντίστοιχα αποτελούν σημαντικές συνεισφορές στο πεδίο του νεοκλασικού ρεαλισμού.

⁵⁴ Nicholas Ross Smith, *Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations*, *Southern Political Science Association, Journal of Politics*, Volume 80, No 2, 2018, p.745.

⁵⁵ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016.

την υψηλή στρατηγική των κρατών σε σχέση με τη δομή και εξέλιξη του διεθνούς συστήματος⁵⁶. Πρόκειται λοιπόν για μία θεωρία, η οποία μπορεί να εξηγήσει βραχυχρόνιες πολιτικές αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής αλλά και μακροχρόνια ή μεσαίου χρόνου αποτελέσματα αλλά και αλλαγές του διεθνούς συστήματος. Άλλωστε, το κρίσιμο ερώτημα δεν είναι ποιοι περιορισμοί – παράγοντες επηρεάζουν περισσότερο κάθε φορά, οι προερχόμενοι από το διεθνές σύστημα ή από το επίπεδο του κράτους, αλλά το τι μπορούν τα κράτη να κάνουν όταν οι εσωτερικές πολιτικές διεργασίες και δομές καλούνται να ενσωματωθούν στη συστημική προσέγγιση⁵⁷. Τα προερχόμενα από τη δομή του διεθνούς συστήματος κίνητρα σχηματίζουν τα όρια της συμπεριφοράς των κρατών, αλλά επιπλέον παράγοντες είναι επίσης σημαντικοί⁵⁸.

Επίσης, προκειμένου οι τρεις συγγραφείς να ξεδιαλύνουν και το ζήτημα των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών, τις συστηματοποιούν και τις οργανώνουν, ομαδοποιώντας τις μεταβλητές αλλά και ομαδοποιώντας επίσης και τις διαδικασίες του παρεμβαλλόμενου επιπέδου. Οι τέσσερις ομάδες μεταβλητών αφορούν στις εικόνες του ηγέτη, τη στρατηγική κουλτούρα, τους εσωτερικούς θεσμούς και τις σχέσεις κράτους – κοινωνίας. Αυτές οι ομάδες μεταβλητών επηρεάζουν τις τρεις διαδικασίες, της αντίληψης, της διαδικασίας λήψης απόφασης και της εφαρμογής των πολιτικών. Η διάδραση ανάμεσα στις τέσσερις μεταβλητές και τις τρεις διαδικασίες αποτελεί ουσιαστικά τη μετάφραση του διεθνούς ερεθίσματος σε διεθνή αποτελέσματα⁵⁹.

⁵⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p.32.

⁵⁷ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press, 2006.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, ο νεοκλασικός ρεαλισμός σε κάθε περίπτωση συνδυάζοντας την εξέταση των δομικών περιορισμών της εξωτερικής πολιτικής με το εσωτερικό περιβάλλον των κρατών προσπαθεί να ερμηνεύσει και να εξηγήσει τόσο τα αποτελέσματα των εξωτερικών πολιτικών στο διεθνές σύστημα όσο και να προσφέρει θεωρητικά εμπειριστατωμένα στοιχεία αναφορικά με το γιατί ένα κράτος επιλέγει μια συγκεκριμένη εξωτερική πολιτική. Ως εκ τούτου εξυπηρετεί απολύτως τους σκοπούς της παρούσας μελέτης της οποίας η μεθοδολογία όπως περιεγράφηκε παραπάνω ακολουθεί τη λογική της νεοκλασικής ρεαλιστικής θεωρίας.

Οι ερμηνείες και εξηγήσεις των γεγονότων γίνονται λοιπόν στη βάση των συγκεκριμένων θεωριών, του νεοκλασικού ρεαλισμού και του νεορεαλισμού. Αυτό σημαίνει ότι γίνονται προβλέψεις στη βάση αυτών των συγκεκριμένων θεωριών, όπως περιεγράφηκαν παραπάνω και στη συνέχεια επιχειρείται η εξήγηση και κατανόηση του φαινομένου της λήψης των αποφάσεων. Συγκεκριμένα και σύμφωνα με τον Van Evera θα παρατηρήσουμε τα στοιχεία και εν συνεχεία θα θέσουμε το ερώτημα αν οι παρατηρήσεις είναι σύμφωνες με τις προβλέψεις, όπως αυτές προκύπτουν από τη θεωρία και αν καταφέρνουν να μας δώσουν ικανοποιητικές εξηγήσεις και ερμηνείες για τις συμπεριφορές κατά τη λήψη των αποφάσεων. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι οι προβλέψεις προσδιορίζουν τις παρατηρήσεις που πρέπει να γίνουν με δεδομένο ότι η κάθε θεωρία ισχύει. Ωστόσο στη βάση κάθε κοινωνικής θεωρίας, αυτό που αναμένεται είναι οι δρώντες να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τη λογική της θεωρίας⁶⁰.

Η ερευνητική στρατηγική που ακολουθείται για την πραγματοποίηση όλων των ανωτέρω είναι η παρατήρηση μέσω της ανάλυσης περιπτωσιολογικής έρευνας. Η μέθοδος ανάλυσης περιπτωσιολογικών μελετών έχει δεχθεί κριτική καθώς εντός κάθε έρευνας δεν είναι δυνατόν να

⁶⁰ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ' Έκδοση, Σελ. 52.

εξεταστεί μεγάλος αριθμός περιπτώσεων. Ωστόσο, το θέμα που εξετάζεται και η δομή των διαθέσιμων στοιχείων είναι αυτό που αποφασίζει για το ποια μέθοδος είναι ισχυρότερη και καλύτερη κάθε φορά⁶¹. Έτσι, για την περίπτωση αυτή της έρευνας κρίνεται η καλύτερη μέθοδος καθώς όπως ήδη προαναφέρθηκε βασικός στόχος της είναι η συγκεκριμένη ερμηνεία και επεξήγηση της συμπεριφοράς ξεχωριστών γεγονότων. Χρειαζόμαστε ουσιαστικά, συγκεκριμένα παραδείγματα για να ερμηνεύσουμε τα γεγονότα επεξηγώντας έγκυρες γενικές θεωρίες. Κύριο μέλημα της εργασίας αυτής συνεπώς αποτελεί αφενός η σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, μέσω των συγκεκριμένων περιπτώσεων που μελετώνται και προφανώς η ενδεχόμενη διεύρυνση της γνώσης ή/και του περαιτέρω προβληματισμού γύρω από την ανάλυση των κρίσεων και της λήψης των αποφάσεων.

Συνοψίζοντας, επισημαίνεται ότι, η μελέτη αυτή δεν αποτελεί άμεσο έλεγχο θεωριών, αλλά μέσα από συγκεκριμένα και ξεχωριστά γεγονότα επιχειρεί να δώσει σημαντικές και χρήσιμες εξηγήσεις και ερμηνείες για τη συμπεριφορά των δρώντων, στη βάση των έγκυρων θεωριών, οι οποίες με τη σειρά τους καθορίζουν τις προβλέψεις που αναμένονται και εν συνεχεία τις απαραίτητες παρατηρήσεις που πρέπει να γίνουν. Στο τέλος αυτής της διαδικασίας προφανώς υπάρχουν συμπεράσματα σε σχέση με τις θεωρίες και σχετικά με τον αν αυτές ενισχύονται ή όχι στις συγκεκριμένες περιπτώσεις που μελετώνται χωρίς αυτό να επηρεάζει την εγκυρότητά τους που σε κάθε περίπτωση θεωρείται δεδομένη.

⁶¹ Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ' Έκδοση, Σελ. 21.

1.5. Ερευνητικά ερωτήματα

Όπως ήδη προαναφέρθηκε παραπάνω, η ανάλυση των τριών περιπτώσεων κρίσης Ελλάδας Τουρκίας επιλέχθηκε να γίνει μέσω της μεθόδου της συγκριτικής ανάλυσης η οποία είναι δομημένη και εστιασμένη (the method of structured, focused comparison). Σύμφωνα με τον Alexander George⁶² υπενθυμίζεται ότι η μέθοδος είναι δομημένη στο πλαίσιο που ο ερευνητής διατυπώνει γενικές ερωτήσεις οι οποίες ανταποκρίνονται στον βασικό στόχο και στο αντικείμενο της μελέτης και οι οποίες είναι κοινές για κάθε περίπτωση που αναλύεται. Οι κοινές ερωτήσεις λοιπόν αποτελούν στην ουσία τον βασικό οδηγό για τη συλλογή των δεδομένων και επιπλέον έχουν ως αποτέλεσμα τη συστηματική σύγκριση και συσώρευση των πιθανών ευρημάτων σε κάθε περίπτωση. Τα ερευνητικά ερωτήματα εξειδικεύουν τη γενική θεματική περιοχή μιας ποιοτικής έρευνας⁶³. Η διατύπωσή τους οδηγεί στον περιορισμό του ευρύτερου ερευνητικού πεδίου σε ένα συγκεκριμένο ερευνητικό πρόβλημα, ή σε έναν νοητικό γρίφο προς μελέτη⁶⁴. Αυτά απαιτείται να είναι ανοιχτά και να προσανατολίζονται σε μια γενική κατεύθυνση και όχι σε συγκεκριμένες απαντήσεις. Αποσκοπούν σε λεπτομερείς περιγραφές ή και εξηγήσεις και επιτρέπουν τη σύλληψη απρόσμενων πτυχών του υπό διερεύνηση φαινομένου⁶⁵. Πρέπει να είναι ευέλικτα και σε αντίθεση με την ποσοτική έρευνα δύναται να

⁶² A. George and A. Bennett, *Case Study and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2004, σελ. 67.

⁶³ Φιλία Ίσαρη, Μάριος Πουρκός, *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα, 2005, σελ.73.

⁶⁴ J. Mason, *Η Διεξαγωγή της Ποιοτικής Έρευνας*, Εκδόσεις Πεδίο, 8^η έκδοση, 2009, στο Φιλία Ίσαρη, Μάριος Πουρκός, *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα, 2005, σελ.73.

⁶⁵ Φιλία Ίσαρη, Μάριος Πουρκός, *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα, 2005, σελ.73.

τροποποιούνται ή να επαναδιατυπώνονται από τους ερευνητές αν προκύψει ανάγκη κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας⁶⁶. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, τα ερευνητικά ερωτήματα θα πρέπει όλα να είναι ξεκάθαρα συνδεδεμένα και εστιασμένα γύρω από το κεντρικό ερευνητικό ζήτημα⁶⁷. Συγκεκριμένα, κάθε ερευνητικό ερώτημα θα πρέπει να είναι⁶⁸ α) ξεκάθαρο: ο καθένας θα πρέπει να καταλαβαίνει εύκολα τον σκοπό του και να μην απαιτείται πρόσθετη εξήγηση, β) εστιασμένο: να είναι συγκεκριμένο ώστε να μπορεί να απαντάται διεξοδικά, γ) περιεκτικό: να διατυπώνεται με όσο το δυνατόν λιγότερες λέξεις, δ) σύνθετο: με την έννοια ότι δεν απαντάται με ένα ναι ή ένα όχι αλλά απαιτείται ή σύνθεση και η ανάλυση ιδεών για την απάντηση και τέλος, ε) να τίθεται σε συζήτηση: οι πιθανές απαντήσεις του δηλαδή να είναι ανοιχτές σε συζήτηση και όχι να εκφράζουν γεγονότα που είναι ούτως ή άλλως αποδεκτά.

Έχοντας λάβει υπόψη όλα τα παραπάνω, τα κοινά (για τις τρεις περιπτώσεις που μελετώνται) ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία θεωρούμε ότι ανταποκρίνονται στον βασικό σκοπό της έρευνας, στην κατανόηση και εξήγηση δηλαδή του τρόπου της λήψης των αποφάσεων ενός μικρού κράτους, της Ελλάδας κατά τη διάρκεια αντιμετώπισης κρίσεων εξωτερικής πολιτικής διαμορφώνονται ως εξής:

1) Ποιοι είναι οι απορρέοντες από τη δομή του διεθνούς συστήματος περιορισμοί, εννοώντας το εύρος των κατάλληλων απαντήσεων αναφορικά με το δεδομένο εξωτερικό περιβάλλον, οι οποίοι συντελούν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς της Ελλάδας κατά τη διάρκεια των τριών περιπτώσεων κρίσης με την Τουρκία;

⁶⁶ Φιλία Ίσαρη, Μάριος Πουρκός, *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα, 2005, σελ.73.

⁶⁷ George Mason University, The Writing center, writingcenter.gmu.edu

⁶⁸ Ibid.

- 2) Οι περιορισμοί αυτοί γίνονται αντικειμενικά αντιληπτοί από την ελληνική πλευρά;
- 3) Σε κάθε περίπτωση της κρίσης ποια είναι η μονάδα απόφασης (unit of decision). Ποιος δηλαδή αποφασίζει και πως;
- 4) Ποια είναι η μονάδα της απόφασης σε κάθε φάση της κρίσης;
- 5) Υπάρχουν επιπλέον πιέσεις και περιορισμοί και συγκεκριμένα γνωσιακοί περιορισμοί προερχόμενοι από το επίπεδο του κράτους, οι οποίοι επηρεάζουν τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς της Ελλάδας και ποιοι είναι αυτοί;
- 6) Η κρίση με τα χαρακτηριστικά της, ως μια ασυνήθιστη και επείγουσα κατάσταση επηρεάζει τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και την ποιότητα αυτών;
- 7) Τι συνιστά κρίση ανάμεσα σε δύο χώρες; Υπάρχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μιας κατάστασης για να χαρακτηριστεί αυτή ως κρίση;
- 8) Πότε και πώς μια «κανονική κατάσταση» ανάμεσα σε δύο χώρες μετατρέπεται σε κρίση;
- 9) Ποιες είναι οι τελικές αποφάσεις και ποιο το αποτέλεσμα τους για την Ελλάδα και το διεθνές σύστημα.
- 10) Στις τρεις αυτές περιπτώσεις κρίσεων μπορούμε τελικά να κατανοήσουμε και να εξηγήσουμε τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε η πολιτική της Ελλάδας και ελήφθησαν οι σχετικές αποφάσεις;

Τα ερωτήματα αυτά τα οποία τίθενται όλα και στις τρεις περιπτώσεις που μελετώνται θεωρούμε ότι συμβάλλουν αποτελεσματικά στον ερευνητικό στόχο της μελέτης καθώς εξειδικεύουν τη γενική θεματική περιοχή και η διατύπωσή τους οδηγεί στον περιορισμό του ευρύτερου ερευνητικού πεδίου στο συγκεκριμένο ερευνητικό πρόβλημα της εξήγησης και κατανόησης της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε κρίση.

1.6. Πηγές δεδομένων

Οι πηγές του ερευνητικού υλικού που χρησιμοποιήθηκε για τη σε βάθος ανάλυση των τριών περιπτώσεων είναι:

- α) η επιστημονική βιβλιογραφία και αρθρογραφία,
- β) οι σχετικές με το θέμα δημοσιεύσεις και αναλύσεις,
- γ) οι δημοσιεύσεις ατόμων που ενεπλάκησαν στα γεγονότα,
- δ) επίσημα έγγραφα
- ε) αρχειακό, φωτογραφικό και τηλεοπτικό υλικό,
- στ) έντυπα μέσων ενημέρωσης

Όπως αντιλαμβάνεται εύκολα κανείς, ένα μεγάλο μέρος της έρευνας στηρίζεται σε γραπτά στοιχεία, στα οποία κρίνεται χρήσιμο να επισημανθεί και να αναφερθεί πως δεν δύναται προφανώς να υπάρχει κάποιος έλεγχος σχετικά με τον τρόπο που δημιουργήθηκαν και έτσι έχουν επιλεγεί αυτά που κατά την άποψη μας σχετίζονται και έχουν ενδιαφέρον να ερμηνευθούν και να συγκριθούν με άλλο υλικό ώστε να είναι χρησιμοποιήσιμα⁶⁹.

1.7. Οργάνωση και δομή της διατριβής

Η μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος παρατίθενται τα θεωρητικά ζητήματα με το πρώτο κεφάλαιο να αναφέρεται στα μεθοδολογικά ζητήματα της έρευνας και το δεύτερο στη χωριστή ανάλυση των μεταβλητών και συγκεκριμένα τη μεταβλητή συνθήκης, την ανεξάρτητη μεταβλητή, τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές και την εξαρτημένη μεταβλητή.

⁶⁹ Grawitz, Brimo, Jahoda, *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Γενική Εποπτεία Βασίλης Φίλιας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις Gutenberg, 1996, Σελ. 181-182.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από την εμπειρική ανάλυση. Συγκεκριμένα, σε τρία χωριστά κεφάλαια αναλύονται οι τρεις περιπτώσεις που έχουν επιλεγεί ως οι κατάλληλες προς τον σκοπό της έρευνας αυτής για να μελετηθούν. Στη συνέχεια ακολουθούν τα αποτελέσματα της ποιοτικής ανάλυσης και τα σχετικά συμπεράσματα καθώς και η αξιολόγηση αναφορικά με τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού και εάν αυτή συνέβαλε τελικά στην προσπάθεια εξήγησης και κατανόησης της λήψης των αποφάσεων και των διαμορφούμενων πολιτικών κατά τη διάρκεια των τριών περιπτώσεων κρίσεων της Ελλάδας με την Τουρκία.

1.8. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό προσδιορίστηκε το αντικείμενο της έρευνας, ο διανοητικός προς επίλυση ερευνητικός γρίφος, (research puzzle) και τα σημαντικά ζητήματα μεθοδολογίας σχετικά με το πως προσεγγίζεται το θέμα. Συνοψίζοντας λοιπόν, στο πλαίσιο αυτής της έρευνας επιδιώκεται η κατανόηση, επεξήγηση και ερμηνεία του τρόπου που η Ελλάδα αποφάσισε και διαμόρφωσε την πολιτική της απέναντι στις τρεις περιπτώσεις κρίσης με την Τουρκία. Οι δύο βασικές υποθέσεις οι οποίες ακολουθούν το μοντέλο του νεοκλασικού ρεαλισμού αφορούν στην παραδοχή ότι καταρχάς το διεθνές σύστημα περιορίζει τη συμπεριφορά των κρατών αλλά στη συνέχεια υπάρχουν ενδεχομένως επιπλέον περιορισμοί και από το επίπεδο του κράτους κατά τον σχηματισμό της πολιτικής. Η ενσωμάτωση των περιορισμών από το επίπεδο του κράτους και η συνδυαστική ανάλυσή τους με τους απορρέοντες από το διεθνές σύστημα περιορισμούς είναι πολύ σημαντική και χρήσιμη, καθώς οδηγεί σε μεγαλύτερη κατανόηση και εξήγηση τόσο της κατεύθυνσης της πολιτικής και των ορίων μέσα στα οποία αυτή δύναται να κυμανθεί όσο όμως και των συγκεκριμένων επιλογών, αποφάσεων και πολιτικών στη λεπτομέρειά τους για τις πολύ

συγκεκριμένες περιπτώσεις σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Από την τοποθέτηση αυτή προέκυψαν οι μεταβλητές της έρευνας και ετέθησαν τα κατάλληλα προς διερεύνηση ερευνητικά ερωτήματα.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα αναφερθούμε αναλυτικά και συγκεκριμένα στους περιοριστικούς παράγοντες που απορρέουν τόσο από το διεθνές σύστημα όσο και από το επίπεδο του κράτους. Επισημαίνεται, ότι από το επίπεδο του κράτους επιλέγονται οι παράγοντες εκείνοι, οι οποίοι αφορούν σε γνωσιακούς περιορισμούς και διαδικασίες (cognitive constraints) και σχετίζονται με το ζήτημα της αντίληψης κατά τη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων. Η εστίαση σε αυτούς τους παράγοντες κρίνεται πολύ σημαντική, καθώς οι περιορισμοί του διεθνούς συστήματος γίνονται αντιληπτοί κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων εντός του επιπέδου του κράτους. Συνεπώς, η ανάλυση εξειδικεύεται και επικεντρώνεται στους γνωσιακούς - νοητικούς παράγοντες και διαδικασίες των ληπτών της απόφασης οι οποίοι δύνανται να επηρεάσουν τη διαμόρφωση της πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗΣ Η΄ Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, το φαινόμενο της κρίσης αποτελεί τη μεταβλητή συνθήκης ή συνθήκη ενεργοποίησης και εκφράζει μια προϋποτιθέμενη συνθήκη. Ουσιαστικά οι τιμές της μεταβλητής αυτής διέπουν το μέγεθος της επίδρασης που έχουν η ανεξάρτητη μεταβλητή και οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές στην εξαρτημένη μεταβλητή. Συγκεκριμένα το φαινόμενο της κρίσης είναι αυτό του οποίου η παρουσία ενεργοποιεί άμεσα τη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής και συμπεριφοράς του κράτους, ενισχύοντας την υπόθεση ότι οι περιορισμοί και τα κίνητρα του διεθνούς συστήματος σε συνδυασμό με τους γνωσιακούς περιορισμούς των ατόμων που αποφασίζουν επηρεάζουν τη συμπεριφορά αυτή και οδηγούν στην τελική απόφαση και επιλογή η οποία μπορεί να είναι μέχρι και ο πόλεμος.

2.1. Ορισμός και χαρακτηριστικά της κρίσης

Όπως θα δούμε και παρακάτω η κρίση είναι μια έννοια την οποία συναντούμε συχνότατα τόσο σε επιστημονικό πλαίσιο όσο και σε προσωπικό, ατομικό και οικογενειακό επίπεδο. Κρίσεις συμβαίνουν στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και της εξωτερικής πολιτικής, στην οικονομία, στον τομέα των επιχειρήσεων, στην ιατρική, υπάρχουν σοβαρές κρίσεις από φυσικές καταστροφές αλλά και κρίσεις σε ατομικό επίπεδο σε σχέση με το οικογενειακό ή και επαγγελματικό περιβάλλον. Η ευρεία αυτή ύπαρξη της έννοιας δημιουργεί έντονο ενδιαφέρον ώστε να δούμε πως αυτή ορίζεται τελικά και ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της.

Σύμφωνα με την ετυμολογία της λέξης, κρίση σημαίνει δύο πράγματα. Πρώτον, είναι η ενέργεια και το αποτέλεσμα του κρίνω, η νοητική δηλαδή ενέργεια που οδηγεί σε μια απόφαση ή επιλογή και δεύτερον σημαίνει την απότομη όξυνση ενός προβλήματος. Ήδη από την ετυμολογία της λέξης αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι καταστάσεις κρίσεων απαιτούν ενέργεια από την πλευρά του ατόμου και δη νοητική ενέργεια, η οποία οδηγεί σε απόφαση και ταυτόχρονα ότι πρόκειται για μια αλλαγή η οποία γίνεται απότομα και προφανώς οδηγεί σε προβλήματα. Ας δούμε όμως ευθύς αμέσως τους ορισμούς που συναντούμε στην επιστημονική βιβλιογραφία, επισημαίνοντας πως δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός όρος αναφορικά με τις διεθνείς κρίσεις με αποτέλεσμα κάθε ερευνητής να προσδιορίζει την έννοια με τέτοιο τρόπο που να ταιριάζει στη μεθοδολογική του κατεύθυνση και στα θέματα στα οποία επιλέγει να εστιάσει. Σύμφωνα με τον James Robinson⁷⁰ οι ορισμοί είτε είναι εξαιρετικά ακριβείς και συγκεκριμένοι αλλά όχι ιδιαιτέρως εφαρμόσιμοι σε ένα πλήθος καταστάσεων είτε είναι διατυπωμένοι πιο ελεύθερα όπου σε αυτή την περίπτωση είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς τις καταστάσεις κρίσης από αυτές της μη κρίσης. Παρόλα αυτά οι περισσότεροι ορισμοί έχουν κοινά στοιχεία, όπως την αντίληψη της απειλής, την έντονη ανησυχία των ληπτών των αποφάσεων, την αναμενόμενη πιθανή βία και την πεποίθηση ότι απαιτείται εκτεταμένη λήψη αποφάσεων, η οποία πραγματοποιείται κάτω από ελλιπή πληροφόρηση και έντονο στρες⁷¹. Επίσης, πολλοί μελετητές των κρίσεων συμφωνούν μεταξύ τους ότι πρόκειται για ένα οξύ παρά χρόνιο φαινόμενο όπου η αντίληψη της ύπαρξης της κρίσης είναι σχετική και τα χαρακτηριστικά αυτής

⁷⁰ James A. Robinson, *Crises*, International Encyclopedia of the Social Sciences, New York: Macmillan and the Free Press, 1968, 3:510-513.

⁷¹ Richard Ned Lebow, *Between Peace and War, The Nature of International Crisis*, The John Hopkins International Press, 1981, p. 9.

διαφοροποιούν τη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων από ό,τι σε φυσιολογικές συνθήκες διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής⁷².

Σύμφωνα με τους Snyder και Diesing⁷³, κρίση στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής είναι η αλληλουχία της διάδρασης ανάμεσα στις κυβερνήσεις δύο ή περισσότερων κρατών τα οποία βρίσκονται σε σοβαρή διαμάχη μεταξύ τους και η πιθανότητα του πολέμου κρίνεται στη φάση αυτή επικίνδυνα μεγάλη. Η χρήση της φράσης «αλληλουχία των διαδράσεων»⁷⁴ γίνεται στοχευμένα και όχι τυχαία, καθώς το είδος της διάδρασης των κρατών είναι αυτό που ουσιαστικά προσδίδει στη σχέση τον χαρακτήρα της κρίσης αλλά και γιατί με την έννοια διάδραση υπονοείται και η ύπαρξη της έννοιας της διαπραγμάτευσης, η οποία προφανώς και ενυπάρχει έντονα σε κάθε περίπτωση διαχείρισης μιας κρίσης. Ωστόσο, ο ορισμός αυτός δεν μας λέει τίποτα αναφορικά με τον χρόνο διάρκειας μιας κρίσης. Πολλοί άλλοι αναλυτές δίνουν έμφαση στον περιορισμένο χρόνο αντίδρασης σε κάθε κρίση ως προσδιοριστικό παράγοντα αυτής, μαζί με την έννοια του επείγοντος. Επίσης, δεν γίνεται καμία αναφορά ούτε στον συνολικό χρόνο διάρκειας μια κρίσης. Πολλοί υποστηρίζουν ότι μια κρίση διαρκεί λίγο και όχι για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μια κατάσταση η οποία υπάρχει για μεγάλο διάστημα μέσα στον χρόνο παύει για πολλούς να χαρακτηρίζεται ως κρίση.

Όσον αφορά στην έννοια «της σοβαρής διαμάχης»,⁷⁵ σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό ουσιαστικά σημαίνει τη βαθιά σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στα μέρη χωρίς ωστόσο το στοιχείο αυτό από μόνο του να δημιουργεί κρίση. Για να υπάρξει η κρίση απαιτείται το ένα από τα δύο μέρη

⁷² Richard Ned Lebow, *Between Peace and War, The Nature of International Crisis*, The John Hopkins International Press, 1981, p. 9.

⁷³ Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997, p.6.

⁷⁴ Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997, p.7.

⁷⁵ Ibid., p.7.

να αναλάβει την πρωτοβουλία συγκρουσιακής συμπεριφοράς απέναντι στο άλλο σε μια προσπάθεια να επιλύσει τη διαμάχη των συμφερόντων σύμφωνα με τις δικές του επιθυμίες.

Επιπλέον, η «επικίνδυνα υψηλή πιθανότητα πολέμου»⁷⁶ είναι κεντρικής σημασίας εδώ σε σχέση με τον ορισμό της κρίσης. Το πόσο υψηλή πρέπει να είναι η εκλαμβανόμενη πιθανότητα του πολέμου ώστε να προσδιορίζει μια κρίση είναι κάτι το οποίο δεν μπορεί να προσδιοριστεί. Βέβαια, σε κάθε συνηθισμένη χρήση του όρου κρίση υπονοείται ότι ο,τιδήποτε «προβληματικό» υπάρχει μπορεί αυτό να έχει ως αποτέλεσμα το ξέσπασμα του πολέμου. Παρόλα αυτά η εκλαμβανόμενη πιθανότητα πρέπει να είναι τουλάχιστον τόσο υψηλή ώστε να προκαλεί αισθήματα φόβου και πίεσης. Όταν δεν συμβαίνει αυτό και δεν υπάρχει υψηλή πιθανότητα πολέμου η συγκρουσιακή συμπεριφορά ουσιαστικά αναφέρεται ως διαφωνία, πίεση, η απλώς κακές σχέσεις.

Τέλος, ο όρος «πιθανότητα»⁷⁷ εμπεριέχει το στοιχείο της αβεβαιότητας, ένα στοιχείο το οποίο τονίζει ο Thomas Schelling⁷⁸, «η ουσία της κρίσης είναι η μη προβλεψιμότητά της». Ένα μέρος της μη προβλεψιμότητας προέρχεται από την έλλειψη ελέγχου πάνω στα γεγονότα και έτσι την πιθανότητα των πραγμάτων να παρεκτραπούν. Αλλά ακόμα και εάν τα μέρη έχουν απόλυτο έλεγχο των γεγονότων (τουλάχιστον αναφορικά με τη δική του το καθένα συμπεριφορά) η αβεβαιότητα αναδύεται από την απόλυτη ατελή πληροφόρηση σε σχέση με τις αξίες και τις προθέσεις της άλλης πλευράς. Αν η κάθε πλευρά γνώριζε τι θα σκόπευε να κάνει η άλλη πλευρά και αν γνώριζε επίσης τις δικές της προθέσεις προφανώς και δεν θα υπήρχε κρίση. Εδώ πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση για τον όρο

⁷⁶ Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997, p.7.

⁷⁷ Ibid., p.8.

⁷⁸ Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press, 1966, p.97.

κρίση από τον Thomas Schelling⁷⁹, ο οποίος είναι οικονομολόγος και έχει συμβάλει σημαντικά με το έργο του στην εξήγηση της στρατηγικής συμπεριφοράς. Ο ίδιος άλλωστε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου χρησιμοποίησε τις μεθόδους της θεωρίας των παιγνίων για να εξηγήσει ζωτικής σημασίας ζητήματα, όπως η παγκόσμια ασφάλεια και ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών. Στον δικό του ορισμό ωστόσο για την κρίση εκείνος χρησιμοποιεί την έννοια της προβλεψιμότητας και την απώλεια ελέγχου για τα γεγονότα προκειμένου να προσδιορίσει την κρίση. Πράγματι, καθετί που μπορεί να προβλεφθεί, δύσκολα συνιστά κρίση καθώς τα μέρη αφού το έχουν προβλέψει προφανώς προετοιμάζονται, το αναλύουν και το αντιμετωπίζουν. Ταυτόχρονα, χρησιμοποιεί και την έννοια της αβεβαιότητας αλλά και της ατελούς πληροφόρησης σε σχέση με τον άλλο, πολύ λογικά, αφού σε κάθε τι μη προβλέψιμο προφανώς απουσιάζει η πληροφορία και προφανώς όλα αυτά γεννούν έντονη αβεβαιότητα σε κάθε πλευρά. Σε κάθε περίπτωση ο Schelling φωτίζει σημαντικά στην ανάλυσή του τη διάδραση ανάμεσα στα μέρη όταν αυτά έρχονται αντιμέτωπα με μια κρίση.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να επισημανθεί πως ο προαναφερόμενος ορισμός των Snyder και Diesing διαφέρει σημαντικά από τους ορισμούς στους οποίους αναφέρονται κάποιοι άλλοι αναλυτές της κρίσης, οι οποίοι εστιάζουν στη συμπεριφορά των μερών κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων⁸⁰. Ένας τέτοιος ορισμός είναι του Charles F. Hermann⁸¹, σύμφωνα με τον οποίο μία κρίση είναι μία κατάσταση κατά την οποία απειλούνται υψηλής προτεραιότητας στόχοι, υπάρχει περιορισμός του διαθέσιμου χρόνου απάντησης και η ύπαρξη αυτής της κατάστασης δημιουργεί έκπληξη στα μέλη των ληπτών των αποφάσεων.

⁷⁹ Thomas C. Schelling, *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press, 1966, pp. 53-81.

⁸⁰ Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997, p.8.

⁸¹ Ibid.,p.8.

Η διαφορά ουσιαστικά των δύο ορισμών, των Snyder και Diesing με αυτόν του Charles F. Hermann έγκειται ότι στην πρώτη περίπτωση η εστίαση είναι στο σύστημα ενώ στη δεύτερη περίπτωση δίνεται έμφαση στους ανθρώπους που συμμετέχουν και συνεπώς μια κατάσταση χαρακτηρίζεται ως κρίση όταν, έτσι, ορίζεται από εκείνους που είναι υπεύθυνοι να την χειριστούν⁸². Σύμφωνα με τον Hermann⁸³:

«κρίση είναι μία κατάσταση κατά την οποία 1) απειλούνται υψηλής προτεραιότητας στόχοι της μονάδας λήψης των αποφάσεων, 2) περιορίζεται σημαντικά ο διαθέσιμος χρόνος αντίδρασης και απάντησης, και 3) δημιουργείται έκπληξη από την ύπαρξή της στα μέλη της μονάδας λήψης απόφασης»

Ο ίδιος σε άρθρο του αναφέρει χαρακτηριστικά πως κρίση είναι κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αιφνιδιασμό, υψηλό κίνδυνο για τις σοβαρές αξίες και μικρό χρόνο αντίδρασης⁸⁴.

Ωστόσο ενδιαφέρον παρουσιάζει, ο ορισμός που δίνει το αμερικανικό ΓΕΕΘΑ για την κρίση και τον οποίο συναντάμε στο βιβλίο του ναυάρχου ε.α. Χρήστου Λυμπέρη, «Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων⁸⁵, όπου η κρίση ορίζεται ως μία κατάσταση, η οποία περικλείει απειλή για τις ΗΠΑ, τα εδάφη της, τους πολίτες, τις στρατιωτικές δυνάμεις και τα ζωτικά συμφέροντα, η οποία αναπτύσσεται πολύ γρήγορα και δημιουργεί μια συνθήκη τέτοιας διπλωματικής, οικονομικής, πολιτικής ή τέτοιας

⁸² Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997, p.8.

⁸³ Charles F. Hermann, *International Crises: Insights from Behavioral Research*, New York: The Free Press, 1972, p. 13.

⁸⁴ Charles F. Hermann, *Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations*, *Administrative Science Quarterly*, 1963, 61-82.

⁸⁵ Χρήστος Λυμπέρης, *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Α' Αναθεωρημένη Έκδοση 2009, σελ. 190.

διπλωματικής, στρατιωτικής σπουδαιότητας, ώστε να αντιμετωπίζεται το ενδεχόμενο χρήσης της στρατιωτικής δύναμης, προκειμένου να επιτευχθούν οι εθνικοί στόχοι.

Στον ορισμό αυτό του αμερικανικού ΓΕΕΘΑ η έννοια της κρίσης όπως βλέπουμε ορίζεται ευρύτερα από άλλους ορισμούς και περιλαμβάνει καταρχάς την απειλή σε όλα τα επίπεδα, δηλαδή προς το κράτος, τα εδάφη, τους πολίτες, τις στρατιωτικές δυνάμεις αλλά και τα συμφέροντα. Ταυτόχρονα, εμπεριέχει το ζήτημα του χρόνου – «αναπτύσσεται πολύ γρήγορα» - και «δημιουργεί συνθήκη διπλωματικής, οικονομικής, πολιτικής, διπλωματικής και στρατιωτικής σπουδαιότητας», σε μια προσπάθεια των Αμερικανών να συμπεριλάβουν όλα τα ζητήματα σε σχέση με την έννοια της κρίσης. Τέλος, προφανώς και η παραπάνω συνθήκη αντιμετωπίζεται με το «ενδεχόμενο της χρήσης της στρατιωτικής δύναμης» με την εξής διατύπωση, «προκειμένου να επιτευχθούν οι εθνικοί στόχοι». Στους περισσότερους ορισμούς συναντούμε στο αντίστοιχο σημείο την έννοια «ύπαρξη πολέμου» ενώ στη διατύπωση του αμερικανικού ΓΕΕΘΑ παρατηρούμε τη χρήση από την πλευρά τους της στρατιωτικής δύναμης προκειμένου να επιτευχθούν οι εθνικοί στόχοι και όχι για παράδειγμα να διασφαλιστούν η ασφάλεια ή τα εθνικά συμφέροντα της χώρας. Κατά την άποψη μου η χρήση εδώ της έννοιας «στόχοι» είναι ευρύτερη από την έννοια του συμφέροντος και περιλαμβάνει προφανώς τα καθορισμένα αμερικανικά συμφέροντα αλλά και επιπλέον ζητήματα με την έννοια των στόχων.

Από τους πιο ενδιαφέροντες και ολοκληρωμένους ορισμούς της κρίσης είναι αυτός του Michael Brecher⁸⁶, στο βιβλίο του «Decisions in Crisis». Σύμφωνα με τον Brecher, κρίση είναι μία κατάσταση με τρεις απαραίτητες και επαρκείς συνθήκες, η οποία προέρχεται από μία αλλαγή στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον. Και οι τρεις αυτές συνθήκες αποτελούν αντιλήψεις οι οποίες εκλαμβάνονται από τους υψηλού επιπέδου

⁸⁶ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, p. 1-2.

λήπτες των αποφάσεων. Οι τρεις αυτές προϋποθέσεις αφορούν: α) στην απειλή σε βασικές αξίες, με ταυτόχρονη ή συνεπακόλουθη β) υψηλή πιθανότητα πολεμικής εμπλοκής, και γ) την επίγνωση του πεπερασμένου χρόνου αντίδρασης στην απειλή.

Ο ορισμός αυτός της κρίσης, ο οποίος οδηγεί τις μελέτες περίπτωσης του International Crisis Behavior Project (ICB)⁸⁷, επικεντρώνεται στην έννοια της αντίληψης και προφανώς στη συμπεριφορά κάθε κράτους⁸⁸. Ωστόσο, υπάρχει διάδραση ανάμεσα στα κράτη, η οποία εξετάζεται στο πλαίσιο των αντιδράσεων του δρώντα της κρίσης σε σχέση με τις ενέργειες των άλλων κρατών. Με άλλα λόγια, οι αποφάσεις σε σχέση με την κρίση λαμβάνονται αναφορικά με τις προσδοκίες της συμπεριφοράς των άλλων διεθνών δρώντων. Επιπλέον, κάθε αλλαγή κατάστασης – ως προϋπόθεση για την ύπαρξη κρίσης – ενδέχεται να είναι ένα αποσταθεροποιητικό γεγονός στο διεθνές σύστημα. Ως τέτοιο λοιπόν, μια ανάλυση της κρίσης εμπεριέχει κατευθύνσεις που αφορούν στο συστημικό επίπεδο ανάλυσης μιας διεθνούς κρίσης. Παρόλα αυτά όμως ο δρων – το κράτος, παραμένει επίσης βασικό αντικείμενο έρευνας και ανάλυσης σε κάθε κρίση. Σε κάθε περίπτωση το μείζον είναι το πως οι λήπτες των αποφάσεων αντιλαμβάνονται την αλλαγή στο περιβάλλον και το πως επιλέγουν εντός του πλαισίου της απειλής, του περιορισμένου χρόνου απόκρισης και της πιθανότητας του πολέμου.

Ο συγκεκριμένος αυτός ορισμός του ICB κινείται στο ίδιο πλαίσιο με αυτόν στον οποίο αναφερθήκαμε παραπάνω του Charles Hermann, χωρίς ωστόσο να είναι και απολύτως ίδιοι. Ουσιαστικά διαφέρουν ως προς το στοιχείο της έκπληξης όπου για τον Hermann είναι απαραίτητη

⁸⁷ Το International Crisis Behavior Project (ICB) είναι ένα πρότζεκτ το οποίο συλλέγει δεδομένα διακρατικών κρίσεων από το 1918 (το τέλος δηλαδή του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου).

⁸⁸ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, p. 1-2.

προϋπόθεση, ως προς την αναφορά στον χρόνο όπου ο Hermann αναφέρεται σε περιορισμένο χρόνο ενώ το ICB σε πεπερασμένο χρόνο, ως προς τις βασικές αξίες αντί των υψηλής προτεραιότητας στόχων ως το αντικείμενο της απειλής.

Συνοψίζοντας, θα επιχειρήσουμε να απαριθμήσουμε όλα τα στοιχεία και τις επιμέρους έννοιες από τους βασικούς ορισμούς όπως παρατέθηκαν παραπάνω και προσδιορίζουν την έννοια της κρίσης. Έτσι λοιπόν εντοπίστηκαν τα παρακάτω:

- 1) Απειλή σε βασικές αξίες
- 2) Σοβαρή διαμάχη – σύγκρουση ανάμεσα σε δύο μέρη
- 3) Αλληλουχία διάδρασης ανάμεσα στα μέρη
- 4) Έλλειψη ή Απώλεια ελέγχου στα γεγονότα
- 5) Έλλειψη προβλεψιμότητας
- 6) Αβεβαιότητα για τις προθέσεις του άλλου
- 7) Ατελής πληροφόρηση
- 8) Περιορισμένος διαθέσιμος χρόνος
- 9) Υψηλή πιθανότητα πολέμου
- 10) Έκπληξη – Αιφνιδιασμός
- 11) Φόβος
- 12) Πίεση
- 13) Άγχος

Συνεπώς, κάθε κρίση στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και εξωτερικής πολιτικής είναι μία απρόβλεπτη κατάσταση κατά την οποία υπάρχει απειλή σε βασικές αξίες, επίκειται σοβαρή διαμάχη και σύγκρουση ανάμεσα στις πλευρές γεγονός που οδηγεί αναπόφευκτα στη διάδρασή τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κατάσταση αυτή. Ωστόσο, η διάδραση αυτή έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπου δεν υπάρχει έλεγχος πάνω στα γεγονότα γιατί η πληροφόρηση είναι ατελής και προφανώς υπάρχει αβεβαιότητα και άγνοια για τις προθέσεις της μίας ή της άλλης πλευράς. Ο διαθέσιμος χρόνος

είναι πολύ περιορισμένος και η πιθανότητα πολέμου είναι υψηλή. Όλα αυτά χαρακτηριστικά δημιουργούν έκπληξη και αιφνιδιασμό, φόβο, πίεση και έντονο στρες στην κάθε πλευρά γεγονός που κάνει τη διαχείριση της ήδη δύσκολης κατάστασης ακόμα πιο δύσκολη. Ωστόσο, η έννοια της αντίληψης είναι πολύ σημαντική σε όλη αυτή τη διαδικασία, καθώς τα παραπάνω όπως περιεγράφηκαν πρέπει να γίνουν αντιληπτά «ως τέτοια» από την κάθε πλευρά για να υπάρξει η κατάσταση αυτή. Όσο κάθε πλευρά δεν αντιλαμβάνεται για παράδειγμα την απειλή σε μια βασική αξία δεν μπορεί να υπάρξει διαμάχη και συγκρουσιακή κατάσταση και άρα ούτε και κρίση. Εδώ βλέπουμε πόσο σημαντικό είναι το στοιχείο του ανθρώπινου παράγοντα σε αυτές τις περιπτώσεις για αυτό και επιλέγεται άλλωστε όπως ήδη προαναφέρθηκε να προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε τις κρίσεις υπό το πρίσμα της συμπεριφοράς και δράσης των εμπλεκόμενων μερών ως παρεμβαλλόμενες μεταβλητές.

Ωστόσο, θεωρείται χρήσιμο στο σημείο αυτό να παρατεθούν κάποιοι επιπλέον γενικότεροι ορισμοί της έννοιας της κρίσης (γενικότεροι και όχι αμιγώς προσανατολισμένοι στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και της εξωτερικής πολιτικής), για τη δημιουργία μιας συνολικής και πληρέστερης άποψης γύρω από τον προσδιορισμό της έννοιας του φαινομένου της κρίσης.

Σύμφωνα λοιπόν με τους Boin, Hurt, Stern, Sundelius⁸⁹, η έννοια κρίση αναφέρεται σε μία μη επιθυμητή και μη αναμενόμενη κατάσταση εννοώντας συγκεκριμένα ότι κάτι κακό συμβαίνει σε ένα άτομο, μια ομάδα, έναν οργανισμό, ένα κράτος, ή ακόμα και σε όλο τον κόσμο, το οποίο πρέπει γρήγορα να αντιμετωπιστεί ώστε η απειλή αυτή να μην πραγματοποιηθεί.

Σύμφωνα με τον La Porte (2003) μία κρίση σηματοδοτεί μία φάση δυσλειτουργίας στη φαινομενικά φυσιολογική λειτουργία ενός

⁸⁹ Arien Boin, Paul't Hurt, Eric Stern, Bengt Sundelius, *The Politics of Crisis Management, Public Leadership under Pressure*, Cambridge University Press, 2005, p. 2.

συστήματος⁹⁰. Μία οικονομική κρίση για παράδειγμα, αναφέρεται σε μία χρονική περίοδο χειροτέρευσης ενός μακρού διαστήματος σταθερής εξέλιξης και ανάπτυξης. Μία προσωπική κρίση μαρτυρεί μια περίοδο αναστάτωσης και αναταραχής, η οποία προηγείται και ακολουθείται από νοητική ευστάθεια, ισορροπία.

Σύμφωνα με τον Malcolm Gladwell⁹¹, κάθε κρίση είναι μια απειλή σε βασικές δομές ή ουσιαστικές αξίες και νόρμες ενός συστήματος, η οποία κάτω από την πίεση του χρόνου και την υψηλή αβεβαιότητα των καταστάσεων επιβάλλει τη λήψη σημαντικών αποφάσεων για την αντιμετώπισή της. Επομένως τρία είναι τα βασικά συστατικά μιας κρίσης, η απειλή, η αβεβαιότητα και το επείγον της κατάστασης. Κρίσεις επομένως υπάρχουν όταν βασικές αξίες (ασφάλεια, σιγουριά, ειρήνη, κλπ) απειλούνται.

Σύμφωνα με τον Holsti⁹², οι κρίσεις χαρακτηρίζονται από μια σοβαρή απειλή σε σημαντικές αξίες σε συνδυασμό με το λιγοστό διαθέσιμο χρόνο που υπάρχει για την αντιμετώπιση της απειλής. Δύο ακόμα χαρακτηριστικά της κρίσης που αξίζει να αναφερθούν, χωρίς όμως να είναι υποχρεωτική συνθήκη από μόνα τους για την ύπαρξη κρίσης, σύμφωνα πάντα με τον Holsti, είναι το στοιχείο της έκπληξης καθώς και η αντίληψη του λήπτη της απόφασης για το αν αυτή η κρίση έχει σοβαρές πιθανότητες να κλιμακωθεί σε κάτι μεγαλύτερο, όπως για παράδειγμα να εξελιχθεί σε μια ένοπλη σύρραξη στις περιπτώσεις διεθνών κρίσεων μεταξύ κρατών.

Άλλος ένας ενδιαφέρον ορισμός της έννοιας της κρίσης που συναντάται σε πολλούς συγγραφείς είναι η επισήμανση του παράδοξου σύμφωνα με το οποίο σε κάθε κρίση ενυπάρχει ταυτόχρονα και το ίδιο

⁹⁰ Arien Boin, Paul't Hurt, Eric Stern, Bengt Sundelius, *The Politics of Crisis Management, Public Leadership under Pressure*, Cambridge University Press, 2005, p. 2.

⁹¹ Malcolm Gladwell, *Blink: The Power of Thinking Without Thinking*, New York: Little Brown, 2005.

⁹² Philip E. Tetlock, Jo L. Husbands, Robert Jervis, Paul C. Stern, Charles Tilly, *Behavior Society and Nuclear War*, Volume One, Oxford University Press, 1989, Σελ. 12.

έντονα τόσο το στοιχείο της καταστροφής όσο και το στοιχείο της ευκαιρίας⁹³.

Στο μεταξύ όλοι όσοι ασχολούνται με τη μελέτη κρίσεων, ανεξάρτητα με ποιον ορισμό της έννοιας υιοθετεί ο καθένας, συμφωνούν ότι υπάρχει έντονο το στοιχείο του στρες μεταξύ αυτών που πρέπει να διαχειριστούν κάθε τέτοια κατάσταση.

Παρατηρώντας όλους τους παραπάνω αναφερόμενους ορισμούς διαπιστώνουμε τελικά ότι δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ τους. Σε όλες τις περιπτώσεις υπάρχει μια αλλαγή σε μια δεδομένη και σταθερή κατάσταση, η οποία γίνεται αντιληπτή ως απειλή σε βασική αξία, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε σύγκρουση και δημιουργεί αβεβαιότητα, έκπληξη και σκέψη σχετικά με την πιθανότητα υψηλότερης κλιμάκωσης της κατάστασης έως πόλεμο, για τις περιπτώσεις διεθνών κρίσεων και κρίσεων εξωτερικής πολιτικής, στοιχεία τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την άμεση ενεργοποίηση της διαδικασίας λήψης απόφασης για γρήγορη αντιμετώπιση του ζητήματος (εδώ είναι το σημείο που υπεισέρχεται η πίεση του χρόνου) μέσω της διάδρασης ανάμεσα στους εμπλεκόμενους δρώντες. Η διάδραση είναι αυτή που καθορίζει την όλη διαδικασία λήψης των αποφάσεων καθώς οι ενέργειες του κάθε δρώντος επηρεάζουν και παίζουν σημαντικό ρόλο για τις αποφάσεις του άλλου. Επίσης, τα παραπάνω στοιχεία όπως εύκολα άλλωστε αντιλαμβάνεται ο καθένας είναι στοιχεία τα οποία δημιουργούν έντονη πίεση και άγχος στους εμπλεκόμενους δρώντες.

2.2. Η εξέλιξη μιας κρίσης σύμφωνα με τον Michael Brecher

Ο Michael Brecher κάνει έναν ενδιαφέροντα διαχωρισμό τριών χρονικών περιόδων σε κάθε κρίση με σκοπό να δείξει καλύτερα τις αλλαγές

⁹³ Dawn Gilpin, Priscilla Murfhy, *Crisis Management in a Complex World*, Oxford University Press, 2008, p.13.

που συμβαίνουν αλλά και την ένταση των φαινομένων εντός κάθε τέτοιας περιόδου⁹⁴. Έτσι λοιπόν ξεκινά με την περίοδο προ κρίσης, η οποία σηματοδοτεί την έναρξη της κρίσης και χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα άγχους, συνεχίζει με την περίοδο της κρίσης, όπου όλα τα φαινόμενα είναι έντονα και υπάρχει τεράστια πίεση, άγχος και αγωνία για την αντιμετώπιση αυτής και τελειώνει με τη φάση, όπου η κρίση πια οδεύει προς το τέλος της, μετά την κρίση περίοδο δηλαδή, με κύριο χαρακτηριστικό τον μετριασμό και τη μείωση της έντασης των φαινομένων.

Πιο συγκεκριμένα, η προ κρίση περίοδος πρόκειται για την περίοδο εκείνη κατά την οποία αφενός δεν υπάρχει καμία κρίση αφετέρου όμως υπάρχει μια ευδιάκριτη αύξηση της απειλής, η οποία όμως γίνεται ή πρέπει να γίνει αντιληπτή από τα άτομα εκείνα που είναι υπεύθυνα κάθε φορά για τέτοιου είδους λήψη αποφάσεων. Ξεκινά με ένα γεγονός η με μια σειρά γεγονότων τα οποία πυροδοτούν την αντίληψη σχετικά με την αύξηση της απειλής.

Η περίοδος της κρίσης, χαρακτηρίζεται από την παρουσία και των τριών συνθηκών σύμφωνα με τον Brecher⁹⁵, οι οποίες είναι απαραίτητες για να υπάρχει μία κρίση, όπως προαναφέρθηκαν ήδη παραπάνω. Συνυπάρχουν δηλαδή η απειλή σε βασική αξία, η γνώση του περιορισμένου χρόνου για τη λήψη των αποφάσεων αλλά και η πιθανότητα εμπλοκής σε πόλεμο και άλλες εχθρικές ενέργειες, πριν το ζήτημα καταφέρει να επιλυθεί. Και αυτή η φάση ξεκινάει επίσης με ένα ή περισσότερα γεγονότα τα οποία πυροδοτούν την κατάσταση. Αν ωστόσο σε αυτή τη φάση επέλθει ο πόλεμος η προ απαιτούμενη αυτή συνθήκη παίρνει τη μορφή μιας αρνητικής πια αλλαγής σε σχέση με τη στρατιωτική ισορροπία των εμπλεκόμενων πλευρών.

Τέλος, η περίοδος αμέσως μετά την κρίση ξεκινάει με μια εμφανή μείωση της έντασης μιας ή και όλων των τριών προϋποτιθέμενων συνθηκών

⁹⁴ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, p. 23-25.

⁹⁵ Ibid., p.1-2.

της κρίσης – απειλή, πίεση χρόνου, πιθανότητα πολέμου. Η μετά την κρίση φάση (και όλη η κρίση) μπορεί να λεχθεί ότι τερματίστηκε όταν η ένταση των τριών προϋποτιθέμενων συνθηκών έχει επιστρέψει στον βαθμό της περιόδου χωρίς κρίση. Ωστόσο, αν κατά την περίοδο αυτή μία απειλή κλιμακώνεται ξανά, αυτό συνιστά σε κάθε περίπτωση γεγονός το οποίο πυροδοτεί την έναρξη μιας καινούργιας κρίσης και τότε μιλάμε ξανά για τη φάση ακριβώς πριν από την κρίση, την πρώτη φάση δηλαδή της νέας κρίσης. Φυσικά αν και οι τρεις συνθήκες προϋποτιθέμενες συνθήκες αυξηθούν ταυτόχρονα τότε πρόκειται για την καρδιά της κρίσης της νέας κρίσης και άρα η μετά την κρίση περίοδος για την πρώτη κρίση αποτελεί την καρδιά της κρίσης για τη νέα κρίση.

Το μοντέλο αυτό των τριών φάσεων του Brecher⁹⁶ προβλέπει ουσιαστικά: πρώτον, μία χρονική αλληλουχία από το γεγονός ή την ενέργεια της πυροδότησης που οδηγεί σε αλλαγή (t1) στη λαμβανόμενη απειλή (t2) (και αργότερα στην πίεση χρόνου και στην πιθανότητα του πολέμου), στην αντιμετώπιση της κατάστασης (t3), στην επιλογή (t4), με το αντίστοιχο feedback στο περιβάλλον. Δεύτερον προβλέπει μια αιτιώδη σύνδεση ανάμεσα στο στρες που επιφέρει η κρίση μέχρι την αντιμετώπιση αυτής, την επιλογή και τη λήψη απόφασης. Το μοντέλο ωστόσο αυτό των τριών φάσεων πηγαίνει μακρύτερα σε μια προσπάθεια να συμπεριλάβει στις καίριας αυτής σημασίας χρονικές περιόδους εντός μιας κρίσης σαφείς δείκτες σε σχέση με τα παραπάνω όπως αναφέρθηκαν, το στρες δηλαδή σε σχέση με την αντιμετώπιση της κρίσης και τη λήψη αποφάσεων. Επίσης, αυτός ο διαχωρισμός των φάσεων εξυπηρετεί παράλληλα και τον εντοπισμό των αλλαγών από την αρχή μέχρι το τέλος μια κρίσης, γεγονός πολύ χρήσιμο για να βρει κανείς πως σε κάθε αλλαγή αντιδρούν οι δρώντες και λαμβάνουν αποφάσεις.

⁹⁶ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, p. 25.

Το ενδιαφέρον με αυτό το πλαίσιο είναι πως η αλληλουχία πρόκληση – απόφαση συμβαίνει ουσιαστικά τρεις φορές, σε κάθε δηλαδή φάση της κρίσης, στην προ κρίση φάση, στη φάση εντός της κρίσης και στη φάση αμέσως μετά την κρίση. Οι δρώντες δηλαδή κάθε φορά προκαλούνται από κάποιο γεγονός να αποφασίσουν, να επιλέξουν και να μεταβούν τελικά στην επόμενη φάση της κρίσης. Αν κάποια ενέργεια ή γεγονός γίνεται αντιληπτό ως μεγαλύτερη απειλή μπορεί να οδηγήσει σε αποφάσεις, οι οποίες οδηγούν στην επόμενη φάση, τη φάση δηλαδή εντός της κρίσης, όπου εκεί όπως προαναφέρθηκε συνυπάρχει και ο περιορισμένος χρόνος αλλά και η πιθανότητα του πολέμου.

Στο σημείο αυτό κρίνεται χρήσιμο να επισημανθεί πως για τις ανάγκες της έρευνας αυτής έχει γίνει η επιλογή διαχωρισμού των κρίσεων που μελετώνται σε τρεις φάσεις, σε τρεις χρονικές περιόδους, όπως ακριβώς το πρότυπο αυτό του Brecher. Ο διαχωρισμός αυτός όπως προαναφέρθηκε κρίνεται κατά την προσωπική μου άποψη πολύ χρήσιμος στην προσπάθεια εξήγησης και κατανόησης του τρόπου που αντιμετωπίστηκαν οι κρίσεις και ελήφθησαν οι αποφάσεις. Αυτή η βήμα βήμα ανάλυση είναι πολύ βοηθητική καθώς έτσι μπορεί εύκολα κανείς να δει ποιος κάθε φορά εμπλέκεται και πως τελικά αποφασίζει για την εξέλιξη της όλης κατάστασης, παρατηρώντας φυσικά ταυτόχρονα και τα επίπεδα του άγχους και της πίεσης και πως αυτά ενδεχομένως επηρεάζουν την όλη διαδικασία.

2.3. Προσδιορισμός της έννοιας «Διαχείριση Κρίσεων»

Το κρίσιμο θέμα ωστόσο είναι όχι τι εστί κρίση αλλά πως και με ποιους τρόπους κάθε τέτοια κατάσταση αντιμετωπίζεται. Η έννοια λοιπόν που επίσης πρέπει να προσδιορίσουμε επ' ακριβώς και έχει μεγάλη σημασία είναι αυτή της «διαχείρισης» μιας κρίσης. Τι σημαίνει δηλαδή διαχειρίζομαι την κρίση.

Ωστόσο σύμφωνα με τον Oran Young⁹⁷, η κρίση προσδιορίζεται πολύ πιο εύκολα από ό,τι η έννοια της διαχείρισής της. Σύμφωνα με τον ίδιο η έννοια «διαχείριση» σπανίως ορίζεται με ακρίβεια ή ομοιόμορφα και σταθερά. Παρομοίως, ο Snyder⁹⁸ έχει επίσης παρατηρήσει πως η έννοια διαχείριση κρίσεων έχει χρησιμοποιηθεί αρκετά στη βιβλιογραφία με μια ποικιλία όμως νοημάτων και σημασίας. Παρόλα αυτά αναφορικά με την έννοια αυτή δείχνει να επικρατούν δύο κύριες σχολές σκέψης⁹⁹.

Η πρώτη απαρτίζεται από αυτούς, οι οποίοι εξισώνουν την έννοια αυτή πολύ καθαρά και πολύ απλά με την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Η επιτυχία είναι απόλυτα εξαρτημένη από την αποφυγή του πολέμου. Το νόημα σε αυτή την προσέγγιση είναι η αντίληψη πως κάθε κρίση αποτελεί ένα παθολογικό συμβάν, το οποίο πρέπει να τελειώσει και να εξουδετερωθεί όσο γρηγορότερα γίνεται. Ο κύριος στόχος είναι ο έλεγχος της κατάστασης και η μείωση της σύγκρουσης. Τα υψηλά ρίσκα πρέπει να αποφεύγονται. Λέγεται μάλιστα πως η κύρια ερώτηση που πρέπει να γίνεται από αυτούς, οι οποίοι εμπλέκονται με την όλη κατάσταση και αποφασίζουν σχετικά, είναι αν μια συγκεκριμένη ενέργεια κάθε φορά είναι πιο πιθανό να προκαλέσει τον πόλεμο ή όχι. Αν η απάντηση σε αυτή την ερώτηση είναι ναι, τότε επιβάλλεται να αναζητηθούν λιγότερο επικίνδυνες εναλλακτικές. Σύμφωνα με αυτή τη σχολή σκέψης η ίδια η κρίση αποτελεί τελικά τον μεγαλύτερο εχθρό και οι αρμόδιοι πρέπει σε κάθε περίπτωση να μειώσουν τον κίνδυνο και να επαναφέρουν την όλη κατάσταση στις φυσιολογικές συνθήκες. Ωστόσο, είναι απολύτως αποδεκτό πως η «μοίρα» της κάθε πλευράς αναπόφευκτα εξαρτάται όχι προφανώς μόνο από τη δική της συμπεριφορά αλλά και από τη συμπεριφορά της άλλης πλευράς, του αντιπάλου δηλαδή

⁹⁷ Oran R Young, *"The Intellectual Bases of Conflict Management"*, Twelfth S. H. Bailey Conference, January 1970, p.8, in Phil Williams *"Crisis Management"* p.27.

⁹⁸ Glenn Snyder, *"Crisis Bargaining"*, in Phil Williams *"Crisis Management"* p.27.

⁹⁹ Phil Williams, *Crisis Management, Confrontation and Diplomacy in the Nuclear War*, Jhon Wiley & Sons New York, 1976, p.27-30.

κάθε φορά. Συνεπώς, δίνεται μεγάλη έμφαση στα κοινά ενδιαφέροντα των εμπλεκομένων πλευρών.

Η δεύτερη σχολή σκέψης σχετικά με την έννοια της «διαχείρισης» των κρίσεων βρίσκεται στον αντίποδα και ερμηνεύει τη διαχείριση ως μια άσκηση νίκης. Ο στόχος είναι να αναγκαστεί ο αντίπαλος να κάνει πίσω, κερδίζοντας η άλλη πλευρά από αυτό το γεγονός. Οι κρίσεις δεν θεωρούνται παθολογικές ή καταστροφικές καταστάσεις, οι οποίες πρέπει να τερματιστούν όσο το δυνατόν γρηγορότερα όπως στην προηγούμενη περίπτωση, απεναντίας θεωρούνται ευκαιρία για αύξηση και μεγέθυνση. Ο εχθρός είναι πάντοτε η άλλη πλευρά και όχι φυσικά η ίδια η κρίση. Εδώ δεν υπάρχει συνεργασία αλλά κάθε προσπάθεια της μιας πλευράς έχει στόχο την πίεση και τον επηρεασμό της συμπεριφοράς του αντιπάλου προς τις επιθυμητές της κατευθύνσεις. Και φυσικά το κρίσιμο ερώτημα δεν είναι αν μια ενέργεια αυξάνει την πιθανότητα του πολέμου αλλά αν αυτή είναι αρκετά ικανή να οδηγήσει τον αντίπαλο σε υποχώρηση. Επίσης, αν κρίνεται ότι απαιτούνται υψηλά ρίσκα προκειμένου να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα τότε αυτά αποφασίζονται. Η επιτυχημένη διαχείριση της κρίσης ορίζεται ως αυτή με τις μεγαλύτερες υποχωρήσεις από την πλευρά του αντιπάλου και τις μικρότερες από την άλλη πλευρά και συνεπώς η αναλογία κερδών και ζημιών και μόνο είναι ο κύριος δείκτης για την επιτυχία ή όχι διαχείριση μιας κρίσης. Επιπλέον, δεν υπάρχουν κοινά ενδιαφέροντα τα οποία ενώνουν και φέρνουν πιο κοντά τις δύο πλευρές αλλά μόνο αντιτιθέμενα συμφέροντα τα οποία μόνο τις χωρίζουν. Τέλος, η επιτυχής διαχείριση μιας κρίσης είναι αυτή κατά την οποία βεβαιώνεται ότι οι επιθυμίες μιας πλευράς υπερισχύουν και κυριαρχούν.

Οι δύο αυτές σχολές σκέψης όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό είναι εκ διαμέτρου αντίθετες και από ό,τι φαίνεται δεν υπάρχει κανένα σημείο επαφής μεταξύ τους¹⁰⁰. Το κυρίως πρόβλημα ωστόσο είναι ότι καμία από τις

¹⁰⁰ Phil Williams, *Crisis Management, Confrontation and Diplomacy in the Nuclear War*, Jhon Wiley & Sons New York, 1976, p.27-30.

δύο δεν λαμβάνει υπόψη της την άλλη, ενώ καθώς φαίνεται, μάλλον θα έπρεπε να συμπληρώνει η μία την άλλη, με αποτέλεσμα να υπάρχει μία μόνο οπτική και όχι μια σφαιρική συνολική εικόνα για το ζήτημα. Έτσι, κάθε ερμηνεία παρόλο που έχει σημαντική συνεισφορά αναφορικά με τη διαχείριση μιας κρίσης αποτελεί ελλιπή προσέγγιση με αποτέλεσμα να υπάρχει διαστρεβλωμένο κάθε φορά αποτέλεσμα. Η πραγματικότητα σχετικά με τη διαχείριση μιας κρίσης και αν αυτή έχει πετυχημένη ή όχι έκβαση βρίσκεται κάπου στη μέση και περιλαμβάνει στοιχεία και από τις δύο σχολές σκέψης.

Ας δούμε στο σημείο αυτό και κάποιους ορισμούς από τη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά με την έννοια της διαχείρισης κρίσεων ώστε να δημιουργηθεί ενδεχομένως μια πιο καθαρή άποψη για το τι σημαίνει εν τέλει ο όρος αυτός. Βέβαια, όπως θα δούμε οι δύο διαφορετικές προσεγγίσεις όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω αντανακλώνται στους περισσότερους ορισμούς και αυτό είναι λογικό. Ο Leslie Lipson¹⁰¹ για παράδειγμα, ορίζει τη διαχείριση μιας κρίσης ως «την εξεύρεση μιας κοινά αποδεκτής λύσης και από τις δύο πλευρές και την αποφυγή του πολέμου». Το πρόβλημα βέβαια με αυτόν τον ορισμό είναι ότι οι δύο πλευρές προφανώς δεν είναι εύκολο να συμφωνήσουν σε μια κοινή αποδεκτή λύση - και αν ήταν τόσο εύκολο μάλλον δεν θα συζητούσαμε για κρίσεις. Κάθε πλευρά συνήθως προσπαθεί να επιβάλλει μια λύση ή ένα αποτέλεσμα το οποίο τη βολεύει καλύτερα σε σχέση με την άλλη πλευρά. Οι Kintner και Schwarz¹⁰² από την άλλη πλευρά βλέπουν τη «διαχείριση κρίσεων» ως εξής: «επιτυχής είναι μία διαχείριση

¹⁰¹ Quoted in “*Crisis Management or Crisis Prevention*”, NATO Letter (August September 1966). p.14. in Phil Williams, *Crisis Management, Confrontation and Diplomacy in the Nuclear War*, Jhon Wiley & Sons New York, 1976, p.28.

¹⁰² William R. Kintner and David C. Schwarz, “*A study on Crisis Management*”, (Philadelphia: University of Pennsylvania Foreign Policy Research. p.21 in Phil Williams, *Crisis Management, Confrontation and Diplomacy in the Nuclear War*, Jhon Wiley & Sons New York, 1976, p.29.

κατά την οποία κερδίζεται η κρίση, η οποία όμως διατηρείται σε φυσιολογικά επίπεδα κινδύνου και ρίσκου και για τις δυο πλευρές».

Ωστόσο και οι δύο αυτοί ορισμοί είναι ελαφρώς παραπλανητικοί. Ουσιαστικά θα μπορούσε κανείς να πει πως συμπληρώνουν πολύ καλά ο ένας τον άλλο. Ο Limpson από τη μία δίνει έμφαση στην αποφυγή του πολέμου και στην επίλυση της διαμάχης σε αντίθεση με τους Kintner και Schwarz, οι οποίοι επιδιώκουν την απόκτηση στόχων και τη νίκη. Σε κάθε περίπτωση πάντως είναι βέβαιο ότι αυτοί οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την αντιμετώπιση μιας κρίσης σίγουρα έχουν στο μυαλό τους και τις δύο αυτές ενέργειες, σκέψεις και επιδιώξεις.

Αυτό φαίνεται καθαρά στον ορισμό που δίνει ο Phil Williams¹⁰³, όπου σύμφωνα με αυτόν διαχείριση κρίσεων θεωρείται η προσπάθεια από τη μία του ελέγχου μιας κρίσης ώστε αυτή σε καμία περίπτωση να μην οδηγήσει σε πόλεμο. Από την άλλη όμως η διαχείριση κατά τον ίδιο ορίζεται και ως μια διαδικασία η οποία επιλύει την κρίση προς μία ικανοποιητική κατεύθυνση ως προς τα βασικά ενδιαφέροντα μιας πλευράς, τα οποία προστατεύονται και διασφαλίζονται. Από τη μία λοιπόν το ρίσκο και οι κίνδυνοι πρέπει να ελέγχονται και να μειώνονται και ταυτόχρονα από την άλλη πρέπει να διασφαλίζεται ότι η εξαναγκαστική διπλωματία και κάποιες τακτικές ρίσκου υπάρχουν, προκειμένου να υπάρχουν οφέλη και κέρδη σε σχέση με τον αντίπαλο. Αυτό βέβαια, το οποίο πολύ ωραία περιγράφει ο Williams με τον παραπάνω ορισμό είναι και το ζήτημα καθώς προφανώς και είναι πολύ δύσκολο αλλά και ζητούμενο να μπορεί κανείς να ισορροπεί και να καταφέρνει να πετυχαίνει κέρδη χωρίς ταυτόχρονα να ξεφεύγει από την άποψη του κινδύνου και των ρίσκων. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι αυτό στην ουσία αποτελεί μια προέκταση της παραδοσιακής έννοιας της διπλωματίας, όπου ο σκοπός της είναι να αποκτηθεί το επιθυμητό χωρίς τη

¹⁰³ Phil Williams, *Crisis Management, Confrontation and Diplomacy in the Nuclear War*, Jhon Wiley & Sons New York, 1976, p.30.

χρήση βίας¹⁰⁴. Αυτό είναι που ακριβώς ο Alexander George¹⁰⁵ το ονομάζει ως «policy dilemma of crisis management» και συγκεκριμένα αναφέρει πολύ χαρακτηριστικά:

«...με το ξεκίνημα κάθε κρίσης σίγουρα η κάθε πλευρά αισθάνεται έντονα να κάνει ό,τι απαιτείται προκειμένου να διασφαλίσει ή και εν μέρει να εξελίξει τα συμφέροντά της. Την ίδια στιγμή όμως αναγνωρίζει ότι πρέπει απαραίτητα να αποφύγει να χρησιμοποιήσει επιλογές και ενέργειες που να μην του διασφαλίζουν τα παραπάνω αλλά που όμως ταυτόχρονα ενδεχόμενα προκαλούν μη επιθυμητή κλιμάκωση της κρίσης. Η αντίθεση των δύο αυτών επιδιώξεων – η προστασία δηλαδή από τη μία των συμφερόντων και στόχων και η αποφυγή από την άλλη μέτρων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν ανεπιθύμητη κλιμάκωση – δημιουργούν ένα σοβαρό δίλημμα, το οποίο αποτελεί βασική πρόκληση των υπευθύνων της πολιτικής που ασχολούνται με τη διαχείριση κρίσεων και οι οποίοι πρέπει να καταφέρουν κάθε φορά να επιλύσουν με επιτυχία».

Ο ίδιος ωστόσο, προχωράει και λίγο παρακάτω παραθέτοντας κάποιες βασικές γενικές αρχές και δύο πολιτικές προϋποθέσεις, οι οποίες αν είναι εφικτό να ακολουθηθούν από τους υπεύθυνους για τη διαχείριση μιας κρίσης οδηγούν ενδεχομένως σε αποτελεσματική αντιμετώπιση της κατάστασης με διασφάλιση από τη μια πλευρά στόχων χωρίς όμως να διακινδυνεύεται σοβαρά μια μη επιθυμητή κλιμάκωση της κρίσης¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Sir Charles Webaster, *The Art and Practice of Diplomacy* (London: Chatto and Windus, 1961), p.2 quoted in P.C. Fielder, “*The Pattern of Superpower Crises*”, *International Relations*, Vol. 3, No 7 (April 1968), p.499 in Phil Williams, *Crisis Management, Confrontation and Diplomacy in the Nuclear War*, Jhon Wiley & Sons New York, 1976, p.30.

¹⁰⁵ Alexander L. George, “*Avoiding War, Problems of Crisis Management*”, Westview Press, 1991, p.23.

¹⁰⁶ *Ibid.*, p.24-25.

Οι δύο προϋποθέσεις της διαχείρισης κρίσεων είναι ο περιορισμός των επιδιωκόμενων στόχων και ο περιορισμός των μέσων που απαιτούνται προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί. Έχοντας και οι δύο πλευρές πολύ προσεκτικά περιορίσει τους στόχους τους εντός μιας κρίσης τότε είναι πραγματικά πολύ πιθανό να λήξει η κρίση χωρίς πόλεμο. Οι βασικές αρχές από την άλλη είναι οι ακόλουθες¹⁰⁷:

1. Κάθε πλευρά θα πρέπει να διατηρεί, έχοντας γνώση όλων των παραμέτρων, τον έλεγχο αναφορικά με τις στρατιωτικές επιλογές και να γνωρίζει πολύ καλά πότε είναι η κατάλληλη στιγμή και για ποιες στρατιωτικές κινήσεις.
2. Οι στρατιωτικές κινήσεις πρέπει να είναι συνειδητά σε χαμηλά επίπεδα ώστε να υπάρχει αρκετός χρόνος για τις δυο πλευρές να επικοινωνήσουν, να ανταλλάξουν διπλωματικά σινιάλα, να αξιολογήσουν την κατάσταση, να αποφασίσουν και να απαντήσουν σε προτάσεις.
3. Οι κινήσεις των στρατιωτικών δυνάμεων θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικά συντονισμένες με τις διπλωματικές ενέργειες και όλες μαζί να αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για τον τερματισμό της κρίσης χωρίς πόλεμο ή κλιμάκωση σε υψηλότερα επίπεδα βίας.
4. Οι στρατιωτικές κινήσεις και απειλές θα πρέπει να είναι απόλυτα συνεπείς με τους περιορισμένους στόχους, όπως προαναφέρθηκαν μόλις παραπάνω.
5. Επιπλέον, οι στρατιωτικές κινήσεις και απειλές, οι οποίες δίνουν την εντύπωση στον αντίπαλο ότι η άλλη πλευρά είναι έτοιμη για μεγάλη κλιμάκωση πρέπει επίσης να αποφεύγονται.
6. Ωστόσο θα πρέπει να επιλέγονται οι διπλωματικές επιλογές, οι οποίες σηματοδοτούν την επιθυμία για συνεργασία έξω από μια στρατιωτική λύση.
7. Τέλος, οι διπλωματικές προτάσεις και οι στρατιωτικές κινήσεις θα πρέπει να επιλέγονται με κριτήριο να οδηγούν στη λήξη με τρόπο βέβαιο, ο οποίος εξασφαλίζει τα ουσιαστικά συμφέροντα και στόχους.

¹⁰⁷ Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1991, p.24-25.

Τα παραπάνω αποτελούν ουσιαστικά, σύμφωνα με τον George, έναν τρόπο επίλυσης του σοβαρού αυτού πολιτικού διλήμματος που προκύπτει κάθε φορά κατά την αντιμετώπιση και διαχείριση μιας κρίσης. Ακολουθώντας αυτές τις οδηγίες κάθε πλευρά διασφαλίζει κατά την άποψή του τους βασικούς της στόχους χωρίς βέβαια να καταφεύγει στον πόλεμο και τη χρήση βίας.

Συνεχίζοντας την παράθεση των ορισμών που συναντούμε στη βιβλιογραφία προκειμένου να προσδιοριστεί η έννοια της διαχείρισης των κρίσεων σύμφωνα με τον Laurence Martin¹⁰⁸, η έννοια της «διαχείρισης» των κρίσεων δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια φράση η οποία περιγράφει τον βασικό σκοπό που δεν είναι άλλος αλλά η διατήρηση του ελέγχου πάνω στα γεγονότα. Προφανώς και σε αυτή την περίπτωση με την έννοια της διατήρησης του ελέγχου έχουμε την άποψη ότι υπονοείται η βούληση για μη παρεκτροπή της όλης κατάστασης και σαφώς η μη προσφυγή στον πόλεμο.

Εκτενή αναφορά στην έννοια της διαχείρισης μιας κρίσης γίνεται και από τους Snyder και Diesing¹⁰⁹. Και σε αυτή την περίπτωση διαπιστώνεται όπως και παραπάνω με τον Alexander George, η επιθυμία για αποφυγή του πολέμου με ταυτόχρονη όμως διασφάλιση κάποιων στόχων. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια της διαχείρισης αφορά στους υψηλά ιστάμενους της ηγεσίας σε μια κυβέρνηση, οι οποίοι πρέπει σε κάθε περίπτωση να ελαχιστοποιήσουν τις πιθανότητες η κρίση να βγει εκτός ελέγχου και να οδηγήσει σε πόλεμο. Ταυτόχρονα όμως, ενδιαφέρονται να προστατεύσουν ή και να ενισχύσουν τα συμφέροντά τους, να «νικήσουν» ή έστω να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους ή να ελαχιστοποιήσουν τις ζημιές τους και αν είναι δυνατόν να κανονίσουν το ζήτημα που διακυβεύεται στην κρίση με τέτοιο τρόπο που να μην οδηγεί σε νέες κρίσεις στο μέλλον. Το πρόβλημα

¹⁰⁸ L. W. Martin, "Crisis Management", paper presented to the Political Studies Association Conference, 1967, p.5.

¹⁰⁹ Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997, p.207-208.

βέβαια και το δύσκολο είναι η εξεύρεση της ισορροπίας ανάμεσα στον εξαναγκασμό και τον συμβιβασμό εντός του περιεχομένου της κρίσης, καθώς εξαναγκασμός και συμβιβασμός θεωρούνται δύο αντίθετοι όροι¹¹⁰. Σε κάθε περίπτωση ο στόχος και των δύο πλευρών στην κατεύθυνση του εξαναγκασμού είναι η νίκη, άλλοτε με επιθετικό και άλλοτε με αμυντικό τρόπο. Το δύσκολο όμως είναι η νίκη αυτή να επιτευχθεί χωρίς πόλεμο ή χωρίς μεγάλο ρίσκο σε σχέση με τον πόλεμο. Σε αυτή την κατεύθυνση οι στόχοι των δύο πλευρών προφανώς και είναι συγκρουόμενοι, αλλά η δυσκολία της αποφυγής του πολέμου αποτελεί το κοινό ενδιαφέρον. Από την άλλη πλευρά, αυτής του συμβιβασμού, ο στόχος είναι η επίτευξη ενός διακανονισμού, ο οποίος εκτονώνει το ζήτημα αλλά και το εξουδετερώνει ταυτόχρονα καθώς παύει να αποτελεί πηγή μιας μελλοντικής κρίσης. Η δυσκολία όμως παραμένει να επιτευχθεί το παραπάνω με όσο το δυνατόν μικρότερες συναινέσεις ο καθένας από την πλευρά του. Εδώ, ο στόχος αντανακλά το κοινό συμφέρον και η δυσκολία αντανακλά τα αντιτιθέμενα συμφέροντα. Όλα τα παραπάνω απεικονίζονται από τους Snyder και Diesing¹¹¹ χαρακτηριστικά στον παρακάτω πίνακα:

	ΣΤΟΧΟΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ
Εξαναγκασμός	Νίκη (συγκρουόμενα συμφέροντα)	Αποφυγή ρίσκου πολέμου (κοινό ενδιαφέρον)
Συμβιβασμός	Συμφωνία (κοινό ενδιαφέρον)	Ελαχιστοποίηση ζημιών (συγκρουόμενα συμφέροντα)

¹¹⁰ Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997, p.207-208.

¹¹¹ Ibid., p.207-208.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, αναφορικά με το πως ορίζεται η έννοια της διαχείρισης των κρίσεων αλλά και ποια διαχείριση κρίνεται αποτελεσματική κρατάμε καταρχάς την ύπαρξη των δύο βασικών σχολών σκέψης. Από τη μία δηλαδή υπάρχει η άποψη σύμφωνα με την οποία η κρίση είναι ο μεγαλύτερος αντίπαλος και για αυτό πρέπει να υπάρξει έλεγχος πάνω στα γεγονότα, με πολύ χαμηλά ρίσκα και όχι επικίνδυνες ενέργειες, ώστε να αποφευχθεί ο πόλεμος και η κρίση να τερματιστεί το συντομότερο δυνατό με επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση. Από την άλλη πλευρά ωστόσο υπάρχει και άλλη άποψη, σύμφωνα με την οποία ο αντίπαλος παραμένει η άλλη πλευρά και όχι η κρίση, η οποία μάλλον αποτελεί ευκαιρία για να επιτευχθούν επιδιώξεις και στόχοι και να υπάρξουν κέρδη έναντι του αντιπάλου, του οποίου επιθυμείται η υποχώρηση. Ωστόσο, το ιδανικό είναι σε κάθε τέτοια κατάσταση, να μπορεί κανείς να πετυχαίνει τους στόχους, να αποκομίζει κέρδη και οφέλη και να προστατεύει τα συμφέροντά του χωρίς όμως τη χρησιμοποίηση μέτρων και την επιλογή ενεργειών, τα οποία ενέχουν ρίσκο και δημιουργούν συνθήκες κλιμάκωσης της κρίσης αυξάνοντας παράλληλα την πιθανότητα του πολέμου. Πρόκειται για το περίφημο δίλημμα πολιτικής κατά τη διαχείριση κρίσεων, το οποίο κάνει σαφές στον καθένα πόσο απαιτητική πράγματι διαδικασία είναι η αντιμετώπιση μιας κρίσης καθώς η ιδανική ισορροπία, όπως περιεγράφηκε μόλις παραπάνω σε σχέση με το δίλημμα προφανώς και δεν είναι καθόλου εύκολο σε καμία περίπτωση να επιτευχθεί και να εξασφαλιστεί.

Ωστόσο το σημείο αυτό, στο οποίο βρισκόμαστε κρίνεται το απολύτως κατάλληλο για να εξετάσουμε παρακάτω την έννοια της «στρατηγικής» διαχείρισης των κρίσεων καθώς και συγκεκριμένες στρατηγικές διαχείρισης κρίσης, καθώς αποτελεί προφανώς το σημαντικότερο εργαλείο στην προσπάθεια των αρμοδίων διαχείρισης μιας κρίσης να πετύχουν την παραπάνω ισορροπία, να αποκομίσουν δηλαδή οφέλη χωρίς ωστόσο να ρισκάρουν και να αυξήσουν την πιθανότητα του πολέμου. Ουσιαστικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η λύση στο δύσκολο

αυτό πολιτικό δίλημμα απαιτεί και επιβάλλει την ύπαρξη στρατηγικής και συνεπώς την εφαρμογή συγκεκριμένων στρατηγικών, από την πλευρά των αρμοδίων της διαχείρισης της κρίσης, όπου ενδεχομένως δίχως αυτήν είναι σχεδόν αδύνατο να φέρει κανείς τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

2.4. Στρατηγική Διαχείριση των Κρίσεων

Αμέσως μετά την εμπειρία της περίφημης κρίσης στην Κούβα, ο Αμερικανός Γραμματέας Άμυνας, Robert McNamara¹¹², είπε το εξής χαρακτηριστικό σε δηλώσεις του: «σήμερα δεν υπάρχει πια στρατηγική, υπάρχει μόνο διαχείριση κρίσεων». Με τη δήλωσή του αυτή ο McNamara θέλησε να δείξει υπερβάλλοντας, πως μπροστά στη διαχείριση της τόσο σοβαρής κρίσης στην Κούβα – και έχοντας φτάσει στα πρόθυρα πραγματικά του πολέμου – η στρατηγική με την κλασική έννοια (στρατιωτική στρατηγική) που κάθε κράτος έχει χαράξει και αποφασίσει, δεν εφαρμόζεται μπροστά στον τεράστιο σκοπό της αποφυγής του πολέμου στο πλαίσιο μιας σοβαρής κρίσης. Η άποψη αυτή του McNamara εν μέρει αποτελεί αλήθεια – και προφανώς αυτό που είχε στο μυαλό του όταν έκανε τη δήλωση αυτή ισχύει – μια στρατηγική βασισμένη σε συγκεκριμένη στρατιωτική λογική προφανώς και δεν προσφέρει καμία ασφάλεια ενάντια στο ρίσκο μια ανεπιθύμητης πολεμικής κλιμάκωσης. Ωστόσο, αυτό που απαιτείται είναι οπωσδήποτε μια στρατηγική, μια στρατηγική όμως διαφορετική η οποία λαμβάνει υπόψη της τα στρατιωτικά αλλά και τα διπλωματικά ζητούμενα με σκοπό την ισορροπία έστω και ατελώς των δύο στόχων του διλήμματος της διαχείρισης των κρίσεων¹¹³.

Παρόλο που οι στρατιωτικές προετοιμασίες και επιδείξεις δύναμης υπάρχουν και υποστηρίζουν τις διπλωματικές προσπάθειες σε μια κατάσταση κρίσης, αυτή η ίδια η λογική των στρατιωτικών επιχειρήσεων από την άλλη έρχεται πολλές φορές σε αντίθεση με τη λογική και τις προϋποθέσεις της διπλωματίας. Συνεπώς, η αποτελεσματική διαχείριση απαιτεί από τους αρμόδιους τη δημιουργία και την εφαρμογή στρατηγικών

¹¹² Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1991, p.377.

¹¹³ Ibid., p.377.

και τακτικών οι οποίες λαμβάνουν υπόψη σοβαρά και τις στρατιωτικές αλλά και τις διπλωματικές οπτικές. Σε αυτές μάλιστα τις περιπτώσεις των κρίσεων, οι απειλές δύναμης και οι κινήσεις των στρατιωτικών δυνάμεων θα πρέπει προσεκτικά να χρησιμοποιούνται ως εργαλεία της διπλωματίας και επουδενί ως υποκατάστατα της διπλωματίας¹¹⁴.

Ωστόσο, επισημαίνεται ότι κάθε στρατηγική διαχείρισης κρίσης εξαρτάται έντονα από το περιεχόμενο κάθε φορά του αντικειμένου που διακυβεύεται. Παρόλο που όλες οι κρίσεις σίγουρα μοιράζονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά, από την άλλη οι ξεχωριστές παράμετροι κάθε κρίσης οδηγούν και στην επιλογή της κατάλληλης για αυτές τις παραμέτρους κάθε φορά στρατηγικής. Αυτό προφανώς και σημαίνει πως δεν υπάρχει καμία κυρίαρχη στρατηγική η οποία ταιριάζει και εφαρμόζεται αποτελεσματικά σε κάθε διαχείριση κρίσης. Αντιθέτως, απαιτείται η προσεκτική δημιουργία της στρατηγικής σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε κρίσης.

Κάποιες στρατηγικές ωστόσο, απαιτείται να έχουν μεγαλύτερο ρίσκο αναφορικά με την κλιμάκωση και άλλες μικρότερο ή ακόμα μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις στρατηγικές χαμηλού ρίσκου να μην καταφέρνουν καθόλου να πετυχαίνουν ελαχιστοποίηση του ρίσκου κλιμάκωσης ή να μην διασφαλίζουν βασικά συμφέροντα και αυτό καταδεικνύει πως δεν υπάρχουν συνταγές αλλά όπως προαναφέρθηκε κάθε στρατηγική χτίζεται σύμφωνα με τις συγκεκριμένες περιστάσεις κάθε κρίσης.

Ωστόσο, ως βοήθεια σε όσους ασχολούνται με τη διαχείριση κρίσεων και έρχονται αντιμέτωποι με τις δύσκολες αυτές αποφάσεις και επιλογές υπάρχουν κάποιες γενικές, βασικές διαθέσιμες στρατηγικές οι οποίες βέβαια προσαρμόζονται προκειμένου να εφαρμοστούν για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων συνθηκών κάθε κρίσης. Ο Alexander George¹¹⁵ παραθέτει μια λίστα αυτών στο βιβλίο του «αποφεύγοντας τον πόλεμο», διαχωρίζοντάς

¹¹⁴ Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1991, p.378.

¹¹⁵ Ibid., p.378.

τες σε επιθετικές και αμυντικές στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων, οι οποίες παρατίθενται παρακάτω.

2.5. Στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων

Οι στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων χωρίζονται σε επιθετικές και αμυντικές. Ο διαχωρισμός αυτός των στρατηγικών γίνεται με βάση τις προθέσεις των δρώντων, το εάν δηλαδή κάποια πλευρά επιδιώκει αλλαγές στο ισχύον καθεστώς και συνεπώς προβαίνει σε κινήσεις πυροδότησης και εν μέρει κλιμάκωσης μιας κατάστασης -επιθετικές στρατηγικές, ή εάν πρόκειται για την πλευρά η οποία δέχεται την επίθεση και προσπαθεί να παρεμποδίσει τον αντίπαλο σχετικά - αμυντικές στρατηγικές.

Ξεκινώντας με τις επιθετικές στρατηγικές, αυτές δηλαδή οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν στις περιπτώσεις όπου επιδιώκεται η αλλαγή του υπάρχοντος status quo σε σχέση με τον αντίπαλο, επισημαίνονται οι ακόλουθες σύμφωνα με τον Alexander George¹¹⁶:

Η στρατηγική του Εκβιασμού (the blackmail)

Η στρατηγική αυτή ουσιαστικά αποτελεί απαίτηση στον αντίπαλο να παραιτηθεί και να κάνει πίσω, υπό την απειλή σοβαρής τιμωρίας ή ζημιάς στην περίπτωση που δεν το κάνει. Με άλλα λόγια η πλευρά που διεκδικεί αλλαγή στο ισχύον καθεστώς (status quo), χρησιμοποιεί τη στρατηγική του εκβιασμού προκειμένου ουσιαστικά να δημιουργήσει την κρίση για να κερδίσει τα οφέλη και πλεονεκτήματα που επιδιώκει. Η στρατηγική αυτή είναι ελκυστική στον βαθμό και μέχρι το σημείο όπου προσφέρει στον εκβιαστή την πιθανότητα να αποκομίσει κέρδη χωρίς ωστόσο να χρειαστεί ο τελευταίος να χρησιμοποιήσει βία. Η στρατηγική του εκβιασμού θεωρείται

¹¹⁶ Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1991, pp. 379-383.

ότι έχει επιτύχει όταν έχει αποφευχθεί το ρίσκο μιας μη επιθυμητής κλιμάκωσης και μόνο τότε μπορεί να θεωρηθεί ως στρατηγική διαχείρισης κρίσης.

Ωστόσο, η στρατηγική του εκβιασμού προφανώς και ενέχει αρκετή αβεβαιότητα σε σχέση με την επιτυχία της ενώ ταυτόχρονα δεν αποτελεί μια στρατηγική άνευ ρίσκου η οποία δημιουργεί σίγουρα μια διαχειρίσιμη κρίση αλλά το ακριβώς αντίθετο. Αν η στρατηγική αυτή αποτύχει ο διεκδικητής μπορεί να βρεθεί σε μια πραγματικά δύσκολη θέση την οποία ούτε περιμένει αλλά ούτε και επιθυμεί. Μάλιστα, στην περίπτωση που αυτό συμβεί, θα πρέπει να κάνει άμεσα απαραιτήτως πίσω και να μειώσει τις απαιτήσεις του σε σχέση με τον αντίπαλο και ενδεχομένως να καταφύγει σε μια άλλη πια στρατηγική διαχείρισης της κρίσης αυτής που ο ίδιος δημιούργησε.

Οι παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην επιτυχία αυτής της στρατηγικής είναι πρώτα από όλα η αξιοπιστία και η νομιμοποίηση της εκβιαστικής απειλής και στη συνέχεια η σημασία του θέματος που διακυβεύεται κάθε φορά, σε σχέση με τις δύο πλευρές. Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι για αυτόν τον οποίο διεκδικεί απαιτείται το ζήτημα να έχει πολύ μεγάλη σημασία και αντιστοίχως μικρή σημασία για τον αντίπαλό του.

Η στρατηγική της περιορισμένης και αναστρέψιμης πρόκλησης

Στην περίπτωση αυτή η πλευρά που διεκδικεί προσπαθεί να αντιμετωπίσει το πολιτικό δίλημμα της διαχείρισης κρίσεων, μέσω ενεργειών οι οποίες ξεκινούν μεν επιδιώκοντας την αλλαγή του status quo αλλά ταυτοχρόνως επιδιώκουν και την αποφυγή μιας μη επιθυμητής κλιμάκωσης, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι οι ενέργειες αυτές είναι τέτοιες ώστε να μπορούν γρήγορα και εύκολα να ανακληθούν στην περίπτωση που κάτι δεν πάει καλά. Στη στρατηγική αυτή δηλαδή, οι υιοθετούμενες ενέργειες για αλλαγή του status quo είναι σκόπιμα περιορισμένες και ανακλητές. Η αναστρέψιμη στρατηγική χρησιμοποιείται όταν δεν υπάρχει βεβαιότητα για το εάν η άλλη πλευρά είναι οπωσδήποτε πρόθυμη να

αντιμετωπίσει την προσπάθεια της αλλαγής στο status quo από τον διεκδικητή. Αποτελεί ουσιαστικά μια δοκιμή αναφορικά με τις αντιδράσεις του αντιπάλου στις ενδεχόμενες επιδιώξεις. Αν ο αντίπαλος δεν δείξει πρόθυμος να τις αντιμετωπίσει, τότε ο διεκδικητής συμπεραίνει ότι μπορεί να προχωρήσει στις επιδιώξεις του απαλλαγμένος από τον φόβο μιας μη επιθυμητής κλιμάκωσης. Στην αντίθετη ωστόσο περίπτωση που ο αντίπαλος δείξει πρόθυμος να απαντήσει και να αντιμετωπίσει τις ενέργειες αυτές του διεκδικητή, τότε ο τελευταίος ανακαλεί και δεν προβαίνει στην περαιτέρω διεκδίκηση των επιδιώξεών του. Ο διεκδικητής ουσιαστικά αποφεύγει την ανεπιθύμητη κλιμάκωση ενεργώντας κατάλληλα ώστε να έχει τη δυνατότητα παρακολούθησης και ελέγχου του ρίσκου της κλιμάκωσης. Ωστόσο, ούτε αυτή η στρατηγική είναι απαλλαγμένη από το ρίσκο καθώς πολλές φορές παρατηρούνται σημαντικές παρανοήσεις, λάθος υπολογισμοί και κακή επικοινωνία.

Η στρατηγική ελεγχόμενης πίεσης

Η στρατηγική αυτή διαφέρει από την προηγούμενη, καθώς ο διεκδικητής σε αυτή την περίπτωση γνωρίζει ότι ο αμυνόμενος πρόκειται να υπερασπιστεί το status quo. Σε αυτή την περίπτωση λοιπόν, ο διεκδικητής ξεκινάει την προσπάθεια αλλαγής μέσω χαμηλού επιπέδου επιλογών θεωρώντας με αυτόν τον τρόπο ότι θα ξεπεράσει την άμυνα του αντιπάλου. Πρόκειται ουσιαστικά για μικρές κινήσεις και ενέργειες οι οποίες όμως πιέζουν ενάντια στη συνέχιση του status quo, ενώ ο αμυνόμενος συνήθως δεν μπορεί να τις υπολογίσει είτε γιατί δεν διαθέτει τις απαραίτητες ικανότητες ή επιλογές είτε γιατί είναι απρόθυμος να τις χρησιμοποιήσει. Η στρατηγική αυτή είναι ελκυστική για τις περιπτώσεις εκείνες όπου η δομή της αντιπαράθεσης περιλαμβάνει ασυμμετρίες οι οποίες ευνοούν τον διεκδικητή και φέρνουν σε μειονεκτικότερη θέση τον αμυνόμενο.

Η στρατηγική του τετελεσμένου γεγονότος (the fait accompli strategy)

Η στρατηγική αυτή υιοθετείται όταν ο επισπεύδων την αλλαγή είναι βέβαιος ότι ο αντίπαλός του δεν είναι πρόθυμος να αντιμετωπίσει την κατάσταση εκφράζοντας τη διαφωνία του για τους δικούς του πρακτικούς λόγους. Έτσι πρόκειται για μια στρατηγική χωρίς ρίσκο καθώς δεν υπάρχει η πιθανότητα της ανεπιθύμητης κλιμάκωσης. Βέβαια πάντα ο διεκδικητής πρέπει να έχει στο πίσω μέρος του μυαλού του το γεγονός ότι ενώ μεν ο αντίπαλος είναι γνωστό θεωρητικά ότι δεν πρόκειται να αντιδράσει δεν είναι απολύτως βέβαιο ότι θα πράξει το ίδιο όταν το τετελεσμένο γεγονός υπάρξει πραγματικά και η κρίση είναι γεγονός. Από την άλλη βέβαια καθώς το τετελεσμένο γεγονός χαρακτηρίζεται από ταχύτητα και αποφασιστικότητα θεωρείται, σε κάθε περίπτωση, ότι δεν υπάρχει ο απαιτούμενος χρόνος αντίδρασης του αμυνόμενου. Η στρατηγική αυτή αποτυγχάνει όταν γίνονται είτε λάθος υπολογισμοί σε σχέση με τον αντίπαλο και την αντίδρασή του είτε όταν υπερεκτιμώνται οι δυνάμεις και ικανότητες της πλευράς που επιδιώκει αλλαγές και διεκδικήσεις.

Η στρατηγική πρόκλησης φθοράς

Σε ορισμένες περιπτώσεις επιδιώκεται η αλλαγή του ισχύοντος καθεστώτος μέσω της στρατηγικής πρόκλησης φθοράς. Η πλευρά η οποία επιθυμεί την αλλαγή μπορεί να επιλέξει αυτή τη στρατηγική στην περίπτωση που δεν έχει την ικανότητα του τετελεσμένου γεγονότος ή οι συνθήκες δεν ευνοούν για τη δημιουργία τετελεσμένου γεγονότος ή εκβιασμού ή περιορισμένης πρόκλησης ή ελεγχόμενης πίεσης. Ένας ιδιαιτέρως κινητοποιημένος αλλά σχετικά αδύναμος δρών μπορεί να υιοθετήσει τη στρατηγική πρόκλησης φθοράς σε μία προσπάθεια να νικήσει έναν δυνατότερο αλλά πιθανώς λιγότερο κινητοποιημένο από πλευράς κινήτρων αντίπαλο. Ο αδύναμος δρών μπορεί επίσης να αποφασίσει να εμπλακεί σε επιλεγμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις ελπίζοντας να εδραιώσει κανόνες ή διάφορους περιορισμούς στη μάχη, τα οποία

ακυρώνουν ουσιαστικά τα πλεονεκτήματα του δυνατότερου αντιπάλου και υποστηρίζοντας τέτοιες επιχειρήσεις για σχετικά μακρά περίοδο πετύχουν σημαντικές παραχωρήσεις από τον αντίπαλο. Ωστόσο, προφανώς η δυνατότερη πλευρά μπορεί να αποφασίσει να κλιμακώσει μέσω στρατιωτικών επιχειρήσεων με τρόπο ο οποίος δημιουργεί μεγάλη ζημιά στην άλλη πλευρά ή να απαντήσει με αποφασιστικές και αξιόπιστες απειλές κλιμακώνοντας και σε αυτή την περίπτωση τη σύγκρουση.

Αυτές ήταν οι κυριότερες επιθετικές στρατηγικές διαχείρισης κρίσης, οι στρατηγικές αυτές δηλαδή τις οποίες έχει στη διάθεσή της να χρησιμοποιήσει η πλευρά η οποία επιθυμεί και επιδιώκει την αλλαγή στο υπάρχον status quo. Στη συνέχεια παρατίθενται οι κυριότερες αμυντικές στρατηγικές διαχείρισης κρίσης, οι στρατηγικές εκείνες δηλαδή τις οποίες έχει στη διάθεσή ο αμυνόμενος πια, στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει μια κρίση η οποία προκύπτει από τις επιδιώξεις, τις διεκδικήσεις και τις προκλήσεις του αντιπάλου, όπως περιεγράφηκε παραπάνω. Ωστόσο, προφανώς και ο αμυνόμενος (όπως και ο επισπεύδων την αλλαγή), στην προσπάθειά του να διαχειριστεί την κρίση πρέπει ταυτόχρονα να αντιμετωπίσει το πολιτικό δίλημμα, που σημαίνει πως πρέπει αφενός να αναλάβει δράση προκειμένου να εμποδίσει τυχόν ζημιά στα συμφέροντά του αλλά από την άλλη πρέπει να το πράξει με τρόπο που δεν προκαλείται κλιμάκωση αναφορικά με την ένταση και τον πόλεμο. Οι αμυντικές στρατηγικές σύμφωνα με τον Alexander George¹¹⁷ είναι οι ακόλουθες:

Εξαναγκαστική Διπλωματία

Η στρατηγική της εξαναγκαστικής διπλωματίας περιλαμβάνει απειλές δύναμης ως απάντηση (εκτεταμένες ή και πιο περιορισμένες) προκειμένου να πείσει τον αντίπαλο να ανακαλέσει τις ενέργειές του, να τον

¹¹⁷ Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1911, p. 384-392.

πείσει για παράδειγμα είτε να σταματήσει τυχόν προκλητικές ενέργειες είτε να παραιτηθεί από τυχόν εδαφικές επεκτάσεις. Η εξαναγκαστική διπλωματία, επισημαίνεται, ότι διαφέρει καθαρά από τον στρατιωτικό εξαναγκασμό, καθώς ο στόχος της είναι να πείσει τον αντίπαλο να σταματήσει την προκλητική και επιθετική συμπεριφορά του και όχι να τον σταματήσει πλήττοντάς τον στρατιωτικά. Η στρατηγική της εξαναγκαστικής διπλωματίας αφορά όπως προαναφέρθηκε στην απειλή σε σχέση με τη δύναμη. Ωστόσο, ο αμυνόμενος ελπίζει να δείξει αποφασιστικότητα και να αυξήσει την αξιοπιστία του, απειλώντας να χρησιμοποιήσει ακόμα μεγαλύτερη δύναμη, αν κριθεί απαραίτητο. Η στρατηγική αυτή αποτελεί μια ευκαιρία ουσιαστικά στον αντίπαλο να κάνει πίσω προτού ο αμυνόμενος προβεί σε μία στρατιωτική στρατηγική για να τον σταματήσει. Η στρατηγική αυτή, είναι βασικά μια στρατηγική διπλωματίας και ως εκ τούτου οι απειλές και οι σχετικές ενέργειες πρέπει να επικοινωνούνται προηγουμένως με καθαρό και σαφή τρόπο στον αντίπαλο. Η εξαναγκαστική διπλωματία είναι μια ελκυστική στρατηγική για τον αμυνόμενο καθώς δύναται να σταματήσει τον αντίπαλο, έχοντας χαμηλό πολιτικό και ψυχολογικό κόστος και προφανώς χαμηλό ρίσκο ανεπιθύμητης κλιμάκωσης της έντασης σε σχέση με τη χρήση μιας παραδοσιακής στρατιωτικής στρατηγικής. Βέβαια, αν ο αντίπαλος δεν πειστεί να κάνει πίσω εκεί τα πράγματα περιπλέκονται καθώς ο αμυνόμενος πρέπει είτε να κάνει πίσω, δείχνοντας τελικά ότι μπλόφαρε είτε να προχωρήσει στη χρήση στρατιωτικής δύναμης, όπως άλλωστε είχε αρχικά δηλώσει.

Στη βιβλιογραφία αναγνωρίζονται ωστόσο κάποιες απαραίτητες συνθήκες για να είναι αυτή η στρατηγική πετυχημένη. Έτσι, η εξαναγκαστική δύναμη θα πρέπει να δημιουργεί στο μυαλό του αντιπάλου την έννοια του επείγοντος αναφορικά με τη συμμόρφωσή του, την πεποίθηση ότι ο αμυνόμενος μέσω αυτής της στρατηγικής έχει πολύ μεγάλο κίνητρο να καταφέρει τις δικές του απαιτήσεις και τέλος τον φόβο μια μη αποδεκτής κλιμάκωσης στην περίπτωση που η άλλη πλευρά δεν κάνει πίσω.

Τέλος, συστηματική μελέτη πολλών περιπτώσεων έχει δείξει ότι η στρατηγική αυτή είναι άμεσα εξαρτημένη από το αντικείμενο που διακυβεύεται κάθε φορά.

Η στρατηγική της περιορισμένης κλιμάκωσης συνδυασμένη με αποτροπή

Ο έχων την πρωτοβουλία μιας κρίσης, αυτός δηλαδή ο οποίος επιδιώκει αλλαγές στο υπάρχον status quo, επειδή θεωρείται ταυτόχρονα πως ενδιαφέρεται για την αποφυγή μιας μη επιθυμητής κλιμάκωσης, αναμένεται πως θέτει την πρόκλησή του με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούνται «κανόνες» σε σχέση με τη διαμάχη οι οποίοι φέρνουν σε μειονεκτική θέση και εμποδίζουν τον αντίπαλο. Έτσι, αντιμέτωπος με αυτήν την κατάσταση, ο αμυνόμενος από την πλευρά του, ίσως αποφύγει να απαντήσει με εξαναγκαστική διπλωματία ή με μια άλλη από τις διαθέσιμες αμυντικές στρατηγικές και ενδεχομένως προσπαθήσει να αλλάξει ουσιαστικά τους κανόνες αυτούς με σκοπό να αποκτήσει ευνοϊκότερες διαπραγματευτικές συνθήκες αναφορικά με την κρίση. Συνεπώς, ο αμυνόμενος μπορεί να επιλέξει να εμπλακεί σε περιορισμένη κλιμάκωση βασισμένη σε νέους και περισσότερο ευνοϊκούς για εκείνον κανόνες και να προσπαθήσει να τους σταθεροποιήσει μέσω αποτροπής της απάντησης - κλιμάκωσης του αντιπάλου.

Έτσι, η κρίση αποκτά χαρακτήρα ανταγωνισμού σταθεροποίησης των κανόνων, προκειμένου στη συνέχεια να δημιουργηθεί ένα μοτίβο περιορισμών οι οποίοι θα εμποδίσουν περαιτέρω κλιμάκωση και θα θέσουν τα όρια εντός των οποίων θα κινηθεί η διαπραγματευτική διαδικασία και προκειμένου να επιτευχθεί ένα αποδεκτό αποτέλεσμα διαχείρισης της κρίσης. Ο συναγωνισμός για τους κανόνες συνοδεύεται από απαιτήσεις, προσφορές και προσπάθειες η άλλη πλευρά να πειστεί, με όλα αυτά να αποτελούν μέρος της διαπραγματευτικής διαδικασίας, όπως ήδη προαναφέρθηκε για την επίτευξη μιας κοινά αποδεκτής συμφωνίας.

Ωστόσο, όπως κάθε στρατηγική έτσι και αυτή εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως για παράδειγμα από το ποια επιθετική στρατηγική έχει επιλέξει αυτός ο οποίος επιτίθεται, από την ικανότητα είτε τη βούληση των πλευρών να κλιμακώσουν, να πάρουν ρίσκο κ.α.

Η στρατηγική tit for tat σε συνδυασμό με αποτροπή της κλιμάκωσης από τον αντίπαλο

Ο αμυνόμενος μπορεί να προτιμήσει μια πολιτική προσεκτικά υπολογισμένων tit for tat (μία σου και μία μου) αντιποίνων σε σχέση με τις προκλήσεις που δέχεται. Αυτό μπορεί επίσης να συνοδεύεται από μία έκφραση βούλησης από την πλευρά του να συζητήσει τις αιτιάσεις και τις απαιτήσεις του αντιπάλου. Τα αντίποινα επιλέγεται σε κάθε περίπτωση να ταιριάζουν με τις προκλήσεις του αντιπάλου αλλά να μην τις ξεπερνούν. Ωστόσο, αν μια τέτοια συγκρατημένη χρήση των tit for tat αντιποίνων δεν πετύχει, τότε ο αμυνόμενος μπορεί να προβεί σε μια ισχυρότερη εκδοχή της στρατηγικής αυτής περιλαμβάνοντας ενέργειες οι οποίες είναι συνειδητά περισσότερο τιμωρητικές σε σχέση με τις προκλητικές ενέργειες του αντιπάλου.

Η στρατηγική «τραβάω γραμμή» (drawing a line)

Σε ορισμένες περιπτώσεις κρίσεων, ο πιο αποδεκτός και καταλληλότερος τρόπος απάντησης στις απειλές της άλλης πλευράς είναι να «τραβήξεις τη γραμμή», η οποία καταδεικνύει ποια είναι αυτή η ενέργεια του αντιπάλου η οποία προκαλεί ισχυρή και έντονη απάντηση από την πλευρά του αμυνόμενου. Έτσι, ενεργώντας δηλαδή με αυτόν τον τρόπο ο αμυνόμενος δείχνει μια υπεύθυνη στάση, όχι μόνο προστατεύοντας τα πιο σημαντικά του συμφέροντα και ενδιαφέροντα αλλά επίσης αποφεύγοντας και μια πιθανή κλιμάκωση της κρίσης, την οποία καμία από τις δύο πλευρές δεν επιθυμεί. Αποφεύγεται έτσι σε κάθε περίπτωση ένας ακούσιος πόλεμος.

Η στρατηγική αυτή ωστόσο, εκφράζει δύο μηνύματα, τι δεν θα κάνεις ως απάντηση και ταυτόχρονα τι είναι αυτό που σε οδηγεί να αντιδράσεις. Επομένως, η χρήση αυτής της στρατηγικής συχνά αναγκάζει τον αμυνόμενο να κάνει σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στα ενδιαφέροντά του για τα οποία αξίζει να δώσει μάχη και για εκείνα τα οποία δεν αξίζει να λάβει το κόστος αυτό. Ωστόσο, αυτό δεν είναι πάντοτε μια εύκολη είτε ευχάριστη απόφαση, και κάτω από κάποιες συγκυρίες ενδεχομένως τον οδηγήσει είτε να απορρίψει τη στρατηγική αυτή είτε να προσπαθήσει να την εφαρμόσει με τρόπο όπου η γραμμή δεν είναι ξεκάθαρη γεγονός το οποίο δεν βοηθάει στην επιτυχία της στρατηγικής και στην πετυχημένη κατ' επέκταση διαχείριση της κρίσης. Ένα επίσης πιθανό μειονέκτημα της στρατηγικής αυτής είναι ότι διευκολύνει την ικανότητα του αντιπάλου να κάνει αξιόπιστους υπολογισμούς ρίσκου, κάνοντάς το πιο εύκολο για αυτόν να ξεπερνάει τη γραμμή και τα ρίσκα. Βέβαια, για να μπορέσει αυτό να γίνει απαιτείται η γραμμή να είναι απολύτως ξεκάθαρη και αξιόπιστη. Τέλος, λάθος επικοινωνία του αμυνόμενου και παρανοήσεις από την πλευρά του επιτιθέμενου αντιστοίχως, αποτελούν έμμεσες αδυναμίες της στρατηγικής αυτής.

Έκφραση δέσμευσης – υποχρέωσης και αποφασιστικότητας για αποφυγή παρανοήσεων από τον αντίπαλο

Η στρατηγική αυτή θα μπορούσε να ειπωθεί πως περιλαμβάνεται ή τουλάχιστον θα έπρεπε να περιλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές που αναφέρθηκαν παραπάνω. Κάτω όμως από ορισμένες περιπτώσεις τα στοιχεία αυτά αποτελούν μόνα τους μια κύρια, βασική στρατηγική. Όταν λοιπόν υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν πως ο αντίπαλος ετοιμάζεται να προβεί σε πρωτοβουλίες με σκοπό την αλλαγή, ο αμυνόμενος έχει μια ευκαιρία εκείνη τη στιγμή να τον αποθαρρύνει σχετικά. Η πιθανότητα αυτών των κινήσεων από την πλευρά του επιτιθέμενου προκύπτει πολλές φορές κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Για παράδειγμα, στα πρώιμα

στάδια μιας κρίσης και καθώς η ένταση αυξάνεται μπορεί να υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι ο αντίπαλος θα αναλάβει δράση προκειμένου να επιχειρήσει να αλλάξει το status quo. Η ένταση μπορεί να έχει σκοπίμως δημιουργηθεί ή και επιδεινωθεί από τον αντίπαλο μέσω δηλώσεων και στρατιωτικών προετοιμασιών ως μέρος ενός ψυχολογικού πολέμου με σκοπό την απόσπαση παραχωρήσεων και κατευνασμού ή την αιτιολόγηση της επερχόμενης δράσης πριν από τη δημόσια γνώμη και άποψη. Ή ενδεχόμενα, η πιθανότητα πρόκλησης για αλλαγή του status quo μπορεί να εμφανιστεί κατά τη διάρκεια μιας ήσυχης περιόδου κατά την οποία ο αντίπαλος κάνει μυστικές προετοιμασίες για μια αιφνιδιαστική κίνηση, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση μιας *fait accompli* στρατηγικής.

Σε οποιοδήποτε από αυτά τα δύο σενάρια ο αμυνόμενος μπορεί να λάβει αποφασιστικές ή λιγότερο αποφασιστικές προειδοποιήσεις ότι ο αντίπαλος θα δράσει στην κατεύθυνση αλλαγής του status quo. Η καθοριστική ερώτηση είναι: πως ο αμυνόμενος θα αντιληφθεί και θα αξιοποιήσει τις προειδοποιήσεις ακόμα και όταν αυτές είναι ασαφείς και διαφορούμενες. Ωστόσο, στη βιβλιογραφία (όπως παρατέθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια), έχουμε όλες εκείνες τις περιπτώσεις όπου διάφοροι μηχανισμοί εμποδίζουν τη διαδικασία και οι προειδοποιήσεις δεν αξιολογούνται κατάλληλα, όπως στην περίπτωση των γνωστικών περιορισμών των ατόμων, την προβληματική λειτουργία των μικρών ομάδων και των οργανισμών.

Σε κάθε περίπτωση, η απάντηση από την πλευρά του αμυνόμενου στις προειδοποιήσεις είναι η έκφραση δέσμευσης και αποφασιστικότητας από την πλευρά του ότι θα αντισταθεί σε κάθε επερχόμενη πρόκληση ή επίθεση. Αν λοιπόν ο αμυνόμενος έχει επικοινωνήσει μια πολιτική αποτροπής προκειμένου να προστατεύσει το απειλούμενο status quo, η στρατηγική αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ενισχύσει το μήνυμα αυτό στην περίπτωση που ο αντίπαλος υποθέτει ότι η προηγούμενη πολιτική αποτροπής είτε δεν ήταν αξιόπιστη είτε ξεπεράστηκε στο πέρασμα του

χρόνου. Ή τέλος, ακόμα και στην περίπτωση που ο αμυνόμενος δεν είχε προβεί σε καμία δέσμευση αποτροπής, η προειδοποίηση του αντιπάλου του δίνει τώρα τη δυνατότητα να το πράξει. Ωστόσο, στις περιπτώσεις όπου η αποτροπή ενισχύεται, απαιτούνται προσεκτικοί χειρισμοί και αξιολογήσεις, καθώς υπάρχει ρίσκο και κόστη. Αν για παράδειγμα τεθούν σε εγρήγορση και αναπτυχθούν στρατιωτικές δυνάμεις προκειμένου να εκφραστεί η απαιτούμενη προαναφερόμενη αποφασιστικότητα αυτό ενδεχομένως, κάτω από ορισμένες συνθήκες, προκαλέσει ανεπιθύμητες κινήσεις ως απάντηση από την πλευρά του αντιπάλου, οι οποίες με τη σειρά τους μπορεί να οδηγήσουν σε ανεπιθύμητη κλιμάκωση της κρίσης.

Η στρατηγική δοκιμής του αντιπάλου

Ο αμυνόμενος ίσως αποφασίσει ότι η χρησιμοποίηση της προαναφερόμενης στρατηγικής της περιορισμένης κλιμάκωσης προκειμένου να εξασφαλιστούν ευνοϊκότεροι κανόνες είναι αρκετά ριψοκίνδυνη ή πολιτικά μη αποδεκτή και για αυτό εναλλακτικά αποφασίζει να επιλέξει να αποδεχτεί τη δοκιμή των ικανοτήτων του αντιπάλου εντός ενός πλαισίου επιζήμιων κανόνων και περιορισμών. Δηλαδή παρόλο που οι κανόνες είναι εμφανώς επιζήμιοι και δείχνουν να οδηγούν σε ένα δυσμενές αποτέλεσμα της κρίσης για τον αμυνόμενο, αυτός μπορεί να αποφασίσει να δεχτεί την πρόκληση, τουλάχιστον για την ώρα, χωρίς να κλιμακώσει περαιτέρω ή να καταφύγει στην εξαναγκαστική διπλωματία. Με αυτόν τον τρόπο ο αμυνόμενος ελπίζει ότι μπορεί τελικά να πετύχει ανατροπή του προβλεπόμενου αποτελέσματος της κρίσης, μεταφέροντας ταυτόχρονα στον αντίπαλο την επίπονη απόφαση είτε αυτός να εμπλακεί σε μια μη επιθυμητή κλιμάκωση είτε να αποδεχτεί την αποτυχία της πρωτοβουλίας του. Ωστόσο, για να το πετύχει αυτό ο αμυνόμενος πρέπει επίσης να αποτρέψει τον αντίπαλο από το να κλιμακώσει, μέσω κινητοποίησης των δυνάμεων και εξαπολύοντας άμεσες και έμμεσες απειλές.

Η στρατηγική της δημιουργίας χρόνου για την επίτευξη μιας διαπραγματευτικής συμφωνίας

Σύμφωνα με τη στρατηγική αυτή ο αμυνόμενος προσπαθεί να κερδίσει χρόνο προκειμένου να καταφέρει μια κοινά αποδεκτή συμφωνία μέσω διαπραγμάτευσης. Αυτή η στρατηγική πρέπει να θεωρηθεί ως μια στρατηγική διαχείρισης κρίσης η οποία επιδιώκει να προστατεύσει (η να ελαχιστοποιήσει τη ζημιά) τα συμφέροντα χωρίς την πρόκληση ανεπιθύμητης κλιμάκωσης. Η ιστορία της διπλωματίας έχει πολλά παραδείγματα είτε επιτυχημένης είτε αποτυχημένης χρήσης αυτής της στρατηγικής.

Υπάρχουν διάφορες περιπτώσεις κατά τις οποίες η στρατηγική είναι ελκυστικότερη σε σχέση με τις άλλες αμυντικές στρατηγικές που αναφέρθηκαν. Ο αμυνόμενος επιλέγει να κερδίσει χρόνο για διαπραγματεύσεις όταν προφανώς δεν είναι καλά προετοιμασμένος ή ανέτοιμος να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά κάποια άλλη στρατηγική ή όταν θεωρεί ότι όλες οι άλλες στρατηγικές έχουν μεγάλη ρίσκο αναφορικά με μια ανεπιθύμητη κλιμάκωση. Επίσης, η στρατηγική αυτή φαίνεται κατάλληλη στην περίπτωση που τα συμφέροντα που διακυβεύονται ανάμεσα στις δύο πλευρές έχουν μεγάλη ασυμμετρία μεταξύ τους, που σημαίνει δηλαδή ότι τα συμφέροντα και ενδιαφέροντα του αντιπάλου έχουν πολύ μεγάλη σημασία για εκείνον.

2.6. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό έγινε εκτενής αναφορά στο φαινόμενο της κρίσης με σκοπό την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κατανόηση του φαινομένου το οποίο μάλιστα αποτελεί και τη μεταβλητή συνθήκης ή συνθήκη ενεργοποίησης στο πλαίσιο της μελέτης.

Με τη βοήθεια της βιβλιογραφίας έγινε προσπάθεια αποκρυστάλλωσης της έννοιας της κρίσης και της έννοιας τη διαχείρισης της κρίσης, τις φάσεις εξέλιξης κάθε κρίσης αλλά και τη σημασία και τον ρόλο της στρατηγικής και των συγκεκριμένων στρατηγικών στην αντιμετώπιση των κρίσεων.

Συνοψίζοντας, «κρίση» είναι μία απρόβλεπτη κατάσταση κατά την οποία υπάρχει απειλή σε βασικές αξίες και επίκειται σοβαρή διαμάχη και σύγκρουση ανάμεσα σε δύο πλευρές γεγονός που οδηγεί αναπόφευκτα στη διάδρασή τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κατάσταση αυτή. Ωστόσο, η διάδραση αυτή έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπου δεν υπάρχει έλεγχος πάνω στα γεγονότα γιατί η πληροφόρηση είναι ατελής και προφανώς υπάρχει αβεβαιότητα και άγνοια για τις προθέσεις της μίας ή της άλλης πλευράς. Ο διαθέσιμος χρόνος είναι πολύ περιορισμένος και η πιθανότητα πολέμου είναι υψηλή. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά δημιουργούν έκπληξη και αιφνιδιασμό, φόβο, πίεση και έντονο στρες στην κάθε πλευρά γεγονός που κάνει τη διαχείριση της ήδη δύσκολης κατάστασης ακόμα πιο δύσκολη. Ωστόσο, η έννοια της αντίληψης είναι πολύ σημαντική σε όλη αυτή τη διαδικασία, καθώς τα παραπάνω όπως περιεγράφησαν πρέπει να γίνουν αντιληπτά «ως τέτοια» από την κάθε πλευρά για να υπάρξει η κατάσταση αυτή. Όσο κάθε πλευρά δεν αντιλαμβάνεται για παράδειγμα την απειλή σε μια βασική αξία δεν μπορεί να υπάρξει διαμάχη και συγκρουσιακή κατάσταση και άρα ούτε και κρίση.

Κάθε κρίση εξελίσσεται σε τρεις φάσεις. Ουσιαστικά πρόκειται για έναν διαχωρισμό ο οποίος υιοθετείται στο πλαίσιο αυτής της εργασίας καθώς εξυπηρετεί σημαντικά την ανάλυση και εξήγηση του φαινομένου. Έτσι, κάθε κρίση χωρίζεται στην πρώτη φάση που αφορά στο διάστημα ακριβώς πριν από την κρίση, όπου όμως συμβαίνει μια σημαντική αλλαγή μεταξύ των δύο πλευρών, η οποία μεταβάλλει τις σχέσεις τους και παρουσιάζει τουλάχιστον μία από τις τρεις βασικές προϋποθέσεις μιας κρίσης, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Αυτή η κατάσταση οδηγεί στη δεύτερη φάση της κρίσης, την περίοδο στην καρδιά της κρίσης, όπου εκεί υπάρχουν ταυτόχρονα και οι τρεις προϋποθέσεις ύπαρξης μιας κρίσης, τα φαινόμενα είναι έντονα και η κατάσταση πρέπει να αντιμετωπιστεί. Τέλος, η τρίτη και τελευταία φάση μιας κρίσης, είναι το διάστημα αμέσως μετά την κρίση, όπου γενικά η ένταση αποκλιμακώνεται όπως και η ένταση των τριών απαραίτητων προϋποθέσεων της κρίσης.

Το ζητούμενο βέβαια είναι να αντιμετωπιστεί η κρίση και εδώ υπεισέρχεται η πολύ σημαντική έννοια της διαχείρισης των κρίσεων, με την ύπαρξη δύο βασικών σχολών σκέψης σχετικά. Η πρώτη απαρτίζεται από αυτούς οι οποίοι εξισώνουν την έννοια της διαχείρισης μιας κρίσης πολύ καθαρά και πολύ απλά με την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Η επιτυχία είναι απόλυτα εξαρτημένη από την αποφυγή του πολέμου. Το νόημα σε αυτή την προσέγγιση είναι η αντίληψη πως κάθε κρίση αποτελεί ένα παθολογικό συμβάν το οποίο πρέπει να τελειώσει και να εξουδετερωθεί όσο γρηγορότερα γίνεται. Ο κύριος στόχος είναι ο έλεγχος της κατάστασης και η μείωση της σύγκρουσης. Η δεύτερη από την άλλη πλευρά ερμηνεύει τη διαχείριση ως μια άσκηση νίκης. Ο στόχος είναι να αναγκαστεί ο αντίπαλος να κάνει πίσω, κερδίζοντας η άλλη πλευρά από αυτό το γεγονός. Οι κρίσεις δεν θεωρούνται παθολογικές ή καταστροφικές καταστάσεις οι οποίες πρέπει να τερματιστούν όσο το δυνατόν γρηγορότερα όπως στην προηγούμενη περίπτωση, απεναντίας θεωρούνται ευκαιρία για αύξηση και μεγέθυνση. Το ιδανικό βέβαια βρίσκεται στη μέση ακριβώς των δύο αυτών

προσεγγίσεων και εδώ έχουμε το γνωστό δίλημμα της διαχείρισης των κρίσεων, σύμφωνα με το οποίο έχει ως εξής: με το ξεκίνημα κάθε κρίσης κάθε πλευρά αισθάνεται έντονα να κάνει ό,τι απαιτείται προκειμένου να διασφαλίσει ή και εν μέρει να εξελίξει τα συμφέροντά της. Την ίδια στιγμή όμως αναγνωρίζει ότι πρέπει απαραίτητα να αποφύγει να χρησιμοποιήσει επιλογές και ενέργειες που να μην διασφαλίζουν τα παραπάνω αλλά που όμως ταυτόχρονα ενδεχόμενα προκαλούν μη επιθυμητή κλιμάκωση της κρίσης. Η αντίθεση των δύο αυτών επιδιώξεων – η προστασία δηλαδή από τη μία των συμφερόντων και στόχων και η αποφυγή από την άλλη μέτρων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν ανεπιθύμητη κλιμάκωση – δημιουργούν ένα σοβαρό δίλημμα, το οποίο αποτελεί βασική πρόκληση των υπευθύνων της πολιτικής που ασχολούνται με τη διαχείριση κρίσεων και οι οποίοι πρέπει να καταφέρουν κάθε φορά να επιλύσουν με επιτυχία.

Η απάντηση ωστόσο και η λύση αναφορικά με το δίλημμα της διαχείρισης των κρίσεων έρχεται με τη βοήθεια και την ύπαρξη κατάλληλης στρατηγικής κάθε φορά για την αντιμετώπιση της κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, για την αποτελεσματική διαχείριση μιας κρίσης απαιτείται από τους αρμόδιους η δημιουργία και η εφαρμογή στρατηγικών και τακτικών οι οποίες όμως επισημαίνεται πως θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη σοβαρά και τις στρατιωτικές αλλά και τις διπλωματικές οπτικές. Σε αυτές μάλιστα τις περιπτώσεις των κρίσεων, οι απειλές δύναμης και οι κινήσεις των στρατιωτικών δυνάμεων θα πρέπει προσεκτικά να χρησιμοποιούνται ως εργαλεία της διπλωματίας και επουδενί ως υποκατάστατα της διπλωματίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3
ΑΠΕΙΛΕΣ ΚΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ: Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ

3.1. Η δομή του διεθνούς συστήματος:
Περιορισμοί ή/και κίνητρα στη συμπεριφορά των κρατών

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στο πρώτο κεφάλαιο, το σημείο εκκίνησης της παρούσας μελέτης, σύμφωνα και με το θεωρητικό μοντέλο του νεοκλασικού ρεαλισμού, είναι το διεθνές σύστημα και συγκεκριμένα η δομή του διεθνούς συστήματος. Κάθε κράτος κατά τη διαμόρφωση της εξωτερικής του πολιτικής καθοδηγείται πρωτίστως από τη θέση του εντός του διεθνούς συστήματος, η οποία εξαρτάται από τις σχετικές ικανότητες ισχύος του¹¹⁸. Ας εξηγήσουμε παρακάτω με ποιο τρόπο η δομή του διεθνούς συστήματος επηρεάζει τη συμπεριφορά των κρατών και για αυτό άλλωστε επιλέγεται να είναι η ανεξάρτητη μεταβλητή στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

Κατ' αρχάς επισημαίνεται πως τα κράτη αποτελούν τη βασική μονάδα του διεθνούς συστήματος, τα οποία αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Ωστόσο το σημαντικό στοιχείο αναφορικά με τη δομή δεν είναι το πως τα κράτη αλληλοεπιδρούν αλλά κυρίως το πως «στέκονται» το ένα σε σχέση με το άλλο, το πως τοποθετούνται, δηλαδή, εντός του διεθνούς συστήματος¹¹⁹. Η αλληλεπίδραση σύμφωνα με τον Waltz συμβαίνει στο επίπεδο του κράτους ενώ το πως τοποθετούνται το ένα με το άλλο αφορά στο διεθνές σύστημα. Αυτό έχει ως συνέπεια η δομή να έχει έναν βαθμό διάρκειας ενώ οι

¹¹⁸ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, 1998, 51, No 1, p.146.

¹¹⁹ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 80.

συμπεριφορές των κρατών και οι αλληλεπιδράσεις τους να ποικίλουν σημαντικά. Η δομή διαχωρίζεται αυστηρά από τις ενέργειες των κρατών και τις διαδράσεις τους. Αυτό αποτελεί έναν επιπλέον σημαντικό λόγο, ο οποίος αιτιολογεί την επιλογή να εξετάσουμε αφενός την επίδραση, στη συμπεριφορά, της δομής του διεθνούς συστήματος και της θέσης του κράτους εντός αυτής σε συνδυασμό με την αλληλεπίδρασή του κατά τη διάρκεια κρίσης με κάποιο άλλο κράτος, σε επίπεδο κρατών πια, το οποίο βρίσκεται επίσης εντός της δομής και κατέχει τη δική του θέση εκεί.

Συνεπώς, το σύστημα συνίσταται από τη δομή και από τα ήδη αλληλοεπιδρώντα μέρη αυτής, τα κράτη¹²⁰. Η δομή δεν είναι μια συλλογή από πολιτικούς θεσμούς αλλά αφορά στη διάταξη αυτών εντός του συστήματος. Η διάταξη, το πως δηλαδή σχετίζεται το ένα κράτος με το άλλο, προσδιορίζεται από δύο στοιχεία. Πρώτον από την ύπαρξη ή μη ιεραρχίας μεταξύ τους, με την έλλειψη ιεραρχίας να επικρατεί στην περίπτωση του διεθνούς συστήματος και τους νεορεαλιστές να υποστηρίζουν πως η αναρχία είναι αυτή, η οποία καθοδηγεί πρωτίστως τη συμπεριφορά των κρατών¹²¹. Η έλλειψη αυτή της ιεραρχίας δεν έχει να κάνει με την ταυτόχρονη υπονόηση σύγκρουσης. Αντιθέτως πρόκειται για μια αρχή διάταξης, η οποία λέει ότι το σύστημα συνίσταται από ανεξάρτητα κράτη στα οποία δεν υπάρχει μεταξύ τους καμία κεντρική εξουσία¹²². Ωστόσο η έλλειψη ιεραρχίας δημιουργεί αβεβαιότητα και ανασφάλεια στα κράτη, τα οποία φοβούνται ότι κάθε στιγμή μπορεί να υπάρξει σύγκρουση ή/και πόλεμος εντός του διεθνούς συστήματος¹²³. Το δεύτερο στοιχείο της

¹²⁰ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 80.

¹²¹ Alexander Mallinckrodt, *Realism and State Behavior*, Eton College Politics Department, 2018, p.2.

¹²² John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton, 2001, p. 16.

¹²³ Athanassios G. Platias, *High Politics in Small Countries: An inquiry into the security policies of Greece, Israel and Sweden*, Cornell University, 1986, p. 16.

συσχέτισης του ενός κράτους με το άλλο είναι οι σχετικές τους δυνατότητες εννοώντας την ισχύ και τη δύναμή τους. Όταν οι ικανότητές τους αυτές αλλάζουν, βελτιώνονται ή χειροτερεύουν, αλλάζει αντίστοιχα και η θέση τους εντός του διεθνούς συστήματος.

Σε κάθε περίπτωση λοιπόν η δομή του διεθνούς συστήματος δημιουργεί έντονη αβεβαιότητα και ανασφάλεια και για αυτό τα κράτη το πρώτο που επιδιώκουν είναι η διασφάλιση της επιβίωσής τους¹²⁴. Η επιβίωσή τους ωστόσο αποτελεί προαπαιτούμενο για την επιδίωξη των στόχων τους. Πρέπει πρώτα να έχουν επιβιώσει και να υπάρχουν για να επιδιώκουν περαιτέρω στόχους. Οι στόχοι τους αυτοί μπορούν να ποικίλλουν από τη φιλοδοξία τους να κατακτήσουν τον κόσμο έως την επιθυμία τους απλώς να υπάρχουν. Το κίνητρο της επιβίωσης λοιπόν θεωρείται μια πρώτη υπόθεση δράσης και ενεργειών για τα κράτη σε ένα περιβάλλον, όπου η ασφάλεια δεν είναι δεδομένη και έπεται στη συνέχεια η επιδίωξη των στόχων και των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων του κάθε κράτους.

Όπως ήδη αναφέρθηκε τα κράτη τοποθετούνται εντός του διεθνούς συστήματος αναλόγως και των σχετικών τους δυνατοτήτων. Τα κράτη τοποθετούνται διαφορετικά σύμφωνα με την ισχύ, τη δύναμη και τη διανομή αυτής εντός του συστήματος¹²⁵. Η δύναμη υπολογίζεται συγκρίνοντας τις ικανότητες των κρατών (στρατιωτικές, οικονομικές, τεχνολογικές, πληθυσμός). Ωστόσο, ενώ οι δυνατότητες αποτελούν χαρακτηριστικά των κρατών η διανομή των δυνατοτήτων αυτών αποτελεί χαρακτηριστικό του συστήματος¹²⁶. Η επιδίωξη των στόχων και των ενδιαφερόντων τους συσχετίζεται με τις δυνατότητές τους και τη διανομή αυτών εντός του διεθνούς συστήματος. Όσες περισσότερες δυνατότητες

¹²⁴ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 92.

¹²⁵ Ibid., p. 97.

¹²⁶ Ibid., p. 98.

έχει ένα κράτος τόσο περισσότερο μπορεί να επιδιώκει περαιτέρω στόχους και ενδεχομένως να αποτελεί το ίδιο απειλή για τα υπόλοιπα κράτη¹²⁷.

Οι δρώντες πρέπει να αντιληφθούν ότι η δομή του διεθνούς συστήματος έτσι όπως μόλις περιεγράφηκε περιορίζει χωρίς ωστόσο να προσδιορίζει επακριβώς τη συμπεριφορά των κρατών. Δεν θα σου πει ποτέ το διεθνές σύστημα τι πρέπει να κάνεις για να επιβιώσεις αλλά σε κάθε περίπτωση πρέπει να επιβιώσεις. Ούτε θα σου πει ποιοι πρέπει να είναι οι στόχοι και τα ενδιαφέροντά σου αλλά πρέπει μόνος σου να βρεις τι πρέπει να κάνεις είτε για να διατηρείς τη θέση σου εντός του διεθνούς συστήματος είτε ακόμα και για να τη βελτιώνεις. Ταυτόχρονα, όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ο Waltz¹²⁸ η «δομή επιλέγει», που σημαίνει ότι όσοι καταφέρνουν και προσαρμόζονται σε αποδεκτές και επιτυχημένες πρακτικές φτάνουν στην κορυφή και πολύ πιθανά παραμένουν κιάλας εκεί. Όσοι όμως δεν καταφέρνουν είτε να αντιληφθούν τους περιορισμούς ή/και τα κίνητρα της δομής είτε αποτυγχάνουν για διάφορους λόγους να προσαρμόσουν τις ενέργειές τους στις πρακτικές αυτές, οι οποίες συνήθως επιβραβεύονται, τιμωρούνται.

Τέλος, στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε σε άλλο ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της δομής του διεθνούς συστήματος, την ισορροπία ισχύος (balance of power), η οποία επίσης εξηγεί τα κίνητρα και τις ενέργειες της συμπεριφοράς των κρατών. Όπως ήδη αναφέρθηκε τα κράτη ως οι μοναδικοί δρώντες του διεθνούς συστήματος επιδιώκουν κατ'ελάχιστο την επιβίωσή τους εντός του συστήματος και στο μέγιστο την παγκόσμια κυριαρχία. Για να πετύχουν τους σκοπούς τους αυτούς προσπαθούν με κάθε τρόπο να χρησιμοποιήσουν όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους. Τα μέσα αυτά εμπίπτουν σε δύο κατηγορίες: εσωτερικές προσπάθειες (κινητοποίηση των πόρων για αντιμετώπιση του αντιπάλου,

¹²⁷ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, p. 22.

¹²⁸ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 92.

κινήσεις να αυξήσουν την οικονομική τους ικανότητα, να αυξήσουν τη στρατιωτική τους δύναμη, να αναπτύξουν έξυπνες στρατηγικές) και εξωτερικές προσπάθειες (κινήσεις ενδυνάμωσης συμμαχιών ή κινήσεις αποδυνάμωσης αντίθετων συμμαχιών)¹²⁹. Η θεωρία ισορροπίας ισχύος ουσιαστικά σημαίνει πως κάθε κράτος προκειμένου να διατηρεί ή να βελτιώνει τη θέση του εντός του διεθνούς συστήματος και επιπλέον να επιβραβεύεται και όχι να τιμωρείται από το σύστημα, πρέπει να προβαίνει στις κινήσεις αυτές είτε εσωτερικές είτε εξωτερικές. Ταυτόχρονα, όταν ένα κράτος ενδυναμώνεται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο και βελτιώνει τη θέση του εντός του διεθνούς συστήματος, τα υπόλοιπα κράτη αν δεν θέλουν να πραγματοποιηθεί αλλαγή στη δομή εξαιτίας αυτού του γεγονότος θα πρέπει να προβούν σε αντίστοιχες κινήσεις ενδυνάμωσής τους, προκειμένου να επαναφέρουν την ισορροπία εντός του διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τη θεωρία του ρεαλισμού δηλαδή γίνεται η υπόθεση ότι οι ισορροπίες που έχουν διαταραχθεί θα αποκατασταθούν κάποια στιγμή¹³⁰. Ένας ενδιαφέρον ορισμός της ισορροπίας ισχύος δίδεται από τον Schweller, σύμφωνα με τον οποίο η «ισορροπία ισχύος» σημαίνει τη δημιουργία ή τη συγκέντρωση στρατιωτικής ισχύος μέσω είτε εσωτερικής κινητοποίησης είτε σχηματισμού συμμαχιών, προκειμένου να παρεμποδιστεί ή να αποτραπεί η κατοχή ή κυριαρχία ενός κράτους από άλλη εξωτερική δύναμη ή συμμαχία¹³¹. Όλη αυτή η διαδικασία όπως μόλις περιεγράφηκε, δηλαδή η

¹²⁹ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 118.

¹³⁰ Kenneth N. Waltz, *Structural Realism after the Cold War*, *International Security*, Vol. 25, No1, Summer 2000, pp. 5-41.

¹³¹ Randall L. Schweller, *The Balance of Power in World Politics*, *Oxford Research Encyclopedia, Politics*, Oxford University Press, 2016, pp. 4-22.

άναρχη δομή και η διανομή των δυνατοτήτων εντός τους διεθνούς συστήματος δημιουργούν λειτουργική ομοιότητα στα κράτη¹³².

Στο σημείο αυτό κρίνεται ωστόσο σημαντικό να επισημανθεί ότι ειδικά τα μικρά κράτη¹³³, τα οποία ζουν διαρκώς σε ένα καθεστώς ανασφάλειας εντός της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος έχουν πολύ ισχυρό κίνητρο είτε να αυξήσουν τις δικές τους δυνάμεις είτε να επιδιώξουν συμμαχίες¹³⁴. Η επιθυμία τους να προστατεύσουν τον εαυτό τους από πιθανούς επιτιθέμενους είναι μεγάλη. Η επιδίωξη ισορροπίας ισχύος λοιπόν και ειδικά από τα μικρά κράτη όπως η Ελλάδα αποτελεί έναν επιπλέον περιορισμό ή κίνητρο συμπεριφοράς προερχόμενο από τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Συνοψίζοντας, επισημαίνουμε τα ακόλουθα: η άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος δημιουργεί περιορισμούς ή/και κίνητρα συμπεριφοράς των κρατών χωρίς ωστόσο σε καμία περίπτωση να προσδιορίζει ακριβώς τη συμπεριφορά αυτή. Όταν η συμπεριφορά των κρατών καταφέρνει να προσαρμόζεται στους περιορισμούς ή/και τα κίνητρα αυτά του διεθνούς συστήματος επιβραβεύεται ενώ τιμωρείται στην αντίθετη περίπτωση. Οι περιορισμοί αυτοί ή/και κίνητρα αφορούν στο κίνητρο της επιβίωσης, στην περαιτέρω επιδίωξη στόχων και ενδιαφερόντων και στη διανομή εντός του διεθνούς συστήματος των

¹³² Keith Smith, *Recollecting a Lost Dialogue: Structural Realism meets Neoclassical Realism*, *International Relations* 2019, Vol. 33, No 3, p.494-513.

¹³³ Το ερώτημα τι συνιστά μικρό κράτος επιδέχεται πολλές απαντήσεις και δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία για το ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά ενός μικρού κράτους ούτε ένας ενιαίος ορισμός αυτού σχετικά. Ωστόσο, ο συνδυασμός τόσο ποσοτικών όσο και ποιοτικών χαρακτηριστικών κρίνεται χρήσιμος καθώς επιδιώκεται να συνδυάσει απόλυτα και σχετικά κριτήρια και προκειμένου να οριστεί η έννοια του μικρού κράτους, Matthias Mass, *The Elusive Definition of the Small State*, *International Politics*, Palgrave Macmillan, 2009, Vol. 46, No1, pp. 65-83.

¹³⁴ Athanassios G. Platias, *High Politics in Small Countries: An inquiry into the security policies of Greece, Israel and Sweden*, Cornell University, 1986, p. 16.

δυνατοτήτων των κρατών, η οποία προσδιορίζει τη θέση του καθενός σε σχέση με τα υπόλοιπα. Τέλος, η επιδίωξη της ισορροπίας της ισχύος αποτελεί επίσης περιορισμό ή/και ισχυρό κίνητρο της συμπεριφοράς των κρατών.

Τα κράτη και ειδικά τα μικρά κράτη αναμένεται πολύ συχνά να συμμορφώνονται και να αντιδρούν σύμφωνα με τις πιέσεις, περιορισμούς και κίνητρα του διεθνούς συστήματος. Καθώς υστερούν σε ικανότητες, είναι δύσκολο να ασκούν επιρροή εντός του διεθνούς συστήματος και για αυτό η δομή του διεθνούς συστήματος επηρεάζει ιδιαιτέρως τον σχηματισμό της συμπεριφοράς τους¹³⁵.

3.2. Η μεταβολή της ανεξάρτητης μεταβλητής

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή εκφράζει το αιτιώδες φαινόμενο μια θεωρίας ή υπόθεσης και ουσιαστικά κάθε μεταβολή της τιμής της μεταβλητής αυτής επηρεάζει και οδηγεί σε μεταβολή της τιμής της εξαρτημένης μεταβλητής.

Το ζητούμενο λοιπόν είναι τι είναι αυτό που μεταβάλλεται όσον αφορά στο διεθνές σύστημα, στις τρεις περιπτώσεις των κρίσεων της Ελλάδας με την Τουρκία και επηρεάζει την εξαρτημένη μεταβλητή, δηλαδή την απόφαση.

Στην προηγούμενη ενότητα παρατέθηκαν τα στοιχεία του διεθνούς συστήματος αναφορικά με τη δομή του και τους περιορισμούς ή/και τα κίνητρα που αυτή δημιουργεί στα κράτη και τη συμπεριφορά τους. Σύμφωνα με τη σχετική θεωρία και τον Waltz, η δομή του διεθνούς συστήματος είναι δεδομένη και σχετικώς σταθερή και μπορεί να αλλάζει

¹³⁵ Giorgi Gvalia, Bidzina Lebanidze and David Siroky, *Neoclassical Realism and Small States: Systemic Constraints and Domestic Filters in Georgia's Foreign Policy*, *East European Politics*, 2019, Vol. 35, No 1, 21-51.

μόνο σε βάθος χρόνου και όταν υπάρχουν αλλαγές στα μέρη από τα οποία αποτελείται αναφορικά με την ισχύ τους και συγκεκριμένα τη διανομή των δυνατοτήτων τους εντός του συστήματος¹³⁶. Συνεπώς, σε μία κρίση, η οποία διαρκεί από λίγες ώρες έως λίγες ημέρες αυτό, το οποίο αλλάζει και δημιουργεί την ανάγκη να ληφθούν υπόψη οι περιορισμοί της δομής του διεθνούς συστήματος είναι η ύπαρξη απειλής σε βασική αξία, η οποία άλλωστε αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της έννοιας της κρίσης ή η ύπαρξη ευκαιρίας για επιδίωξη περαιτέρω στόχων και ενδιαφερόντων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού, η συστημική μεταβλητή αφορά στη σαφήνεια των σημάτων και των πληροφοριών που εμφανίζει στα κράτη το διεθνές σύστημα αναφορικά με τις απειλές και τις ευκαιρίες.¹³⁷ Ουσιαστικά, η σαφήνεια χαρακτηρίζεται από τρία συστατικά¹³⁸: (1) τον βαθμό κατά τον οποίο οι απειλές και οι ευκαιρίες είναι εύκολα ευδιάκριτες, (2) το εάν το σύστημα παρέχει πληροφορίες για τον διαθέσιμο χρόνο αναφορικά με τις απειλές και τις ευκαιρίες και (3) αν υπάρχουν βέλτιστες επιλογές ή όχι.

Σύμφωνα με τον Stephen Walt, οι καθαρές απειλές προερχόμενες από άλλο κράτος έχουν τρία χαρακτηριστικά: (1) αναθεωρητισμό ή εκφρασμένη εχθρότητα τα οποία βλάπτουν την εδαφική ακεραιότητα του κράτους ή τα βασικά του συμφέροντα, (2) η ύπαρξη οικονομικής και στρατιωτικής ικανότητας, η οποία μπορεί να προκαλέσει ζημιά στο άλλο κράτος, (3) μία

¹³⁶ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 69. See also, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 38.

¹³⁷ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Conclusion: The State of Neoclassical Realism*, in *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, 2009, pp.282-287.

¹³⁸ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 46.

αίσθηση εγγύτητας αναφορικά με το γεγονός της απειλής¹³⁹. Οι καθαρές ευκαιρίες από την άλλη, περιλαμβάνουν επίσης τα εξής τρία στοιχεία: (1) αποδείξεις ότι το κράτος διαθέτει καλύτερες σχετικές δυνατότητες, (2) αποδείξεις και στοιχεία ότι άλλες πλευρές στερούνται της αποφασιστικότητας να αντισταθούν στις κινήσεις αυτές και (3) στοιχεία ότι η δεδομένη, εκείνη τη στιγμή, ευνοϊκή ισορροπία ισχύος δεν θα υπάρχει επ αόριστον, κάνοντας το σημαντικό να δράσει το κράτος όσο το δυνατό γρηγορότερα¹⁴⁰.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό της σαφήνειας των απειλών ή και των ευκαιριών, όπως αναφέρθηκε παραπάνω είναι ο χρονικός ορίζοντας μέσα στον οποίο αυτές συμβαίνουν. Ο υπολογισμός του χρόνου από τους ηγέτες των κρατών είναι ιδιαίτερος δύσκολος, καθώς απαιτεί ακριβή γνώση των ικανοτήτων του αντιπάλου αλλά και των προθέσεων του¹⁴¹. Και τέλος, το τρίτο στοιχείο της σαφήνειας αφορά στη σαφήνεια των επιλογών, η οποία είναι σπάνια στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

Παρόλο που το διεθνές σύστημα περιορίζει τα κράτη και συχνά θέτει όρια στις διαθέσιμες επιλογές τις οποίες έχουν τα κράτη στη διάθεσή τους, σπανίως παρέχει σαφήνεια σχετικά με τη βέλτιστη επιλογή σε μία δεδομένη κατάσταση¹⁴². Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός σαφήνειας αναφορικά με τη φύση των απειλών και των ευκαιριών που αντιμετωπίζουν τα κράτη, με τον χρονικό ορίζοντα μέσα στον οποίο αναμένεται να εμφανιστούν και με τις βέλτιστες απαντήσεις, αναμένεται χαμηλή απόκλιση στις πολιτικές επιλογές ανάμεσα στα κράτη. Αντιθέτως, όσο μικρότερη σαφήνεια υπάρχει τόσο μεγαλύτερο είναι το περιθώριο για τα κράτη να διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους βασιζόμενα στις δικές τους λύσεις, σύμφωνα με τις

¹³⁹ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp. 22-28.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 48.

¹⁴² Ibid., p. 48.

προτιμήσεις τους και τους υπόλοιπους γνωσιακούς περιορισμούς που αντιμετωπίζουν, τις παρεμβαλλόμενες δηλαδή μεταβλητές¹⁴³. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση το κρίσιμο ερώτημα, το οποίο τίθεται είναι το κατά πόσο τα κράτη και οι ηγέτες τους αντιλαμβάνονται σωστά τα σήματα και τις πληροφορίες του διεθνούς συστήματος, αναφορικά με απειλές και ευκαιρίες είτε ο βαθμός σαφήνειας αυτών είναι μικρός είτε όμως και μεγαλύτερος. Είναι αυτό που ουσιαστικά θα συζητηθεί στο επόμενο κεφάλαιο σχετικά με τους γνωσιακούς περιορισμούς των ληπτών της απόφασης και τον ρόλο των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών.

3.3. Οι απορρέουσες από την ανεξάρτητη μεταβλητή προβλέψεις

Οι τρεις περιπτώσεις κρίσεων που μελετώνται στο πλαίσιο αυτής της έρευνας αφορούν περιστατικά απειλής αλλά και ευκαιρίας για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, οι περιπτώσεις του Αιγαίου το 1987 και το 1996 αποτελούν περιστατικά στα οποία απειλήθηκε η χώρα από τη γειτονική Τουρκία, ενώ η περίπτωση της εισβολής στην Κύπρο το 1974 θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί καταρχάς περιστατικό υποτιθέμενης ευκαιρίας για την Ελλάδα, το οποίο βέβαια στη συνέχεια μετατράπηκε προφανώς σε απειλή και κρίση, καθώς δεν επρόκειτο σε καμία περίπτωση περιστατικό μιας καθαρής ευκαιρίας, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά και όσα θα αναλυθούν κατά την ανάλυση της μελέτης αυτής για την Κύπρο. Το ζητούμενο ωστόσο, σύμφωνα και με την παραπάνω ανάλυση είναι το κατά πόσο τα σήματα του διεθνούς συστήματος ήταν σαφή όσον αφορά τόσο στις απειλές όσο και στην περίπτωση της ευκαιρίας. Αλλά ακόμα κι αν ήταν

¹⁴³ Norrin M Ripsman, *Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups*, in *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, ed. Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, Cambridge University Press, 2009, pp.170-193.

σαφή το κατά πόσο οι λήπτες των αποφάσεων τα αντιλήφθηκαν αντικειμενικά και αποφάσισαν τις βέλτιστες επιλογές.

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση της ανεξάρτητης μεταβλητής και αν υποθεθεί ότι το διεθνές σύστημα παρείχε καθαρά μηνύματα και πληροφορίες για τις συγκεκριμένες απειλές και τις ευκαιρίες αναμένονται οι εξής προβλέψεις στη συμπεριφορά της Ελλάδας:

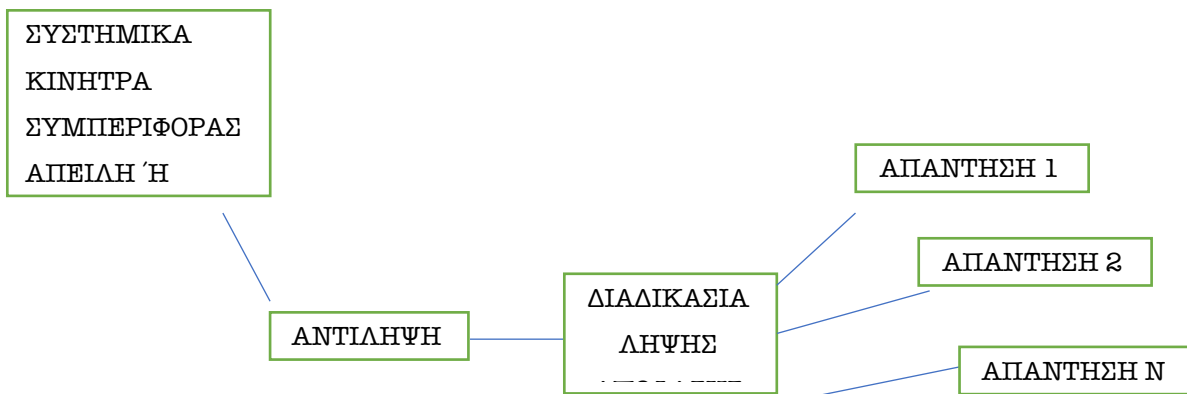
Για τις δύο περιπτώσεις της απειλής η Ελλάδα πρωτίστως πρέπει να διασφαλίσει τη βασική της αξία που απειλείται (επιδίωξη επιβίωσης) και να επαναφέρει την ισορροπία ισχύος τόσο κινητοποιώντας τις δικές της δυνάμεις όσο και με ενδεχόμενη προώθηση συμμαχίας (εσωτερικές και εξωτερικές προσπάθειες). Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι πρέπει να οδηγήσει τον αντίπαλο σε υποχώρηση από τις επιδιώξεις του, πρέπει δηλαδή να σταματήσει σε κάθε περίπτωση τον αντίπαλο. Προφανώς η βέλτιστη επιλογή είναι η χώρα να το καταφέρει αυτό χωρίς την προσφυγή στον πόλεμο, λαμβάνοντας υπόψη την επίλυση του διλήμματος πολιτικής του George¹⁴⁴. Ωστόσο, προφανώς και το ποιες συγκεκριμένες στρατηγικές θα χρησιμοποιήσει προκειμένου να φέρει τα αποτελέσματα αυτά δεν είναι ζήτημα του διεθνούς συστήματος.

Στην περίπτωση της ευκαιρίας η Ελλάδα πρέπει να καταφέρει να επιβάλλει τις επιδιώξεις της αποδεικνύοντας ότι έχει τις δυνατότητες να το κάνει αυτό ακριβώς τη στιγμή αυτή. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να εξαναγκάσει τον αντίπαλο να δεχθεί τις απαιτήσεις της και προφανώς αυτό είναι καλύτερο να το πετύχει, σύμφωνα με τον George, χωρίς την προσφυγή σε πόλεμο. Και στην περίπτωση αυτή οι συγκεκριμένες στρατηγικές προκειμένου να επιτευχθούν τα παραπάνω προφανώς και δεν υποδεικνύονται από το διεθνές σύστημα.

Ωστόσο, οι προβληματισμοί που υπάρχουν και τίθενται είναι το κατά πόσο τα μηνύματα του διεθνούς συστήματος τόσο αναφορικά με τις απειλές

¹⁴⁴ Alexander L. George, *“Avoiding War, Problems of Crisis Management”*, Westview Press, 1991, p.377.

όσο και την ευκαιρία ήταν σαφή και καθαρά ώστε η συμπεριφορά του κράτους να προσαρμόζεται σημαντικά στους περιορισμούς και στα κίνητρα της δομής του διεθνούς συστήματος και συνεπώς να αναμένονται οι παραπάνω προβλέψεις αναφορικά με τις ενέργειες της Ελλάδας. Στην αντίθετη βέβαια περίπτωση που τα μηνύματα δεν ήταν σαφή και καθαρά, η προσαρμογή της συμπεριφοράς στους περιορισμούς και στα κίνητρα αναμένεται να είναι μικρότερη και δημιουργείται χώρος οι λήπτες των αποφάσεων να ενεργούν με τον δικό τους τρόπο. Το ίδιο και στην περίπτωση που οι τελευταίοι εξαιτίας των δικών τους γνωσιακών περιορισμών που θα εξηγήσουμε παρακάτω δεν καταφέρνουν να αντιληφθούν σωστά και αντικειμενικά τις απειλές και ευκαιρίες με συνέπεια η συμπεριφορά του κράτους να αποκλίνει σημαντικά από τα σχετικά όρια που θέτει η δομή του διεθνούς συστήματος. Άλλωστε όπως έχει ήδη αναφερθεί αφενός η συμπεριφορά καθοδηγείται πρωτίστως από τη δομή του διεθνούς συστήματος αλλά η πρόσληψη σε κάθε περίπτωση των κινήτρων του διεθνούς συστήματος γίνεται από την ηγεσία εντός του κράτους, οι οποίοι αποφασίζουν σύμφωνα και με τους δικούς τους γνωσιακούς περιορισμούς, που ουσιαστικά αφορούν την παρεμβαλλόμενη μεταβλητή της έρευνας και η οποία θα εξηγηθεί στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο. Το σχήμα παρακάτω απεικονίζει το πως τα μηνύματα του διεθνούς συστήματος διέρχονται και μετατρέπονται σε αποφάσεις μέσα από το κράτος και την αντίληψη των ηγετών αυτού.

Σχήμα 2. Μοντέλο διαμόρφωσης αποφάσεων

3.4. Σύνοψη κεφαλαίου

Στην ενότητα αυτή αναλύθηκε η δομή του διεθνούς συστήματος και οι περιορισμοί ή/και τα κίνητρα που αυτή συνεπάγεται στη συμπεριφορά των κρατών, ως η ανεξάρτητη μεταβλητή της έρευνας, καθώς σύμφωνα με τον νεοκλασικό ρεαλισμό η εξωτερική συμπεριφορά των κρατών σχηματίζεται πρωτίστως από την ισχύ και τη θέση τους στο διεθνές σύστημα και ειδικώς από τη σχετική διανομή των δυνατοτήτων τους. Οι περιορισμοί και τα κίνητρα στη συμπεριφορά, αφορούν στο κίνητρο της επιβίωσης, την επιδίωξη περαιτέρω στόχων και συμφερόντων και την επιδίωξη επίσης ισορροπίας ισχύος. Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις που μελετώνται η τιμή της ανεξάρτητης μεταβλητής μεταβάλλεται λόγω της ύπαρξης της κρίσης και συγκεκριμένα αναφορικά με τη σαφήνεια των μηνυμάτων του διεθνούς συστήματος, σχετικά με τις απειλές και τις ευκαιρίες που αυτή περιλαμβάνει. Επισημαίνεται, ότι όσο πιο σαφή είναι τα μηνύματα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι ένα μικρό κράτος, αναμένεται η συμπεριφορά της να ακολουθεί αρχικά τους περιορισμούς και τα κίνητρα της δομής του διεθνούς συστήματος. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση τα μηνύματα του διεθνούς συστήματος (είτε είναι σαφή και ξεκάθαρα είτε όχι) φιλτράρονται και ερμηνεύονται στο επίπεδο του κράτους προκειμένου να διαμορφωθούν σε συγκεκριμένες αποφάσεις με αποτέλεσμα πολλές φορές να υπάρχουν αποκλίνουσες συμπεριφορές από αυτές που αναμένονται και προβλέπονται από τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Έχοντας λοιπόν αναλύσει την ανεξάρτητη μεταβλητή, στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα παρατεθούν και θα εξηγηθούν οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές της έρευνας, οι οποίες προέρχονται από το επίπεδο του κράτους

και οι οποίες περιπλέκουν τις εθνικές εξωτερικής πολιτικής αποφάσεις, αναφορικά με τις εξωτερικές πιέσεις του διεθνούς συστήματος¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 57.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
ΓΝΩΣΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΛΗΨΗΣ
ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ:
ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΛΛΟΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ

**4.1. Η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού και οι
παρεμβαλλόμενες μεταβλητές του κράτους**

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε πως το διεθνές σύστημα και συγκεκριμένα η δομή του διεθνούς συστήματος επηρεάζει τη λήψη αποφάσεων των κρατών στα ζητήματα κρίσεων εξωτερικής πολιτικής. Στο παρόν κεφάλαιο θα στραφεί η προσοχή στο στοιχείο αυτό που ουσιαστικά διαφοροποιεί τη νεοκλασική ρεαλιστική θεωρία από τις υπόλοιπες, την παρεμβολή δηλαδή κατά τη λήψη των αποφάσεων στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής μεταβλητών προερχόμενων από το επίπεδο του κράτους. Όπως ήδη αναφέρθηκε η θεωρία του νεορεαλισμού αποτελεί τη βάση αναφορικά με το ποια είναι μια καλή επιλογή σε μια συγκεκριμένη συστημική κατάσταση αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υποδείξει συγκεκριμένα το τι πρέπει να κάνει το κράτος¹⁴⁶. Άλλωστε ο ίδιος ο Waltz γράφει: «η καθαρή αντίληψη των περιορισμών παρέχει πολλά συμπεράσματα αναφορικά με τις αναμενόμενες αντιδράσεις των κρατών, αλλά η θεωρία από μόνη της δεν μπορεί να εξηγήσει αυτές τις αντιδράσεις. Οι αντιδράσεις εξαρτώνται όχι μόνο από τους περιορισμούς του διεθνούς συστήματος αλλά και από τα χαρακτηριστικά των κρατών»¹⁴⁷. Συνεπώς,

¹⁴⁶ Brian Rathbun, *A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism*, *Security Studies*, 17:294-321, 2008 Taylor & Francis Group, LLC, p. 309.

¹⁴⁷ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 22.

ξεκινώντας από την επίδραση των περιορισμών της δομής του διεθνούς συστήματος έχουμε μια ιδέα για το ποιες είναι οι αναμενόμενες καταρχάς αντιδράσεις ενός κράτους και στη συνέχεια εξετάζοντας παράγοντες του κράτους εξηγούμε ακριβώς τις αντιδράσεις αυτές.

Σύμφωνα με τον Gideon Rose ο νεοκλασικός ρεαλισμός λοιπόν διαφέρει από τον νεορεαλισμό ακριβώς εξαιτίας αυτής της ενσωμάτωσης των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών, οι οποίες επηρεάζουν το αν και πως τα κράτη προσλαμβάνουν τις συστημικές πιέσεις και τους περιορισμούς, τα οποία σε κάθε περίπτωση επιδρούν κατά τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής¹⁴⁸. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο υπήρξε έντονη κριτική στη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού μεταξύ άλλων αναφορικά με την επιλογή των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών και ότι αυτή γινόταν ad hoc προκειμένου να εξηγεί είτε συγκεκριμένες πολιτικές ενός κράτους είτε τη διαμόρφωση της πολιτικής σε συγκεκριμένα ζητήματα. Για αυτό οι Ripsman, Taliaferro και Lobell, λύνουν το ζήτημα αυτό οργανώνοντας τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές σε τέσσερις γενικές κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής: (α) οι εικόνες και οι αντιλήψεις των ηγετών των κρατών, (β) η στρατηγική κουλτούρα, (γ) οι σχέσεις κοινωνίας κράτους και (δ) οι εντός του κράτους θεσμικές ρυθμίσεις¹⁴⁹. Οι μεταβλητές αυτές περιλαμβάνουν ψυχολογικά, γραφειοκρατικά, κοινωνικά και θεσμικά μοντέλα, τα οποία εκφράζουν εναλλακτικές προσεγγίσεις στην ανάλυση εξωτερικής πολιτικής. Ουσιαστικά, εκφράζουν τους περιορισμούς των βασικών δρώντων, τις διαδράσεις που πραγματοποιούνται τόσο εντός όσο και μεταξύ των ληπτών της απόφασης, την κοινωνία στο σύνολό της και τις διαδικασίες και τους μηχανισμούς, σύμφωνα με τους οποίους η εξωτερική πολιτική

¹⁴⁸ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, 1998, Vol. 51, No 1, p.144-177.

¹⁴⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 59.

διαμορφώνεται. Όλοι αυτοί οι περιορισμοί έχουν επίδραση, ουσιαστικά, στον τρόπο με τον οποίο τα κράτη αντιδρούν στα εξωτερικά ερεθίσματα και κίνητρα¹⁵⁰. Ταυτόχρονα, οι τρεις, Ripsman, Taliaferro και Lobell συνδέουν τις τέσσερις αυτές κατηγορίες παρεμβαλλόμενων μεταβλητών, πολύ σωστά, απευθείας με τρεις διαδικασίες, οι οποίες θεωρείται επίσης ότι επηρεάζουν και ενδεχομένως παραμορφώνουν τις αποφάσεις αναφορικά με τα συστημικά κίνητρα και οι οποίες είναι (1) η αντίληψη, (2) η διαδικασία λήψης απόφασης και (3) η εφαρμογή της πολιτικής¹⁵¹. Οι τέσσερις αυτές κατηγορίες παρεμβαλλόμενων μεταβλητών σχετίζονται σίγουρα με μία ή και παραπάνω από αυτές τις τρεις διαδικασίες. Η αντίληψη για παράδειγμα όπως και η διαδικασία λήψης αποφάσεων επηρεάζονται και από τους παράγοντες του διεθνούς συστήματος όπως αναφέρθηκε προηγούμενα, αλλά και από τις πεποιθήσεις των ηγετών ή και τη στρατηγική κουλτούρα.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι οι τέσσερις αυτές κατηγορίες παρεμβαλλόμενων μεταβλητών δεν επηρεάζουν στον ίδιο βαθμό την εξαρτημένη μεταβλητή αλλά αυτό συναρτάται απολύτως από τον χρόνο. Έτσι για παράδειγμα, οι αντιλήψεις και πεποιθήσεις της ηγεσίας αναμένεται να έχουν σημαντική επιρροή στις περιπτώσεις λήψης αποφάσεων σε κρίση, όπου ο χρόνος είναι περιορισμένος. Όταν δηλαδή ο χρόνος είναι περιορισμένος οι αρμόδιοι για τις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής είναι συνήθως διαχωρισμένοι από το υπόλοιπο σώμα της γραφειοκρατίας, της κοινωνίας και των εσωτερικών θεσμών. Με άλλα λόγια ο συνδυασμός του χρονικού περιορισμού, της μυστικότητας και της πίεσης που υπάρχουν σε μια κατάσταση κρίσης οδηγούν στο αυτονόητο συμπέρασμα πως οι άλλες παρεμβαλλόμενες μεταβλητές, όπως η σχέση κράτους κοινωνίας για

¹⁵⁰ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 59.

¹⁵¹ Ibid., p. 60.

παράδειγμα, έχουν λιγότερες πιθανότητες να επιδρούν στις διαδικασίες και τους μηχανισμούς λήψης των αποφάσεων σε αυτές τις περιπτώσεις¹⁵².

Συνεπώς, στις περιπτώσεις των τριών κρίσεων της Ελλάδας με την Τουρκία, θα εξεταστούν ως παρεμβαλλόμενες μεταβλητές οι μεταβλητές αυτές, οι οποίες αναμένεται να έχουν επίδραση εξαιτίας της πίεσης και του περιορισμένου χρόνου και αφορούν στις εικόνες και πεποιθήσεις των ηγετών και τη στρατηγική κουλτούρα συνδυασμένα κυρίως με τις διαδικασίες της αντίληψης και της λήψης των αποφάσεων. Ουσιαστικά, οι μεταβλητές αυτές αποτελούν γνωσιακούς περιορισμούς και αποτελούν τους παράγοντες αυτούς, οι οποίοι επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνονται οι συστημικές πιέσεις από τους λήπτες των κρίσιμων αποφάσεων εντός του κράτους και οι οποίοι στον νεοκλασικό ρεαλιστικό κόσμο μπορεί να περιορίζονται ταυτοχρόνως από διεθνείς αλλά και εσωτερικές πολιτικές¹⁵³.

Η γνωσιακή αυτή προσέγγιση δίνει έμφαση στους τρόπους με τους οποίους οι ανθρώπινοι γνωσιακοί περιορισμοί διαστρεβλώνουν και παραμορφώνουν τη λήψη απόφασης από απλουστεύσεις αναφορικά με ένα πρόβλημα αλλά και με τη διαδικασία της πληροφόρησης¹⁵⁴. Συγκεκριμένα υπάρχουν στοιχεία τα οποία δείχνουν πώς τα άτομα επεξεργάζονται και ερμηνεύουν την πληροφορία σύμφωνα με νοητικούς κανόνες, οι οποίοι δεν δείχνουν να έχουν μεγάλη σχέση με την τυπική λογική¹⁵⁵. Ωστόσο επισημαίνεται πως τα άτομα ενεργούν είτε ως μεμονωμένοι λήπτες απόφασης είτε με τη συμμετοχή τους σε μικρές ομάδες λήψης απόφασης

¹⁵² Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 61.

¹⁵³ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, 1998, Vol. 51, No 1, p.144-177.

¹⁵⁴ Richard Ned Lebow, *Between Peace and War, The Nature of International Crisis*, John Hopkins University Press, 1981, p. 102.

¹⁵⁵ Ibid., p. 103.

είτε με τη συμμετοχή τους εντός οργανισμών. Στις ενότητες που ακολουθούν παρακάτω εξετάζονται σε όλες αυτές οι περιπτώσεις και οι γνωσιακοί περιορισμένοι που τα άτομα, ομάδες ατόμων αλλά και γραφειοκρατικοί οργανισμοί ενδεχομένως αντιμετωπίζουν.

4.2. Γνωσιακοί περιορισμοί μεμονωμένων ατόμων

Τα μεμονωμένα άτομα τα οποία εμπλέκονται στη διαδικασία λήψης απόφασης όποτε αυτό απαιτείται και ειδικά σε μία περίπτωση κρίσης εξωτερικής πολιτικής μπορεί να είναι ο πρόεδρος, ο πρωθυπουργός, ένας δικτάτωρ, υπουργοί και σύμβουλοι επιφορτισμένοι με το αντικείμενο της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας¹⁵⁶. Τα άτομα αυτά συνήθως κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και αποτελούν τους πιο σημαντικούς δρώντες, οι οποίοι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε προσπάθεια εξήγησης εξωτερικής πολιτικής. Για αυτό και οι πεποιθήσεις, οι εικόνες και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ατόμων αυτών είναι σημαντικά καθώς επηρεάζουν τις διαδικασίες πρόσληψης των συστημικών κινήτρων, την αντίληψη και τη λήψη απόφασης¹⁵⁷.

Η γνωσιακή θεωρία περιλαμβάνει διάφορες νοητικές διεργασίες, όπως την παρατήρηση των διαφορετικών ερεθισμάτων εντός ενός περιβάλλοντος, την απομνημόνευση και την ανάκληση της πληροφορίας, την αναγνώριση και την παρουσίαση προβλημάτων καθώς και τις πολύπλοκες διαδικασίες της κοινωνικής κρίσης, της αναλυτικής αιτιολόγησης και της εκμάθησης. Η γνωσιακή ψυχολογία επισημαίνει στην

¹⁵⁶ Οι Ripsman, Taliaffero και Lobell τους αναφέρουν ως στελέχη εξωτερικής πολιτικής (foreign policy executive, FPE), στο Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 61.

¹⁵⁷ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 62.

ουσία τους περιορισμούς αυτούς, οι οποίοι εμποδίζουν τα άτομα να ενεργούν επιδιώκοντας τη μεγιστοποίηση του οφέλους τους και τα οδηγούν στη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων νοητικών μηχανισμών, οι οποίοι ουσιαστικά τα εξυπηρετούν απλοποιώντας τη διαδικασία λήψης απόφασης¹⁵⁸.

Τα ψυχολογικά - γνωστικά αυτά μοντέλα αναγνωρίζουν ουσιαστικά ένα μεγάλο εύρος γνωσιακών περιορισμών αναφορικά με το πως οι λήπτες της απόφασης αναζητούν και επεξεργάζονται την πληροφορία ειδικά σε περιπτώσεις κρίσεων κατά τις οποίες η πληροφόρηση τείνει να είναι ελλιπής, αντιφατική και αντίθετη. Τα μοντέλα δίνουν έμφαση σε γνωσιακές επεξηγήσεις όπως σε λειτουργικούς κώδικες, στον ρόλο της προσωπικότητας, στη δυναμική των ομάδων, το πρόβλημα της ομαδικής σκέψης (groupthink) και τις πεποιθήσεις και εικόνες των ηγετών¹⁵⁹.

Μια βασική έννοια των ψυχολογικών αυτών προσεγγίσεων, η οποία επηρεάζει τόσο την αναζήτηση όσο και την επεξεργασία την πληροφορίας και η οποία έχει λάβει σημαντική εμπειρική επαλήθευση αποτελεί η αρχή της γνωστικής συμφωνίας. Πολλά πειράματα καταλήγουν στο συμπέρασμα πως τα άτομα προσπαθούν να διατηρούν τις πεποιθήσεις τους, αυτά τα οποία πιστεύουν, τα συναισθήματά τους, τις ενέργειές τους και τις γνωστικές τους λειτουργίες σε συμφωνία¹⁶⁰. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να απορρίπτονται και γενικά να δυσκολεύονται με κάθε εισερχόμενη πληροφόρηση, η οποία είναι αντίθετη με τη δική τους γνωστική κατάσταση. Η συμφωνία γίνεται κατανοητή ως μία έννοια, σύμφωνα με την οποία το άτομο έχει μία ισχυρή τάση να αντιλαμβάνεται τα πράγματα όπως αναμένει να τα αντιλαμβάνεται

¹⁵⁸ Aaron Rapport, *Cognitive Approaches to Foreign Policy Analysis*, Department of Politics and International Studies, University of Cambridge, 2017, pp. 1-25.

¹⁵⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 62.

¹⁶⁰ Richard Ned Lebow, *Between Peace and War, The Nature of International Crisis*, John Hopkins University Press, 1981, p. 103.

και να ενσωματώνει την εισερχόμενη πληροφορία σε προ υπάρχουσες εικόνες και πεποιθήσεις του¹⁶¹.

Σε κάθε περίπτωση η ανάγκη για γνωστική τάξη έχει αρνητικές επιπτώσεις στη λήψη απόφασης, καθώς συνεπάγεται σημαντικούς συστηματικούς περιορισμούς αναφορικά με κάθε νέα πληροφορία, η οποία δημιουργεί πρόβλημα όταν δεν συμφωνεί και δεν ταιριάζει με την υπάρχουσα αφομοιωμένη γνώση¹⁶². Τα άτομα τείνουν να αποκτούν και να δέχονται εκείνη την πληροφορία, η οποία υποστηρίζει τις απόψεις και πεποιθήσεις τους και ταυτόχρονα, εμφανίζονται απρόθυμοι να ψάξουν για πληροφορίες, οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με αυτά που ήδη πιστεύουν και υποθέτουν, προκειμένου να διατηρήσουν τη γνωστική τους τάξη και συμφωνία¹⁶³.

Επίσης, σύμφωνα με τον Hogarth η αντίληψη των ατόμων σε σχέση με την αναζήτηση της πληροφορίας είναι σημαντικά επιλεκτική¹⁶⁴. Τα άτομα τείνουν να ανακαλούν, να συλλέγουν και να επεξεργάζονται τις εμφανώς διαθέσιμες πληροφορίες και να αγνοούν άλλες σχετικές πληροφορίες, οι οποίες ενδεχομένως δεν είναι απολύτως διαθέσιμες τη στιγμή κατά την οποία λαμβάνουν μια απόφαση. Αυτό αποτελεί έναν βασικό γνωστικό περιορισμό των ατόμων κατά την αναζήτηση πληροφορίας και οφείλεται στην περιορισμένη ικανότητα μνήμης τους¹⁶⁵. Αυτή η επιλεκτικότητα σε σχέση με την πληροφορία οδηγεί επίσης τα άτομα να ψάχνουν εκείνη την

¹⁶¹ Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, 1976, p.117.

¹⁶² Richard Ned Lebow, *Between Peace and War, The Nature of International Crisis*, John Hopkins University Press, 1981, p.104.

¹⁶³ R. M. Hogarth, *Judgment and Choice the Psychology of Decision*, New York John Wiley & Sons, 1980.

¹⁶⁴ R. M. Hogarth, *Judgment and Choice the Psychology of Decision*, New York John Wiley & Sons, 1980.

¹⁶⁵ Anis Chariri, *Cognitive Limitations and Decision Making*, Journal Business Strategy, Vol. 3/TAHUN II, 1999, pp 21-28.

πληροφορία, την οποία αποκτούν πιο εύκολα. Τα άτομα τείνουν δηλαδή να πιστεύουν συγκεκριμένη πληροφορία, αυτή την οποία εύκολα ανακαλούν είτε από τη μνήμη τους είτε από συγκεκριμένη εμπειρία τους¹⁶⁶.

Ωστόσο, όσον αφορά στην επεξεργασία της πληροφορίας τα άτομα αντιμετωπίζουν έναν βασικό γνωστικό περιορισμό, ο οποίος σχετίζεται με την έλλειψη ικανότητάς τους να συνδυάζουν ταυτόχρονα πληροφορίες προερχόμενες από διαφορετικές πηγές. Η αποκτηθείσα από τη μνήμη πληροφορία και η αποκτηθείσα από το περιβάλλον πληροφορία έχουν διαφορετικό νόημα για τα άτομα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα να αδυνατούν να συνδυάζουν τις πληροφορίες αυτές ταυτόχρονα και έτσι να θεωρείται πως τις επεξεργάζονται διαδοχικά¹⁶⁷.

Μία από τις πιο σημαντικές μελέτες αναφορικά με την αναζήτηση και επεξεργασία των πληροφοριών από τα άτομα, τη λήψη των αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής και τους ψυχολογικούς παράγοντες αποτελεί αυτή του Robert Jervis, ο οποίος υποστηρίζει πως είναι αδύνατο να εξηγήσει κανείς κρίσιμες αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής εάν δεν λάβει υπόψη του τις πεποιθήσεις των ληπτών αναφορικά με τον κόσμο και τα κίνητρα των άλλων¹⁶⁸. Οι πεποιθήσεις αυτές η αλλιώς «εικόνες» σχηματίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι λήπτες της απόφασης ανταποκρίνονται σε κάθε εξωτερικό ερέθισμα και κίνητρο. Ο ίδιος θεωρεί πως οι εικόνες αυτές δεν είναι τίποτα άλλο παρά στερεοτυπικές ιδέες σημαντικών και κυρίως δραματικών γεγονότων, όπως για παράδειγμα ο πόλεμος, τα οποία είτε τα έχει ζήσει το άτομο και σε αυτή την περίπτωση είναι ακόμα πιο έντονα είτε όχι. Το γεγονός αυτό σε σχέση με την πληροφορία έχει ως συνέπεια τα άτομα να

¹⁶⁶ A. Tversky & A. Kahneman, *Judgement Under Heuristic: Heuristic and Biases*, Sciences, Vol. 185, 1974, pp.39-61.

¹⁶⁷ R. M. Hogarth, *Judgment and Choice the Psychology of Decision*, New York John Wiley & Sons, 1980.

¹⁶⁸ Robert Jervis, *Hypothesis on Misperception*, World Politics 20, 1968, p. 454-479 and *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, 1976.

προτιμούν να επεξεργάζονται τις πληροφορίες εκείνες, οι οποίες προέρχονται από τη δική τους έντονη εμπειρία και να αγνοούν άλλες, από άλλες πηγές ή από στατιστικά δεδομένα¹⁶⁹. Στην πραγματικότητα η ποσότητα της αναζητούμενης πληροφορίας μειώνεται όσο αυξάνεται η ποσότητα της προηγούμενης υπάρχουσας πληροφορίας¹⁷⁰. Το ίδιο υποστηρίζουν και οι Ripsman, Taliaffero και Lobell του νεοκλασικού ρεαλισμού, λέγοντας πως όλοι οι άνθρωποι διαθέτουν τις βασικές τους αξίες, πεποιθήσεις και εικόνες τα οποία καθοδηγούν την αλληλεπίδρασή τους με τον έξω κόσμο αλλά και την αντίληψή τους για αυτόν¹⁷¹. Αυτές οι εικόνες είναι απόλυτα προσωποποιημένες καθώς στηρίζονται σε προηγούμενες εμπειρίες και αξίες των ατόμων. Επιπρόσθετα, στον βαθμό που αφορούν πολύ βασικές πεποιθήσεις, δύσκολα αλλάζουν. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι με το που σχηματίζονται και υπάρχουν λειτουργούν ως γνωστικά φίλτρα αναφορικά με το πως το άτομο διαχειρίζεται την πληροφορία – σε τί δίνει την προσοχή του, τι αγνοεί και πως αντιλαμβάνεται τα μηνύματα, την πληροφορία και τα γεγονότα. Όλη η εισερχόμενη πληροφορία αναφορικά με τον έξω κόσμο διέρχεται μέσα από αυτά τα γνωστικά φίλτρα τα οποία προσωποποιούν και προδιαθέτουν την αντίληψη του ατόμου αναφορικά με το εξωτερικό ερέθισμα¹⁷². Αυτό έχει ως αποτέλεσμα κάθε ηγέτης να αντιδρά διαφορετικά στις προκλήσεις και ευκαιρίες του διεθνούς συστήματος

¹⁶⁹ R. M. Hogarth, *Judgment and Choice the Psychology of Decision*, New York John Wiley & Sons, 1980.

¹⁷⁰ S. W. J. Kozlowski & J.K. Ford, *Rater Information Acquisition Processes: Tracing the Effect of Prior Knowledge, Performance Level, Search Constraint and Memory Demand*, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 1991, Vol. 49, pp.282-301.

¹⁷¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 62.

¹⁷² Deborah Welch Larson, *Origins of Containment: A Psychological Explanation*, Princeton University Press, 1985 and Robert Jervis, *Hypothesis on Misperception*, *World Politics* 20, 1968, p. 454-479 and *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, 1976.

ανάλογα με τις πεποιθήσεις του. Ομοίως, σύμφωνα και με τον Jervis οι πεποιθήσεις είναι επίμονες ιδέες, τις οποίες χρησιμοποιεί το άτομο προκειμένου να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος λειτουργεί, αιτιώδεις πεποιθήσεις, και επίσης αυτό το οποίο συνιστά κατάλληλη ή αποδεκτή συμπεριφορά, κανονιστικές πεποιθήσεις¹⁷³. Αλλά και σύμφωνα με τον Holsti «οι πεποιθήσεις παρέχουν έναν περισσότερο ή λιγότερο συνεκτικό κώδικα, σύμφωνα με τον οποίο τα άτομα οργανώνουν και δίνουν νόημα σε όλα αυτά, τα οποία διαφορετικά θα αποτελούσαν έναν περίπλοκο και μπερδεμένο συνδυασμό μηνυμάτων του περιβάλλοντος»¹⁷⁴. Τέλος, οι υπεύθυνοι για τη λήψη των αποφάσεων σχηματίζουν αναγκαστικά εικόνες των άλλων, οι οποίες επηρεάζονται από τις δικές τους πολιτισμικές και πολιτικές καταβολές, όπως και από τις αντικειμενικές ενδείξεις. Οι εικόνες είναι μορφώματα αντιλήψεων που βοηθούν στη νοηματοδότηση του κόσμου. Από τη στιγμή που εδραιώνονται αλλάζουν με βραδύτητα¹⁷⁵. Ωστόσο πολύ συχνά οι εικόνες παγιώνονται και γίνονται στερεότυπα, χάνουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν και απομακρύνονται ακόμα περισσότερο από την πραγματικότητα. Τα στερεότυπα με τη σειρά τους είναι εύθραυστες και ανελαστικές απλουστεύσεις¹⁷⁶.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πόσο μεγάλη σημασία έχουν οι πεποιθήσεις και οι εικόνες των ατόμων είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι ηγέτες πρέπει να υπολογίσουν το αν ο αντίπαλος έχει αμυντικές ή επιθετικές προθέσεις και να αξιολογήσουν το κατά πόσο τα λεγόμενα αυτού και οι ενέργειές του κατατάσσονται στη μία ή την άλλη κατηγορία¹⁷⁷.

¹⁷³ R. Jervis, *Understanding Beliefs*, Political Psychology, Vol. 27(5), 2006, pp. 641-663.

¹⁷⁴ Ole Holsti, *Foreign Policy Decision Making Viewed Psychologically*, American Behavioral Scientist, Vol. 20, No1, 1976, p.122.

¹⁷⁵ Κρίστοφερ Χιλ, *Η Εξωτερική Πολιτική τον 21^ο Αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Προοπτικές, 2108, σελ. 116.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ R. Jervis, *The Logic of Images in International Relations*, Princeton University Press, 1970.

Αποκλίσεις αναφορικά με τις προ υπάρχουσες προσδοκίες και εικόνες των ατόμων σε σχέση με τον αντίπαλο και τις προθέσεις του μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα διαφορετικά άτομα να διεξάγουν ανόμοια συμπεράσματα αναφορικά με το νόημα των ενεργειών ή κινήσεων αυτού και έτσι πολλές φορές να κατατάσσονται λανθασμένα στη μία ή την άλλη κατηγορία με όποιες συνέπειες αυτό μπορεί να επιφέρει¹⁷⁸.

Τέλος, μία ευρύτερη συνέπεια της γνωστικής επιδίωξης γνωστικής συμφωνίας από τα άτομα ή αντίστροφα της μείωσης της γνωστικής τους ασυμφωνίας είναι το φαινόμενο της γνωσιακής στήριξης των επιλογών, γεγονός το οποίο επίσης οδηγεί σε προβληματική έρευνα και αξιολόγηση όλων των διαθέσιμων επιλογών¹⁷⁹. Το άτομο δηλαδή πραγματοποιεί μια γνωσιακή ανακατασκευή προς την κατεύθυνση στήριξης της απόφασης που επιθυμεί να λάβει, μειώνοντας τα ενδεχόμενα αρνητικά αυτής και ενισχύοντας τα αναμενόμενα οφέλη της. Το αντίστροφο φυσικά συμβαίνει στην περίπτωση των μη επιθυμητών επιλογών όπου εκεί το άτομο τείνει να μειώνει τα θετικά τους στοιχεία και να υπερτονίζει τα αρνητικά τους.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, οι πεποιθήσεις, οι εικόνες και οι αντιλήψεις των ατόμων αποτελούν απλοποιημένες αναπαραστάσεις της πραγματικότητας και ουσιαστικά είναι τα προϊόντα γνωστικών διεργασιών τα οποία είναι απλούστερα από ό,τι αυτά τα οποία απαιτούνται σε μία ορθολογική διαδικασία λήψης απόφασης. Αυτές οι γνωστικές διεργασίες αποτελούν ουσιαστικά μορφές ευρετικών συλλογιστικών ή διανοητικών παρακάμψεων, οι οποίες ευνοούν συγκεκριμένους τύπους πληροφοριών αγνοώντας άλλους προκειμένου να αξιολογηθούν και να υπολογιστούν ενέργειες και καταστάσεις έστω και εάν η αποκλειόμενη πληροφορία είναι

¹⁷⁸ K. Yarhi-Milo, *Knowing the Adversary: Leaders, Intelligence, and Assessment of Intentions in International Relations*, Princeton University Press, 2014.

¹⁷⁹ Irving L. Janis and Leon Mann, *Decision Making: A Psychological Analysis Of Conflict and Conflict*, The Free Press, 1977, p.82.

απολύτως συναφής και σχετική με την απόφαση που πρέπει να ληφθεί¹⁸⁰. Οι συλλογιστικές αυτές ουσιαστικά αποτελούν μεροληπτικές μορφές αναζήτησης και επεξεργασίας πληροφορίας και χρησιμοποιούνται καθώς η πλήρης αξιολόγηση όλων των σχετικών στοιχείων κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι συνήθως πάνω από τις γνωστικές ικανότητες κάθε ατόμου¹⁸¹. Οι Tversky και Kahneman κατέγραψαν πλήθος τέτοιων γνωστικών διαδικασιών ειδικά στις περιπτώσεις που τα άτομα έρχονται αντιμέτωπα με καταστάσεις αβεβαιότητας, ανασφάλειας και περιορισμένου χρόνου λήψης μιας απόφασης, όπως στις περιπτώσεις των κρίσεων¹⁸². Όλα αυτά συνήθως οδηγούν σε παρανοήσεις και παρερμηνεία των γεγονότων με το προφανές αποτέλεσμα να λαμβάνονται λανθασμένες αποφάσεις.

Ωστόσο, προηγούμενα αναφέρθηκε πως τα γνωστικά αυτά μοντέλα προκειμένου να επεξηγήσουν τη συμπεριφορά και τη λήψη αποφάσεων δίνουν έμφαση και στον ρόλο της προσωπικότητας των ατόμων. Εδώ επιγραμματικά θα αναφερθούμε σε κάποιους χαρακτηριστικούς και ιδιαίτερους τύπους προσωπικότητας.

Ένας πρώτος τύπος προσωπικότητας, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία αποτελεί η δογματική προσωπικότητα¹⁸³. Τα άτομα με αυτή την προσωπικότητα διαθέτουν περιορισμένο τρόπο σκέψης, δυσκολεύονται να αποδεχτούν και να χρησιμοποιήσουν όποια νέα πληροφορία έρχεται σε αντίθεση με τα πιστεύω και τις πεποιθήσεις τους, δεν μπορούν να ανεχτούν την αμφίσημη πληροφορία, προφανώς δεν μπορούν να εξετάσουν όλο το εύρος των διαθέσιμων εναλλακτικών και έχουν την τάση να προσκολλώνται

¹⁸⁰ Aaron Rapport, *Cognitive Approaches to Foreign Policy Analysis*, Department of Politics and International Studies, University of Cambridge, 2017, pp. 1-25.

¹⁸¹ J. Rieskamp & U. Hoffrage, *Inferences Under Time Pressure: How Opportunity Costs Affect Strategy Selection*, *Acta Psychologica*, 2008, Vol. 127(2), pp.258-276.

¹⁸² A. Tversky and D. Kahneman, *Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases*, *Science*, 1974, Vol. 185, pp.1124-1131.

¹⁸³ Milton Rokeach, *The Open and Closed Mind*, New York, Basic Books, 1960.

σε στερεοτυπίες. Είναι συνήθως υποψιασμένοι, πολύ ανήσυχοι, πιστεύουν στη συνομοσία και αποδέχονται τη χρήση της δύναμης¹⁸⁴.

Ο απολυταρχικός τύπος προσωπικότητας έχει επίσης συζητηθεί αρκετά από την ψυχολογία. Η διάσημη μελέτη του W. Adorno αναγνώρισε ένα σύμπλεγμα χαρακτηριστικών αντιπροσωπευτικών αυτού του τύπου προσωπικότητας και στη συνέχεια ανέπτυξε μία κλίμακα μέσω της οποίας μπορούσε να εξακριβωθεί εάν κάθε συγκεκριμένο άτομο κατείχε αυτά τα χαρακτηριστικά¹⁸⁵. Παρόλο που ο Adorno ονόμασε την κλίμακα the F-scale για τον φασισμό, αυτοί οι οποίοι έχουν υψηλά σκορ σε αυτή την κλίμακα έχουν πεποιθήσεις οι οποίες μπορούν να τους κατηγοριοποιούσαν είτε ακραία δεξιά είτε ακραία αριστερά¹⁸⁶. Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας αυτής περιλαμβάνουν εμμονή με τη δύναμη, την τάση της κυριαρχίας απέναντι στους άλλους, την ανάγκη πρόσληψης του κόσμου σε όρους πολύ αυστηρής δομής, την προτίμηση σε πολύ καθαρές και απόλυτες επιλογές, έλλειψη ευελιξίας, υπερβολική αυστηρότητα και πολλά στερεότυπα. Ο τύπος αυτός της προσωπικότητας έχει σημαντική επίδραση στον λογικό τρόπο λήψης των αποφάσεων. Επίσης, τα άτομα αυτά είναι ακραία εθνικιστές και υποστηρίζουν τον πόλεμο και την επιθετικότητα¹⁸⁷.

Ο κυριαρχικός, αυταρχικός τύπος προσωπικότητας ενδεχομένως αποτελεί την προσωπικότητα, η οποία συναντάται συχνότερα στην πολιτική σκηνή. Τα άτομα αυτής της προσωπικότητας εμφανίζουν προδιάθεση στον πόλεμο και την ισχύ¹⁸⁸. Δύο ξεχωριστές μελέτες αναφορικά με τους Αμερικανούς Προέδρους και τους συμβούλους τους για θέματα εξωτερικής πολιτικής έδειξαν ότι τα άτομα τα οποία είχαν το

¹⁸⁴ Milton Rokeach, *The Nature and Meaning of Dogmatism*, *Psychological Review* 61:200, 1954.

¹⁸⁵ T.W. Adorno, *The Authoritarian Personality*, Harper and Row, 1950.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Loyd Jensen, *Explaining Foreign Policy*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1982.

¹⁸⁸ David G. Winter, *Personality Profiles of Political Elites*, *The Oxford Handbook of Political Psychology*, 2nd edition, 2013.

χαρακτηριστικό της υπερίσχυσης στην προσωπικότητά τους ήταν συνήθως περισσότερο πιθανό να υποστηρίζουν τη χρήση των απειλών και τη στρατιωτική δύναμη και να εμφανίζονται αντίθετοι σε συμβιβαστικές και συμφιλιωτικές κινήσεις, από αυτούς με χαμηλότερα σκορ στο χαρακτηριστικό αυτό. Και πράγματι, οι ερευνητές, γνωρίζοντας τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ατόμων προέβλεπαν σε ποσοστό 77% εάν το άτομο θα υποστήριζε τη χρήση δύναμης ή όχι¹⁸⁹. Με άλλα λόγια το χαρακτηριστικό της υπερίσχυσης δείχνει να γενικεύεται από την καθημερινή ζωή του ατόμου στη σφαίρα της πολιτικής. Τα άτομα με αυτό το χαρακτηριστικό σχετίζονται με τις άλλες χώρες όπως ακριβώς σχετίζονται με τα άλλα άτομα στην καθημερινή τους ζωή και αυτό είναι ένα σημαντικό εύρημα, καθώς δείχνει πως οι αποφάσεις σχετικά με τη χρήση δύναμης σε εθνικό επίπεδο καθορίζονται τουλάχιστον μερικώς από τα υποσυνείδητα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ατόμων¹⁹⁰.

Ο εξωστρεφής ή εσωστρεφής τύπος προσωπικότητας στη συνέχεια, όπου οι αναλυτές υποστηρίζουν ότι τα πιο εξωστρεφή άτομα τείνουν να υποστηρίζουν περισσότερο από τα εσωστρεφή άτομα συνεργατικές πολιτικές¹⁹¹. Ωστόσο δεδομένου ότι οι διάφοροι παράγοντες της προσωπικότητας αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, οι προβλέψεις της συμπεριφοράς, οι οποίες στηρίζονται στον συνδυασμό των χαρακτηριστικών των προσωπικοτήτων είναι προτιμότερες. Τα στοιχεία δείχνουν χαρακτηριστικά ότι ο συνδυασμός παραγόντων υψηλής επιθυμίας για κυριαρχία και εσωστρέφειας δημιουργούν ένα απολύτως ιδιαίτερο και

¹⁸⁹ Loyd Etheredge, *Personality Effects on American Foreign Policy, 1898-1968*, American Political Science Review, 1978, Vol. 72, pp. 434-51 and Graham Shepard, *Personality Effects on American Foreign Policy, 1969-1984: A Second Test of Interpersonal Generalization Theory*, International Studies Quarterly 32, no1, March 1988:91-23.

¹⁹⁰ Greg Cashman, *What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict*, 2nd Edition, Rowman & Littlefield, 2014, p 55.

¹⁹¹ Ibid., p. 56.

ανεπιθύμητο αποτέλεσμα. Ο Etheredge σε ανάλυσή του σχετικά με αυτά τα άτομα, τα οποία ονομάζει “block leaders” βρήκε ότι τείνουν να αντιλαμβάνονται τον κόσμο βασιζόμενοι έντονα σε ηθικά στοιχεία¹⁹². Είναι ανυποχώρητοι στις απόψεις τους αυτές και εντόνως επίμονοι. Αναζητούν να αναδιαμορφώσουν τον κόσμο σύμφωνα με το προσωπικό τους όραμα και οι εξωτερικές τους πολιτικές συχνά χαρακτηρίζονται από την εμμονικότητα με την οποία προωθούν μία κεντρική ιδέα.

Ένας ακόμη τύπος προσωπικότητας είναι ο ριψοκίνδυνος, σύμφωνα με τον οποίο κάποια άτομα εμφανίζονται να λαμβάνουν μεγαλύτερο ρίσκο από άλλα, γεγονός το οποίο προφανώς και επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο λήψης των αποφάσεων¹⁹³. Σε αυτήν την περίπτωση, δίνοντας την ίδια αξιολόγηση του κόστους και του οφέλους από τον πόλεμο, κάποιοι λήπτες αποφάσεων επιθυμούν να πάρουν το ρίσκο του πολέμου με 50% πιθανότητα επιτυχίας, ενώ άλλοι λαμβάνουν αυτή την απόφαση με ποσοστό επιτυχίας 75%. Κατά συνέπεια, οι πιο ριψοκίνδυνοι υποθέτεται ότι είναι πιο πιθανό να προκαλέσουν πόλεμο από άλλους¹⁹⁴, σύμφωνα με τους Byman και Pollack, αναφερόμενοι σε ιστορικές προσωπικότητες αυτού του τύπου όπως για παράδειγμα τον Hitler¹⁹⁵.

¹⁹² Loyd Etheredge, *Personality Effects on American Foreign Policy, 1898-1968*, American Political Science Review, 1978, Vol. 72, pp. 434-51.

¹⁹³ Greg Cashman, *What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict*, Second Edition, Rowman & Littlefield, 2014, p. 55.

¹⁹⁴ Bruce Bueno de Mesquita, *Risk, Power Distribution and the Likelihood of War*, International Studies Quarterly 25, No4, 1981, pp.542-546.

¹⁹⁵ Byman and Pollack, *Let us now praise great men*, στο Greg Cashman, *What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict*, Second Edition, Rowman & Littlefield, 2014, p. 56.

Τέλος, υπάρχει ο επεκτατικός τύπος προσωπικότητας, όπου σύμφωνα με τη μελέτη της Margaret Hermann¹⁹⁶, τα άτομα εδώ επιδιώκουν να κερδίσουν τον έλεγχο πάνω σε περισσότερη γη, πόρους και άλλα άτομα. Τα ψυχολογικά στοιχεία που οδηγούν σε αυτή την προσωπικότητα είναι το κίνητρο της δύναμης, ο εθνικισμός, η πίστη ότι το άτομο έχει την ικανότητα να ελέγχει τα γεγονότα, η αυτοπεποίθηση και η έλλειψη εμπιστοσύνης στους άλλους. Μια χωριστή μελέτη της Hermann κατατάσσει τον Saddam Hussein σε αυτόν τον τύπο προσωπικότητας.

4.3. Γνωσιακοί περιορισμοί μικρών ομάδων (groupthink)

Στην προηγούμενη ενότητα εξετάστηκαν οι γνωστικοί περιορισμοί που αντιμετωπίζει το άτομο αναφορικά με την αναζήτηση και την επεξεργασία της πληροφορίας εν γένει και ακόμα ειδικότερα σε περιπτώσεις ύπαρξης μιας κρίσης όπου απαιτείται η γρήγορη λήψη αποφάσεων. Στην παρούσα ενότητα θα εξεταστούν οι γνωστικοί περιορισμοί που αντιμετωπίζουν τα άτομα, κατά την αναζήτηση και επεξεργασία της πληροφορίας, στις περιπτώσεις που αυτά είναι μέλη μιας μικρής ομάδας. Όπως ήδη αναφέρθηκε οι ηγέτες πολλές φορές συστήνουν μικρές ομάδες είτε σε θεσμικό επίπεδο είτε ad hoc για την εξέταση, ανάλυση και λήψη αποφάσεων για συγκεκριμένα ζητήματα και θέματα.

Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μικρές ομάδες κατά τη λήψη των αποφάσεων σε κρίση και ειδικά κατά την αναζήτηση και επεξεργασία των πληροφοριών σχετικά, το περιέγραψε πολύ χαρακτηριστικά ο Irving Janis ονομάζοντας το ως «ομαδική σκέψη» ή «groupthink». Χωρίς βέβαια να σημαίνει πως όλες οι μικρές ομάδες είναι δυσλειτουργικές ή στον ίδιο βαθμό

¹⁹⁶ Margaret Hermann, *Assessing the Foreign Policy Role Orientations of Sub-Saharan African Leaders, in Role Theory and Foreign Policy Analysis*, ed S. G. Walker, Durham, NC, Duke University Press, 1987, 161-98.

δυσλειτουργικές, σύμφωνα με τον Janis οι περισσότερες είναι, ειδικά όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν κρίσεις, όπου ο χρόνος είναι περιορισμένος, η πίεση μεγάλη, η σύγκρουση έντονη και το ζήτημα που διακυβεύεται πολύ σημαντικό¹⁹⁷. Ωστόσο, η επίδραση του groupthink αντανακλάται σε έναν μεγάλο αριθμό αποτυχιών και το φαινόμενο αποκαλείται σε πολλές περιπτώσεις ως η πρώτη αιτία καταστροφών σε πολυάριθμα πολιτικά και στρατιωτικά επεισόδια λήψης αποφάσεων¹⁹⁸. Βέβαια ο ίδιος επισημαίνει πως το φαινόμενο αποτελεί μια υπόθεση και σε καμία περίπτωση δεν είναι καθιερωμένο σε όλες τις ομάδες.

Ο Janis λοιπόν εξηγεί πως χρησιμοποιεί τον όρο της ομαδικής σκέψης ως ένα γρήγορο και εύκολο τρόπο για να αναφερθεί σε ένα τρόπο σκέψης από άτομα, τα οποία σχετίζονται βαθιά σε μια συνεκτική ομάδα, επιθυμούν έντονα την ομοιομορφία αυτής και παρακάμπτουν το κίνητρό τους να αξιολογήσουν εναλλακτικά σενάρια δράσης. Ουσιαστικά ο όρος ομαδική σκέψη αναφέρεται στη χειροτέρευση της νοητικής ικανότητας, της πραγματικής εξέτασης και της καθαρής κρίσης για κάποιο ζήτημα, η οποία προέρχεται καθαρά από τις πιέσεις της ίδιας της ομάδας¹⁹⁹. Με απλά λόγια το φαινόμενο Janis τείνει να δημιουργηθεί όταν μια ομάδα επιδιώκει την επίτευξη μιας συμφωνίας με βάση την πιο αποδεκτή λύση προκειμένου να διαφυλαχθεί η ομαδική συνοχή και να αποφευχθούν οι συζητήσεις εκείνες, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν πηγές συγκρούσεων εντός της

¹⁹⁷Irving Janis, *Groupthink*, Boston Houghton Mifflin, 1982, Irving Janis, *Crucial Decisions: Leadership in Policymaking and Crisis Management*, New York Free Press, 1989, Irving Janis & Leon Mann, *Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice, and Commitment*, New York Free Press, 1977.

¹⁹⁸ Randall Peterson, Pamela Owens, Philip Tetlock, Elliot Fan, Paul Martorana, *Group Dynamics in Top Management Teams: Groupthink, Vigilance, and Alternative Models of Organizational Failure and Success*, *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 1998, Vol. 73, pp.272-305.

¹⁹⁹ Irving L. Janis, *Group-think. Psychological Studies of Policy and Fiascoes*, Second Edition, Houghton Mifflin Company Boston, 1983, p. 9.

ομάδας²⁰⁰. Η συναίνεση αυτή ωστόσο δεν επιτυγχάνεται με την ελεύθερη ανάλυση μιας σειράς επιλογών αλλά με ένα μείγμα φόβου, υποταγής στην ιεραρχία, κομφορμισμού και άγνοιας²⁰¹. Ουσιαστικά με την ομαδική σκέψη επιδιώκεται η ταχεία επίτευξη εσωτερικής συμφωνίας ανάμεσα χωρίς προφανώς την ανάλυση όλων των παραμέτρων ενός προβλήματος, ενώ στη συνέχεια η ομάδα παραμένει προσκολλημένη στη συναίνεση αυτή ακόμα και όταν τα δεδομένα δεν τη δικαιολογούν²⁰². Ως εκ τούτου διαπιστώνεται ότι όσο το κλίμα συνοχής τείνει να εδραιωθεί στην ομάδα τόσο τα μέλη της αποφεύγουν την ανάληψη πρωτοβουλιών και τη διατύπωση αντιπροτάσεων²⁰³. Η διατήρηση της συνοχής της ομάδας ανάγεται στο σημαντικότερο λόγο ύπαρξης της αντικαθιστώντας ακόμη και τον αρχικό σκοπό της δημιουργίας της ή της ύπαρξης της που είναι η αντιμετώπιση για παράδειγμα μιας δύσκολης κατάστασης²⁰⁴. Ταυτόχρονα, εκείνο που φοβάται περισσότερο κάθε μέλος της ομάδας είναι να χαρακτηριστεί ως αποκλίνον ενώ ο φόβος κάθε μέλους της αποτυχίας στην αντιμετώπιση της δύσκολης κατάστασης αντισταθμίζεται από τη συναισθηματική υποστήριξη που παρέχει η ίδια η ομάδα ως αποτέλεσμα της συνοχής της. Η πιθανότητα απώλειας της υποστήριξης από την ομάδα δημιουργεί τον φόβο του εξοβελισμού από την ομάδα, ο οποίος κάνει τον φόβο της αποτυχίας να φαίνεται ασήμαντος²⁰⁵. Η groupthink συμπεριφορά σχετίζεται με τα άτομα

²⁰⁰ Philip E. Tetlock, Jo L. Husbands, Robert Jervis, Paul C. Stern, Charles Tilly, *Behavior Society and Nuclear War*, Volume One, Oxford University Press, 1989, Σελ. 20.

²⁰¹ Κρίστοφερ Χιλ, *Η Εξωτερική Πολιτική τον 21^ο Αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Προοπτικές, 2018, Σελ. 120.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Philip E. Tetlock, Jo L. Husbands, Robert Jervis, Paul C. Stern, Charles Tilly, *Behavior Society and Nuclear War*, Volume One, Oxford University Press, 1989, Σελ. 20.

²⁰⁴ Valerie Hudson, *Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής, Από την Εμπειρία στη Θεωρία*, Εκδόσεις Πεδίο, 2017, σελ. 113.

²⁰⁵ Valerie Hudson, *Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής, Από την Εμπειρία στη Θεωρία*, Εκδόσεις Πεδίο, 2017, σελ. 113.

τα οποία διατηρούν το status quo ελαχιστοποιώντας τη διαφωνία μεταξύ τους και αποφεύγοντας την κριτική αξιολόγηση, ανάλυση και αποτίμηση²⁰⁶. Παρόλο που τα κίνητρά τους μπορεί να διαφέρουν αποφεύγουν να διαφοροποιούνται. Τα χαρακτηριστικά της ομάδας τα οποία είναι πιο πιθανό να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη του groupthink είναι η συνεκτικότητα, η απομόνωση του γκρουπ και ο βαθμός όπου ο ηγέτης προωθεί την προσωπική του προτίμηση²⁰⁷.

Σε όλες τις περιπτώσεις που μελέτησε ο Irving Janis, εντοπίζει οκτώ κοινά συμπτώματα όταν οι αποφάσεις είχαν ληφθεί από μια μικρή ομάδα ατόμων ενώ τα χαρακτηριστικά αυτά τα βρήκε σπάνια στις περιπτώσεις εκείνες, όπου οι αποφάσεις δεν είχαν ληφθεί από μια μικρή ομάδα²⁰⁸. Τα συμπτώματα του groupthink του Janis χωρίζονται σε τρεις βασικούς τύπους.

Τύπος 1: Υπερεκτίμηση ομάδας σε σχέση με τη δύναμή της και την ηθική της.

(1) Τα περισσότερα ή και όλα τα μέλη της ομάδας έχουν την ψευδαίσθηση ότι η ομάδα είναι άτρωτη γεγονός, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη υπέρμετρης αισιοδοξίας και τη λήψη παρακινδυνευμένων, ακραίων ρίσκων.

(2) Τα περισσότερα ή και όλα τα μέλη της ομάδας έχουν την πεποίθηση ότι αυτή είναι εγγενώς ηθική γεγονός, το οποίο οδηγεί τα μέλη της να αγνοούν τις ηθικές συνέπειες των αποφάσεών τους, τις οποίες πιστεύουν ούτως ή άλλως πως είναι ηθικές.

Τύπος 2: Ομάδα περιορισμένων οριζόντων όπου παρατηρούνται:

(3) Συλλογικές προσπάθειες εκλογίκευσης, οι οποίες στοχεύουν στην παράβλεψη προειδοποιήσεων ή άλλων πληροφοριών που μπορεί να

²⁰⁶ Markus Hallgren, *Groupthink in Temporary Organizations*, International Business of Managing Projects in Business, Vol. 3, No1, 2010, pp. 94-110.

²⁰⁷ Gregory Moorhead, *Groupthink: Hypothesis in Need of Testing*, Group & Organization Studies, 1982, Vol. 7, No 4, pp. 429-444.

²⁰⁸ Irving Janis, *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition, 1983, p.174-175.

οδηγήσουν τα μέλη της ομάδας να αναθεωρήσουν τις υποθέσεις τους προτού επαναδεσμευθούν στις παρελθούσες πολιτικές τους αποφάσεις.

(4) Στερεοτυπικές αρνητικές απόψεις για τον αντίπαλο, οι οποίες δυσχεραίνουν ή καθιστούν σχεδόν αδύνατη την προοπτική συνεργασίας αλλά και απόψεις ότι ο τελευταίος είναι πολύ αδύναμος ή και ανόητος.

Τύπος 3: Πιέσεις για ομοιομορφία στην ομάδα όπου παρατηρούνται:

(5) Αυτό - Λογοκρισία των αποκλίσεων από την προφανή επικρατούσα άποψη της ομάδας, η οποία αντανακλά την τάση του κάθε μέλους να ελαχιστοποιεί στον εαυτό του τη σημασία των αμφισβητήσεών του και των αντεπιχειρημάτων.

(6) Μια κοινή ψευδαίσθηση ομοφωνίας αναφορικά με απόψεις εναρμονισμένες με την άποψη της πλειοψηφίας (εν μέρει ως αποτέλεσμα της αυτό - λογοκρισίας των αποκλίσεων, αυξανόμενο από τη λάθος υπόθεση ότι η σιωπή σημαίνει συναίνεση).

(7) Ευθεία πίεση σε κάθε μέλος, το οποίο εκφράζει ισχυρά επιχειρήματα έναντι των στερεοτύπων, των ψευδαισθήσεων ή των δεσμεύσεων της ομάδας, η οποία δείχνει με σαφήνεια ότι αυτός ο τύπος διαφωνίας είναι αντίθετος από αυτό που αναμένεται από όλα τα πιστά μέλη της ομάδας.

(8) Η ανάδειξη αυτό - προκαθορισμένων μελών τα οποία προστατεύουν την ομάδα από ανεπιθύμητες πληροφορίες, οι οποίες δύνανται να διασπάσουν τον εφησυχασμό σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την ηθική των αποφάσεών τους.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Janis, όταν μία ομάδα διαμόρφωσης πολιτικής παρουσιάζει τα περισσότερα ή και όλα από τα παραπάνω συμπτώματα των τριών κατηγοριών – τύπων τα μέλη εκτελούν τις συλλογικές τους εργασίες αναποτελεσματικά και είναι πολύ πιθανό να αποτύχουν να κατορθώσουν τους συλλογικούς τους στόχους στο όνομα της αναζήτησης και επιδίωξης της συναίνεσης²⁰⁹. Σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις

²⁰⁹ Irving Janis, *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition, 1983, p.174-175.

η αναζήτηση αυτή της συναίνεσης μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα για τα μέλη και τα εγχειρήματά τους. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να υπάρξει μια σημαντική συνεισφορά ως προς τη διατήρηση του ηθικού μετά από μία ήττα. Αλλά τα θετικά αποτελέσματα είναι γενικώς πολύ σπάνια από ό,τι η χαμηλή ποιότητα των αποφάσεων που είναι και η συνήθης περίπτωση. Η υπόθεση του Janis σε κάθε περίπτωση είναι ότι μια ομάδα όσο πιο συχνά εμφανίζει τα συμπτώματα αυτά τόσο θα χειροτερεύει η ποιότητα των αποφάσεων που λαμβάνει. Ακόμα κι αν κάποια συμπτώματα απουσιάζουν τα υπόλοιπα είναι ικανά να επιφέρουν όλες τις αρνητικές συνέπειες της ομαδικής σκέψης²¹⁰.

Ο Janis επίσης υποστηρίζει ότι οποτεδήποτε μια ομάδα εμφανίζει τα περισσότερα συμπτώματα του φαινομένου του groupthink αναμένεται ότι αυτή θα εμφανίσει επίσης συμπτώματα ελαττωματικής – προβληματικής διαδικασίας λήψης απόφασης. Τα συμπτώματα της προβληματικής λήψης απόφασης σύμφωνα με τον ίδιο, συνοψίζονται ως εξής²¹¹: (1) Ατελής έρευνα των εναλλακτικών, (2) Ατελής έρευνα των στόχων, (3) Αποτυχία στην εξέταση του ρίσκου της προτιμώμενης επιλογής, (4) Αποτυχία στην επανεκτίμηση απορριφθέντων εναλλακτικών, (5) Φτωχή έρευνα πληροφοριών, (6) Επιλεκτικές προτιμήσεις κατά την επεξεργασία πληροφοριών και (7) Αποτυχία στην επεξεργασία εναλλακτικών σχεδίων.

Μία μελέτη του Philip Tetlock²¹², δείχνει επίσης, ότι μεταξύ των σχετικών πολιτικών συνεπειών του groupthink είναι και η χαμηλή ποιότητα της σκέψης, η οποία φαίνεται στις δημόσιες δηλώσεις των ηγετών όταν ανακοινώνουν και ταυτόχρονα προσπαθούν να εξηγήσουν πολιτικές αποφάσεις, οι οποίες είναι προϊόν της ομαδικής σκέψης. Συγκεκριμένα, ο

²¹⁰ Irving Janis, *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition, 1983, p.174-175.

²¹¹ Ibid.

²¹² Philip E. Tetlock, *Identifying Victims of Groupthink from Public Statements of Decision Makers*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1979, Vol. 37, No 8, pp. 1314-1324.

Tetlock πραγματοποίησε μια συγκριτική μελέτη αποφάσεων που ήταν προϊόν του groupthink και αποφάσεων που δεν ήταν, χρησιμοποιώντας τεχνικές ανάλυσης περιεχομένου προκειμένου να αξιολογήσει την ποιότητα της σκέψης σε δημόσιες ομιλίες του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών. Για το δείγμα των groupthink αποφάσεων βρήκε σημαντικά πολύ χαμηλά σκορ όσον αφορά στη νοητική πολυπλοκότητα από ό,τι στις non groupthink αποφάσεις.

Ωστόσο ο Janis εκτός από το να επισημαίνει τις αναμενόμενες συνέπειες της ομαδικής σκέψης ταυτόχρονα εντοπίζει και τις αιτίες που προκαλούν όλα τα παραπάνω, ξεκαθαρίζει δηλαδή και τις προγενέστερες συνθήκες, οι οποίες παράγουν και είναι τελικά υπεύθυνες για την ύπαρξη του συνδρόμου του φαινομένου αυτού²¹³. Η πρώτη σύμφωνα με τον ίδιο έχει να κάνει με τον βαθμό συνεκτικότητας της ομάδας. Συγκεκριμένα, δεν θα περίμενε κανείς να συναντήσει τα συμπτώματα της ομαδικής σκέψης σε μια ομάδα, όπου ο ένας δεν συμπαθεί τον άλλο και τα μέλη δεν υπολογίζουν τη σημασία της συμμετοχής στην ομάδα. Ωστόσο, κάθε τέτοια ομάδα, η οποία χαρακτηρίζεται δηλαδή από το έλλειμμα της συνεκτικότητας είναι επίσης πιθανό να εμφανίσει ελαττωματικές αποφάσεις, ειδικά αν τα μέλη της βρίσκονται σε μια εσωτερική διαμάχη. Αλλά η ομαδική σκέψη δεν είναι σε αυτή την περίπτωση η αιτία της προβληματικής λήψης απόφασης. Μόνο στην περίπτωση μιας ομάδας με πολύ μεγάλη συνεκτικότητα δύναται να αναμένουμε το σύνδρομο της ομαδικής σκέψης όπου τα μέλη της εργάζονται συλλογικά για τις σημαντικές πολιτικές τους αποφάσεις. Σε κάθε περίπτωση, τα συμπτώματα αυτά είναι απίθανο να υπάρχουν σε τέτοιο βαθμό που να εμπλέκονται με την αποτελεσματική ή μη διαδικασία λήψης απόφασης αν δεν υπάρχουν βέβαιες επιπρόσθετες προηγούμενες συνθήκες και προϋποθέσεις.

²¹³ Irving Janis, *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition, 1983, p.176.

Ας δούμε ποιες είναι και οι υπόλοιπες²¹⁴: Δύο από αυτές σχετίζονται με τα διοικητικά ή δομικά χαρακτηριστικά του οργανισμού. Μία συνθήκη περιλαμβάνει την απομόνωση της ομάδας λήψης αποφάσεων, γεγονός το οποίο δεν δίνει την ευκαιρία στα μέλη της να αποκτήσουν εξειδικευμένες πληροφορίες και κριτική αξιολόγηση από άλλους εντός του οργανισμού. Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η έλλειψη αντικειμενικής ηγεσίας. Ελλείπει λοιπόν της αμεροληψίας, για τον ηγέτη μιας ομάδας λήψης αποφάσεων είναι πολύ εύκολο χρησιμοποιώντας τη δύναμή του και το πρεστίτζ του να επηρεάσει τα μέλη της ομάδας και να προωθεί την εναλλακτική που προτιμά αντί να επιθυμεί τη διεξαγωγή μιας ανοιχτής έρευνας και κριτικής αξιολόγησης. Ένας τρίτος διοικητικός ή δομικός παράγοντας είναι η έλλειψη από νόρμες, οι οποίες απαιτούν μεθοδολογικές διαδικασίες προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι απαιτήσεις της διαδικασίας λήψης απόφασης. Και οι τρεις αυτές διοικητικές και δομικές προϋποθέσεις μπορούν να θεωρηθούν ως αυτοί οι παράγοντες, οι οποίοι διευκολύνουν την εμφάνιση του φαινομένου της ομαδικής σκέψης.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει βεβαίως να επισημανθεί ότι ο Janis τονίζει στην ανάλυσή του πως δεν υποφέρουν όλες οι συνεκτικές ομάδες από την ομαδική σκέψη, παρόλο που εν καιρώ όλες παρουσιάζουν τα συμπτώματα. Ούτε σημαίνει ότι κάθε φορά που αναφερόμαστε στην έννοια της ομαδικής σκέψης όλες οι αποφάσεις εξ ορισμού είναι αναποτελεσματικές και επιζήμιες. Αντιθέτως, μια ομάδα στην οποία τα μέλη της έχουν κατάλληλα ξεχωριστούς ρόλους με παραδόσεις και σταθερές λειτουργικές διαδικασίες και προωθούν την κριτική σκέψη είναι πιθανόν να λάβουν καλύτερες αποφάσεις από το κάθε μεμονωμένο άτομο, το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει μόνο του ένα πρόβλημα. Συνήθως τα πλεονεκτήματα της ομαδικής σκέψης χάνονται εξαιτίας ψυχολογικών πιέσεων, οι οποίες εμφανίζονται όταν τα μέλη εργάζονται στενά μαζί, μοιράζονται τις ίδιες

²¹⁴ Irving Janis, *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition, 1983, p. 176.

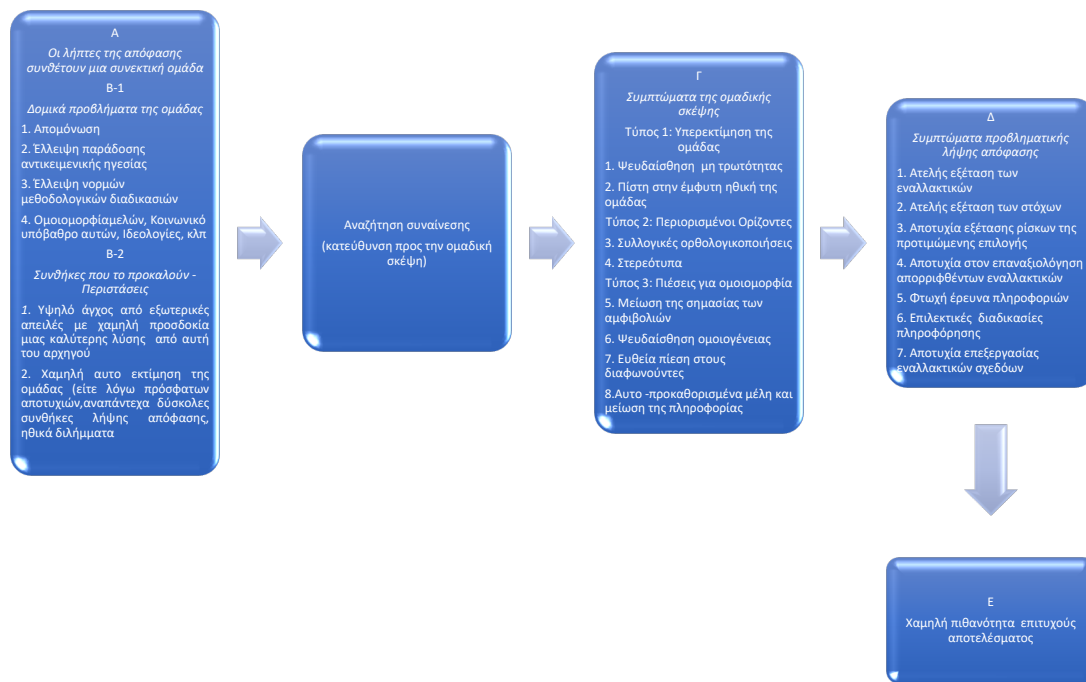
αξίες και πάνω από όλα όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν καταστάσεις κρίσεων στις οποίες όλοι είναι εκτεθειμένοι στο άγχος το οποίο με τη σειρά του δημιουργεί μια δυνατή ανάγκη σύνδεσης των μελών. Σε αυτές τις καταστάσεις, καθώς οι πιέσεις για συμμόρφωση ξεκινούν να κυριαρχούν, η ομαδική σκέψη και η συνεπαγόμενη επιδείνωση της λήψης απόφασης ξεκινούν να ενεργούν. Ο Janis δηλαδή στην ανάλυσή του δίνει μη αμελητέα έμφαση στους συναισθηματικούς παράγοντες, οι οποίοι εμπλέκονται στη λήψη αποφάσεων με ιδιαίτερος σημαντικό τον παράγοντα του άγχους. Οι πολύ δύσκολες και απαιτητικές καταστάσεις δημιουργούν έντονο άγχος στα μέλη της ομάδας τα οποία εξαιτίας αυτού προσπαθούν να το μειώσουν και να νιώσουν μεγαλύτερη ασφάλεια μέσω της στενής σύνδεσης με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας²¹⁵. Ο Alexander George το αναφέρει επίσης ξεκάθαρα υποστηρίζοντας πως το άγχος αποτελεί έναν κρίσιμο παράγοντα πίσω από την προβληματική διαδικασία του groupthink. Είναι ακριβώς ο σοβαρός παράγοντας του άγχους σε σχέση με τη λήψη απόφασης ο οποίος οδηγεί τα άτομα στην αναζήτηση και ενίσχυση της συνοχής τους εντός της ομάδας²¹⁶.

Όλα τα παραπάνω στα οποία αναφερθήκαμε και εξηγούν το φαινόμενο της ομαδικής σκέψης συνοψίζονται συνοπτικά στο παρακάτω σχήμα²¹⁷.

²¹⁵ Luis da Vinha, *Group – Sharing, Not Groupthink: Understanding Foreign Policy Decision – Making through a Social Sharedness Approach*, Portuguese Journal of Political Science and International Relations, No11, 2013, pp.31-53.

²¹⁶ Alexander George, *From Groupthink to Contextual Analysis of Policy Making Groups. In Beyond Groupthink: Political Group Dynamics and Foreign Policy Making*, eds. P.E. 't Hart Stern and B. Sundelius, The Michigan University Press, 1997, pp.35-54.

²¹⁷ Το σχήμα είναι βασισμένο στους Janis & Mann, *Decision Making*, Copyright 1977 by the Free Press, A Division of Macmillan Publishing Co., Inc.

Σχήμα 3 Η θεωρία των ιδεών του Janis

Στο παραπάνω σχήμα ουσιαστικά περιγράφεται με συνοπτικό και σαφή τρόπο όλο το θεωρητικό μέρος των ιδεών του Janis και με λίγα λόγια η ουσία έχει ως εξής: όταν μια ομάδα παρουσιάζει αρκετή ή και πολύ μεγάλη συνοχή (κουτί A), και όσες περισσότερες προγενέστερες συνθήκες είναι παρούσες όπως αυτές που αναφέρονται στα κουτιά B-1 και B-2, τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες προβληματικής λήψης απόφασης ως το αποτέλεσμα του συνδρόμου της ομαδικής σκέψης²¹⁸.

Ωστόσο, Ο Janis προτείνει ταυτόχρονα μεθόδους, οι οποίες θα μπορούσαν θεωρητικά να εμποδίσουν είτε να ελαχιστοποιήσουν τις δυσλειτουργικές συνέπειες που επιφέρει η ομαδική σκέψη. Αυτές οι διορθώσεις συνοψίζονται ως εξής²¹⁹:

²¹⁸ Irving L. Janis, *Group-think. Psychological Studies of Policy and Fiascoes*, Second Edition, Houghton Mifflin Company Boston, 1983, p. 245.

²¹⁹ Ramon J. Aldag, Sally Riggs Fuller, *Groupthink*, Encyclopedia Of Applied Psychology, Volume 2, Elsevier Inc 2004, p.144.

- Οι αρχηγοί των ομάδων να ενθαρρύνουν τα μέλη να εκφράζουν τις αμφιβολίες τους και τις ενστάσεις τους.
- Οι αρχηγοί των ομάδων θα πρέπει να κρατούν μια αμερόληπτη στάση και όχι να προβάλλουν πρώτοι τις προτιμήσεις τους.
- Οι αρχηγοί των ομάδων θα πρέπει να ενθαρρύνουν να γίνεται συζήτηση των σκέψεων των μελών με έμπιστους εταίρους και οι σχετικές επισημάνσεις να αναφέρονται πίσω στην ομάδα.
- Εξωτερικοί ειδικοί θα πρέπει να προσκαλούνται στις συναντήσεις και να προσπαθούν να εκμαιεύσουν τις απόψεις των μελών.
- Όταν εμπλέκεται ένας ανταγωνιστής ο χρόνος θα πρέπει να αφιερώνεται στα προειδοποιητικά σινιάλα αυτού του ανταγωνιστή αλλά και στα εναλλακτικά σενάρια των προθέσεων του.
- Όταν εξετάζονται εναλλακτικές η ομάδα θα πρέπει να διαχωρίζεται σε μικρότερες ομάδες οι οποίες θα συναντιούνται χωριστά.
- Η ομάδα θα πρέπει να προβλέπει μια δεύτερης ευκαιρίας συνάντηση των μελών της μετά από μια προκαταρκτική συναίνεση αναφορικά με μια προτιμώμενη εναλλακτική.
- Τέλος, η ομάδα θα πρέπει να ενθαρρύνει την πρόκληση ασυμφωνίας στις διαδικασίες της.

Ωστόσο, η αποφυγή της ομαδικής σκέψης ουσιαστικά αποτελεί μια εξισορρόπηση ανάμεσα στην ελευθερία, την αποτελεσματικότητα και τις γρήγορες αποφάσεις. Ειδικά στις περιπτώσεις των κρίσεων με την πίεση, τον φόβο, την απειλή και όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά τους η εξισορρόπηση αυτή δεν είναι εύκολη υπόθεση²²⁰. Η φιλοδοξία του Janis να βελτιωθούν οι αποφάσεις των ομάδων στον πραγματικό κόσμο μέσω των συστάσεων του είναι πολύ πιο περίπλοκη από ό,τι ο ίδιος είχε συνειδητοποιήσει. Η βελτίωση των ομάδων απαιτεί βασικές προκλήσεις εμπειρίας αξιολόγησης και πράξης. Στη βιβλιογραφία η πλειοψηφία των

²²⁰ Markus Hallgren, *Groupthink in Temporary Organizations*, International Business of Managing Projects in Business, Vol. 3, No1, 2010, pp. 94-110.

κυρίαρχων συστάσεων προς αποφυγή του groupthink είναι ελλείψεις στην καλύτερη των περιπτώσεων έως απολύτως αναποτελεσματικές, αυτοκαταστροφικές και άσχετες²²¹.

Βέβαια στην περίπτωση που υπάρχουν όλα τα παραπάνω που προτείνει ο Janis προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί το groupthink, η ομάδα διατρέχει τον κίνδυνο της σύγκρουσης και της διάσπασης, μια άλλη ατυχή έκβαση κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης²²². Τα θετικά ή αρνητικά επακόλουθα των συγκρούσεων θεωρείται ότι καθορίζονται από εξωγενείς παράγοντες. Ωστόσο, η σύγκρουση είναι γόνιμη όταν εκδηλώνεται σε ένα κλίμα συνεργασίας οπότε και έχει τα εξής αποτελέσματα:

- Τη βελτίωση του επιπέδου αξιολογήσεων
- Την παραγωγή δημιουργικών ιδεών
- Την επανεξέταση των απόψεων και των σκοπών
- Την αύξηση της πιθανότητας να διακινδυνεύσουν
- Την ευνοϊκότερη αποδοχή των αποφάσεων από την ομάδα
- Τη βαθιά αύξηση της συνοχής της ομάδας

Αντίθετα, η σύγκρουση είναι καταστρεπτική όταν εκδηλώνεται μέσα σε κλίμα ανταγωνιστικό²²³. Οι δραστηριότητες των μελών της ομάδας οργανώνονται τότε με βάση το όφελος ή την απώλεια και τείνουν να ανακόψουν την εξέλιξη της ομαδικής διαδικασίας. Στην περίπτωση αυτή, σκοπός κάθε μέλους είναι να καταβάλλει τον άλλο προκειμένου να διαφυλάξει τη δική του εξουσία ειδικότερα δε προκειμένου να κερδίσει. Ωστόσο, το κλίμα συνεργασίας εκδηλώνεται όταν τα μέλη τοποθετούν τους σκοπούς της ομάδας πάνω από τους προσωπικούς σκοπούς τους, ενώ το ανταγωνιστικό κλίμα

²²¹ Paul t' Hart, *Preventing Groupthink Revisited: Evaluating and Reforming Groups in Government*, Organizational Behavior and Human Decision Processes, 1998, Vol. 73, pp.306-326.

²²² Alain Blanchet – Alain Trognon, *Ψυχολογία Ομάδων, Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές των ομαδικών μοντέλων*, Εκδόσεις Σαββάλας, 1997, Σελ. 114-117.

²²³ Ibid., Σελ. 118.

αναπτύσσεται όταν οι ατομικές επιθυμίες προηγούνται σε σχέση με τους ομαδικούς σκοπούς. Σε ένα κλίμα συνεργασίας οι διαφορετικές απόψεις, οι συγκρούσεις των ατόμων και οι εναλλακτικές προτάσεις ενδυναμώνουν την κοινή δράση²²⁴.

Στο σημείο αυτό ωστόσο πρέπει να αναφέρουμε πως παρόλο που η αναγνώριση του φαινομένου του groupthink είναι σχεδόν σε παγκόσμιο επιστημονικό επίπεδο, υπάρχουν μελετητές, οι οποίοι υποστηρίζουν πως η έρευνα σχετικά με το φαινόμενο δεν παρέχει πειστική υποστήριξη για την εγκυρότητα του groupthink και για το ότι τα χαρακτηριστικά του οδηγούν σε αρνητικά αποτελέσματα²²⁵.

4.4. Γνωσιακοί περιορισμοί γραφειοκρατίας

Οι γραφειοκρατίες αποτελούν σημαντικό μέρος της κυβέρνησης των κρατών και θεωρείται ότι εμπλέκονται στη διαμόρφωση αλλά ακόμα περισσότερο στην εφαρμογή των πολιτικών και συγκεκριμένα της εξωτερικής πολιτικής. Οι γραφειοκρατίες αποτελούν ουσιαστικά, σε κάθε περίπτωση, αποδέκτες μέρους της πληροφορίας και αποφασίζουν σε σχέση με αυτήν αλλά και με διάφορα θέματα που πρόκειται να αναδειχθούν σε επόμενο επίπεδο λήψης απόφασης²²⁶.

Ωστόσο, πριν να εξετάσουμε πως οι γραφειοκρατίες επηρεάζουν τη διαδικασία, είναι χρήσιμο να δούμε μερικά χαρακτηριστικά τους. Το πρώτο αφορά στο μέγεθός τους, το οποίο παρατηρείται να είναι ολοένα και

²²⁴ Alain Blanchet – Alain Trognon, *Ψυχολογία Ομάδων, Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές των ομαδικών μοντέλων*, Εκδόσεις Σαββάλας, 1997, Σελ. 118.

²²⁵ Ramon L. Aldag & Sally Riggs Fuller, *Beyond Fiasco: A Reappraisal of the Groupthink Phenomenon and a New Model of Group Decision Processes*, Psychological Bulletin, 1993, Vol. 113, No 3, pp. 533-552.

²²⁶ Lloyd Jensen, *Explaining Foreign Policy*, Temple University, Prentice Hall Inc, 1982, p. 121.

αυξανόμενο. Στις μέρες μας οι γραφειοκρατίες έχουν ιδιαιτέρως μεγάλο μέγεθος²²⁷. Το ίδιο συμβαίνει ακόμα και στα πολύ μικρά κράτη, τα οποία επίσης διαθέτουν πολύ μεγάλες σε μέγεθος γραφειοκρατίες εξωτερικών υποθέσεων²²⁸. Ωστόσο, παράλληλα με το μέγεθος των γραφειοκρατιών σημαντικό στοιχείο αποτελεί η ανάμειξη στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και άλλων γραφειοκρατιών, οι οποίες δεν είναι επιφορτισμένες με τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής αλλά έχουν άλλες αρμοδιότητες, όπως π.χ. η ανάμειξη του υπουργείου οικονομικών. Και αυτό έχει προφανώς λογική, καθώς, με την αυξανόμενη παγκόσμια οικονομική αλληλεξάρτηση, η οικονομική ευημερία για παράδειγμα κάθε κράτους δεν καθορίζεται μόνο μέσα στα στενά πλαίσια αυτού, αλλά επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις εξωτερικές δραστηριότητες και υποθέσεις²²⁹. Ένα τρίτο χαρακτηριστικό των γραφειοκρατιών είναι η συνεχώς αυξανόμενη εξειδίκευσή τους στα θέματα. Οι σύγχρονες γραφειοκρατίες είναι εντυπωσιακά περίπλοκες και περιλαμβάνουν πολιτικούς, οικονομικούς, τεχνολογικούς και πολιτισμικούς παράγοντες αλλά και προσωπικό με ιδιαιτέρως εξειδικευμένα προσόντα²³⁰. Ωστόσο, κάποιοι υποστηρίζουν πως τα χαρακτηριστικά αυτά των γραφειοκρατιών έχουν θετικά αποτελέσματα για τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων ενώ κάποιοι άλλοι προφανώς και υποστηρίζουν πως το μέγεθός τους και οι μη ευέλικτες διαδικασίες τους μόνο εμπόδια μπορούν να δημιουργήσουν σχετικά²³¹.

²²⁷ Henry Kissinger, *Bureaucracy and Policymaking: The effects of insiders and outsiders on the policy process*, in Morton Halperin and Arnold Kartner, eds, *Readings in American Foreign Policy*, Boston, Little Brown, 1973, p.88.

²²⁸ Lloyd Jensen, *Explaining Foreign Policy*, Temple University, Prentice Hall Inc, 1982, p.122.

²²⁹ Lloyd Jensen, *Explaining Foreign Policy*, Temple University, Prentice Hall Inc, 1982, p. 122-123.

²³⁰ *Ibid.*, p.122.

²³¹ *Ibid.*, p. 124.

Σε κάθε περίπτωση ας δούμε παρακάτω πιο συγκεκριμένα τι γίνεται με τις γραφειοκρατίες και το πως αυτές επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης απόφασης αναφορικά με τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής.

Από τις πιο σημαντικές μελέτες αναφορικά με τον ρόλο των γραφειοκρατιών αποτελούν αυτές του Graham Allison, αναφορικά με την κρίση της Κούβας το 1969 και το 1971²³², ο οποίος παρουσίασε δύο νέες προσεγγίσεις σχετικά με τη λήψη αποφάσεων, το μοντέλο των γραφειοκρατικών πολιτικών και το μοντέλο της οργανωτικής διαδικασίας. Παρόλο που οι προσεγγίσεις του αυτές για παραπάνω από δέκα δεκαετίες δέχθηκαν σημαντική κριτική, αποτελούν σημαντική συνεισφορά στην επεξήγηση των αποφάσεων της εξωτερικής πολιτικής.

Σύμφωνα με το πρώτο του μοντέλο, των γραφειοκρατικών πολιτικών, αυτό το οποίο υποστηρίζεται είναι η άποψη πως οι αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής αποτελούν το προϊόν των πολιτικών επακόλουθων ή της διαπραγμάτευσης ανάμεσα στους μεμονωμένους ηγέτες, οι οποίοι βρίσκονται σε διάφορες κυβερνητικές θέσεις²³³. Τα πολιτικά επακόλουθα αναδύονται από μια διαδικασία εξωτερικής πολιτικής, χαρακτηριστική ενός ανταγωνιστικού παιχνιδιού, στο οποίο διάφοροι παίκτες έχουν διαφορετικές πολιτικές προτιμήσεις και οι οποίοι παλεύουν, ανταγωνίζονται και διαπραγματεύονται για το περιεχόμενο και την ουσία της πολιτικής. Ωστόσο, οι θέσεις πολιτικής που λαμβάνονται από τα άτομα καθορίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τους οργανωτικούς τους ρόλους. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Miles “where you stand depends on where you sit”²³⁴. Ως εκ τούτου η τελική κυβερνητική απόφαση δεν είναι

²³² Οι δύο μελέτες του Allison είναι: *Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis to 1969* και *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis to 1971*.

²³³ Christopher M. Jones, *Bureaucratic Politics and Organizational Process Models*, College of Liberal Arts and Sciences, Brandley University, Oxford University Press, 2017.

²³⁴ Rufus E. Miles, *The Origin and the Meaning of Miles' Law*, *Public Administrative Review*, 1978, Vol. 38, pp.399-403.

το προϊόν μιας μοναδικής λογικής απόφασης, όπου ένα ενοποιημένο σώμα ληπτών απόφασης μεθοδικά και συστηματικά εξετάζει τους λογικούς εθνικούς στόχους, αλλά αντιθέτως η πολιτική είναι ο μηχανισμός της επιλογής. Κάθε παίκτης πιέζει και χρησιμοποιεί τη διακριτική του ευχέρεια για την επίτευξη εκείνων των αποτελεσμάτων, τα οποία θα εξελίξουν τα δικά του εθνικά, οργανωτικά και προσωπικά συμφέροντα²³⁵.

Οι πιο σημαντικές υποθέσεις του μοντέλου των γραφειοκρατικών πολιτικών, οι οποίες κρίνεται χρήσιμες να παρατεθούν, συνοψίζονται ως ακολούθως²³⁶:

- Μεμονωμένα άτομα σε κυβερνητικές θέσεις λαμβάνουν κυβερνητικές αποφάσεις και ενέργειες.
- Δρώντες, οι οποίοι βρίσκονται εκτός παίζουν πολύ μικρότερο ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής από ό,τι εκείνοι, οι οποίοι βρίσκονται εντός.
- Οι προτιμήσεις καθενός ατόμου σε σχέση με την πολιτική μπορούν να προβλεφθούν από την κυβερνητική θέση την οποία κατέχει.
- Καθενός μεμονωμένου ατόμου οι πολιτικοί στόχοι και τα συμφέροντά του επηρεάζονται από την εθνική ασφάλεια και τις οργανωτικές, εγχώριες και προσωπικές ανησυχίες.
- Καταληκτικές προθεσμίες και γεγονότα αναγκάζουν τα άτομα να λάβουν τις πολιτικές τους θέσεις για μια σειρά από πολιτικά ζητήματα.
- Διαφορετικά άτομα βλέπουν διαφορετικές πλευρές του ίδιου πολιτικού ζητήματος γιατί όπως ήδη αναφέρθηκε κατέχουν διαφορετικές κυβερνητικές θέσεις.
- Ενός μεμονωμένου ατόμου η επιρροή πάνω στα θέματα εξαρτάται από τα διαπραγματευτικά του πλεονεκτήματα, τη βούλησή του να τα

²³⁵ Graham Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little, Brown & Company, Boston, 1971, p.171.

²³⁶ Graham Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little, Brown & Company, Boston, 1971, pp. 164-181.

χρησιμοποιήσει, την ικανότητά του να τα χρησιμοποιήσει και την αντίληψη των άλλων ατόμων σχετικά με αυτά.

- Οι κυβερνητικές αποφάσεις και ενέργειες είναι ακούσια πολιτικά επακόλουθα. Αυτό σημαίνει ότι τελικά η πολιτική διαπραγμάτευση παράγει αποτελέσματα, τα οποία δεν εκφράζουν αυτό το οποίο θα είχε ενδεχομένως επιλέξει κάθε δρών αυτόνομα και ανεξάρτητα σύμφωνα με τη θέση του, τα συμφέροντά του και τις προτιμήσεις του.

Από την άλλη πλευρά σύμφωνα με το μοντέλο των οργανωτικών διαδικασιών του Allison οι ενέργειες της εξωτερικής πολιτικής είναι οργανωτικό αποτέλεσμα, δηλαδή δημιουργούνται από τη συμπεριφορά των μεγάλων γραφειοκρατιών, οι οποίες έχουν παρωχημένες προτεραιότητες και απόψεις και ακολουθούν σταθερές διαδικασίες λειτουργίας. Η εξωτερική πολιτική, δηλαδή, είναι αποτέλεσμα της οργάνωσης, της συμπεριφοράς διαφορετικών γραφειοκρατιών με διακριτές αρμοδιότητες και συμφέροντα, οι οποίες ακολουθούν σταθερές λειτουργικές διαδικασίες. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Allison η κυβέρνηση είναι μια συλλογή από αυτόνομες γραφειοκρατίες «constellation of loosely allied organizations on top of which leaders sit²³⁷». Η κυβέρνηση εξετάζει τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής μέσα και από την οργανωτική προοπτική. Συνεπώς, οι γραφειοκρατίες χειρίζονται τα προβλήματα, την πληροφορία, καθορίζουν τις εναλλακτικές και ταυτόχρονα ακολουθούν προκαθορισμένες διαδικασίες και ρουτίνες, τα οποία αναδύονται από τις αποστολές και τους ρόλους, την επιλεκτική πληροφόρηση, την ανάγκη και τη διατήρηση, τις πιέσεις ομάδων και τη θεσμική ανταμοιβή. Η εξωτερική πολιτική, δηλαδή, είναι οργανωτικό αποτέλεσμα και πιο συγκεκριμένα εκφράζει τη συμπεριφορά των διαφορετικών αυτών γραφειοκρατιών με τις διακριτές αρμοδιότητες και συμφέροντα και τις σπάντα λειτουργικές τους

²³⁷ Graham Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little, Brown & Company, Boston, 1971, p.79-80.

διαδικασίες²³⁸. Η εναλλακτική αυτή προσέγγιση περιγράφει τις πολιτικές και τις αποφάσεις ως να καθοδηγούνται ή και να είναι το αποτέλεσμα των σταθερών γραφειοκρατικών διαδικασιών και λειτουργιών, οι οποίες αφήνουν πολύ μικρό χώρο στις αυτόνομες ενέργειες των στελεχών σε υψηλό επίπεδο²³⁹. Τέλος, ο Allison επισημαίνει, χαρακτηριστικά, πως κεντρική κατεύθυνση και διαρκής έλεγχος των οργανωτικών ενεργειών δεν υπάρχει ενώ οι οργανισμοί, τα προγράμματά τους και οι στάνταρ λειτουργικές τους διαδικασίες δεν αλλάζουν εύκολα μέσα στον χρόνο. Αυτή η πραγματικότητα δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στα υψηλού επιπέδου στελέχη και ειδικά όταν αυτά καλούνται να εφαρμόσουν τις αποφάσεις που έχουν λάβει, οι οποίες εμπεριέχουν προκλήσεις αναφορικά με την εξωτερική πολιτική και οι οποίες δεν ανταποκρίνονται στις προ υπάρχουσες γραφειοκρατικές ρουτίνες²⁴⁰.

Επισημαίνεται, πως ο Allison με τα μοντέλα που παρουσίασε προσπάθησε να εξηγήσει με τρεις διαφορετικούς τρόπους το πως ελήφθησαν οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής στην κρίση της Κούβας. Ο πρώτος τρόπος ήταν με βάση το ορθολογικό μοντέλο, ο δεύτερος τρόπος με βάση τη γραφειοκρατική πολιτική και ο τρίτος τρόπος σύμφωνα με τις οργανωτικές διαδικασίες, χωρίς να μπλέκει μεταξύ τους τα τρία αυτά διαφορετικά μοντέλα. Στη μία περίπτωση, δηλαδή, οι αποφάσεις ήταν προϊόν ορθολογισμού και μόνο, στη δεύτερη περίπτωση προϊόν γραφειοκρατικών πολιτικών και στην τρίτη περίπτωση αποτέλεσμα των οργανωτικών διαδικασιών. Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας είτε οι γραφειοκρατικές πολιτικές είτε οι οργανωτικές διαδικασίες δεν θεωρούμε

²³⁸ Graham Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little, Brown & Company, Boston, 1971, p.78-96.

²³⁹ Brent Durbin, *Bureaucratic Politics Approach: Additional Information*, in *Encyclopedia of Governance*, ed. Mark Bevir, Sage Publications, 2007.

²⁴⁰ Graham Allison, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little, Brown & Company, Boston, 1971, p.78-96.

ότι αποτελούν μεμονωμένες και μοναδικές εξηγήσεις της λήψης των αποφάσεων αλλά όπως έχει ήδη αναφερθεί εξετάζονται οι περιορισμοί των διαδικασιών τους εντός ενός πλαισίου ευρύτερων περιορισμών ως ενδιάμεσων μεταβλητών, οι οποίοι μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να επεξηγήσουμε τον τρόπο λήψης των αποφάσεων σε κρίση.

Ωστόσο στη βιβλιογραφία κι άλλοι προφανώς μελετητές αναφέρονται στον ρόλο των γραφειοκρατιών και της οργάνωσης και στον τρόπο ή τον βαθμό που οι διαδικασίες τους και κυρίως οι περιορισμοί τους επηρεάζουν ενδεχομένως τη λήψη ή την ποιότητα των αποφάσεων.

Σύμφωνα, με τον Holsti οι κλασικές, παραδοσιακές θεωρίες γύρω από τους γραφειοκρατικούς οργανισμούς εστιάζουν το ενδιαφέρον τους κυρίως στον διαχωρισμό της εργασίας, ο οποίος υπαγορεύεται από την αρτιότητα των γνώσεων, τον ορθολογισμό, την υπακοή αλλά και από σαφή όρια ανάμεσα στις πολιτικές και στη λήψη αποφάσεων από τη μια πλευρά και στη διοίκηση και την εφαρμογή από την άλλη²⁴¹. Μεταγενέστερες θεωρίες ωστόσο απεικονίζουν τους οργανισμούς διαφορετικά²⁴². Η βασική υπόθεση κι εδώ είναι ότι η λήψη απόφασης στους γραφειοκρατικούς οργανισμούς είναι σημαντικά περιορισμένη από νόμιμες και τυπικές νόρμες – ρουτίνες, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά βάθος με στόχο τη διασφάλιση του ορθολογισμού και τη μείωση των ασταθών και απρόβλεπτων καταστάσεων που ενδεχόμενα δημιουργεί η γραφειοκρατική συμπεριφορά²⁴³. Οι ασταθείς και απρόβλεπτες αυτές καταστάσεις υπάρχουν εξαιτίας του γεγονότος ότι

²⁴¹ Ole R. Holsti, *Crisis Decision Making*, στο Behavior Society and Nuclear War, Volume I των Philip Tetlock, Jo Husbands, Robert Jervis, Paul Stern, Charles Tilly, New York Oxford, 1989, p. 16.

²⁴² Herbert A. Simon, *Administrative Behavior*, New York, Macmillan, 1947., James G. March & Herbert A. Simon, *Organizations*, New York: Wiley, 1958, C.I. Barnard, *The Functions of the Executive*, Harvard University Press, 1938.

²⁴³ Ole R. Holsti, *Crisis Decision Making*, στο Behavior Society and Nuclear War, Volume I των Philip Tetlock, Jo Husbands, Robert Jervis, Paul Stern, Charles Tilly, New York Oxford, 1989, p. 17.

οι σύνθετοι και μεγάλοι οργανισμοί αποτελούνται από μεμονωμένα άτομα και τμήματα με συγκρουόμενα συμφέροντα μεταξύ τους, τα οποία ωστόσο ίσως υπάρχουν εξαιτίας παρωχημένων προσωπικών συμφερόντων και επίσης εξαιτίας της διαφορετικής αντιμετώπισης των ενδεχόμενων προβλημάτων, τα οποία προκύπτουν ούτως ή άλλως από τον διαχωρισμό της εργασίας²⁴⁴. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι η θέση την οποία παίρνει ένας δρών σε ένα συγκεκριμένο θέμα εξαρτάται από το ποιον οργανισμό εκπροσωπεί και φυσικά από τη θέση στην οποία ο ίδιος βρίσκεται εντός του οργανισμού αυτού²⁴⁵. Οι δρώντες δηλαδή αντιμετωπίζουν τα περισσότερα θέματα μέσω της άποψης μόνο του δικού τους οργανισμού τους. Αυτό δεν αποτελεί μια καινούργια ιδέα αλλά προέρχεται από τη θεωρία των ρόλων, η οποία εδώ και πολλά χρόνια αποτελεί βασικό μέρος στην επιστήμη της κοινωνιολογίας²⁴⁶. Ουσιαστικά γίνεται η υπόθεση ότι όλοι οι οργανισμοί, δηλαδή το υπουργείο εξωτερικών ή το υπουργείο άμυνας για παράδειγμα, έχει το καθένα τα δικά του πολύ συγκεκριμένα συμφέροντα. Έτσι, όλοι οι οργανισμοί έχουν ιδιαίτερους θεσμικούς και πολύ σημαντικούς στόχους και ταυτόχρονα κάθε τέτοιος οργανισμός προσπαθεί να εξισώσει το εθνικό συμφέρον με τα δικά του συμφέροντα κάθε φορά²⁴⁷. Όλο αυτό είναι ωστόσο πιθανό να οδηγεί στον ανταγωνισμό ανάμεσα στους δρώντες με

²⁴⁴ Ole R. Holsti, *Crisis Decision Making*, στο *Behavior Society and Nuclear War*, Volume I των Philip Tetlock, Jo Husbands, Robert Jervis, Paul Stern, Charles Tilly, New York Oxford, 1989, p. 17.

²⁴⁵ Greg Cashman, *What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict*, Second Edition, Rowman & Littlefield, 2014, p. 132.

²⁴⁶ *Ibid.*, p. 132.

²⁴⁷ Ακόμα βέβαια και σύμφωνα με αυτή τη θεωρία περί γραφειοκρατιών και ρόλων, κάθε δρών προσπαθεί ουσιαστικά να μεγιστοποιήσει τα δικά του συμφέροντα – είτε του οργανισμού στον οποίο ανήκει είτε τα προσωπικά του – και συνεπώς το μοντέλο επίσης υποθέτει ορθολογικούς δρώντες. Σύμφωνα με τους Bendor & Hammond, *Rethinking Alisson's Models*, το μοντέλο είναι ορθολογικό αλλά δεν είναι μοναδικό.

αποτέλεσμα να αυξάνονται οι σχετικές διαμάχες και συγκρούσεις μεταξύ τους²⁴⁸.

Ωστόσο, και συνεχίζοντας την ανάλυση σύμφωνα με τον Holsti²⁴⁹, οι οργανωτικές μνήμες και οι δεδομένες επιχειρησιακές λειτουργίες από την άλλη πλευρά περιορίζουν την έρευνα, την αξιολόγηση και κατ' επέκταση την καινοτομία. Συνεπώς, η λήψη απόφασης σε γραφειοκρατικούς οργανισμούς είναι περιορισμένη και κυριαρχούμενη από τις διαπραγματεύσεις για πόρους, ρόλους, αποστολές και συμβιβασμούς και ενδεχόμενα όχι τόσο τελικά από την ανάλυση και τον υπολογισμό σε σχέση με τις συνέπειες μιας απόφασης και τα αποτελέσματά της²⁵⁰. Αυτές και άλλες πλευρές της γραφειοκρατίας είναι πιθανό επίσης να περιορίζουν τη διαδικασία της απόκτησης και ανάλυσης της πληροφορίας με άμεση συνέπεια η σκέψη και η νόηση να αποτυγχάνουν τελικά εντός των πολύπλοκων γραφειοκρατικών οργανισμών²⁵¹. Η εισερχόμενη πληροφορία μπορεί να φιλτράρεται υποκειμενικά και κάτω από υπάρχουσες παραστάσεις, εικόνες, προτιμήσεις, προσδοκίες και προσωπικά σχέδια. Οι γραφειοκράτες ενδέχεται να απορρίπτουν δεδομένα, τα οποία έρχονται σε αντίθεση με τα δικά τους συμφέροντα και να προσκολλώνται σε άλλα τα οποία τους βολεύουν.

²⁴⁸ Juliet Kaarbo and Deborah Gruenfeld, *The Social Psychology of Inter-and Intragroup Conflict in Governmental Politics*, *Mershon International Studies Review*, 1998, Vol 42, No2, pp. 226-33.

²⁴⁹ Ole R. Holsti, *Crisis Decision Making*, στο *Behavior Society and Nuclear War*, Volume I των Philip Tetlock, Jo Husbands, Robert Jervis, Paul Stern, Charles Tilly, New York Oxford, 1989, p. 17.

²⁵⁰ Ole R. Holsti, *Crisis Decision Making*, στο *Behavior Society and Nuclear War*, Volume I των Philip Tetlock, Jo Husbands, Robert Jervis, Paul Stern, Charles Tilly, New York Oxford, 1989, p. 17.

²⁵¹ Harold Wilensky, *Organizational Intelligence: Knowledge and Policy in Government and Industry*, New York Basic Books, 1967, p.179.

Πολλές φορές η πληροφορία καθορίζεται από αυτό το οποίο οι δρώντες επιθυμούν να ακούσουν²⁵².

Παρόλα αυτά είναι χρήσιμο να αναφερθεί πως πολλοί μελετητές της διαδικασίας λήψης απόφασης γραφειοκρατικών οργανισμών σε κρίση πιστεύουν ότι το ίδιο το γεγονός της κρίσης τους κάνει καλύτερους²⁵³. Η κρίση και τα χαρακτηριστικά της δημιουργεί κίνητρο μείωσης των παθολογικών χαρακτηριστικών της συνηθισμένης γραφειοκρατικής συμπεριφοράς. Έτσι πολλές φορές οδηγούνται στο να μεταφέρουν τη λήψη απόφασης στην κορυφή του οργανισμού, όπου εκεί είναι διαθέσιμη η υψηλότερη νοημοσύνη. Η πληροφορία μπορεί τότε να φτάνει στα υψηλότερα επίπεδα της ιεραρχίας κατευθείαν μειώνοντας τα διαστρεβλωμένα αποτελέσματα της ιεραρχίας στη διαδικασία πληροφόρησης. Μάλιστα διάφοροι αναλυτές δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις χρήσιμες επιδράσεις του περιορισμένου χρόνου για τη λήψη απόφασης σε κρίση, γεγονός το οποίο θεωρούν πως μειώνει τις ευκαιρίες για λήψη απόφασης μέσω διαπραγμάτευσης, ισορροπιών, αξιών και επιθυμιών ανάμεσα στους διάφορους οργανισμούς²⁵⁴.

Στο ίδιο πλαίσιο βρίσκεται και ο March ως προς τις στάνταρ λειτουργικές διαδικασίες και αναφορικά με τις αποφάσεις στο χαμηλότερο επίπεδο, σύμφωνα με τον οποίο οι γραφειοκρατικοί οργανισμοί ακολουθούν συγκεκριμένη διαδικασία κατά τη λήψη των αποφάσεων²⁵⁵. Σύμφωνα με τον ίδιο, τα άτομα και οι οργανισμοί εντός του πλαισίου της γραφειοκρατίας

²⁵² Ole R. Holsti, *Crisis Decision Making*, στο Behavior Society and Nuclear War, Volume I των Philip Tetlock, Jo Husbands, Robert Jervis, Paul Stern, Charles Tilly, New York Oxford, 1989, p. 17.

²⁵³ Ibid., p.17.

²⁵⁴ Harold Wilensky, *Organizational Intelligence: Knowledge and Policy in Government and Industry*, New York Basic Books, 1967, pp. 76-81, 175-179 και Theodore J. Lowi, *The End of Liberalism: Ideology, Policy and the Crisis of Public Authority*, New York, 1969, pp. 158-160.

²⁵⁵ James G. March, *A primer on decision making, how decisions happen*, The Free Press 1994.

επιδιώκουν κατά τη λήψη απόφασης την εκπλήρωση συγκεκριμένων ταυτοτήτων ακολουθώντας ουσιαστικά κανόνες ή διαδικασίες, τα οποία θεωρούν κατάλληλα για την κατάσταση, στην οποία βρίσκονται εκείνη τη δεδομένη στιγμή²⁵⁶. Σε αυτήν την περίπτωση ούτε οι προτιμήσεις ούτε και οι προσδοκίες για τις συνέπειες στο μέλλον δεν περιλαμβάνονται στους υπολογισμούς για τη λήψη μιας απόφασης.

Η λογική αυτή, της τήρησης του κανόνα σε σχέση με την εκπλήρωση μιας ταυτότητας βασίζεται σε μια λογική καταλληλότητας. Αυτό στην πράξη σημαίνει πως οι λήπτες της απόφασης καλούνται κάθε φορά: (α) να αναγνωρίσουν την κατάσταση (για ποιο είδος κατάστασης πρόκειται), (β) να αναγνωρίσουν την ταυτότητα (ποιο άτομο πρόκειται εντός του οργανισμού ή για ποιον οργανισμό πρόκειται) και (γ) να αναγνωρίσουν στη συνέχεια τον κανόνα (τι κάνει ένα άτομο ή ένας τέτοιος οργανισμός σε μια κατάσταση σαν κι αυτή)²⁵⁷.

Η διαδικασία δεν είναι τυχαία, αυθαίρετη ή επιφανειακή. Είναι συστηματική, αιτιολογημένη και αρκετά συχνά περίπλοκη. Με αυτά τα δεδομένα, η λογική της καταλληλότητας είναι σχετικά ισάξια με τη λογική των συνεπειών. Αλλά προφανώς η λήψη απόφασης με βάση τους κανόνες ακολουθεί διαφορετικές διαδικασίες από την ορθολογική διαδικασία λήψης απόφασης και πρόκειται για μία διαδικασία αναγνώρισης ταυτοτήτων και αντιστοίχισης κανόνων σε γνωστές καταστάσεις. Η διαδικασία αυτή συνδέεται με τις έννοιες της εμπειρίας, των ρόλων, της έμφυτης αντίληψης και της εξειδικευμένης γνώσης. Δέχεται τον υπολογισμό κυρίως ως μέθοδο άντλησης εμπειριών από τα αρχεία του οργανισμού ή της μνήμης των

²⁵⁶ James G. March, *A primer on decision making, how decisions happen*, The Free Press 1994, p. 58.

²⁵⁷ *Ibid.*, p.58.

ατόμων²⁵⁸. Αυτή η διάκριση είναι και η ουσιαστική διαφορά μεταξύ της εξήγησης συμπεριφορών με βάση τον ορθολογισμό στη λογική του υπολογισμού του κόστους – οφέλους και της εξήγησης των συμπεριφορών με βάση την οργάνωση. Ωστόσο ένας κύριος σκοπός της οργάνωσης είναι να εξασφαλίζει ότι κάθε ένας από τους δρώντες, ανεξαρτήτως των μοναδικών προτιμήσεων και χαρισμάτων του, μπορεί να αποδώσει απaráλλακτα και επιτυχώς τα τακτικά του καθήκοντα σε κάθε δεδομένη στιγμή.

Η τήρηση του κανόνα ως τρόπος λήψης απόφασης είναι μια γνώριμη διαδικασία στις θεωρίες της συμπεριφοράς. Οι οικονομολόγοι και οι πολιτικοί επιστήμονες συζητούν για τη σημασία των θεσμών, οι ανθρωπολόγοι για την κουλτούρα και τις νόρμες, οι κοινωνιολόγοι για τους ρόλους και οι ψυχολόγοι για τις ταυτότητες. Κάθε τομέας με τον δικό του τρόπο βλέπει τη διαδικασία λήψης απόφασης σαν μια λογική καταλληλότητα. Το ενδιαφέρον είναι ότι οι μελετητές της τήρησης του κανόνα, θεωρούν την ορθολογική διαδικασία λήψης απόφασης ως μια απλή οπτική τήρησης του κανόνα που σχετίζεται με την ταυτότητα του λήπτη της απόφασης. Ο ορθολογισμός είναι και αυτός ένας κανόνας, ο οποίος απαιτεί τη λήψη αποφάσεων με βάση το αποτέλεσμα. Είναι ένας συνήθης κανόνας και οι ενέργειες οι οποίες ακολουθούν τη δομή του είναι επίσης γνώριμες²⁵⁹.

Σε κάθε περίπτωση και συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω το κρίσιμο στοιχείο που οφείλουμε να γνωρίζουμε γύρω από τη διαδικασία που μόλις περιεγράφηκε είναι η δημιουργία ρουτίνων και τυποποιημένων πρότυπων συμπεριφορών στους γραφειοκρατικούς οργανισμούς μέσω της τήρησης συγκεκριμένων κανόνων και της εκπλήρωσης ταυτοτήτων σε γνωστές

²⁵⁸James March & Herbert Simon, *Organizations*, Cambridge, Blackwell Publishes 1993, p. 8 και James March, *A primer on Decision Making: How Decisions Happen*, New York: Free Press 1994, p. vii.

²⁵⁹ James March & Herbert Simon, *Organizations*, Cambridge, Blackwell Publishes 1993, p. 8 και James March, *A primer on Decision Making: How Decisions Happen*, New York: Free Press 1994, p. vii.

καταστάσεις, με όλο αυτό να γίνεται με στόχο τη διασφάλιση της λογικής στους μεγάλους γραφειοκρατικούς οργανισμούς αλλά να καταλήγει ωστόσο στις περισσότερες περιπτώσεις σε περιορισμό της συμπεριφοράς και στα αντίθετα αποτελέσματα. Επισημαίνεται, ότι υπάρχει πληθώρα κειμένων με θέμα τη γραφειοκρατία και ειδικά με τις γενικές θεωρίες της οργάνωσης και τις παθολογίες της λειτουργίας των σύγχρονων οργανισμών, από τους Βέμπερ, Μίχελς και Οστρογκόρσκι μέχρι τον Χέρμπερτ Σάιμον και τον Τσέστερ Μπάρναρντ²⁶⁰. Τα κείμενα αυτά επικεντρώνονται ακριβώς στα ζητήματα της ρουτίνας της γραφειοκρατικής διαδικασίας, των στάνταρ λειτουργιών και του ανάλογου χειρισμού της πληροφορίας.

4.5. Πως οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές επηρεάζουν την εξαρτημένη μεταβλητή

Η παρεμβαλλόμενη μεταβλητή όπως ήδη έχει αναφερθεί εκφράζει ένα παρεμβαίνον φαινόμενο, το οποίο περιλαμβάνεται στην ερμηνεία μιας αιτιώδους θεωρίας. Τα παρεμβαίνοντα φαινόμενα προκαλούνται από την ανεξάρτητη μεταβλητή και προκαλούν την εξαρτημένη μεταβλητή²⁶¹.

Στη σχέση αυτή το ερώτημα που απασχολεί ουσιαστικά κάθε ερευνητή ή που θα έπρεπε να απασχολεί, είναι ο βαθμός της απόκλισης της εξαρτημένης μεταβλητής που θα μπορούσε να εξηγήσει η ανεξάρτητη μεταβλητή εάν δεν υπήρχαν οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές²⁶². Εάν δηλαδή στις τρεις περιπτώσεις κρίσεων που μελετώνται, στο πλαίσιο αυτής της

²⁶⁰ Κρίστοφερ Χιλ, *Η Εξωτερική Πολιτική τον 21^ο Αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Προοπτικές, 2018, σελ. 161.

²⁶¹ Stephen Van Evera, *Guide to Methods For Students of Political Sciences*, Cornell University Press, 1997, p. 11.

²⁶² Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 114.

εργασίας, υπάρχει απόκλιση αναφορικά με την εξαρτημένη μεταβλητή, την απόφαση δηλαδή ως απάντηση της Ελλάδας στην Τουρκία, η απόκλιση αυτή είναι εντός της αποκλειστικής εξήγησης από την ανεξάρτητη μεταβλητή, τους περιορισμούς δηλαδή της δομής του διεθνούς συστήματος ή όχι. Εάν η απόκλιση της εξαρτημένης μεταβλητής δεν εξηγείται αποκλειστικά από την ανεξάρτητη μεταβλητή προφανώς αυτή προκαλείται και εξηγείται συμπληρωματικά και από την παρεμβολή των ενδιάμεσων μεταβλητών.

Συνεπώς, εάν η εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας βρίσκεται εκτός της επεξήγησης από την ανεξάρτητη μεταβλητή, εάν δηλαδή η απάντηση στην κρίση ή την ευκαιρία βρίσκεται εκτός των ορίων που τίθενται από τη δομή του διεθνούς συστήματος, η αιτία για αυτό θα είναι οι γνωστικοί περιορισμοί σε επίπεδο ατόμων, ομάδας ή και γραφειοκρατίας, θα εξηγείται δηλαδή από την παρεμβολή των μεταβλητών του επιπέδου του κράτους. Ωστόσο, η θεωρία του νεορεαλισμού θα εξακολουθεί να ισχύει καθώς όταν συμβαίνει αυτό και τα κράτη συμπεριφέρονται με μη αναμενόμενο τρόπο τιμωρούνται από την ίδια τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Ωστόσο, όπως τονίσθηκε στις προηγούμενες ενότητες, η ανεξάρτητη μεταβλητή, οι περιορισμοί δηλαδή στη συμπεριφορά προερχόμενοι από τη δομή του διεθνούς συστήματος θέτουν τα εξωτερικά όρια των επιλογών ως αντίδραση του κράτους αλλά σε καμία περίπτωση δεν καθορίζουν τις συγκεκριμένες πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν και τις αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν σχετικά. Το διεθνές σύστημα δίνει τα μηνύματα και το σήμα, προκαλώντας προφανώς την εξαρτημένη μεταβλητή, αλλά τα μηνύματα αυτά και σήματα φιλτράρονται, σε κάθε περίπτωση, από τους παράγοντες που παραπάνω αναφέρθηκαν εντός του κράτους, τις παρεμβαλλόμενες δηλαδή μεταβλητές. Ως εκ τούτου ακόμα και στην περίπτωση που δεν υπάρχει απόκλιση της εξαρτημένης μεταβλητής ή η απόκλιση αυτής είναι σε τέτοιο βαθμό ώστε να εξηγείται αποκλειστικά από την ανεξάρτητη μεταβλητή, η εξέταση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών εξακολουθεί να κρίνεται απαραίτητη και απολύτως χρήσιμη καθώς

συμβάλλει στο να εξακριβωθούν και να γίνουν κατανοητές και σαφείς οι συγκεκριμένες πολιτικές, στρατηγικές και αποφάσεις που ελήφθησαν σχετικά. Επιπλέον, καθώς όπως ήδη αναφέρθηκε, η δομή του διεθνούς συστήματος υποδεικνύει το εύρος επιλογών, καλές επιλογές και βέλτιστη επιλογή (και κακές επιλογές εκτός ορίων) είναι σημαντικό να εντοπιστεί ακριβώς η απόφασή τους και είναι καλή η καλύτερη ή προφανώς και εκτός ορίων.

Οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές όπως τίθενται αναφορικά με τους γνωστικούς περιορισμούς που ενδεχομένως αντιμετωπίζουν άτομα, ομάδες και γραφειοκρατία είναι πιθανές εξηγήσεις αναφορικά με το ποια απόφαση επιλέχθηκε και αν αυτή ήταν καλή, η βέλτιστη ή και εκτός ορίων.

4.6. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο περιεγράφηκαν οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές κατά τη λήψη των αποφάσεων στα ζητήματα κρίσεων εξωτερικής πολιτικής, το στοιχείο αυτό ουσιαστικά που διαφοροποιεί τη νεοκλασική ρεαλιστική θεωρία από τις υπόλοιπες θεωρίες. Οι παρεμβαλλόμενες αυτές μεταβλητές προέρχονται από το επίπεδο του κράτους και η βασική υπόθεση είναι πως βοηθούν στην εξήγηση και καλύτερη κατανόηση των αποφάσεων κατά τη διάρκεια αντιμετώπισης μιας κρίσης. Οι περιορισμοί της δομής του διεθνούς συστήματος ως η ανεξάρτητη μεταβλητή, θέτουν τα όρια και το εύρος των επιλογών αλλά δεν καθορίζουν συγκεκριμένες αποφάσεις και πολιτικές, διαδικασία η οποία λαμβάνει χώρα εντός του κράτους.

Αναφέρθηκε πως οι Ripsman, Taliaferro και Lobell κατηγοριοποίησαν τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές σε αυτές που σχετίζονται με τις εικόνες και αντιλήψεις των ηγετών των κρατών, στη στρατηγική κουλτούρα, στις σχέσεις κοινωνίας κράτους και τις σχετικές με τους θεσμούς συνδυάζοντάς

τες πολύ εύστοχα με τις διαδικασίες της αντίληψης, της διαδικασίας λήψης απόφασης και της εφαρμογής των πολιτικών²⁶³.

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας όπου το κύριο αντικείμενο είναι λήψη αποφάσεων σε κρίση εξετάζονται μόνο οι μεταβλητές αυτές οι οποίες δύνανται να υφίστανται εντός του περιορισμένου χρόνου μέσα στον οποίο υπάρχει μία κρίση και αυτές είναι οι εικόνες και αντιλήψεις των ηγετών και η στρατηγική κουλτούρα του κράτους συνδυασμένα με τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και την αντίληψη. Συγκεκριμένα, επιλέγεται να εξεταστούν οι παράγοντες εκείνοι, οι οποίοι ενδεχομένως περιορίζουν την αντίληψη και τον τρόπο που λαμβάνονται εντός του κράτους τα μηνύματα από το διεθνές σύστημα με συνέπεια την παραμόρφωση και διαστρέβλωση αυτών και εν τέλει τη μη βέλτιστη απόφαση ή και την επιλογή λανθασμένης απόφασεως.

Οι παράγοντες που εξετάζονται αφορούν γνωστικούς περιορισμούς ατόμων, μικρών ομάδων και της γραφειοκρατίας, καθώς υποθέτεται πως στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων αυτοί εμπλέκονται σχετικά σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό.

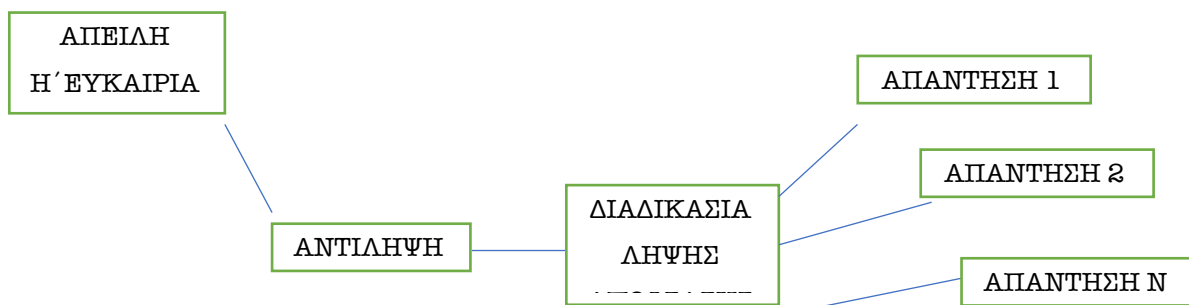
²⁶³ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, pp. 59-60.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ – ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΜΗ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ: Η ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ

5.1. Απόφαση και εννοιολογικός προσδιορισμός

Σε συνέχεια της προηγούμενης θεωρητικής ανάλυσης σε σχέση με την έννοια της κρίσης γίνεται προφανές και απόλυτα κατανοητό ότι αυτή αποτελεί μία επείγουσα κατάσταση, η οποία πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα μέσω της λήψης γρήγορων αποφάσεων και απαντήσεων. Οι ληφθείσες αποφάσεις λοιπόν, οι οποίες αποτελούν ουσιαστικά την απάντηση του κράτους στην κρίση εξωτερικής πολιτικής που καλείται να αντιμετωπίσει, αποτελούν την εξαρτημένη μεταβλητή της μελέτης αυτής, της οποίας ο βασικός ο στόχος, όπως πολλές φορές αναφέρθηκε ήδη, είναι να εξηγήσει το πως το κράτος διαμορφώνει αυτή την απάντησή του, τις αποφάσεις του, στις συγκεκριμένες προκλήσεις που δέχεται ευρισκόμενο σε μια κρίση. Παράλληλα, υπενθυμίζεται, πως το κράτος προκειμένου να αποφασίσει έχει ορισμένες διαθέσιμες επιλογές στη διάθεσή του και συνεπώς παραπάνω από μία πιθανές απαντήσεις μεταξύ των οποίων πρέπει να επιλέξει (βλ. σχήμα).

Σχήμα . Πιθανές απαντήσεις σε κρίση

Σύμφωνα άλλωστε με έναν πρώτο ορισμό της έννοιας «απόφαση» αυτή πρόκειται για την επιλογή δράσης μεταξύ πολλών εναλλακτικών λύσεων για τις οποίες υπάρχει αβεβαιότητα²⁶⁴. Ο ορισμός αυτός δίνει έμφαση αφενός στο στοιχείο της αβεβαιότητας και αφετέρου όμως στην ύπαρξη εναλλακτικών λύσεων μεταξύ των οποίων πρέπει να γίνει η επιλογή. Εάν υπάρχει μία μόνο εναλλακτική τότε προφανώς δεν τίθεται θέμα απόφασης.

Ο Herbert Simon, δίνει έναν πληρέστερο ορισμό στη λήψη αποφάσεων²⁶⁵. Εκείνος, υποστηρίζει ότι κύρια χαρακτηριστικά της έννοιας της απόφασης είναι: α) η εξεύρεση ευκαιριών που ενδεχόμενα προκύπτουν από τη διαφορά της υπάρχουσας και της επιθυμητής κατάστασης, β) η εξεύρεση πιθανών τρόπων δράσης, εναλλακτικών δηλαδή και γ) η επιλογή μεταξύ τρόπων δράσης, απόφαση. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η λήψη αποφάσεων αποτελεί μια διανοητική διεργασία, η οποία προηγείται της δράσης των δρώντων. Ένας τρίτος ορισμός, θεωρεί ότι η λήψη αποφάσεων είναι το αποτέλεσμα διεργασιών ενός συστήματος, το οποίο δέχεται πληροφορίες, τις επεξεργάζεται, τις αξιολογεί και στο τέλος δημιουργεί μία απόφαση²⁶⁶. Υπάρχει δηλαδή εισροή πληροφοριών στο σύστημα και εκροή αποφάσεων. Τέλος, μια «σωστή» απόφαση ορίζεται ως μια προσεκτικά επιλεγμένη σειρά ενεργειών αφού πρώτα μελετήσει κανείς τι θα μπορούσε να συμβεί λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά διαφορετικών εναλλακτικών

²⁶⁴ E. Dougerthy, J. Platzgraff, 1981, *Contending Theories of International Relations*, Harper & Row, 2nd edition, 1981, σελ. 469 στο Ηλίας Κουσκουβέλης, *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Σελ. 14.

²⁶⁵ E. Dougerthy, J. Platzgraff, 1981, *Contending Theories of International Relations*, Harper & Row, 2nd edition, 1981, σελ. 469.

²⁶⁶ Ηλίας Κουσκουβέλης, 1997, *Λήψη αποφάσεων, κρίση, διαπραγμάτευση: Θεωρία και πράξη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997, σελ. 14.

επιλογών²⁶⁷. Η έμφαση στον ορισμό αυτό βρίσκεται στη διαδικασία της λήψης της απόφασης και όχι στην ίδια την απόφαση.

Συνοψίζοντας, τα αναφερόμενα παραπάνω σχετικά με την έννοια της απόφασης ως κρατήσουμε ότι αυτή πρόκειται σαφώς για μια νοητική διεργασία, η οποία προϋπάρχει της δράσης και η οποία επιδιώκει τη λήψη της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης πληροφορίας για να την επεξεργαστεί, να την αναλύσει, να την αξιολογήσει ώστε στο τέλος να αποφασίσει. Η πληροφορία θεωρούμε ότι αφορά τόσο στο μέρος των γεγονότων μιας δημιουργηθείσας κατάστασης όσο φυσικά και σχετικά με τις εναλλακτικές επιλογές που υπάρχουν.

5.2. Η εξαρτημένη μεταβλητή στη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού

Η επιλογή των «αποφάσεων σε κρίση» ως την εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας αυτής συμφωνεί απολύτως με το θεωρητικό μοντέλο του νεοκλασικού ρεαλισμού. Όπως αναφέρθηκε ήδη, ο νεοκλασικός ρεαλισμός αποτελεί θεωρία για την εξωτερική πολιτική και αυτό γιατί εξηγεί το πως τα κράτη διαμορφώνουν τις πολιτικές τους απαντήσεις ως προς τις διεθνείς καταστάσεις²⁶⁸. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι η εξαρτημένη μεταβλητή για τους νεοκλασικούς ρεαλιστές ποικίλει και εξαρτάται από το χρονικό πλαίσιο, το οποίο μελετάται κάθε φορά. Έτσι, ο νεοκλασικός ρεαλισμός σε ανάλυση εντός μικρού χρονικού διαστήματος μπορεί να εξηγεί τις βραχυχρόνιες πολιτικές επιλογές που κάνουν τα κράτη προκειμένου να απαντήσουν σε συγκεκριμένες προκλήσεις και ευκαιρίες που τους τίθενται,

²⁶⁷ Andrew Lang Golub, 1997, *Decision Analysis. An integrated approach*, John Wiley and Sons, Inc, 1997, p. 16.

²⁶⁸ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 81.

είτε από το διεθνές σύστημα είτε από άλλα κράτη. Ωστόσο, για περιόδους μικρού έως μεσαίου χρόνου μπορεί να εξηγεί τις διαδικασίες του σχεδιασμού της πολιτικής και τις ρυθμίσεις και προσαρμογές της υψηλής στρατηγικής με τα οποία το κράτος δεν καθοδηγεί μόνο άμεσες κρίσεις αλλά και αναμενόμενες αλλαγές ισχύος και μελλοντικές απειλές και ευκαιρίες, ενώ για περιόδους μεγαλύτερης χρονικής ισχύος ο νεοκλασικός ρεαλισμός μπορεί να εξηγήσει τις αλλαγές στη φύση του διεθνούς συστήματος²⁶⁹.

Όσον αφορά για τη βραχυπρόθεσμη περίοδο, όπως στις περιπτώσεις των κρίσεων που μελετώνται στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, τα κράτη βρίσκονται σε σταθερές κυρίως διεθνείς καταστάσεις. Εκτός από πολύ σπάνιες περιπτώσεις, η σχετική ισχύς είναι σχεδόν απίθανο να αλλάξει εντός ενός τόσο βραχέος χρονικού διαστήματος. Η διαμόρφωση πολιτικής, συνεπώς, συνήθως αποτελείται από τη διαχείριση της δεδομένης διανομής ισχύος χωρίς τις ευκαιρίες αύξησης της δύναμης ενός μέρους μέσω οικονομικής ανάπτυξης, επέκτασης του στρατιωτικού εξοπλισμού ή έρευνας και ανάπτυξης νέων στρατιωτικών τεχνολογιών – την έννοια δηλαδή της εσωτερικής ισορρόπησης. Ούτε επίσης υπάρχει χρόνος για την πρωτοβουλία μιας πλήρους οργανωμένης συμμαχίας. Αντιθέτως, η περίπτωση της μικρής χρονικής περιόδου αποτελεί ακριβώς τη σφαίρα της λήψης αποφάσεων σε κρίση και των απαντήσεων πολιτικής σε μη αναμενόμενα γεγονότα, τα οποία συμπεριλαμβάνουν το ταίριασμα των διαθέσιμων εθνικών πόρων με τους διαθέσιμους πόρους άλλων δυνάμεων πρόθυμων να αντιδράσουν στα γεγονότα²⁷⁰.

²⁶⁹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p.81-82.

²⁷⁰ Ibid., p. 83.

5.3. Αναμενόμενες αποφάσεις

Όπως ήδη αναφέρθηκε εκτενώς, η δομή του διεθνούς συστήματος, ως ανεξάρτητη μεταβλητή, θέτει αφενός τα εξωτερικά όρια της συμπεριφοράς ενός κράτους και αφετέρου το εύρος των επιλογών που το κράτος έχει στη διάθεσή του, προκειμένου αυτό να διατηρεί ή ακόμη και να βελτιώνει τη θέση του εντός του διεθνούς συστήματος. Η δομή του διεθνούς συστήματος εξηγεί δηλαδή το εύρος της συμπεριφοράς των κρατών, η οποία είναι ουσιαστικά το αποτέλεσμα των βασικών κινήτρων, της επιβίωσης, της επιδίωξης των στόχων και της διατήρησης της ισορροπίας ισχύος, όπως πολύ αναλυτικά παρατέθηκαν στις προηγούμενες ενότητες. Επισημαίνεται πως στις επιλογές τις οποίες έχει το κράτος στη διάθεσή του περιλαμβάνεται προφανώς ή βέλτιστη επιλογή αλλά και μια σειρά επιπλέον επιλογών, ανεκτών από το σύστημα. Ωστόσο, προφανώς και υπάρχουν και οι επιλογές εκτός των ορίων του συστήματος, οι οποίες ουσιαστικά αφορούν απολύτως «κακές» επιλογές με τα όσα αρνητικά αποτελέσματα φέρουν.

Ως εκ τούτου από την επίδραση και μόνο της ανεξάρτητης μεταβλητής αναμένονται μια σειρά από αποφάσεις που το κράτος έχει στη διάθεσή του και οι οποίες προφανώς απορρέουν και συνδυάζονται με τις διαθέσιμες επιλογές που του προσφέρονται από τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Στην περίπτωση λοιπόν, όπου ένα μικρό κράτος όπως η Ελλάδα απειλείται υποθέτεται ότι εξαιτίας του ισχυρού κινήτρου της να διατηρήσει την επιβίωση και ασφάλειά της και να διατηρήσει την ισχύ της εντός του διεθνούς συστήματος, θα επιδιώξει την επαναφορά της ισορροπίας ισχύος. Οι γενικές αποφάσεις τις οποίες πρέπει να λάβει προκειμένου να πετύχει τις επιδιώξεις της αυτές είναι η εσωτερική κινητοποίηση των διαθέσιμων

πόρων της και η ενδυνάμωση των συμμαχιών με άλλα κράτη²⁷¹, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον αντίπαλο.

Στην άλλη περίπτωση κατά την οποία το κράτος επιδιώκει εκείνο την αύξηση της ισχύος του και τον αναθεωρητισμό και συνεπώς την αλλαγή στην ισορροπία ισχύος, θα πρέπει πρώτα να έχει αποφασίσει και να έχει πραγματοποιήσει την εσωτερική αύξηση της δύναμής του ή να έχει αποδεδειγμένα μεγαλύτερη δύναμη από τον αντίπαλο και στη συνέχεια να λάβει την απόφαση της κινητοποίησης των διαθέσιμων αυτών πόρων προκειμένου να εξαναγκάσει την άλλη πλευρά να δεχθεί τις απαιτήσεις του. Ωστόσο, η απόφαση της ενδυνάμωσης των συμμαχιών επίσης είναι σημαντική και σε αυτήν την περίπτωση.

Το σχήμα παρακάτω δείχνει τα κίνητρα της συμπεριφοράς των κρατών όπως αυτά απορρέουν από τη δομή του διεθνούς συστήματος, τις αποφάσεις οι οποίες πρέπει να ληφθούν και τα αποτελέσματα αυτών, συμπεριλαμβανομένων και των περιπτώσεων που το κράτος συμπεριφέρεται εκτός των περιορισμών του διεθνούς συστήματος.

	Επιδιώξεις	Αποφάσεις	Πιθανά Αποτελέσματα
Απειλή	Διατήρηση επιβίωσης και ασφάλειας Διατήρηση ισορροπίας ισχύος Διατήρηση θέσεως εντός του διεθνούς συστήματος	Εσωτερική κινητοποίηση διαθέσιμων πόρων Ενίσχυση συμμαχιών	Υποχώρηση αντιπάλου με πόλεμο Υποχώρηση αντιπάλου χωρίς πόλεμο

²⁷¹ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979, p. 92.

Ευκαιρία	Αύξηση ισχύος Αναθεωρητισμός Αλλαγή ισορροπίας ισχύος	Αύξηση δύναμης Εσωτερική κινητοποίηση διαθέσιμων πόρων Ενίσχυση συμμαχιών	Εξαναγκασμός αντιπάλου με πόλεμο Εξαναγκασμός αντιπάλου χωρίς πόλεμο
	Επιλογές εκτός ορίων διεθνούς συστήματος		
Απειλή	Μη διασφάλιση βασικών συμφερόντων	Όχι εσωτερική κινητοποίηση πόρων Όχι ενίσχυση συμμαχιών	Ανοχή των επιδιώξεων του αντιπάλου Αλλαγή ισορροπίας ισχύος
Ευκαιρία	Αύξηση ισχύος Αναθεωρητισμός Αλλαγή ισορροπίας ισχύος χωρίς απαιτούμενες προϋποθέσεις	Όχι αύξηση δύναμης Όχι εσωτερική κινητοποίηση διαθέσιμων πόρων Όχι ενίσχυση συμμαχιών	Υποχώρηση με πόλεμο ή χωρίς και αβέβαια αποτελέσματα

Σχήμα Επιδιώξεων, Αποφάσεων και Πιθανών Αποτελεσμάτων

Υπενθυμίζεται ότι το καλύτερο αποτέλεσμα σύμφωνα και με τον Alexander George, είναι η προστασία ή η ενίσχυση των συμφερόντων ή έστω

η ελαχιστοποίηση των ζημιών ή η μεγιστοποίηση των κερδών με όσο το δυνατό μικρότερη πιθανότητα η κρίση να τεθεί εκτός ελέγχου και να οδηγήσει σε πόλεμο²⁷². Ως εκ τούτου και η απόφαση της προσφυγής ή μη στον πόλεμο προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι είναι επίσης μια σημαντική απόφαση.

Ωστόσο, όπως ήδη προαναφέρθηκε τα μηνύματα του διεθνούς συστήματος τόσο αναφορικά με τις απειλές όσο και τις ευκαιρίες δεν είναι πάντοτε σαφή και ξεκάθαρα με αποτέλεσμα η συμπεριφορά του κράτους να μην προσαρμόζεται απολύτως κατάλληλα στους περιορισμούς και στα κίνητρα της δομής του διεθνούς συστήματος. Στην περίπτωση που τα μηνύματα δεν είναι σαφή και καθαρά, η προσαρμογή της συμπεριφοράς στους περιορισμούς και στα κίνητρα αναμένεται να είναι μικρότερη και δημιουργείται χώρος οι λήπτες των αποφάσεων να ενεργούν με τον δικό τους τρόπο και να λαμβάνουν διαφορετικές αποφάσεις από τις προαναφερόμενες. Ταυτόχρονα, σε κάθε περίπτωση, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η πρόσληψη αυτή των κινήτρων του διεθνούς συστήματος γίνεται από την ηγεσία εντός του κράτους, η οποία αποφασίζει σύμφωνα και με τους δικούς της γνωσιακούς περιορισμούς, οι οποίοι πολλές φορές δεν επιτρέπουν στα άτομα να αντιληφθούν σωστά και αντικειμενικά τις απειλές και τις ευκαιρίες με συνέπεια η συμπεριφορά του κράτους είτε να αποκλίνει από τα σχετικά όρια που θέτει η δομή του διεθνούς συστήματος είτε να αποκλίνει από τη βέλτιστη επιλογή.

Συνεπώς, καθώς μεταβάλλεται η ανεξάρτητη μεταβλητή, ανάλογα με τη σαφήνεια και την καθαρότητα των σημάτων του διεθνούς συστήματος, αναπτύσσεται χώρος επίδρασης των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών με τελική συνέπεια την αντίστοιχη μεταβολή της εξαρτημένης μεταβλητής, η οποία εκφράζεται ως μεγαλύτερη ή μικρότερη απόκλιση των λαμβανομένων

²⁷² Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1991.

αποφάσεων σε σχέση με τα κίνητρα συμπεριφοράς και τους περιορισμούς που τίθενται από τη δομή του διεθνούς συστήματος.

5.4. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάστηκε η εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας αυτής, η οποία αφορά στις συγκεκριμένες αποφάσεις που λαμβάνουν τα κράτη προκειμένου να αντιμετωπίσουν μία κρίση και εξηγήθηκε η αιτιώδης σχέση της με την ανεξάρτητη αλλά και τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος της μελέτης κύρια στόχευση του οποίου αποτελεί ο εντοπισμός και η εξήγηση των αποφάσεων που ελήφθησαν από την Ελλάδα στις τρεις περιπτώσεις κρίσεων με την Τουρκία, οι οποίες προέκυψαν είτε από την τουρκική απειλή σε βασική αξία της χώρας το 1987 και το 1996 είτε από λανθασμένη αντίληψη ευκαιρίας από την πλευρά της Ελλάδας το 1974.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στο σημείο αυτό και πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή και μελέτη των τριών περιπτώσεων κρίσεων που μελετώνται στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στο σκεπτικό και στο σχέδιο στη βάση του οποίου στηρίχθηκε η ανάλυση των γεγονότων προκειμένου να κατανοηθούν και να εξηγηθούν οι ληφθείσες αποφάσεις από την πλευρά της Ελλάδας κατά τη διάρκεια των κρίσεων αυτών.

Πρωτίστως, για κάθε περιστατικό πρέπει να οριστεί εάν αυτό αφορά περίπτωση αντίληψης απειλής ή ευκαιρίας, σε σχέση με τον αντίπαλο και πολύ πριν ξεκινήσει η κρίση. Ειδικά στην περίπτωση της ευκαιρίας πρέπει να αναλυθούν τα στοιχεία εκείνα, τα οποία τελικά μετέτρεψαν την ευκαιρία σε κρίση και ενδεχομένως σε απειλή τελικά για τα συμφέροντα της χώρας. Υπενθυμίζεται ότι, οι καθαρές απειλές προερχόμενες από άλλο κράτος έχουν τρία χαρακτηριστικά: (1) αναθεωρητισμό ή εκφρασμένη εχθρότητα, τα οποία βλάπτουν την εδαφική ακεραιότητα του κράτους ή τα βασικά του συμφέροντα, (2) ύπαρξη οικονομικής και στρατιωτικής ικανότητας, η οποία μπορεί να προκαλέσει ζημιά στο κράτος, (3) μία αίσθηση εγγύτητας αναφορικά με το γεγονός της απειλής²⁷³. Οι καθαρές ευκαιρίες από την άλλη, περιλαμβάνουν επίσης τα εξής τρία στοιχεία: (1) αποδείξεις ότι το κράτος διαθέτει καλύτερες σχετικές δυνατότητες, (2) αποδείξεις και στοιχεία ότι άλλες πλευρές στερούνται της αποφασιστικότητας να αντισταθούν στις κινήσεις αυτές και (3) στοιχεία ότι η δεδομένη, εκείνη τη στιγμή, ευνοϊκή ισορροπία ισχύος δεν θα υπάρχει επ' αόριστον, κάνοντας το σημαντικό να δράσει το κράτος όσο το δυνατό γρηγορότερα²⁷⁴.

²⁷³ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp. 22-28.

²⁷⁴ Ibid.

Ωστόσο, είτε πρόκειται για περίπτωση απειλής είτε ευκαιρίας πρέπει να εξεταστεί η σαφήνεια των σημάτων και των πληροφοριών γύρω από αυτές.²⁷⁵ Υπενθυμίζεται ότι η σαφήνεια χαρακτηρίζεται από τρία συστατικά²⁷⁶: (1) τον βαθμό κατά τον οποίο οι απειλές και οι ευκαιρίες είναι ευδιάκριτες, (2) το εάν το σύστημα παρέχει πληροφορίες για τον διαθέσιμο χρόνο αναφορικά με τις απειλές και τις ευκαιρίες και (3) αν υπάρχουν βέλτιστες επιλογές ή όχι. Όσο μεγαλύτερη είναι η σαφήνεια της απειλής ή της ευκαιρίας τόσο περισσότερο αναμένεται η συμπεριφορά να διαμορφώνεται από την επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής, δηλαδή αναμένονται αντιδράσεις εντός του πλαισίου της δομής του διεθνούς συστήματος²⁷⁷. Αντιθέτως, όσο μικρότερη είναι η σαφήνεια των μηνυμάτων και των πληροφοριών για τις απειλές ή τις ευκαιρίες τόσο μεγαλύτερος χώρος δημιουργείται η συμπεριφορά να διαμορφώνεται από την επίδραση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών, δηλαδή από τις μονάδες λήψης των αποφάσεων, άτομα, γραφειοκρατία και ομάδες, οι οποίες όμως περιορίζονται γνωστικά από προτιμήσεις, πεποιθήσεις, εικόνες και προσωπικές μη αντικειμενικές εκτιμήσεις²⁷⁸.

Στη συνέχεια, το κάθε περιστατικό κρίσης διαχωρίζεται με βάση τον χρόνο σε τρεις διαδοχικές φάσεις με σκοπό να δείξει καλύτερα τις αλλαγές που συμβαίνουν αλλά και την ένταση των φαινομένων²⁷⁹. Έτσι

²⁷⁵ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Conclusion: The State of Neoclassical Realism*, in *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, 2009, pp.282-287.

²⁷⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 46.

²⁷⁷ Norrin M Ripsman, *Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups*, in *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, ed. Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, Cambridge University Press, 2009, pp.170-193.

²⁷⁸ Ibid.

²⁷⁹ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, p. 23-25.

διαχωρίζεται, στην πρώτη φάση, η οποία αφορά στην περίοδο ακριβώς πριν από την κρίση, στη δεύτερη φάση, η οποία αφορά την περίοδο της κρίσης, και στην τρίτη και τελευταία φάση, η οποία αφορά την περίοδο αμέσως μετά την κρίση.

Υπενθυμίζεται ότι η πρώτη φάση αφορά στην περίοδο εκείνη κατά την οποία αφενός δεν υπάρχει ακόμα κρίση αφετέρου όμως υπάρχει μια ευδιάκριτη αύξηση της απειλής, η οποία όμως γίνεται ή πρέπει να γίνει αντιληπτή από τα άτομα εκείνα που είναι υπεύθυνα για τέτοιου είδους λήψη αποφάσεων. Ξεκινά δηλαδή με ένα γεγονός ή με μια σειρά γεγονότων, τα οποία πυροδοτούν ουσιαστικά την αντίληψη σχετικά με την αύξηση της απειλής. Συνεπώς, σε αυτή τη φάση πρέπει να εντοπιστεί το γεγονός ή η σειρά των γεγονότων τα οποία αποτελούν το έναυσμα της δημιουργίας της κρίσης. Η περίοδος της κρίσης, χαρακτηρίζεται από την παρουσία και των τριών συνθηκών, οι οποίες είναι απαραίτητες για να υπάρχει μία κρίση, όπως έχουν ήδη προαναφερθεί. Συνυπάρχουν, δηλαδή, η απειλή σε βασική αξία, η γνώση του περιορισμένου χρόνου για τη λήψη των αποφάσεων, αλλά και η πιθανότητα εμπλοκής σε πόλεμο και άλλες εχθρικές ενέργειες, πριν το ζήτημα καταφέρει να επιλυθεί. Και αυτή η φάση ξεκινάει επίσης με ένα ή περισσότερα γεγονότα τα οποία πυροδοτούν την κατάσταση. Τέλος, η περίοδος αμέσως μετά την κρίση ξεκινάει με μια εμφανή μείωση της έντασης μιας ή και όλων των τριών προϋποτιθέμενων συνθηκών της κρίσης – απειλή, πίεση χρόνου, πιθανότητα πολέμου. Η μετά την κρίση φάση (και όλη η κρίση) μπορεί να λεχθεί ότι τερματίστηκε όταν η ένταση των τριών προϋποτιθέμενων συνθηκών έχει επιστρέψει στον βαθμό της περιόδου χωρίς κρίση.

Το ενδιαφέρον με αυτό το πλαίσιο είναι πως η αλληλουχία πρόκληση-απόφαση συμβαίνει ουσιαστικά τρεις φορές, σε κάθε δηλαδή φάση της κρίσης, στην προ κρίση φάση, στη φάση εντός της κρίσης και στη φάση αμέσως μετά την κρίση. Οι δρώντες δηλαδή κάθε φορά προκαλούνται από κάποιο γεγονός να αποφασίσουν, να επιλέξουν και να μεταβούν τελικά στην

επόμενη φάση της κρίσης. Αν κάποια ενέργεια ή γεγονός γίνεται αντιληπτό ως μεγαλύτερη απειλή μπορεί να οδηγήσει σε αποφάσεις, οι οποίες οδηγούν στην επόμενη φάση, τη φάση δηλαδή εντός της κρίσης, όπου εκεί όπως προαναφέρθηκε συνυπάρχει και ο περιορισμένος χρόνος αλλά και η πιθανότητα του πολέμου.

Συνεπώς, σε κάθε φάση της κρίσης, εντοπίζεται το γεγονός ή τα γεγονότα αυτά, τα οποία προκαλούν τους δρώντες να αποφασίσουν καθώς και οι αποφάσεις τους. Κάθε φορά γίνεται επίσης εντοπισμός της μονάδας της ανάλυσης, του ποιος δηλαδή και με ποιον τρόπο εμπλέκεται στη διαδικασία λήψης αυτών των αποφάσεων.

Στη συνέχεια, στις ληφθείσες αποφάσεις εξετάζεται η επίδραση των μεταβλητών ξεκινώντας από την ανεξάρτητη μεταβλητή και συγκεκριμένα από τους περιορισμούς σε σχέση με τις αποφάσεις από τη δομή του διεθνούς συστήματος. Εκεί αναμένεται η χώρα να αποφασίζει καταρχάς την κινητοποίηση των εσωτερικών της δυνάμεων αλλά και την ενίσχυση των συμμαχιών της, όπως έχει ήδη αναφερθεί, προκειμένου να αντιμετωπίσει την κρίση. Τέλος, εξετάζεται η επίδραση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών και το κατά πόσο στην περίπτωση αποκλίσεων από τις αναμενόμενες από την επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής αποφάσεων αυτές εξαρτώνται και επηρεάζονται από τις εικόνες και πεποιθήσεις των ατόμων, των ομάδων ή και των διαδικασιών της γραφειοκρατίας.

ΜΕΡΟΣ Β

ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Α) Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΟ 1974

Β) Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΤΟ 1987

Γ) Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΙΜΙΑ ΤΟ 1996

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ Ι: ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΕΩΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

7.1. Σύντομο ιστορικό της κρίσης

Η κρίση για την Ελλάδα, η οποία έπρεπε να αντιμετωπιστεί άμεσα, ξεκινάει τη στιγμή της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο με την κωδική ονομασία «Αττίλας». Η τουρκική εισβολή πραγματοποιήθηκε το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου το 1974 με αποβατικές, στρατιωτικές δηλαδή επιχειρήσεις που διενεργήθηκαν στα παράλια με σκοπό την αποβίβαση στρατιωτικών μονάδων στην ξηρά και με αεροπορικές επιχειρήσεις. Για την εισβολή στην Κύπρο συμμετείχαν συνολικά γύρω στους 40.000 άνδρες υπό τη διοίκηση του Τούρκου αντιστράτηγου Νουρετίν Ερσίν²⁸⁰.

Ωστόσο, το γεγονός, το οποίο πυροδότησε την τουρκική εισβολή και το οποίο συνέβη λίγες ημέρες νωρίτερα, το πρωί της 15ης Ιουλίου 1974, ήταν το πραξικόπημα στην Κύπρο ενάντια στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον πρώτο Πρόεδρο της Κύπρου²⁸¹.

Στην Ελλάδα μετά τη φοιτητική εξέγερση του Πολυτεχνείου και την ανατροπή του δικτάτορα Γεωργίου Παπαδόπουλου έχει αναλάβει αφανώς τη διακυβέρνηση της χώρας, για αυτό και το γνωστό παρωνύμιό του ο «αόρατος δικτάτωρ», ο ταξίαρχος Δημήτριος Ιωαννίδης²⁸². Ο Ιωαννίδης αμέσως μετά την κατάληψη της εξουσίας τοποθέτησε στην Προεδρία της

²⁸⁰ <https://www.sansimera.gr/articles/649> - Αφιερώματα Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.

²⁸¹ Vassilis Fouskas, *Uncomfortable Questions: Cyprus, October 1973 – August 1974*, Contemporary European History, Vol. 14, No1, 2005, pp. 45-63.

²⁸² Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 219.

Δημοκρατίας τον Φαίδωνα Γκιζίκη και στην Πρωθυπουργία τον Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο.

Ο δικτάτωρ ως γνωστόν είχε τη φιλοδοξία να λύσει το Κυπριακό ζήτημα μέσω της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Πίστευε ότι το Κυπριακό δεν είχε λυθεί επειδή ήταν ανίκανοι οι πολιτικοί, φιλόδοξος ο Μακάριος και άτολμος ο Παπαδόπουλος. Και φυσικά πίστευε ο ίδιος ότι μπορούσε να το λύσει²⁸³. Ο συμμαχικός παράγων πόνταρε ακριβώς σε αυτή την ψυχοσύνθεση του Ιωαννίδη και τον διαβεβαίωνε πως είχε δίκιο και πως μπορούσε αν ήθελε να λύσει το Κυπριακό²⁸⁴. Δεν φαίνεται πιθανό πως ο ίδιος ο δικτάτορας αναλογίσθηκε ποτέ μόνος του τις συνέπειες του πραξικοπήματος που σχεδίαζε.

Ωστόσο, στα σχέδια του αυτά θεωρούσε μεγάλο εμπόδιο τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον οποίο έπρεπε με κάθε τρόπο να απομακρύνει²⁸⁵. Για τον σκοπό αυτό σχεδιάστηκε το πραξικόπημα, το οποίο προέβλεπε την κύκλωση του Προεδρικού Μεγάρου από στρατιωτικές δυνάμεις και την εξουδετέρωση του Μακαρίου. Συγκεκριμένα το πραξικόπημα είχε σχεδιαστεί από τους Έλληνες στρατιωτικούς και εκτελέστηκε από την Εθνική Φρουρά²⁸⁶. Έτσι, στις 15 Ιουλίου 1974 γύρω στις 8 το πρωί από το στρατόπεδο της Κοκκινοτριμιθιάς, τανκς έκαναν την εμφάνισή τους με κατευθύνσεις το Προεδρικό Μέγαρο, το κτίριο των Τηλεπικοινωνιών και το κτίριο της Αρχιεπισκοπής²⁸⁷. Εκείνη την ώρα ο Μακάριος υποδεχόταν στο Προεδρικό Μέγαρο Έλληνες μαθητές από σχολεία της Αλεξάνδρειας και προτού αρχίσει η τελετή υποδοχής, τα άρματα μάχης, που είχαν φτάσει

²⁸³ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 45.

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Παναγιώτης Νάστος, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο Σκοτεινός Ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, 2017, σελ. 145.

²⁸⁶ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 221.

²⁸⁷ <https://www.sansimera.gr/articles/649> - Αφιερώματα Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.

απέξω άρχισαν να βάλλουν κατά του Προεδρικού Μεγάρου. Στόχος εκτός από το Μέγαρο της Αρχιεπισκοπής, ήταν το κτίριο των Τηλεπικοινωνιών, το Αρχηγείο της Αστυνομίας, το στρατόπεδο του εφεδρικού σώματος και το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ), ενώ άνδρες της ΕΛΔΥΚ επιτέθηκαν στον Αερολιμένα της Λευκωσίας. Η αντίσταση που εκδηλώθηκε ήταν έντονη αλλά όχι τόση ώστε να υπερισχύσει των πραξικοπηματιών²⁸⁸. Οι κυριότερες στρατιωτικές μονάδες που έλαβαν μέρος κατά του Μακαρίου ήταν δύο λόχοι της ΕΛΔΥΚ, τρία τάγματα καταδρομών, μία επιλαρχία μέσωσ αρμάτων και μία επιλαρχία αναγνώρισης²⁸⁹. Από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου έγινε η εξής ανακοίνωση λίγη ώρα αργότερα:

«Η Εθνική Φρουρά μεσολάβησε σήμερα προκειμένου να σταματήσει τον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των Ελλήνων. Ο βασικός στόχος της Εθνικής Φρουράς είναι να διατηρήσει την τάξη. Το ζήτημα είναι εσωτερικό και αφορά μόνο τους Έλληνες. Η Εθνική Φρουρά αυτή τη στιγμή έχει τον έλεγχο της κατάστασης. Ο Μακάριος είναι νεκρός. Οποιοσδήποτε παρέμβει θα εκτελεστεί αμέσως. Αυτό αφορά ένα εσωτερικό ζήτημα»²⁹⁰.

Έτσι μετά από δύο ώρες περίπου, η Λευκωσία ανήκε πια στη δικτατορία και η θέση του Προέδρου στον Νίκο Σαμψών. Ωστόσο, τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό και ο Μακάριος κατάφερε να διαφύγει στην Πάφο από όπου σε έναν τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό απηύθυνε διάγγελμα προς τον κυπριακό λαό:

²⁸⁸ <https://www.sansimera.gr/articles/649> - Αφιερώματα Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.

²⁸⁹ Παναγιώτης Νάστος, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο Σκοτεινός Ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, 2017, σελ. 156.

²⁹⁰ Jan Asmussen, *Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis, Cyprus at War*, I.B. Tauris, New York, 2008, pp. 22 (FCO 9/1890 Olver to FCO, Telno 181, 150822Z, 15 July 1974, TNA)

«Ελληνικέ Κυπριακέ Λαέ! Γνώριμη είναι η φωνή που ακούς. Γνωρίζεις ποιος σου ομιλεί. Είμαι ο Μακάριος. Είμαι εκείνος τον οποίο εσύ εξέλεξες δια να είναι ο ηγέτης σου. Δεν είμαι νεκρός. Είμαι ζωντανός. Και είμαι μαζί σου, συναγωνιστής και σημαιοφόρος εις τον κοινόν αγώνα. Το πραξικόπημα της χούντας απέτυχε. Εγώ ήμουν ο στόχος της και εγώ εφόσον ζω η Χούντα εις την Κύπρον δεν θα περάσει. Η χούντα αποφάσισε να καταστρέψει την Κύπρο. Να τη διχοτομήσει. Αλλά δεν θα το κατορθώσει. Πρόβαλε αντίστασιν εις τη Χούντα. Μη φοβηθείς. Ενταχθήτε όλοι εις τα νομίμους δυνάμεις του κράτους. Η χούντα δεν πρέπει να περάσει και δεν θα περάσει. Νυν υπέρ πάντων ο αγών!²⁹¹».

Στη συνέχεια ο Μακάριος έχοντας την πληροφόρηση ότι τα τμήματα του εφεδρικού σώματος στη Λεμεσό αντιστέκονταν σθεναρά, αποφάσισε να τα ενισχύσει και να καταλάβει την πόλη. Έτσι, συγκρότησε στην Πάφο στρατιωτική δύναμη, την οποία έστειλε στη Λεμεσό. Η εν λόγω δύναμη όμως δεν είχε ιδιαίτερη μαχητική ισχύ με αποτέλεσμα να μην κατορθώσει να καταλάβει τη Λεμεσό και να επιστρέψει πίσω στην Πάφο²⁹². Στο μεταξύ μεγάλη στρατιωτική δύναμη των πραξικοπηματιών διατεταγμένη από την Αθήνα ξεκίνησε για την Πάφο. Ο Μακάριος εκείνη τη στιγμή αντιλήφθηκε ότι δεν είχε την απαιτούμενη στρατιωτική ισχύ να αντιπαρατεθεί με τους πραξικοπηματίες και η φυγή του στο εξωτερικό ήταν η μόνη του διέξοδος. Την άλλη μέρα ελικόπτερο της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο τον μετέφερε στη βρετανική στρατιωτική βάση της Επισκοπής, κοντά στη Λεμεσό και από εκεί ένα στρατιωτικό αεροπλάνο τον πήγε στη Μάλτα. Από εκεί στην Αγγλία και έπειτα στην Αμερική²⁹³. Στις 19 Ιουλίου ο Μακάριος μίλησε στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών

²⁹¹ <https://www.sansimera.gr/articles/649> - Αφιερώματα Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.

²⁹² Παναγιώτης Νάστος, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο Σκοτεινός Ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, 2017, σελ. 158-159.

²⁹³ <https://www.sansimera.gr/articles/649> - Αφιερώματα Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.

καταγγέλλοντας το στρατιωτικό καθεστώς της Ελλάδας για παραβίαση της ανεξαρτησίας και της κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας²⁹⁴. Ο Μακάριος επέστρεψε στην Κύπρο και ανέλαβε ξανά τα καθήκοντά του στις 7 Δεκεμβρίου 1974²⁹⁵.

Ωστόσο, στην Αθήνα στις 15 Ιουλίου είχε προγραμματισθεί σύσκεψη υπό την Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Στρατηγό Φαίδωνα Γκιζίκη, με συμμετοχή του Πρωθυπουργού, Αδαμάντιου Ανδρουτσόπουλου και παρόντες τον νέο Υπουργό Εξωτερικών, Κωνσταντίνο Κυπραίο και τον Πρόσβη στη Λευκωσία, Ευστάθιο Λαγάκο. Στη σύσκεψη θα μετείχε και ο Αντιστράτηγος Γεώργιος Ντενίσης, αρχηγός του Γενικού Επιτελείου της Εθνικής Φρουράς της Κύπρου²⁹⁶. Λέγεται, ότι ο Αντιστράτηγος Ντενίσης, είχε κληθεί σκοπίμως στην Αθήνα για τη σύσκεψη αυτή ώστε να μην βρίσκεται στην Κύπρο στις 15 Ιουλίου και έτσι να μην παρεμποδιστεί με κανένα τρόπο το σχέδιο του πραξικοπήματος²⁹⁷.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί πως ο Μακάριος από τη στάση, την οποία τηρούσε μέχρι και πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος φαίνεται ότι θεωρούσε είτε ότι δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος πραξικοπήματος, έχοντας υπολογίσει σε αυτό τον τουρκικό παράγοντα, είτε ότι είχε αντιληφθεί το κίνδυνο αλλά δεν ήθελε να δείξει με κανένα τρόπο ότι φοβόταν κάτι τέτοιο²⁹⁸. Μάλλον όμως είχε την πεποίθηση πως το πραξικόπημα από την πλευρά της Ελλάδας εις βάρος του χωρίς τη

²⁹⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 393.

²⁹⁵ Παναγιώτης Νάστος, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο Σκοτεινός Ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, 2017, σελ. 158-159.

²⁹⁶ Νικόλαος Γ. Κουνινιώτης, *Επτά Μήνες για το Πραξικόπημα και την Εισβολή, Υπουργείο Εξωτερικών: Αγώνες και αγωνίες τις τραγικές εκείνες ημέρες*, Εκδόσεις Ποταμός, 2012, σελ. 29.

²⁹⁷ Παναγιώτης Νάστος, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο Σκοτεινός Ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, 2017, σελ. 160.

²⁹⁸ Παναγιώτης Νάστος, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο Σκοτεινός Ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, 2017, σελ. 154.

συγκατάθεση της Τουρκίας θα οδηγούσε σε διχοτόμηση της Κύπρου, την οποία και προφανώς δεν επιθυμούσε η Ελλάδα. Ως εκ τούτου δεν υπήρχε σοβαρός λόγος να φοβάται ότι θα εκδηλωθεί πραξικόπημα. Εδώ ενδεχομένως πρόκειται για λάθος υπολογισμούς και παρανοήσεις από την πλευρά του Αρχιεπισκόπου.

Η Τουρκία από την πλευρά της, αναφορικά με το πραξικόπημα υποστήριξε ότι δεν επρόκειτο για εισβολή αλλά για ειρηνική επέμβαση με σκοπό την επαναφορά της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο²⁹⁹. Συγκεκριμένα, η Τουρκία χαρακτήρισε την εισβολή «ειρηνευτική επιχείρηση», επικαλούμενη τη συνθήκη εγγυήσεως του 1960 ανάμεσα στην ίδια, τη Βρετανία και την Ελλάδα. Σύμφωνα με τα άρθρα III και IV οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις με τη συνθήκη αυτή εγγυήθηκαν³⁰⁰: την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια της Κύπρου, την απαγόρευση κάθε δραστηριότητας, καθόσον εξαρτάται από αυτές, που θα έχει ως στόχο την ένωση εν όλων ή εν μέρει της Κύπρου με άλλο κράτος και τέλος την «κατάσταση πραγμάτων», η οποία καθιερώθηκε με το Σύνταγμα του 1960. Σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στη συνθήκη εγγυήσεως, οι υποχρεώσεις των τριών δυνάμεων ήταν οι ακόλουθες³⁰¹: α) να απαγορεύσουν στο βαθμό που εξαρτάται από αυτές κάθε δραστηριότητα, η οποία μπορεί να ευνοήσει την ένωση στο σύνολο ή εν μέρει της Κύπρου με άλλο κράτος, β) να διαβουλευθούν μεταξύ τους, ούτως ώστε να αναλάβουν κοινή ή συμφωνημένη δράση για να προβούν σε διαβήματα ή για να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα προς αποκατάσταση των πραγμάτων, σε περίπτωση παραβίασης των συμφωνιών, γ) να ενεργήσει κάθε εγγυήτρια δύναμη αυτοτελώς σε περίπτωση που δεν υπάρχει δυνατότητα για κοινή ή συμφωνημένη δράση. Κατά την τουρκική άποψη, με το πραξικόπημα της

²⁹⁹ <https://www.sansimera.gr/articles/649> - Αφιερώματα Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.

³⁰⁰ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 224.

³⁰¹ Ibid.

15^{ης} Ιουλίου 1974 η Ελλάδα είχε ουσιαστικά παραβιάσει τις υποχρεώσεις της, σε σχέση με την «κατάσταση πραγμάτων» όπως αυτή είχε καθιερωθεί, με τις συμφωνίες του 1960. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, ανακύπτουν ζητήματα σχετικά, όπως ποια είναι τα όρια των ενεργειών στα οποία έχει δικαίωμα να προσφύγει καθεμιά από τις εγγυήτριες δυνάμεις, αν νομιμοποιείται να προβεί ακόμη και σε μονομερή χρήση βίας, υπό ποιους όρους μπορεί μια εγγυήτρια δύναμη να προχωρήσει σε στρατιωτική ενέργεια. Η απάντηση βεβαίως σε αυτά τα ζητήματα είναι ότι η Συνθήκη εγγυήσεως του 1960 δεν παρέχει σε κάθε περίπτωση κανένα δικαίωμα χρήσεως βίας σε καμία από τις εγγυήτριες δυνάμεις³⁰².

Σε κάθε περίπτωση, όμως, το πραξικόπημα είχε προσφέρει στην Τουρκία το πρόσχημα που επιζητούσε για να επέμβει στρατιωτικά στην Κύπρο. Η τουρκική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία ήταν πεπεισμένη ότι η Ελλάδα δεν επρόκειτο να πολεμήσει για την Κύπρο σε περίπτωση τουρκικής εισβολής. Από τη συνάντηση του Έβρου τον Σεπτέμβριο του 1976 και έπειτα, το καθεστώς έδειχνε με κάθε τρόπο ότι ήθελε να αποφύγει πολεμική σύγκρουση με την Τουρκία³⁰³.

Έτσι, το πραξικόπημα στην Κύπρο πυροδότησε εξελίξεις στην Άγκυρα, η οποία εμφανίζεται αποφασισμένη να αναλάβει στρατιωτική δράση εις βάρος της Κύπρου αντιδρώντας άμεσα. Συγκεκριμένα, το βράδυ της 15^{ης} Ιουλίου 1974, συνήλθε εκτάκτως το Συμβούλιο Ασφαλείας της Τουρκίας, στο οποίο ο Πρωθυπουργός Μπουλέντ Ετσεβίτ αναφέρθηκε στην αναγκαιότητα άμεσης στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας, με την ιδιότητα της εγγυήτριας χώρας στην Κύπρο. Παράλληλα ο Ετσεβίτ ανακοίνωσε ότι θα επικοινωνούσε και με τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία ήταν επίσης εγγυήτρια δύναμη για την Κύπρο προκειμένου να υπάρξει διμερής

³⁰² Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 224.

³⁰³ Ibid., σελ. 221.

συνάντηση και συνεννόηση ανάμεσα στις δύο χώρες³⁰⁴. Ωστόσο, την επόμενη ημέρα, η Μεγάλη Βρετανία ζήτησε από την Ελλάδα να λάβει κι εκείνη μέρος σε τριμερή σύσκεψη των εγγυητριών δυνάμεων στο Λονδίνο, με την Ελλάδα όμως να αρνείται να λάβει μέρος σε αυτή³⁰⁵. Η σύσκεψη πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στην Τουρκία και τη Μεγάλη Βρετανία, με τη Μεγάλη Βρετανία να αρνείται να χορηγήσει άδεια χρήσης των βρετανικών βάσεων από τον τουρκικό στρατό³⁰⁶. Ωστόσο η Μεγάλη Βρετανία δεν έλαβε και κανένα πρακτικό μέτρο προκειμένου να εμποδίσει την τουρκική εισβολή³⁰⁷. Την ίδια ημέρα το NATO αποφασίζει ότι θα πρέπει να απομακρυνθούν οι Έλληνες αξιωματικοί από την Κύπρο, απόφαση με την οποία συμφώνησαν και ΗΠΑ. Δυστυχώς ούτε και αυτή η απόφαση αφύπνισε την ελληνική ηγεσία³⁰⁸.

Ωστόσο, την Παρασκευή 19 Ιουλίου σημειώνεται μια ασυνήθιστη κίνηση από την πλευρά της Τουρκίας. Ισχυρές δυνάμεις στρατού, άρματα μάχης, τεθωρακισμένα, πυροβολικό φορτώνονται σε αρματαγωγά, μεταγωγικά και άλλα πλοία και αναχωρούν για την Κύπρο. Ενώ συνέβαιναν αυτά στην Τουρκία και ταυτόχρονα όλα τα ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία μετέδιδαν την πληροφορία για αυτές τις ετοιμασίες των τουρκικών πλοίων και την επικείμενη εισβολή, στην Αθήνα παρά την έγκαιρη ενημέρωση των Επιτελείων επικρατούσε μεγάλη απραξία, αμηχανία και αναποφαστικότητα³⁰⁹. Ακόμα και όταν ο Αμερικανός

³⁰⁴ Παναγιώτης Νάστος, *Η Κυπριακή Τραγωδία και ο Σκοτεινός Ρόλος των «Μεγάλων Δυνάμεων»*, Εκδόσεις Μένανδρος, 2017, σελ. 163.

³⁰⁵ Ibid., σελ. 164.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 392.

³⁰⁸ Γεώργιος Σέργης, *Η Μάχη της Κύπρου Ιούλιος – Αύγουστος 1974, Η Ανατομία της Τραγωδίας*, Εκδόσεις Αφοί Βλάσση, 1999, σελ. 226.

³⁰⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 398.

Υφυπουργός Εξωτερικών, Τζόζεφ Σίσκο επισκέφτηκε μετά το Λονδίνο την Αθήνα και ανακοίνωσε στην ελληνική κυβέρνηση τις τουρκικές προτάσεις και τον κίνδυνο τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, ο Ιωαννίδης απάντησε ότι δεν φοβάται καμία εισβολή καθώς οι Τούρκοι μπλοφάρουν και πως αν οι Τούρκοι επιχειρήσουν απόβαση στην Κύπρο, η Ελλάδα θα κηρύξει τον πόλεμο και συγχρόνως θα δηλώσει την αποχώρησή της από το ΝΑΤΟ³¹⁰. Το βράδυ της ίδια μέρας η επιχείρηση της εισβολής είχε ξεκινήσει και ο Ιωαννίδης απευθυνόμενος στον Σίσκο φωνάζοντας του του είπε: «Μας εξαπατήσατε. Εμείς θα κηρύξουμε τον πόλεμο», αποχωρώντας από τη σύσκεψη³¹¹. Είναι μάλλον βέβαιο ότι οι ΗΠΑ γνώριζαν τα σχέδια Ιωαννίδη περί ανατροπής του Μακαρίου³¹². Απέφυγαν να καταδικάσουν την ανατροπή του Μακαρίου και δεν ζήτησαν την επαναφορά της συνταγματικής νομιμότητας στο νησί. Ταυτοχρόνως, αν και γνώριζαν την πρόθεση της Τουρκίας για εισβολή, δεν προσπάθησαν να την αποτρέψουν³¹³. Οι Αμερικανοί ωστόσο συνέχισαν τη σύσκεψη με τον στρατηγό τονίζοντας πως δεν πρέπει να κηρυχθεί πόλεμος εναντίον της Τουρκίας, αλλά να αναζητηθεί μια κάποια συμβιβαστική λύση.

Κι έτσι φτάνουμε στο πρωινό της 20^{ης} Ιουλίου 1974 όπου ο τουρκικός στρατός εισβάλλει στην Κύπρο. Ο κυπριακός ουρανός σκοτεινιάζει από τα στρατιωτικά αεροσκάφη της Τουρκίας και τους αλεξιπτωτιστές, οι οποίοι πέφτουν μαζικά. Παράλληλα, δυνάμεις πεζικού της Τουρκίας αποβιβάζονται στις παραλίες της Κερύνειας. Η απόβαση γίνεται στη θέση Πεντεμίλι, κοντά

³¹⁰ Νίκος Κρασιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 398.

³¹¹ Ibid.

³¹² Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 222.

³¹³ Ibid.

στην Κερύνεια³¹⁴. Συγκεκριμένα, οι Τούρκοι επιτέθηκαν στην Κύπρο με τρεις βασικούς πρώτους στόχους³¹⁵: Βομβαρδίζοντας πρώτα στρατιωτικούς κυρίως στόχους προσπάθησαν να κάψουν αποφασιστικά το ηθικό των στρατιωτικών μονάδων που υπήρχαν στο νησί και παράλληλα να προκαλέσουν σύγχυση και πανικό. Ρίχνοντας ή αποβιβάζοντας αλεξιπτωτιστές και καταδρομείς προσπάθησαν να ενισχύσουν εξαιρετικά τον μεγαλύτερο τουρκοκυπριακό θύλακο, την περιοχή δηλαδή από την τουρκοκυπριακή συνοικία της Λευκωσίας προς τα βόρεια, ώστε να μην μπορέσουν να τον καταλάβουν οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις και τέλος, αποβιβάζοντας πεζοναύτες και άλλες ενισχυμένες μονάδες πεζικού προσπάθησαν να δημιουργήσουν προγεφυρώματα στην κύρια περιοχή της εισβολής, δυτικά από την Κυρήνεια. Το σχέδιο ενέργειας των Τούρκων γνωστό και ως Αττίλας I προέβλεπε ουσιαστικά τις παρακάτω ενέργειες διαχωρισμένες σε δύο φάσεις: Φάση 1: Εκτέλεση από ναυτικές δυνάμεις σχεδίου παραπλάνησης του αντιπάλου αναφορικά με την ακτή απόβασης, προσβολή στόχων του αντιπάλου από πολεμική αεροπορία και πολεμικό ναυτικό, εκδήλωση της αποβατικής ενέργειας στο Πεντεμίλι και δημιουργία προγεφυρώματος, ρίψη αλεξιπτωτιστών για ενίσχυση του τουρκοκυπριακού θύλακα Λευκωσίας – Αγίου Ιλαρίωνα, μεταφορά ταξιαρχίας καταδρομών με ελικόπτερα στην περιοχή Κρηνή για ενίσχυση των τουρκοκυπριακών θέσεων και τέλος διεύρυνση του προγεφυρώματος και συνένωσή του με τουρκοκυπριακό θύλακα Λευκωσίας – Αγίου Ιλαρίωνα³¹⁶. Φάση 2: Διεύρυνση της κατοχής εδαφών στην Κύπρο ανάλογα με την εξέλιξη των επιχειρήσεων³¹⁷.

³¹⁴ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 223.

³¹⁵ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 56.

³¹⁶ Σάββας Βλάσσης, *Ο Απόρρητος Αττίλας*, Εκδόσεις Δούρειος Ίππος, 2004, σελ. 30.

³¹⁷ Ibid.

Οι κάτοικοι βρέθηκαν στο έλεος των εισβολέων. Άοπλοι πολίτες δολοφονήθηκαν, γυναίκες βιάστηκαν και αιχμάλωτοι στρατιώτες εκτελέστηκαν³¹⁸.

Η αντίδραση της ελληνικής πλευράς ήταν ανεξήγητα αργοπορημένη. Οι ελληνικές δυνάμεις που έπρεπε να αποκρούσουν τους εισβολείς βρίσκονταν, λόγω του πραξικοπήματος, σε άλλα σημεία του νησιού, κυνηγώντας τους μακαριακούς ή φυλάσσοντας κτίρια στη Λευκωσία³¹⁹. Επίσης, παρότι το ελληνικό πεντάγωνο γνώριζε τις κινήσεις των Τούρκων, θεωρούσε όπως ήδη προαναφέρθηκε ότι μπλοφάρουν. Σε ειδοποίηση της Λευκωσίας προς την Ελλάδα για εμφάνιση τουρκικών αποβατικών η ελληνική πλευρά απάντησε ότι επρόκειτο για άσκηση. Έτσι, η καθυστερημένη κινητοποίηση έδωσε πραγματικά τη δυνατότητα στους Τούρκους εισβολείς να παγιώσουν τις θέσεις τους και να δημιουργήσουν προγεφυρώματα έχοντας ως αντικειμενικό στόχο τη σύνδεση με τον τουρκοκυπριακό θύλακο της Λευκωσίας³²⁰.

Μπροστά σε όλες αυτές τις τουρκικές επιθετικές ενέργειες, οι δυνάμεις που έπρεπε να προστατεύσουν την Κύπρο έμειναν περίπου απαθείς. Η αντίσταση την οποία συνάντησαν οι Τούρκοι, και ήταν αντίσταση ηρωική προήλθε από πρωτοβουλία ορισμένων στρατιωτικών τμημάτων, τα οποία ενήργησαν χωρίς να έχουν λάβει σχετικές διαταγές. Διότι ενώ οι εισβολείς προσπαθούσαν να ισοπεδώσουν την Κύπρο, η ηγεσία των αμυντικών δυνάμεων της Κύπρου ρωτούσε τηλεφωνικά την Αθήνα τι έπρεπε να κάνει. Και είναι περίπου βέβαιο πως οι Τούρκοι παρακολουθούσαν όλους αυτούς τους διαλόγους και γνώριζαν την

³¹⁸ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 56.

³¹⁹ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 223.

³²⁰ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, σελ. 57.

κατάσταση απολίθωσης και νάρκης στην οποία βρισκόταν ο αντίπαλός τους³²¹. Ας δούμε στο σημείο αυτό πως εξελίχθηκαν τα γεγονότα.

Στην Αθήνα η κυβέρνηση αιφνιδιασμένη από την εξέλιξη των γεγονότων αρχίζει να παρουσιάζει εικόνα διάλυσης. Στις 20 Ιουλίου 1974 το πρωί, ύστερα από έκτακτο Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο ονομάστηκε πολεμικό συμβούλιο, εξεδόθη ανακοίνωση με την οποία γινόταν γνωστή η απόβαση των τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο «κατά παράβαση των Συνθηκών, των συμμαχικών υποχρεώσεων και των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου»³²². Παράλληλα η κυβέρνηση κήρυξε γενική επιστράτευση, η οποία ωστόσο όπως θα δούμε παρακάτω εξελίχθηκε σε φιάσκο, δείχνοντας την τραγική κατάσταση, στην οποία βρισκόταν ο στρατός. Και να σκεφτεί κανείς ότι την Ελλάδα κυβερνούσαν οι στρατιωτικοί και ο στρατός όπου αν μη τι άλλο θα έπρεπε να βρίσκεται σε υψηλό επιχειρησιακό επίπεδο³²³. Το απόγευμα έλαβε χώρα και διάγγελμα από τον Γκιζίκη, ο οποίος επίσης κατήγγειλε την εισβολή στην Κύπρο και ανακοίνωσε τη γενική επιστράτευση. Εκ των υστέρων, ο Ιωαννίδης άφησε να εννοηθεί, γιατί ουδέποτε δεν μίλησε ευθέως για τα συγκεκριμένα γεγονότα όπως θα δούμε και παρακάτω, πως είχε λάβει διαβεβαιώσεις ότι δεν επρόκειτο να γίνει τουρκική απόβαση στο νησί και ότι οι Τούρκοι θα περιορίζονταν σε ασκήσεις εκφοβισμού έξω από τις κυπριακές ακτές³²⁴.

Ταυτόχρονα, Κύπρος και Ελλάδα ζητούσαν και γινόταν δεκτή η έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο την ίδια ημέρα αργά το βράδυ εξέδωσε ομόφωνα τη γνωστή 353 απόφασή του, με την οποία ζητούσε την άμεση κατάπαυση του πυρός και

³²¹ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, σελ. 58.

³²² Νικόλαος Γ. Κουνινιώτης, *Επτά Μήνες για το Πραξικόπημα και την Εισβολή, Υπουργείο Εξωτερικών: Αγώνες και αγωνίες τις τραγικές εκείνες ημέρες*, Εκδόσεις Ποταμός, 2012, σελ. 152.

³²³ <https://www.sansimera.gr/articles/649> - Αφιερώματα Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.

³²⁴ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, σελ. 223.

την αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων από την Κύπρο³²⁵. Παρότι το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας εγκρίθηκε ομόφωνα η Άγκυρα αρνήθηκε να το εφαρμόσει. Ο Ετζεβίτ, βλέποντας ότι δεν είχε εκδηλωθεί καμία σοβαρή αντίδραση είτε από την Ελλάδα είτε από αλλού, επέμενε στα σχέδιά του³²⁶.

Λίγα λόγια για το πολεμικό συμβούλιο, το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 08.30 το πρωί, στο γραφείο του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων. Σε αυτό έλαβαν μέρος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, στρατηγός Γκιζίκης, οι αρχηγοί ενόπλων δυνάμεων και ο ταξίαρχος Ιωαννίδης. Ακόμη, ο πρωθυπουργός, Ανδρουτσόπουλος, ο Υπουργός αναπληρωτής Συντονισμού, ο Υπουργός Εξωτερικών, ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης και ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης. Η συζήτηση άρχισε με μια γενική ενημέρωση για την έναρξη της τουρκικής εισβολής. Μίλησε ο στρατηγός Μπονάνος, ο οποίος και τελικά εισηγήθηκε να διαταχθεί η γενική επιστράτευση. Σαν λόγους της επιστράτευσης ανέφερε πρώτα την ανάγκη να δουν οι Τούρκοι πως η ελληνική πλευρά μπορεί να φτάσει σε πόλεμο και δεύτερον να υπάρχει πολεμική ετοιμότητα, αν χρειαστεί. Συμφώνησαν όλοι³²⁷. Και έτσι αποφασίστηκε να ανακοινώσει η Κυβέρνηση αμέσως πως το υπουργικό συμβούλιο είχε συνέλθει εκτάκτως και είχε αποφασίσει ύστερα από εισήγηση του Πρωθυπουργού την κήρυξη γενικής επιστράτευσης. Ωστόσο θα ήταν αφέλεια να νομίσει κανείς πως η σύσκεψη έγινε για να λάβει αποφάσεις η τότε Κυβέρνηση σε συνεργασία με τη στρατιωτική ηγεσία. Ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί του ήταν απλοί ακροατές³²⁸. Επισημαίνεται ότι την ημέρα της εισβολής ο Υπουργός Τύπου Καρακώστας ενημερώνεται ότι δεν θα ασχολείται πια με τίποτα και την

³²⁵ Νικόλαος Γ. Κουνινιώτης, *Επτά Μήνες για το Πραξικόπημα και την Εισβολή, Υπουργείο Εξωτερικών: Αγώνες και αγωνίες τις τραγικές εκείνες ημέρες*, Εκδόσεις Ποταμός, 2012, σελ. 152.

³²⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 406.

³²⁷ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 75.

³²⁸ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 75.

εποπτεία του Τύπου και των κρατικών μέσων ενημέρωσης θα έχει από εδώ κι εμπρός μια επιτροπή υπουργών.

Ωστόσο, την επομένη στις 10 το πρωί της 21^{ης} Ιουλίου ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων Στρατηγός Μπονάνος σε ευρεία σύσκεψη με τους στρατηγούς ανακοινώνει την απόφαση του δικτάτορα Ιωαννίδη και του Στρατηγού Γκιζίκη για κήρυξη πολέμου στην Τουρκία³²⁹. Οι αντιδράσεις των αρχηγών ήταν οι ακόλουθες³³⁰: Ο αρχηγός της Αεροπορίας αντέδρασε λέγοντας πως η αεροπορία ήταν έτοιμη να κάνει το καθήκον της. Ωστόσο ο Αρχηγός Ναυτικού, Αραπάκης, αντέδρασε λέγοντας ότι μέχρι χθες ο αρχηγός αεροπορίας υποστήριζε άλλα πράγματα σε σχέση με τις ανάγκες της και την ενίσχυσή της. Παρόλα αυτά ο Αρχηγός της Αεροπορίας εμμένει στις θέσεις του ότι η Αεροπορία είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει τον πόλεμο με την Τουρκία. Ο Αρχηγός Ναυτικού από την πλευρά του και ερωτώμενος από τον στρατηγό για την κατάσταση του στόλου, αποκρίθηκε ότι το Πολεμικό Ναυτικό θα κάνει το καθήκον του αν χρειαστεί, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν σημαντικά κενά στην αμυντική κάλυψη του ελληνικού αρχιπελάγους. Ήταν φανερό πως οι απόψεις του Αρχηγού του Ναυτικού ήταν απόψεις όλων σχεδόν. Αλλά κανείς δεν μιλούσε αρχικά. Μόνο ο Αρχηγός του Στρατού, αντιστράτηγος Γαλατσάνος, είπε κατηγορηματικά ότι δεν ήταν έτοιμος για πόλεμο. Το πιο χαρακτηριστικό από όλα όσα ανέφερε ήταν το γεγονός πως 163 βαριά άρματα μάχης βρίσκονταν στο λεκανοπέδιο της Αττικής αντί να έχουν καταλάβει τις θέσεις τους στο πιθανό μέτωπο στην περιοχή του Έβρου. Υποστήριξε επίσης, πως η επιστράτευση που είχε διαταχθεί βρισκόταν «εν εξελίξει» και ότι χρειαζόνταν οπωσδήποτε τρεις ημέρες ακόμη για να είναι ετοιμοπόλεμη η χώρα. Την άποψη ότι η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να κηρύξει τον πόλεμο υποστήριξε και ο Α΄ υπαρχηγός Στρατού.

³²⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 407.

³³⁰ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 75.

Ο Μπονάνος παρόλα αυτά συνειδητοποίησε από τα λεγόμενα των συναδέλφων του ότι δεν ήταν εφικτή η κήρυξη του πολέμου αναφέροντας χαρακτηριστικά: «Δεν μπορούμε λοιπόν να κηρύξουμε τον πόλεμο»³³¹ και ανέλαβε να διαβιβάσει στον Γκιζίκη και τον Ιωαννίδη τις απόψεις τους³³². Μετά την αποχώρηση του Μπονάνου οι Αρχηγοί άρχισαν να αντιδρούν ακόμη εντονότερα και να συνειδητοποιούν την προχειρότητα με την οποία ο Ιωαννίδης, ένας κατώτερος σε βαθμό αξιωματικός από αυτούς, χειριζόταν τα πολιτικά και στρατιωτικά ζητήματα του τόπου και έλαβαν την απόφαση να προβούν στις κατάλληλες ενέργειες για την αποκατάσταση της κανονικότητας στη χώρα³³³. Οι αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων άρχισαν να διαμαρτύρονται μεταξύ τους για την όλη κατάσταση και να αναρωτιούνται μεταξύ τους για το ποιος αποφασίζει, αυτοί ή ο Ιωαννίδης με τους δικούς του επισημαίνοντας ότι αυτοί έχουν την ευθύνη και οι άλλοι αποφασίζουν με αποτέλεσμα να γίνουν τα εξιλαστήρια θύματα. Έτσι και άρχισε μια συζήτηση που κατέληξε στην απόφαση να αλλάξουν γραμμή οι τέσσερις επικεφαλής των Ενόπλων Δυνάμεων. Δεν θα άκουγαν πια τον Ιωαννίδη και τους συνεργάτες του, αλλά οι τέσσερις από κοινού θα αποφάσιζαν για το ο,τιδήποτε³³⁴. Είχε πραγματικά κάτι αλλάξει στο Πεντάγωνο και οι στρατηγοί είχαν αρχίσει να συνειδητοποιούν τις ευθύνες τους, καθώς έβλεπαν την εθνική καταστροφή, που άρχισε με το πραξικόπημα στην Κύπρο. Από αυτή τη στιγμή και μετά οι τρεις παράγοντες που συνιστούσαν την εξουσία στην Ελλάδα διαχωρίστηκαν απόλυτα μεταξύ τους³³⁵. Οι τρεις παράγοντες που αποτελούσαν την εξουσία ήταν: Οι στρατηγοί δηλαδή η τυπική ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων. Η χούντα των μικρών αξιωματικών

³³¹ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, σελ. 78-80.

³³² Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 407.

³³³ Ibid.

³³⁴ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 81-82.

³³⁵ Ibid., σελ. 80.

με διάφορες τάσεις και πολλές ακραίες ιδέες, που είχε συνηθίσει να επιβάλλει τις απόψεις της και είχε ουσιαστικά καταργήσει την ιεραρχία στο στρατό και τα άλλα όπλα. Και ο τρίτος και κυριότερος παράγοντας ήταν ο ταξίαρχος Ιωαννίδης, που ασκούσε και την εξουσία σαν απόλυτος κυρίαρχος βασιζόμενος στην εμπιστοσύνη των «μικρών» αξιωματικών και στην υπακοή των ανωτέρων του³³⁶.

Ωστόσο, το απόγευμα της ίδια μέρας οι Αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων είχαν κληθεί εκ νέου σε σύσκεψη από τον Στρατηγό Γκιζίκη και τον Ταξίαρχο Ιωαννίδη. Εκεί ο Ιωαννίδης πρότεινε την άμεση αποστολή στην Κύπρο στρατιωτικών ενισχύσεων με πλοία και αεροπλάνα. Οι Αρχηγοί αντέδρασαν αρνητικά. Παρά τη διαφωνία αποφασίστηκε να αποσταλεί στην Κύπρο με αεροπλάνα, η τριακοστή μοίρα καταδρομών που είχε την έδρα της στην Κρήτη. Μετά τη σύσκεψη αυτή ο Ιωαννίδης εξαφανίστηκε χωρίς να μπορεί κανείς να τον βρει.

Έτσι το βράδυ της 21^{ης} Ιουλίου τα αεροπλάνα ξεκίνησαν για τον προορισμό τους. Όταν έφτασαν στη Λευκωσία οι χειριστές των αντιαεροπορικών καθώς δεν είχαν καμία σχετική πληροφόρηση άρχισαν πυρά εναντίον τους με αποτέλεσμα να καταρριφθεί ένα αεροσκάφος. Το περιστατικό δείχνει την προχειρότητα και την έλλειψη προετοιμασίας με την οποία αντιμετωπιζόταν το ζήτημα από το Γενικό Επιτελείο³³⁷.

Η κατάσταση λοιπόν για τον ταξίαρχο Ιωαννίδη και τη χώρα έχει ως ακολούθως την κρίσιμη αυτή στιγμή: α) οι στρατηγοί δεν υπάκουσαν στη διαταγή του για πόλεμο, β) οι μικροί αξιωματικοί στους οποίους στήριζε τη δύναμή του έχουν χάσει την ψυχραιμία τους και την πίστη τους στις ικανότητες τους «αρχηγού» τους, γ) στην Κύπρο η κατάσταση είναι δραματική, δ) στην Αθήνα δεν υπάρχει ουσιαστικά κυβέρνηση αφού αυτοί

³³⁶ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, σελ. 80-81.

³³⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 408.

που βρίσκονταν στις υπουργικές θέσεις περίμεναν τις αποφάσεις του Ιωαννίδη για να τις ανακοινώσουν σαν δικές τους, ε) στις Ένοπλες Δυνάμεις επικρατούσε φοβερός αναβρασμός και μεγάλη καχυποψία απέναντι στους αξιωματικούς και τέλος, υπήρχε μεγάλη πιθανότητα σύγκρουσης με τους Αμερικανούς. Ουσιαστικά στην Ελλάδα δεν υπήρχε εξουσία και η δικτατορία έδειχνε σημάδια κατάρρευσης³³⁸.

Η Αμερική στο μεταξύ παρακολουθούσε με ανησυχία τις εξελίξεις. Ο Κίσινγκερ ανέλαβε προσωπικό ενεργό ρόλο στη διένεξη επιδιώκοντας την αποσόβηση ενός ελληνοτουρκικού πολέμου και ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος³³⁹. Ωστόσο ο Υφυπουργός Εξωτερικών Τζόζεφ Σίσκο, παρά τις έντονες προσπάθειές του δεν μπορούσε να πάρει από πουθενά καμία υπεύθυνη απάντηση³⁴⁰. Δεν υπήρχε καμία συνεννόηση με κανέναν, κανένα αποτέλεσμα και ο Κίσινγκερ περίμενε απάντηση από την άλλη πλευρά. Στην Ελλάδα δεν υπήρχε κανένας υπεύθυνος. Η προσπάθειά του Σίσκο να μιλήσει στο τηλέφωνο με τον Μπονάνο, τον Ανδρουτσόπουλο, τον Κυπραίο και τον Ιωαννίδη ήταν άκαρπη, ή δεν σήκωναν το τηλέφωνο ή δεν εμφανίζονταν για να μιλήσουν με τον Αμερικανό υφυπουργό να εξοργίζεται ακόμη περισσότερο³⁴¹. Στην απόγνωσή του ο Σίσκο κάλεσε τον Αρχηγό Ναυτικού Αραπάκη, όπου ήταν και ο μοναδικός με τον οποίο κατάφερε να μιλήσει. Ο Σίσκο είπε στον Αραπάκη να τον βοηθήσει να πετύχουν κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο. ο Αρχηγός απάντησε ότι θα προσπαθήσει και άρχισε τις σχετικές ενέργειες³⁴². Αρχικά κατάφερε να βρει, να επικοινωνήσει και να ενημερώσει σχετικά τον Πρωθυπουργό, ο οποίος του είπε ας ξημερώσει πρώτα και βλέπουμε τι κάνουμε. Στη συνέχεια επικοινωνήσε με τον

³³⁸ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 83-84.

³³⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 408.

³⁴⁰ Ibid., σελ. 409.

³⁴¹ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 88-98.

³⁴² Ibid.

Υπουργό Εξωτερικών και τον Στρατηγό Μπονάνο, οι οποίοι του είπαν να κάνει ό,τι νομίζει. Ωστόσο ο Αρχηγός του Ναυτικού δεν μπόρεσε να επικοινωνήσει με τον Ιωαννίδη. Καθώς φαίνεται ο Αρχηγός Ναυτικού, αντιναύαρχος Αραπάκης είχε πάρει την κατάσταση στα χέρια του. Επικοινωνήσε με τον Σίσκο και ταυτόχρονα με τον ίδιο τον Κίσινγκερ, αναφέροντας σε σχετική ερώτηση ότι ήταν όλοι ενήμεροι και ο ίδιος ήταν εξουσιοδοτημένος να χειριστεί το όλο θέμα. Σημειώνεται ότι στην έκθεσή του προς την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας που συνέταξε αργότερα ο Αραπάκης τονίζει ότι αναγκάστηκε να απαντήσει καταφατικά σε αυτές τις ερωτήσεις των Αμερικάνων (περί εξουσιοδοτήσεώς του να μιλάει για την κυβέρνηση και τον Ιωαννίδη) καθώς δεν υπήρχε άλλη λύση από την ανακωχή³⁴³. Έτσι, ο αντιναύαρχος Αραπάκης, ο Σίσκο και ο Κίσινγκερ συμφώνησαν για την ανακωχή με σχετική ανακοίνωση από την αμερικανική κυβέρνηση και προηγούμενη φυσικά συνεννόηση με την τουρκική πλευρά. Συγκεκριμένα στις 4 το πρωί στις 22 Ιουλίου 1974 έγινε η συμφωνία για την κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο. Η είδηση για τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός δόθηκε πρώτα από το State Department με την εξής ανακοίνωση³⁴⁴:

«Η Κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών αναγγέλλει ότι οι Κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας συμφώνησαν να τηρήσουν την κατάπαυση του πυρός, όπως αυτή προβλέπεται στην Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας της 20^{ης} Ιουλίου 1974, από την ώρα 14 Greenwich, της Δευτέρας 22ας Ιουλίου. Η παρούσα αναγγελία θα επιβεβαιωθεί από τις Κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας, την ώρα 09.00 για την Αθήνα και 10.00 για την Άγκυρα».

³⁴³ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 409-413.

³⁴⁴ *Ibid.*, p. 413-414.

Επακολούθησαν οι ανάλογες ανακοινώσεις από την ελληνική και τουρκική κυβέρνηση.

Ωστόσο, το μεσημέρι της 22ας Ιουλίου 1974 η Κυρήνεια έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Η Άγκυρα, όπως ήδη αναφέρθηκε επιβράδυνε σκόπιμα την κατάπαυση του πυρός ακριβώς για αυτό τον σκοπό. Στο μεταξύ τα απόρρητα σήματα ανέφεραν πως οι Τούρκοι συνέχιζαν τις εχθροπραξίες και μετά την ανακωχή. Έτσι με αντικείμενο την κατάσταση στην Κύπρο όπως διαμορφωνόταν μετά την κατάπαυση του πυρός έγινε ειδική σύσκεψη ξανά στο γραφείο του Προέδρου της Δημοκρατίας. Παρόντες ήταν ο στρατηγός Γκιζίκης και οι τέσσερις αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων, ο Ιωαννίδης, ο Πρωθυπουργός και ο Υπουργός Εξωτερικών. Εκεί ο Ιωαννίδης είπε στον Υπουργό Εξωτερικών να επικοινωνήσει με τον Σίσκο και να του ζητήσει να τηρηθεί από τους Τούρκους η συμφωνία της ανακωχής. Ο Σίσκο καθυσέχασε την ελληνική πλευρά λέγοντας πως οι Τούρκοι δεν επρόκειτο να προχωρήσουν άλλο³⁴⁵.

Ωστόσο το πρωί της Τρίτης 23^{ης} Ιουλίου 1974 ο αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων Στρατηγός Μπονάνος πηγαίνει στο γραφείο του Προέδρου της Δημοκρατίας για να του ανακοινώσει την απόφαση των αρχηγών για πολιτικοποίηση. Του πρότεινε να καλέσουν και τους άλλους αρχηγούς Στρατού, Αεροπορίας και Ναυτικού ώστε να εκφράσουν και αυτοί την άποψή τους. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αφού τους άκουσε όλους θέλησε να υποβάλλει την παραίτησή του. Οι άλλοι δεν συμφώνησαν με αυτή την απόφαση του Προέδρου και τελικά ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας πρότεινε να καλέσουν τον Ιωαννίδη και να τον ενημερώσουν. Έτσι και έγινε. Ο Ιωαννίδης βρέθηκε στο Προεδρικό Μέγαρο και οι αρχηγοί τον ενημέρωναν για την αλλαγή της πολιτικής κατάστασης που επιθυμούσαν. Ο Ιωαννίδης φυσικά διαφώνησε και αποσύρθηκε από τη συνεδρίαση ζητώντας μάλιστα διήμερη άδεια από τα καθήκοντά του. Οι αρχηγοί ωστόσο του ζήτησαν να

³⁴⁵ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, σελ. 88-98.

μην αντιδράσει και να υποσχεθεί ότι δεν θα έβαζε τους ανθρώπους του να κινηθούν ενάντια σε αυτή την απόφαση. Ο Ιωαννίδης έδωσε το λόγο του και έφυγε για το γραφείο του Πρωθυπουργού προκειμένου να ενημερώσει τον Ανδρουσόπουλο ότι η κυβέρνησή του τελεί υπό παραίτηση. Η δικτατορία είχε τερματιστεί και στις 4 το πρωί της 24^{ης} Ιουλίου 1974 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ορκιζόταν Πρωθυπουργός της χώρας.³⁴⁶

7.2. Η «ευκαιρία» για την Ελλάδα και η απόφαση του πραξικοπήματος

Σύμφωνα με την ιστορική αναδρομή και τα γεγονότα όπως περιεγράφηκαν στην προηγούμενη ενότητα, το περιστατικό ξεκινά με μία πολύ σημαντική απόφαση από την πλευρά της Ελλάδας και συγκεκριμένα από τον νέο της δικτάτορα Ιωαννίδη, αναφορικά με την εκτέλεση σχεδίου πραξικοπήματος στην Κύπρο και την ανατροπή του Μακαρίου με απώτερο στόχο την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Επισημαίνεται ότι στο σημείο αυτό η κρίση δεν έχει ακόμα ξεκινήσει και η απόφαση αυτή λαμβάνεται καθώς η ελληνική πλευρά έχει αντιληφθεί όπως όλα δείχνουν μία ευκαιρία τη δεδομένη χρονική στιγμή σε σχέση με τον αντίπαλό της αλλά και τη δική της θέση τόσο έναντι του αντιπάλου όσο και ευρύτερα εντός της δομής του διεθνούς συστήματος. Συνεπώς, αρχικά και πριν την έναρξη της κρίσης το περιστατικό αφορά περίπτωση ύπαρξης ευκαιρίας. Το ζητούμενο στην προκειμένη περίπτωση, το οποίο πρέπει να εξεταστεί και να αναλυθεί είναι αν υπάρχουν όλα τα χαρακτηριστικά εκείνα και τα στοιχεία, τα οποία πραγματικά αναδεικνύουν την ύπαρξη μιας καθαρής ευκαιρίας αυτή τη δεδομένη χρονική στιγμή για την Ελλάδα.

³⁴⁶ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, σελ. 119-120.

Κάθε καθαρή ευκαιρία υπενθυμίζεται, πως φέρει τα εξής βασικά χαρακτηριστικά³⁴⁷: (α) αποδείξεις ότι το κράτος διαθέτει καλύτερες σχετικές δυνατότητες από τον αντίπαλό, (β) αποδείξεις και στοιχεία ότι οι άλλες πλευρές στερούνται της αποφασιστικότητας να αντισταθούν στις κινήσεις αυτές και (γ) στοιχεία ότι η παραπάνω ευνοϊκή ισορροπία ισχύος, τα υπό στοιχεία (α) και (β) δηλαδή ότι υπάρχουν τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή χωρίς να είναι βέβαιο ότι θα υπάρχουν για πάντα, κάνοντας πολύ σημαντικό να δράσει το κράτος όσο το δυνατό γρηγορότερα και άμεσα.

Συνεπώς, έχουμε δύο σημαντικές αποφάσεις. Την απώτερη απόφαση-στόχο για την ένωση της Ελλάδας με την Κύπρο και την εκδήλωση πραξικοπήματος στην Κύπρο με στόχο την ανατροπή του Μακαρίου, η οποία λαμβάνεται ως βασικό βήμα για την υλοποίηση της πρώτης απόφασης.

Όσον αφορά στην απόφαση του Πραξικοπήματος, ο «αντίπαλος» ουσιαστικά είναι ο Μακάριος και η κυβέρνησή του. Επισημαίνεται ότι ο Μακάριος για μακρύ χρονικό διάστημα βρισκόταν στο στόχαστρο της ελληνικής χούντας, ήδη από το 1967 και αυτό το αποδεικνύουν περίτρανα τα γεγονότα, οι συνεχείς συνομισίες εναντίον του, οι επανειλημμένες απόπειρες δολοφονίας και οι εγκληματικές ενέργειες. Το ίδιο εχθρικό πλαίσιο συμπεριφοράς απέναντι στον Μακάριο ακολούθησε και ο Ιωαννίδης³⁴⁸. Μάλιστα ο Ιωαννίδης με ειδική εισήγησή του υποστήριζε ότι ο Μακάριος ήταν εθνικά απαράδεκτος και επικίνδυνος³⁴⁹.

Το Πραξικόπημα αποφασίστηκε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Φαίδωνα Γκιζίκη, τον Πρωθυπουργό, Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, τον Αρχηγό της χούντας, Δημήτριο Ιωαννίδη και τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων, Γρηγόριο Μπονάνο. Ωστόσο, ο ουσιαστικός αρχηγός του Πραξικοπήματος ήταν ο Δημήτριος Ιωαννίδης, ο οποίος το δήλωσε μάλιστα

³⁴⁷ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp. 22-28.

³⁴⁸ Βουλή των Ελλήνων, Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, *Φάκελος Κύπρου*, Τόμος Α΄ Τα Πορίσματα, Αθήνα - Λευκωσία, 2018, σελ. 66.

³⁴⁹ *Ibid.*, σελ. 67.

ωμά και κατηγορηματικά ενώπιων της Εξεταστικής Επιτροπής της Βουλής για την υπόθεση αποδεχόμενος εξ ολοκλήρου και αναλαμβάνοντας την ευθύνη, αποκαλώντας το μάλιστα ως «στρατιωτική ενέργεια»³⁵⁰. Αντίθετα, οι Γκιζίκης και Ανδρουτσόπουλος στις καταθέσεις του αναφέρουν πως διατύπωσαν επιφυλάξεις στον Ιωαννίδη και εξέφρασαν φόβους ότι η ενέργεια αυτή θα πυροδοτούσε ταραχή στην Κύπρο και παράλληλα θα προκαλούσε στρατιωτική παρέμβαση της Τουρκίας³⁵¹. Ωστόσο, οι επιφυλάξεις τους κάμφθηκαν ύστερα από τη διαβεβαίωση του Ιωαννίδη ότι ο ίδιος είχε «..συνεχείς και έντονες υποσχέσεις και εγγυήσεις από όλους τους ενδιαφερόμενους και δη από τις ΗΠΑ ότι η Τουρκία δεν πρόκειται να επέμβει...»³⁵². Επιφυλάξεις και ενδοιασμοί διατυπώνονταν συνέχεια και από άλλα στελέχη της στρατιωτικής ηγεσίας, οι οποίοι τόνιζαν τόσο τον κίνδυνο των εσωτερικών ταραχών όσο και το γεγονός ότι οι στρατιωτικές μονάδες ήταν διαλυμένες, η προετοιμασία απολύτως ελλιπής και κυρίως ότι υπήρχε πολύ μεγάλος κίνδυνος στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας³⁵³. Ο Ιωαννίδης όμως απέρριπτε κατηγορηματικά τα αιτήματα και τους ενδοιασμούς και διαμήνυε πως είναι διαταγή του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων και της Κυβέρνησης να προχωρήσουν στην εκτέλεση της απόφασης για την ανατροπή του Μακαρίου³⁵⁴. Επισημαίνεται, ότι η σχετική διαβούλευση των τεσσάρων και η οριστική απόφαση του Πραξικοπήματος είχε ήδη ληφθεί δύο με τρεις μήνες πριν από τις 15 Ιουλίου 1974³⁵⁵.

³⁵⁰ Κατάθεση Ιωαννίδη, 7.5.1987, σελ. 37 και 153, στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων για την Κύπρο.

³⁵¹ Βουλή των Ελλήνων, Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, *Φάκελος Κύπρου*, Τόμος Α΄ Τα Πορίσματα, Αθήνα – Λευκωσία, 2018, σελ. 67-68.

³⁵² Κατάθεση Γκιζίκης, 24.8.1987, σελ. 15.

³⁵³ Καταθέσεις Ταγματάρχη Κοντώση και Ταξίαρχο Γεωργίτη στην Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων για την Κύπρο.

³⁵⁴ Βουλή των Ελλήνων, Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, *Φάκελος Κύπρου*, Τόμος Α΄ Τα Πορίσματα, Αθήνα – Λευκωσία, 2018, σελ. 71

³⁵⁵ *Ibid.*, σελ. 68.

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε στην αναδρομή των γεγονότων στην προηγούμενη ενότητα, οι πραξικοπηματίες για να διευκολυνθούν στις κινήσεις τους και για να κάμψουν τυχόν αντίσταση των μακαριακών κάλεσαν τον Αρχηγό της Εθνοφρουράς, Στρατηγό Ντενίση, ο οποίος ήταν κάθετα αντίθετος με την ανατροπή του Μακαρίου, σε σύσκεψη στην Αθήνα με σκοπό να εκτιμήσουν την κατάσταση στις σχέσεις Ελλάδας Κύπρου. Παράλληλα, σύμφωνα με τον σχεδιασμό τους είχαν αποφασίσει το πραξικόπημα να πραγματοποιηθεί το πρωί, όπου γνώριζαν ότι ο Μακάριος θα βρισκόταν στο Προεδρικό Μέγαρο για να μπορέσουν έτσι να τον συλλάβουν ή να τον σκοτώσουν αλλά καθώς και γιατί τις νυχτερινές ώρες τα στρατόπεδα της Εθνοφρουράς παρακολουθούνταν στενά και έτσι θα ήταν αδύνατη η οποιαδήποτε μετακίνηση μονάδων, στρατιωτικών, κλπ.

Ως προς την απόφαση του Πραξικοπήματος και την εκτέλεση αυτού μπορεί να θεωρηθεί ότι οι Πραξικοπηματίες, το σχεδίασαν και το υλοποίησαν σωστά ως έναν βαθμό κρίνοντας και από το αποτέλεσμα, πέτυχαν τον σκοπό τους, ανέτρεψαν τον Μακάριο και επικράτησαν στην Κύπρο. Το σημείο ενδεχομένως το οποίο δεν είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα ήταν ότι δεν κατάφεραν να σκοτώσουν τον Μακάριο, ο οποίος τελικά όπως είδαμε διέφυγε στο εξωτερικό.

Αυτό το οποίο όμως σίγουρα δεν μέτρησαν σωστά και κυρίως ο Ιωαννίδης ήταν οι συνέπειες αυτού του πραξικοπήματος, το οποίο δεν εξυπηρέτησε σε καμία περίπτωση τον απώτερο στόχο της ένωσης της Ελλάδας με την Κύπρο, γεγονός το οποίο οδηγεί στο συμπέρασμα πως προφανώς δεν υπήρχε τέτοια ευκαιρία εντός του πλαισίου του διεθνούς συστήματος και των συσχετισμών ισχύος με τη γειτονική Τουρκία, η οποία είχε απολύτως άλλα σχέδια σχετικά με τα γεγονότα αυτά. Ποια ήταν τα στοιχεία εκείνα, τα οποία αποδείκνυαν ότι Ελλάδα και Κύπρος υπό το καθεστώς των πραξικοπηματιών διέθεταν καλύτερες σχετικές δυνατότητες

από την Τουρκία; Ποια ήταν τα στοιχεία εκείνα και οι αποδείξεις ότι η Τουρκία δεν θα αντιδρούσε αποφασιστικά στις κινήσεις αυτές και τέλος ποια στοιχεία αποδεικνύουν ότι υπήρχε πραγματικά ευνοϊκή ισορροπία ισχύος ακριβώς εκείνη τη δεδομένη χρονική στιγμή; Από το πως περιγράφονται τα γεγονότα αλλά και από τα αντικειμενικά στοιχεία της όλης κατάστασης κανένα από τα τρία αυτά ερωτήματα δεν απαντώνται ευνοϊκά για την Ελλάδα ως προς την υποτιθέμενη ευκαιρία για ένωση με την Κύπρο. Όλο αυτό καθώς φαίνεται ήταν μια προσωπική φιλοδοξία του δικτάτορα Ιωαννίδη, ο οποίος χωρίς αντικειμενικά στοιχεία ότι Ελλάδα και Κύπρος διέθεταν καλύτερες σχετικές δυνατότητες από την Τουρκία εκείνη τη στιγμή, αλλά κυρίως με απολύτως λάθος εκτίμηση σε σχέση με τον αντίπαλο, ότι ο τελευταίος σε καμία περίπτωση δεν θα αντιδρούσε σχετικά, οδήγησε Ελλάδα και Κύπρο σε απολύτως δυσμενή θέση με καταστροφικές εν τέλει συνέπειες, όπως θα δούμε και παρακάτω για το νησί της Κύπρου. Ο Ιωαννίδης παρέσυρε στην απόφαση του Πραξικοπήματος και τους στρατιωτικούς που αρχικά αποτελούσαν μια ομάδα μαζί, οι οποίοι ενώ εξέφρασαν σε πρώτη φάση τις επιφυλάξεις τους τελικά προχώρησαν στο Πραξικόπημα μαζί με τον Ιωαννίδη.

Ως εκ τούτου το περιστατικό της εισβολής στην Κύπρο πρόκειται για μια «ευκαιρία», η οποία όμως δεν ήταν μια καθαρή και αντικειμενική ευκαιρία αναδυόμενη από τη δομή του συστήματος. Τα καταστροφικά αποτελέσματά της δικαιολογούνται απολύτως καθώς η Ελλάδα βγήκε εκτός ορίων συμπεριφοράς σε σχέση με το διεθνές σύστημα και τη δομή και για αυτό άλλωστε «τιμωρήθηκε». Στη συγκεκριμένη περίπτωση, δηλαδή, υπάρχει απόκλιση σε σχέση με την ανεξάρτητη μεταβλητή και η εξήγηση στη συμπεριφορά προκύπτει από την επίδραση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών τόσο σε επίπεδο ατόμου αναφορικά με σημαντικούς γνωσιακούς περιορισμούς όσο και σε επίπεδο ομάδας.

7.3. Φάση πρώτη (ακριβώς πριν από την κρίση): Αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο θεωρητικό μέρος, κατά την περίοδο, η οποία αφορά στην πρώτη φάση της κρίσης, δεν υπάρχει ακόμα κρίση, αλλά υπάρχει ένα γεγονός ή μια σειρά από γεγονότα, τα οποία ενεργοποιούν την αντίληψη των δρώντων, αναφορικά με την ευδιάκριτη αύξηση της απειλής³⁵⁶. Η αύξηση στην απειλή αποτελεί ένα από τα τρία, το πιο βασικό ουσιαστικά χαρακτηριστικό δημιουργίας μιας κρίσης.

Τα γεγονότα και συγκεκριμένα η σειρά των γεγονότων, η οποία στην προκειμένη περίπτωση δημιουργεί αύξηση της απειλής είναι προφανώς το Πραξικόπημα των Ελλήνων στρατιωτικών στην Κύπρο και εν συνεχεία η αντίδραση της Τουρκίας σε αυτό, με την απόφασή της να εισβάλλει στο νησί. Αυτές οι δύο ενέργειες-αποφάσεις είναι που μεταβάλλουν και επιφέρουν την κρίσιμη αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες, Ελλάδα και Τουρκία.

Η απόφαση του Πραξικοπήματος ελήφθη ουσιαστικά από τον Ταξίαρχο Ιωαννίδη με τη συνδρομή μιας μικρής ομάδας στρατιωτικών αποτελούμενη από τους Φαίδωνα Γκιζίκη, Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, Πρωθυπουργό και τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων, Γρηγόριο Μπονάνο. Συνεπώς, οι αποφάσεις στη φάση αυτή ελήφθησαν κυρίως από ένα μεμονωμένο άτομο, τον Δημήτριο Ιωαννίδη και μια μικρή ομάδα αποτελούμενη από τον ίδιο και τους άλλους τρεις στρατιωτικούς.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται συνοπτικά οι αποφάσεις και ενέργειες, στην προ κρίση περίοδο, οι οποίες συνέβαλαν στην αλλαγή των σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες και οδήγησαν στην αύξηση της

³⁵⁶ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, pp.. 23-25.

απειλής, ως το πρώτο χαρακτηριστικό γένεσης μιας κρίσης, σε συνδυασμό με το ποιοι συμμετείχαν στη λήψη αυτών των αποφάσεων.

Λήπτης απόφασης	Απόφαση – Ενέργεια
Ελλάδα – Ιωαννίδης (παρεμβαλλόμενη μεταβλητή)	Επιθυμία ένωσης Κύπρου με Ελλάδα (υποτιθέμενη ευκαιρία)
Ελλάδα – Ιωαννίδης με την ομάδα του (παρεμβαλλόμενη μεταβλητή)	Πραξικόπημα στην Κύπρο – Ανατροπή Μακαρίου
Τουρκία	Εισβολή στην Κύπρο

Εδώ φαίνεται χαρακτηριστικά η επίδραση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών και συγκεκριμένα των περιορισμών κατά τη λήψη των αποφάσεων, οι οποίοι απορρέουν από τις πεποιθήσεις, τις εικόνες και την αντίληψη των ατόμων αλλά και από αντίστοιχους γνωστικούς περιορισμούς από τους οποίους πάσχουν οι ομάδες. Επισημαίνεται, ότι δεν παρεμβάλλεται σχεδόν καθόλου, στην περίπτωση αυτή που εξετάζεται, ο ρόλος των γραφειοκρατικών πολιτικών, καθώς λόγω της ύπαρξης του δικτατορικού καθεστώτος προφανώς η γραφειοκρατία δεν εμπλέκεται στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, οι οποίες λαμβάνονται αμιγώς από την ηγεσία των στρατιωτικών.

Οι γνωστικοί περιορισμοί στο επίπεδο του ατόμου είναι εμφανείς. Ό ίδιος ο δικτάτορας δεν αναλογίσθηκε ποτέ τις συνέπειες του πραξικοπήματος που σχεδίαζε. Το πραξικόπημα στην Κύπρο πυροδότησε εξελίξεις στην Τουρκία, η οποία ανέλαβε στρατιωτική δράση εις βάρος της Κύπρου με τον ισχυρισμό μάλιστα ότι όλο αυτό δεν αποτελούσε εισβολή αλλά ειρηνική παρέμβαση με σκοπό την επαναφορά της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο. Ο Ιωαννίδης επιθυμώντας διακαώς να πετύχει τον στόχο του, αυτόν της ένωσης της Ελλάδας με την Κύπρο, ως μια λανθασμένη αντίληψη ευκαιρίας, όπως ήδη εξηγήθηκε στην προηγούμενη ενότητα, δεν υπολόγισε καθόλου σωστά άλλους παράγοντες. Στην πραγματοποίηση του

μοναδικού του στόχου ο Μακάριος αποτελούσε εμπόδιο και για αυτό ο Ιωαννίδης θέλησε να τον βγάλει από τη μέση πιστεύοντας απολύτως λανθασμένα ότι αυτή η ενέργεια δεν θα είχε καμία επίπτωση και δεν θα προκαλούσε καμία αντίδραση από την πλευρά της Τουρκίας. Αυτό ήταν μια εντελώς λάθος εκτίμηση σε σχέση με τον αντίπαλο, τις αντιδράσεις και τα κίνητρά του. Η Τουρκία όπως διαχρονικά άλλωστε είναι γνωστό, προκειμένου να ικανοποιεί τις επεκτατικές της βλέψεις δεν αφήνει καμία ευκαιρία να πάει χαμένη, αλλά αντιθέτως εκμεταλλεύεται κάθε ευκαιρία που προκύπτει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Αυτό δεν υπολογίστηκε από την ελληνική πλευρά, η οποία δεν είχε καν ως πιθανό σενάριο μια τέτοια αντίδραση από την τουρκική πλευρά και για αυτό δεν είχε και καμία προετοιμασία σχετικά όταν αυτό συνέβη και φάνηκε ότι πιάστηκε στον ύπνο.

Εκτός από τους λάθος υπολογισμούς και την παρανόηση σε σχέση με το συμφέρον της χώρας και τις αντιδράσεις του αντιπάλου μπορεί να θεωρηθεί εντελώς ουτοπική και αλαζονική η πεποίθηση του δικτάτορα Ιωαννίδη ότι μπορούσε τη δεδομένη στιγμή να υπάρξει λύση για το κυπριακό και ότι η μη λύση του θέματος οφειλόταν σε αδυναμία και ανικανότητα προηγούμενων και άλλων προσώπων, όπως του Παπαδόπουλου, του Μακάριου, κλπ. Ο Ιωαννίδης όμως πίστευε ότι μπορούσε ο ίδιος να λύσει το κυπριακό και εδώ βλέπουμε πως η παρεμβαλλόμενη μεταβλητή σε σχέση με το άτομο τις πεποιθήσεις και τις αντιλήψεις του δύναται να επηρεάζει τη διαδικασία λήψης απόφασης. Ο Ιωαννίδης αποφάσισε και ενήργησε με βάση την ατομική του επιλογή και προτίμηση, χωρίς αντικειμενική διαδικασία αξιολόγησης και εκτίμησης της όλης κατάστασης, στη βάση της πεποίθησής του ότι εκείνος είχε τις ικανότητες και μπορούσε να κάνει πράξη όσα δεν μπορούσαν όλοι οι υπόλοιποι. Ο Ιωαννίδης φαίνεται να έχει έναν ιδιαίτερο τύπο προσωπικότητας, ο οποίος θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πρόκειται είτε για

τον απολυταρχικό τύπο προσωπικότητας³⁵⁷ είτε εν μέρει στον επεκτατικό τύπο προσωπικότητας³⁵⁸.

Ωστόσο, κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων εμπλέκεται όπως είδαμε και μια μικρή ομάδα στρατιωτικών, την οποία καθώς φαίνεται επηρεάζει απολύτως ο Ιωαννίδης. Τα τρία μέλη της ενώ αρχικά διατύπωσαν τις επιφυλάξεις τους, αναφορικά με τις αποφάσεις του Ιωαννίδη, την μη ετοιμότητα της χώρας αλλά και την αντίδραση της Τουρκίας, την οποία θεωρούσαν αναμενόμενη, παρόλα αυτά δεν κράτησαν καμία αντίσταση και ακολούθησαν τη χρονική αυτή στιγμή όλα όσα υπαγόρευε ο Ιωαννίδης³⁵⁹.

Συνοψίζοντας λοιπόν, την κρίση στην προκειμένη περίπτωση πυροδοτεί η λήψη μιας απόφασης από την ελληνική πλευρά για το πραξικόπημα και την ανατροπή του Μακαρίου προκειμένου να πετύχει τον στόχο της ένωσης της Ελλάδας με την Κύπρο. Μια απόφαση, η οποία πάρθηκε κάτω από λανθασμένους υπολογισμούς και παρανοήσεις στη βάση της ατομικής επιλογής του ταξίαρχου Ιωαννίδη και με εμφανή την επιρροή του σε μια μικρή ομάδα ατόμων που συνέβαλαν στη διαδικασία λήψης αυτής.

Η Τουρκία από την πλευρά της αμέσως αντιλαμβάνεται την αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων με Κύπρο και Ελλάδα, εκμεταλλεύεται το γεγονός και βρίσκει την ευκαιρία και εισβάλλει στην Κύπρο υποστηρίζοντας από την πλευρά της ότι δεν πρόκειται για εισβολή αλλά για ειρηνική επέμβαση με σκοπό την επαναφορά της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο, που είχε καταλυθεί από το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στις 15 Ιουλίου

³⁵⁷ T.W. Adorno, *The Authoritarian Personality*, Harper and Row, 1950 in Greg Cashman, *What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict*, Second Edition, Rowman & Littlefield, 2014. P.55.

³⁵⁸ Margaret Hermann, *Assessing the Foreign Policy Role Orientations of Sub-Saharan African Leaders, in Role Theory and Foreign Policy Analysis*, ed S.G. Walker, Durham, NC, Duke University Press, 1987, 161-198.

³⁵⁹ Irving Janis, *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition, 1983.

1974. Και αυτή αποτελεί την καθοριστική ενέργεια από την πλευρά της Τουρκίας η οποία σηματοδοτεί και πυροδοτεί την περίοδο της κρίσης που ακολούθησε.

7.4. Η περίοδος της κρίσης: Δεύτερη Φάση

Η δεύτερη αυτή φάση, η οποία αφορά στην περίοδο στην καρδιά της κρίσης διήρκησε μόλις τρεις μέρες, δηλαδή από τις 20 Ιουλίου 1974 έως και τις 22 Ιουλίου 1974. Το γεγονός αυτό αποτελεί φανερή ένδειξη για την ύπαρξη της κρίσης καθώς κάθε περιστατικό, το οποίο συνιστά κρίση δεν μπορεί να διαρκεί μεγάλο χρονικό διάστημα³⁶⁰.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε ο Μακάριος έχει ανατραπεί με το πραξικόπημα στην Κύπρο και η Τουρκία αντιδρά σε αυτό με εισβολή στο νησί, μια αντίδραση καθόλου αναμενόμενη για την ελληνική πλευρά. Παρά τις παραινέσεις των Βρετανών ο Τούρκος Πρωθυπουργός βλέπει ως μόνη λύση την εισβολή, αιτιολογώντας ότι πρόκειται για ειρηνική παρέμβαση προκειμένου να αποκατασταθεί η συνταγματική τάξη στην Κύπρο. Κι έτσι η Τουρκία το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου 1974 και λίγες μόνο ημέρες μετά την ανατροπή του Μακαρίου επιτίθεται στην Κύπρο. Από την άλλη πλευρά η αντίδραση της Ελλάδας είναι ανεξήγητα αργοπορημένη. Παρότι το ελληνικό πεντάγωνο φαίνεται πως γνώριζε τις κινήσεις των Τούρκων, θεωρούσε ότι μπλοφάρουν. Η καθυστερημένη αυτή κινητοποίηση έδωσε τη δυνατότητα στους Τούρκους εισβολείς να παγιώσουν τις θέσεις τους και να δημιουργήσουν προγεφυρώματα έχοντας ως αντικειμενικό στόχο τη σύνδεση με τον τουρκοκυπριακό θύλακο της Λευκωσίας³⁶¹. Μπροστά σε όλες αυτές τις τουρκικές επιθετικές ενέργειες, οι δυνάμεις που έπρεπε να

³⁶⁰ Glenn Herald Snyder, Paul Diesing, *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library, 1997.

³⁶¹ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 58.

προστατεύσουν την Κύπρο έμειναν σχεδόν απαθείς. Στην Αθήνα η κυβέρνηση αιφνιδιασμένη από την εξέλιξη των γεγονότων αρχίζει να παρουσιάζει εικόνα διάλυσης. Η πρώτη της αντίδραση ήταν η κήρυξη γενικής επιστράτευσης, η οποία εξελίχθηκε σε φιάσκο, δείχνοντας την τραγική κατάσταση στην οποία βρισκόταν ο στρατός. Ας δούμε αναλυτικά στο σημείο αυτό ακριβώς τη σειρά των αποφάσεων που ελήφθησαν και από ποιους, επιχειρώντας ταυτόχρονα να τις εξηγήσουμε και να τις κατανοήσουμε.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η τουρκική εισβολή στο νησί της Κύπρου πραγματοποιήθηκε το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου 1974. Ωστόσο, σύμφωνα με τα γεγονότα την Παρασκευή 19 Ιουλίου σημειώθηκε μια ασυνήθιστη κίνηση από την πλευρά της Τουρκίας. Ισχυρές δυνάμεις στρατού, άρματα μάχης, τεθωρακισμένα, πυροβολικό φορτώνονται σε αρματαγωγά, μεταγωγικά και άλλα πλοία και αναχωρούν για την Κύπρο. Επισημαίνεται, ότι όλα τα ειδησεογραφικά πρακτορεία μετέδιδαν την πληροφορία για αυτές τις ετοιμασίες των τουρκικών πλοίων αλλά και για την επικείμενη εισβολή. Παρόλα αυτά στην Αθήνα και παρά την έγκαιρη ενημέρωση των επιτελείων επικρατούσε μεγάλη απραξία και αναποφασιστικότητα³⁶². Ακόμα και όταν ο Αμερικανός Υφυπουργός Εξωτερικών, Τζόζεφ Σίσκο επισκέφτηκε μετά το Λονδίνο την Αθήνα και ανακοίνωσε στην ελληνική κυβέρνηση τις τουρκικές προτάσεις και τον κίνδυνο τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, ο Ιωαννίδης απάντησε ότι δεν φοβάται καμία εισβολή, καθώς θεωρούσε πως οι Τούρκοι μπλοφάρουν και πως αν οι Τούρκοι επιχειρήσουν απόβαση στην Κύπρο, η Ελλάδα θα κηρύξει τον πόλεμο και συγχρόνως θα δηλώσει την αποχώρησή της από το ΝΑΤΟ³⁶³.

Στο σημείο αυτό λοιπόν, υπάρχει μια σημαντική ενέργεια από την πλευρά της Τουρκίας, σχετικά με ετοιμασίες τουρκικών πλοίων και

³⁶² Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Τόμος Δεύτερος, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Εστία, 2008, σελ. 398.

³⁶³ Ibid.

μεταφορά τους στην Κύπρο, η οποία ουσιαστικά σηματοδοτεί την απόφαση της έναρξης της τουρκικής εισβολής, η οποία όμως δεν αξιολογείται σωστά από την ελληνική πλευρά και τον ταξίαρχο Ιωαννίδη. Ο Ιωαννίδης πιστεύει, προφανώς απολύτως λανθασμένα, ότι οι Τούρκοι μπλοφάρουν και ότι δεν πρόκειται να υπάρξει καμία τουρκική εισβολή, απειλώντας ταυτόχρονα πως αν αυτό γίνει η Ελλάδα θα κηρύξει τον πόλεμο και θα αποχωρήσει από το NATO.

Τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και με δεδομένες τις τουρκικές κινήσεις η κρίση θεωρητικά περνάει στη δεύτερη φάση της. Εδώ συνυπάρχουν και οι τρεις συνθήκες ύπαρξης κάθε κρίσης, δηλαδή, η απειλή σε βασική αξία, η πιθανότητα εμπλοκής σε πόλεμο και άλλες εχθρικές ενέργειες αλλά και ο περιορισμένος χρόνος αντίδρασης³⁶⁴. Ωστόσο, η ελληνική πλευρά με βασικό εκφραστή των θέσεων και αποφάσεων της, τον Ιωαννίδη, ακόμα δεν αντιλαμβάνεται ή δεν θέλει να αντιληφθεί την κατάσταση. Υπενθυμίζεται ότι οι καθαρές απειλές προερχόμενες από άλλο κράτος έχουν τρία χαρακτηριστικά: αναθεωρητισμό ή εκφρασμένη εχθρότητα, τα οποία βλάπτουν την εδαφική ακεραιότητα ή τα βασικά του συμφέροντα, ύπαρξη ικανότητας, η οποία δύναται να βλάψει το κράτος και την αίσθηση εγγύτητας αναφορικά με την απειλή³⁶⁵. Στην προκειμένη περίπτωση και σύμφωνα με τα προηγούμενα αυτά χαρακτηριστικά, η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μια καθαρή απειλή, καθώς οι κινήσεις αυτές των Τούρκων βλάπτουν εδαφική ακεραιότητα και βασικά συμφέροντα, η Τουρκία διαθέτει την απαιτούμενη ικανότητα να πραγματοποιήσει τις αποφάσεις της και η απειλή έχει ήδη αρχίσει να υλοποιείται. Παρόλα αυτά η Ελλάδα δεν αντιλαμβάνεται την κατάσταση. Εδώ θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι η συγκεκριμένη απειλή δεν έχει ενδεχομένως την απαραίτητη σαφήνεια, δηλαδή δεν είναι ευδιάκριτη, το

³⁶⁴ Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1960, pp. 23-25.

³⁶⁵ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp. 22-28.

σύστημα δεν παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για τον διαθέσιμο χρόνο αναφορικά με αυτή και παράλληλα δεν υπάρχουν βέλτιστες επιλογές³⁶⁶. Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει. Ο Ιωαννίδης απλώς δεν αντιλαμβάνόταν την απειλή, καθώς όπως ήδη αναφέρθηκε πίστευε ακράδαντα ότι η Τουρκία δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση να επέμβει και ότι απλώς μπλοφάρει και έτσι δεν αντέδρασε σε αυτές τις κινήσεις. Εδώ βλέπουμε πάλι επίδραση στη λήψη των αποφάσεων της παρεμβαλλόμενης μεταβλητής του ατόμου, το οποίο αποφασίζει περιορισμένα, σύμφωνα με τις δικές του πεποιθήσεις και εικόνες, με περιορισμένη επεξεργασία των πληροφοριών και εν τέλει χωρίς να αξιολογεί σωστά τη διαμορφούμενη κατάσταση. Ο ίδιος λίγο αργότερα και όταν πια η τουρκική εισβολή είχε γίνει ισχυριζόταν ότι είχε εξαπατηθεί από τον συμμαχικό παράγοντα, οι οποίοι σύμφωνα με τα λεγόμενά του αργότερα τον διαβεβαίωναν ότι δεν επρόκειτο να γίνει τουρκική απόβαση στο νησί και πως οι Τούρκοι απλώς περιορίζονταν σε ασκήσεις εκφοβισμού στις κυπριακές ακτές.

Η τουρκική εισβολή όμως ήταν ήδη γεγονός και η επιχείρηση είχε ήδη ξεκινήσει. Πλέον η απειλή και η ύπαρξη κρίσης γίνεται αντιληπτή και από την ελληνική πλευρά, η οποία αρχίζει να αντιδρά και το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου στο γραφείο του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, στρατηγού Μπονάνου ξεκινάει σύσκεψη, η οποία ονομάστηκε μάλιστα πολεμικό συμβούλιο. Σε αυτήν έλαβαν μέρος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, οι επιμέρους αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων, ο ταξίαρχος Ιωαννίδης και οι Υπουργοί Εξωτερικών, Εθνικής Αμύνης και Δημοσίας Τάξης. Αφού έγινε ενημέρωση για την έναρξη της τουρκικής εισβολής ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, Μπονάνος, εισηγήθηκε γενική επιστράτευση, αιτιολογώντας την ότι αποτελεί μήνυμα προς την Τουρκία ότι η Ελλάδα είναι διατεθειμένη να κάνει πόλεμο αλλά και να υπάρχει πολεμική ετοιμότητα σε περίπτωση που χρειαστεί. Και αποφασίστηκε να ανακοινωθεί από την Κυβέρνηση ότι είχε

³⁶⁶ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 46.

συνέλθει εκτάκτως το υπουργικό συμβούλιο και είχε λάβει τις ανωτέρω αποφάσεις. Ωστόσο θα ήταν αφέλεια να νομίζει κανείς πως η σύσκεψη είχε γίνει για να λάβει αποφάσεις η κυβέρνηση σε συνεργασία με τη στρατιωτική ηγεσία. Ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί ήταν απλοί ακροατές. Τις αποφάσεις ελάμβανε μόνη της η στρατιωτική ηγεσία.

Στο σημείο αυτό λοιπόν υπάρχει μια καθαρή απειλή, η οποία έστω και καθυστερημένα είναι σαφής και αντιληπτή από την ελληνική πλευρά. Ωστόσο, σύμφωνα με τη θεωρία και προκειμένου η Ελλάδα να αντιμετωπίσει την κατάσταση θα πρέπει να επιδιώξει την επαναφορά της ισορροπίας ισχύος απέναντι στην Τουρκία, η οποία αυτή τη στιγμή έχει διαταραχθεί λαμβάνοντας δύο απαραίτητες αποφάσεις, την κινητοποίηση των υπαρχουσών δυνάμεών της και την ενίσχυση συμμαχιών. Η απόφαση της γενικής επιστράτευσης και η πολεμική ετοιμότητα εμπίπτουν στο πεδίο της κινητοποίησης των δυνάμεων, ωστόσο το ζήτημα είναι πως η Ελλάδα δεν είναι καθόλου προετοιμασμένη για κάτι τέτοιο γεγονός που οδηγεί την όλη διαδικασία τελικά σε απόλυτο φιάσκο. Παράλληλα δεν φαίνεται να υπάρχει καμία κίνηση ή σχετική απόφαση προς συμμάχους. Ωστόσο, ο Ιωαννίδης όντας πολύ θυμωμένος επιθυμεί τη στιγμή αυτή τον πόλεμο με την Τουρκία, χωρίς να υπάρχει απολύτως καμία ένδειξη είτε ότι έχει την ικανότητα για κάτι τέτοιο είτε ότι είναι προετοιμασμένη η χώρα σχετικά.

Οι ανωτέρω αποφάσεις λαμβάνονται στο πλαίσιο του πολεμικού συμβουλίου, το οποίο είναι όπως είδαμε μια μικρή ομάδα αποτελούμενο από συγκεκριμένα άτομα. Κατά τη συνεδρίασή του είναι εμφανής η επιρροή των μελών της ομάδας αυτής, των στρατιωτικών δηλαδή από την άποψη του Στρατηγού Ιωαννίδη ο οποίος όντας πολύ θυμωμένος επιθυμούσε να κηρύξει τον πόλεμο στην Τουρκία. Ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί ήταν απλοί ακροατές. Δεν υπήρξε καμία ουσιαστική συνεργασία κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων μεταξύ της Κυβέρνησης (για αυτό και δεν διαφαίνεται πουθενά εμπλοκή γραφειοκρατικών πολιτικών) και της στρατιωτικής ηγεσίας. Η στρατιωτική ηγεσία αποφάσιζε μόνη της

επηρεασμένη από τον μεμονωμένο δρώντα Ταξίαρχο Ιωαννίδη και τις προσωπικές του πεποιθήσεις και φιλοδοξίες.

Την επόμενη μέρα το πρωί ακολουθεί ευρεία σύσκεψη των στρατιωτικών προκειμένου ο στρατηγός Μπονάνος να τους ανακοινώσει την απόφαση του Ιωαννίδη για πόλεμο με την Τουρκία. Εκεί για πρώτη φορά ο Αρχηγός Ναυτικού μίλησε για τη μη ετοιμότητα του ελληνικού στόλου ενώ ήταν φανερό πως οι απόψεις του ήταν απόψεις όλων, αλλά κανείς δεν μιλούσε. Το ίδιο υποστήριξε και ο Αρχηγός του στρατού. Η χώρα δεν ήταν έτοιμη για πόλεμο. Οι στρατηγοί είχαν αρχίσει να συνειδητοποιούν τις ευθύνες τους, καθώς έβλεπαν την εθνική καταστροφή. Η στιγμή αυτή ήταν ίσως η πιο σημαντική για την περαιτέρω εξέλιξη των γεγονότων. Από αυτή την ώρα και έπειτα οι παράγοντες που συνιστούσαν την εξουσία στην Ελλάδα διαχωρίστηκαν απόλυτα μεταξύ τους και άρχισε ο αγώνας μεταξύ τους για την τελική επικράτηση. Από τη στιγμή που οι επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων κατέληξαν στο συμπέρασμα πως δεν μπορούσαν να κηρύξουν πόλεμο εναντίον της Τουρκίας συνειδητοποιώντας ότι αυτοί έχουν την ευθύνη και άλλοι αποφασίζουν με τα δικά τους δεδομένα, αποφάσισαν να αλλάξουν γραμμή. Δεν θα άκουγαν πια τον Ιωαννίδη και τους συνεργάτες του αλλά οι τέσσερις αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων θα αποφάσιζαν μόνοι τους. Σαν πρώτος στόχος τους τέθηκε η αντικατάσταση της Κυβέρνησης. Ουσιαστικά αποφάσισαν αμέσως μετά από την εκκαθάριση της κατάστασης στην Κύπρο να προχωρήσουν σε πολιτικοποίηση και μέχρι τότε να ενεργούν από κοινού.

Εδώ βλέπουμε για άλλη μια φορά τη μεγάλη σημασία του ρόλου των ομάδων κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων³⁶⁷. Ωστόσο, είχαμε μια ομάδα, η οποία δεν ελάμβανε τις αποφάσεις στηριζόμενη στη δυναμική και τις απόψεις των μελών της αλλά επηρεαζόταν αποκλειστικά από τις απόψεις και τις πεποιθήσεις αυτού που την ήλεγχε, του ταξίαρχου Ιωαννίδη

³⁶⁷ Irving Janis, *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition, 1983.

και ο οποίος όπως είδαμε επηρεασμένος από τις υποκειμενικές του απόψεις και με λάθος εκτιμήσεις για τον αντίπαλο επηρέαζε την ομάδα και ελάμβανε σημαντικές αποφάσεις. Στο σημείο αυτό και ενώ η κρίση βρίσκεται στην κορύφωσή της οι αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων συνειδητοποιούν τις ευθύνες τους και διαχωρίζουν τη θέση τους εντός της ομάδας λαμβάνοντας διαφορετικές αποφάσεις, ξεκινώντας φυσικά έναν τεράστιο ανταγωνισμό με τον ταξίαρχο Ιωαννίδη. Ουσιαστικά η ομάδα διαχωρίζεται και δημιουργούνται δύο πια ομάδες ανταγωνιστικές μεταξύ τους. Αυτή του Ιωαννίδη και των συνεργατών του και η νέα των τεσσάρων αρχηγών των Ενόπλων Δυνάμεων.

Η κατάσταση για τον ταξίαρχο Ιωαννίδη και τη χώρα είχε ως ακολούθως την κρίσιμη αυτή στιγμή: α) οι στρατηγοί δεν υπάκουσαν στη διαταγή του για πόλεμο, β) στην Κύπρο η κατάσταση είναι δραματική, γ) στην Αθήνα δεν υπάρχει ουσιαστικά κυβέρνηση και δ) στις Ένοπλες Δυνάμεις επικρατούσε φοβερός αναβρασμός και μεγάλη καχυποψία απέναντι στους αξιωματικούς. Ουσιαστικά στην Ελλάδα δεν υπήρχε εξουσία και η δικτατορία έδειχνε σημάδια κατάρρευσης³⁶⁸.

Στη συνέχεια, όπως είδαμε στην περιγραφή των γεγονότων, πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στο γραφείο του Προέδρου της Δημοκρατίας όπου με δεδομένη την κατάσταση όπως περιεγράφηκε μόλις δεν λήφθηκε καμία σοβαρή απόφαση για την αντιμετώπιση της όλης κατάστασης. Μετά και τη σύσκεψη αυτή ο ταξίαρχος Ιωαννίδης εξαφανίστηκε και δεν μπορούσε κανείς να τον βρει. Η επόμενη σύσκεψη πραγματοποιήθηκε στο γραφείο του Στρατηγού Μπονάνου με πρωτοβουλία των Αμερικανών, οι οποίοι τόνισαν ότι πρέπει να επιτευχθεί οπωσδήποτε αναστολή των εχθροπραξιών στην Κύπρο, να αρχίσουν διαπραγματεύσεις και να αποφευχθεί ο πόλεμος, εκφράζοντας ταυτόχρονα τη μεγάλη δυσαρέσκεια για την ελληνική κυβέρνηση και τη δυσκολία συνεννόησης με αυτή. Ωστόσο,

³⁶⁸ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 83-84.

όπως ήδη περιεγράφηκε μετά και από αυτή τη σύσκεψη ο Αμερικανός Υφυπουργός, Τζόζεφ Σίσκο, δεν μπορούσε να επικοινωνήσει με κανέναν και δεν υπήρχε κανένας υπεύθυνος. Μόνο μετά από πολλές προσπάθειες ο Σίσκο κατάφερε να επικοινωνήσει με τον Αρχηγό του Ναυτικού, Αραπάκη παρακαλώντας τον να τον βοηθήσει για να πετύχουν κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο. Ο αρχηγός του Ναυτικού απάντησε ότι θα προσπαθήσει και άρχισε τις σχετικές ενέργειες.

Καθώς φαίνεται από την ηγεσία μιας ολόκληρης χώρας βρέθηκε να έχει πάρει την κατάσταση στα χέρια του ο Αρχηγός του Ναυτικού της. Κατάφερε να επικοινωνήσει με τους άλλους αρχηγούς, οι οποίοι του είπαν να κάνει ό,τι νομίζει και με τον Πρωθυπουργό ο οποίος του είπε να ξημερώσει και θα το συζητούσαν. Τον Ιωαννίδη δεν μπόρεσε ούτε εκείνος να τον βρει. Το σημαντικό ωστόσο στην όλη ιστορία, όπως και ο ίδιος αναφέρει στη μετέπειτα αναφορά του, ήταν η δήλωση στους Αμερικάνους ότι είχε συνεννοηθεί με όλους σχετικά και πως είχε την εξουσιοδότησή τους να ενεργήσει, ενώ κάτι τέτοιο φυσικά και δεν ίσχυε. Όμως ο αρχηγός του Ναυτικού δεν έβλεπε να μπορούσε να κάνει αλλιώς όπως ο ίδιος περιέγραψε στην έκθεσή του καθώς δεν υπήρχε άλλη λύση από την ανακωχή. Έτσι, ο Αντιναύαρχος Αραπάκης, ο Σίσκο και ο Κίσινγκερ συμφώνησαν για την ανακωχή με σχετική ανακοίνωση από την αμερικανική κυβέρνηση και προηγούμενη συνεννόηση με την τουρκική πλευρά. Και έτσι στις 4 το πρωί τις 22 Ιουλίου 1974 έγινε η περιβόητη συμφωνία για την κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο, χωρίς ωστόσο οι αρμόδιοι στην Αθήνα να γνωρίζουν το παραμικρό σχετικά.

Στον Πίνακα παρακάτω συνοψίζεται η αλληλουχία των ενεργειών και των γεγονότων, τα οποία προκαλούν την αντίδραση και τη λήψη αποφάσεων ως ακολούθως:

Λήπτης απόφασης	Ενέργεια	Απόφαση
Τουρκία	Πολεμικές ετοιμασίες και αναχώρηση δυνάμεων και πλοίων για την Κύπρο	
Ελλάδα – Ιωαννίδης και ομάδα	Καμία ενέργεια	Καμία απόφαση
Τουρκία	Εισβολή στην Κύπρο	
Ελλάδα – Ιωαννίδης και ομάδα	Σύσκεψη Πολεμικού Συμβουλίου	Γενική Επιστράτευση
Ελλάδα – Ομάδα στρατιωτικών	Ευρεία Σύσκεψη	Η χώρα δεν μπορεί να πάει σε πόλεμο με την Τουρκία
Ελλάδα – Ομάδα Αρχηγών Ενόπλων Δυνάμεων	Σύσκεψη Αρχηγών Ενόπλων Δυνάμεων	Διαχωρίζουν τη θέση τους με στόχο την πολιτικοποίηση
Ελλάδα – Ιωαννίδης και Ομάδα	Σύσκεψη Γραφείο Προέδρου Δημοκρατίας	Καμία απόφαση
Ελλάδα- Αρχηγός Ναυτικού και Αμερικάνοι	Τηλεφωνικές Επικοινωνίες	Κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο και έναρξη διαπραγματεύσεων

Βρισκόμαστε λοιπόν στο σημείο εκείνο μέσα στην καρδιά της κρίσης με την κατάσταση στην Κύπρο πολύ άσχημη και την Ελλάδα από την άλλη πλευρά να έχει εικόνα διάλυσης. Ο ταξίαρχος Ιωαννίδης, ο οποίος μέχρι εκείνη την ώρα ήταν υπεύθυνος και κυρίαρχος για όλες τις ενέργειες, κινήσεις και αποφάσεις ήταν εξαφανισμένος. Η κυβέρνηση με τους υπουργούς ήταν απλοί ακροατές και μέχρι το τέλος δεν είχαν καμία

ουσιαστική συμμετοχή στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Οι στρατηγοί άλλαξαν πλευρά, έφτιαξαν τη δική τους ομάδα, κατάλαβαν το μέγεθος της ευθύνης που τους αναλογούσε και διαχώρισαν τη θέση τους από τον Ιωαννίδη επιδιώκοντας την πολιτικοποίηση στη χώρα. Η κατάσταση όμως στην Κύπρο πήγαινε από το κακό στο χειρότερο και η Ελλάδα με όλα αυτά τα προβλήματα δεν μπορούσε να λάβει σημαντικές αποφάσεις για να δοθεί μία λύση. Στην αρχή όπως προαναφέραμε ήταν εμφανής και σημαντικός στη λήψη των αποφάσεων ο ρόλος της ομάδας με σημαντική την επιρροή αυτής από τον ταξίαρχο Ιωαννίδη, αλλά στη συνέχεια έχουμε τη διαφωνία των μελών της, με συνέπεια τη διάλυση αυτής. Με δεδομένη όλη αυτή την κατάσταση η λύση έρχεται σχεδόν τυχαία με τη συμβολή ενός μεμονωμένου δρώντα του Αρχηγού του Ναυτικού κατόπιν πίεσης από τους Αμερικανούς στο να βρεθεί άμεσα λύση. Και λέμε τυχαία καθώς μόνο αυτόν κατάφεραν να βρουν οι Αμερικάνοι και να συνομιλήσουν προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις. Οι Αμερικάνοι και ο αντιναύαρχος Αραπάκης, συμφώνησαν για την ανακωχή με σχετική ανακοίνωση από την αμερικανική κυβέρνηση και συνεννόηση με την τουρκική πλευρά.

7.5. Τρίτη φάση (αμέσως μετά την κρίση)

Ο Αντιναύαρχος Αραπάκης λοιπόν, ο Σίσκο και ο Κίσινγκερ συμφώνησαν την ανακωχή με σχετική ανακοίνωση από την αμερικανική κυβέρνηση και προηγούμενη φυσικά συνεννόηση με την τουρκική πλευρά. Συγκεκριμένα, τα ξημερώματα της 22ας Ιουλίου 1974 έγινε η συμφωνία για την κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο. Αυτή ήταν και η χαρακτηριστική απόφαση, η οποία έδωσε τη λύση και αποκλιμάκωσε την κρίση. Εισερχόμεστε έτσι στην τρίτη και τελευταία φάση της κρίσης αυτής, την περίοδο δηλαδή που ακολουθεί ακριβώς μετά την κρίση και έως ότου επανέλθει η κατάσταση σε φυσιολογικές συνθήκες.

Λίγες ώρες αργότερα μάθαιναν όλοι στην Αθήνα ότι είχε γίνει κατάπαυση του πυρός στην Κύπρο. Το ίδιο και ο Ταξίαρχος Ιωαννίδης, ο οποίος προφανώς και μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν γνώριζε τίποτα γύρω από το θέμα. Οι διαπραγματεύσεις συμφωνήθηκε να ξεκινήσουν την Τετάρτη 24 Ιουλίου στη Γενεύη. Ωστόσο, το πρωί της 23^{ης} Ιουλίου 1974 ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων Μπονάνος, πηγαίνει στο γραφείο του Προέδρου της Δημοκρατίας προκειμένου να του ανακοινώσει την απόφαση των αρχηγών για πολιτικοποίηση. Συγκεκριμένα του ανέφερε πως η κατάσταση αυτή δεν πήγαινε άλλο και πως ζητούν την πολιτική αλλαγή. Όπως ήδη περιεγράφηκε στο ιστορικό της κρίσης, του πρότεινε να καλέσουν και τους άλλους αρχηγούς Στρατού, Αεροπορίας και Ναυτικού ώστε να εκφράσουν και αυτοί την άποψή τους. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αφού τους άκουσε όλους θέλησε να υποβάλει την παραίτησή του. Οι άλλοι δεν συμφώνησαν με αυτή την απόφαση του Προέδρου και τελικά ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας πρότεινε να καλέσουν τον Ιωαννίδη και να τον ενημερώσουν. Έτσι και έγινε. Ο Ιωαννίδης βρέθηκε στο Προεδρικό Μέγαρο και οι αρχηγοί τον ενημέρωναν για την αλλαγή της πολιτικής κατάστασης που επιθυμούσαν. Ο Ιωαννίδης φυσικά διαφώνησε και αποσύρθηκε από τη συνεδρίαση ζητώντας μάλιστα διήμερη άδεια από τα καθήκοντά του. Οι αρχηγοί ωστόσο του ζήτησαν να μην αντιδράσει και να υποσχεθεί ότι δεν θα έβαζε τους ανθρώπους του να κινηθούν ενάντια σε αυτή την απόφαση. Ο Ιωαννίδης έδωσε το λόγο του και έφυγε για το γραφείο του Πρωθυπουργού προκειμένου να ενημερώσει τον Ανδρουτσόπουλο ότι η κυβέρνησή του τελεί υπό παραίτηση. Η δικτατορία είχε τερματιστεί και στις 4 το πρωί της 24^{ης} Ιουλίου 1974 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ορκιζόταν Πρωθυπουργός της χώρας.³⁶⁹

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις αποφάσεις που ελήφθησαν και από ποιους:

³⁶⁹ Σταύρος Ψυχάρης, *Τα Παρασκήνια της Αλλαγής*, Αθήνα 1975, Σελ. 119-120.

Λήπτης απόφασης	Ενέργεια	Απόφαση
Ελλάδα-Αμερική-Αραπάκης και Αμερικάνοι	Σύσκεψη Αραπάκης και Αμερικάνοι	Ανακωχή και κατάπαυση του πυρός
Ελλάδα	Σύσκεψη Γραφείου Πρωθυπουργού	Πολιτικοποίηση
Ελλάδα	Παραίτηση Κυβέρνησης Ανδρουτσόπουλου	Νέα Κυβέρνηση υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή

Η κρίσιμη απόφαση λοιπόν, η οποία οδηγεί στην αποκλιμάκωση της έντασης και της κρίσης και ως εκ τούτου στην τρίτη φάση της κρίσης, είναι αυτή της ανακωχής και της κατάπαυσης του πυρός στην Κύπρο. Για τη λήψη της απόφασης αυτής διαπιστώνεται και πάλι η έντονη εμπλοκή των μεμονωμένων προσώπων και της ομάδας. Ωστόσο, η επιλογή της κατάπαυσης των εχθροπραξιών και της έναρξης των διαπραγματεύσεων ήταν καλύτερη από όλες τις εναλλακτικές τη δεδομένη χρονική στιγμή, καθώς η Ελλάδα σύμφωνα με την άποψη των Αρχηγών των Ενόπλων Δυνάμεων δεν μπορούσε να επιλέξει την εναλλακτική να προβεί σε πόλεμο με την Τουρκία λόγω ελλιπούς ετοιμότητας. Από την άλλη όμως έπρεπε να σταματήσουν την Τουρκία, η οποία συνέχιζε να καταλαμβάνει περιοχές της Βόρειας Κύπρου. Τη δεδομένη λοιπόν στιγμή και έτσι όπως είχε εξελιχθεί η κατάσταση (σε πολύ δύσκολη θέση Ελλάδα και Κύπρος) η μόνη καλύτερη λύση φαίνεται πως ήταν η με κάθε τρόπο διακοπή της επεκτατικής πορείας της Τουρκίας μέσω της κατάπαυσης του πυρός και των διαπραγματεύσεων. Όπως βέβαια προαναφέρθηκε την απόφαση αυτή από την πλευρά της Ελλάδας την πήραν μεμονωμένα άτομα και χωρίς προηγούμενη συνεργασία και συνεννόηση, γεγονός το οποίο εμπεριείχε ρίσκο καθώς μεμονωμένα άτομα ενδέχεται να λαμβάνουν αποφάσεις υποκειμενικά και σύμφωνα με

τις προσωπικές τους εκτιμήσεις, τα όρια της γνωστικής αντίληψης και συμφωνίας, τα βιώματά τους, τις προκαταλήψεις τους κλπ. Στην προκειμένη όμως περίπτωση η απόφαση αυτή ήταν η καλύτερη ίσως που θα μπορούσε να ληφθεί εκείνη τη στιγμή, η οποία μάλιστα οδήγησε στις κανονικές συνθήκες της προ κρίση εποχής, με τεράστιο βέβαια κόστος για την Κύπρο και την Ελλάδα, αυτό της τουρκικής κατοχής του Βόρειου τμήματος. Ωστόσο στη συνέχεια, με αφορμή την κρίση αυτή και τις λάθος εκτιμήσεις και χειρισμούς, λήφθηκε και η πολύ σημαντική απόφαση της πολιτικοποίησης στην Ελλάδα, γεγονός, το οποίο επανάφερε στη χώρα την κοινοβουλευτική δημοκρατία.

7.6. Η επίδραση των μεταβλητών

Στην προηγούμενη ενότητα και αφού χωρίστηκε η κρίση σε τρεις φάσεις εντοπίστηκε η αλληλουχία των γεγονότων εκείνων, η οποία προκαλεί την αντίδραση των δρώντων μέσω της λήψης των αποφάσεων. Στη συνέχεια προσδιορίστηκε, κάθε φορά, η μονάδα λήψης των αποφάσεων, δηλαδή, το ποιος ή ποιοι πήραν τις σημαντικές αποφάσεις. Όπως είδαμε, στο συγκεκριμένο περιστατικό οι αποφάσεις έχουν ληφθεί από μικρές ομάδες και από μεμονωμένα άτομα με κύριο πρωταγωνιστή τον Ταξίαρχο Ιωαννίδη. Όπως ήδη αναφέρθηκε στη λήψη των αποφάσεων απουσιάζουν απολύτως οι γραφειοκρατίες καθώς υπό καθεστώς δικτατορίας αυτές προφανώς και δεν έχουν ενεργό ρόλο. Ως εκ τούτου η διαμόρφωση των πολιτικών και η λήψη των αποφάσεων πραγματοποιείται από τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές του ατόμου και της ομάδας και το ζητούμενο είναι να διαπιστωθεί το κατά πόσο η διαδικασία επηρεάζεται από τους γνωστικούς περιορισμούς που συχνά πάσχουν τα άτομα και οι ομάδες, εννοώντας το φαινόμενο του groupthink για τις ομάδες και την περιορισμένη επεξεργασία των πληροφοριών για τα άτομα με συνέπεια και στις δύο περιπτώσεις την

παραμορφωμένη και διαστρεβλωμένη πρόσληψη του εξωτερικού ερεθίσματος, των μηνυμάτων που προέρχονται από τη δομή του διεθνούς συστήματος και τη λήψη εν τέλει μη βέλτιστων αποφάσεων.

Όπως ήδη αναλύθηκε στην αρχή αυτού του κεφαλαίου είναι εμφανές καταρχάς πως η ελληνική πλευρά αντιλήφθηκε απολύτως λανθασμένα την ύπαρξη της ευκαιρίας της ένωσης της Ελλάδας με την Κύπρο. Η συγκεκριμένη επιλογή δεν ήταν σε καμία περίπτωση μια καθαρή ευκαιρία, σύμφωνα με το πως ορίζεται η καθαρή ευκαιρία, και ως εκ τούτου κατά την προσωπική μου άποψη υπερέβη τα όρια και τους περιορισμούς που τίθενται στη συμπεριφορά κάθε κράτους από τη δομή του διεθνούς συστήματος. Η επιλογή αυτήν ήταν εκτός εξωτερικών ορίων της δομής του διεθνούς συστήματος και σε κάθε τέτοια περίπτωση σύμφωνα με τον Waltz η συμπεριφορά τιμωρείται. Έτσι έγινε και στην περίπτωση που μελετάται, καθώς η εκτός ορίων επιλογή του Ιωαννίδη οδήγησε στα γνωστά καταστροφικά αποτελέσματα με την απώλεια και κατοχή από τουρκικής πλευράς του Βορείου τμήματος της Κύπρου. Συνεπώς, όσον αφορά στην ανεξάρτητη μεταβλητή, αυτή επιδρά στο αποτέλεσμα πια της λανθασμένης διαμορφούμενης συμπεριφοράς του ελληνικού κράτους, από άτομα και ομάδες, τα οποία δεν προσέλαβαν σωστά τις συστημικές πιέσεις και κίνητρα συμπεριφοράς, με την «τιμωρία» και τα αρνητικές συνέπειες για Ελλάδα και Κύπρο.

Όσον αφορά στην παρεμβαλλόμενη μεταβλητή του ατόμου, ο Ταξίαρχος Ιωαννίδης αποφάσιζε σύμφωνα με τις πεποιθήσεις του, αναφορικά με τον κόσμο και τα κίνητρα των άλλων, τις εικόνες και προσωπικές φιλοδοξίες του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην βλέπει αντικειμενικά τον κόσμο και τα πάντα να διέρχονται μόνο μέσα από τις προσωποποιημένες στερεοτυπικές του αντιλήψεις. Θεωρούσε βέβαιο ότι το κυπριακό δεν είχε λυθεί γιατί ήταν ανίκανοι ο Παπαδόπουλος και ο Μακάριος ή θεωρούσε σίγουρο ότι το πραξικόπημα στην Κύπρο δεν θα επέφερε καμία αντίδραση από τουρκικής πλευράς. Αυτά ήταν τα

προσωπικά του μη αντικειμενικά πιστεύω, τα οποία ωστόσο καθοδήγησαν τις αποφάσεις και τη συμπεριφορά της Ελλάδας. Επίσης, ο Ιωαννίδης αναφορικά και με την, αναζήτηση, πρόσληψη και επεξεργασία πληροφορίας έφερε σημαντικούς περιορισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η στιγμή που από παντού δέχεται την πληροφορία ότι οι Τούρκοι έχουν προβεί σε πολεμικές ετοιμασίες, την οποία αγνοεί παντελώς και δεν δίνει καμία σημασία, καθώς αυτή έρχεται σε αντίθεση με αυτά τα οποία πιστεύει και επιθυμεί ο ίδιος.

Τέλος, όσον αφορά στην επίδραση της δεύτερης παρεμβαλλόμενης μεταβλητής των ομάδων λήψης αποφάσεων, μένει να δούμε αν αυτή περιορίζεται επίσης γνωστικά και συγκεκριμένα αν φέρει τα χαρακτηριστικά του groupthink. Αρχικά, όπως είδαμε η ομάδα των στρατιωτικών παρόλο που είχε ορισμένες επιφυλάξεις απέναντι στις επιλογές του Ιωαννίδη φανερά επηρεασμένη από τον Ταξίαρχο και μην επιθυμώντας να χαλάσει τη συνοχή, την ομοιομορφία και τη συνεκτικότητα αυτής, προτιμά να μην αντιδράσει και να ακολουθήσει τις αποφάσεις του Ιωαννίδη. Ωστόσο, έστω και την ύστατη στιγμή, όπου η καταστροφή πια είχε γίνει, οι στρατιωτικοί επιλέγουν τελικά να διαχωρίσουν τη θέση τους, να διαλύσουν την ομάδα και να εκφράσουν τις επιφυλάξεις τους. Ως εκ τούτου αρχικά η ομάδα πάσχει χαρακτηριστικά από το φαινόμενο του groupthink, οι λάθος αποφάσεις λαμβάνονται και η καταστροφή είναι γεγονός. Η ομάδα διαλύεται μόνο μετά και όταν τα καταστροφικά αποτελέσματα είναι πλέον γεγονός.

7.7. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύθηκε η περίπτωση της κρίσης της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο το 1974. Η κρίση χωρίστηκε στις τρεις φάσεις εξέλιξής της κατά τις οποίες εντοπίστηκε η αλληλουχία των κρίσιμων

αποφάσεων που ελήφθησαν σε συνδυασμό με το ποια ήταν κάθε φορά η μονάδα της λήψης των αποφάσεων αυτών. Στη συνέχεια, εξετάστηκε η επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής αλλά και των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών προκειμένου να εξηγηθούν και να γίνουν κατανοητές οι ανωτέρω ληφθείσες αποφάσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει απόκλιση από την ανεξάρτητη μεταβλητή και η αποκλίνουσα συμπεριφορά εξηγείται από τους περιορισμούς και τις στρεβλώσεις προερχόμενες από τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές. Ωστόσο, η απόκλιση από την ανεξάρτητη μεταβλητή έχει αναμενόμενες συνέπειες και αποτελέσματα, οι οποίες επιβεβαιώνονται στην περίπτωση αυτή που μελετήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΙΙ: Η ΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟ ΤΟΥ 1987

8.1. Σύντομο ιστορικό της κρίσης

Μεσημέρι της 26^{ης} Μαρτίου 1987. Τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης μεταδίδουν την απόφαση του Τουρκικού Συμβουλίου Ασφαλείας να στείλει το πλοίο «Σισμίκ» - πρώην «Χώρα» - για σεισμικές έρευνες στο Αιγαίο και συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους χάρτες που δόθηκαν στη δημοσιότητα, θεωρητικά, στην «ελληνική» υφαλοκρηπίδα. Αυτή η απόφαση πυροδότησε και την έναρξη της κρίσης με την Τουρκία για την ελληνική πλευρά. Η απόλυτη έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο χώρες, Ελλάδα και Τουρκία, αλλά και η γνωστή καχυποψία που κυριαρχεί ανάμεσα στις σχέσεις των δύο χωρών οδήγησαν στην κρίση αυτή του Μαρτίου του 1987, η οποία παραλίγο να καταλήξει σε ένα πολύ σοβαρό πολεμικό επεισόδιο στο Αιγαίο. Ας δούμε, όμως, παρακάτω την αλληλουχία των γεγονότων και των αποφάσεων και το πως τελικά φτάσαμε στην κρίσιμη απόφαση του Τουρκικού Συμβουλίου Ασφαλείας να στείλει το Σισμίκ στο Αιγαίο και στην ελληνική υφαλοκρηπίδα, αλλά και στην έντονη αντίδραση σχετικά με την απόφαση αυτή της ελληνικής πλευράς.

Το ζήτημα, το οποίο αποτέλεσε την αφορμή και οδήγησε ουσιαστικά στο περιστατικό της κρίσης στο Αιγαίο το 1987 ήταν το πρόγραμμα εξερεύνησης πετρελαίου από την εταιρεία Denison Mines Limited, που αφορούσε μια Κοινοπραξία, την οποία σχημάτιζαν μια канаδέζικη, δύο αμερικάνικες, μία γερμανική και μία ελληνική εταιρεία. Το 62% των μετοχών κατείχε η канаδέζικη εταιρεία, η γερμανική το 11,25%, οι δύο αμερικάνικες

εταιρείες 9% και 7% και η ελληνική το 10%³⁷⁰. Η Denison διεξήγαγε έρευνες κυρίως στο Βόρειο Αιγαίο και συγκεκριμένα εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας από το 1976.

Ό όρος υφαλοκρηπίδα υπό τη νομική του έννοια αναφέρεται στον βυθό και στο υπέδαφός του, που αρχίζει από τα εξωτερικά όρια της χωρικής θάλασσας ή αλλιώς αιγιαλίτιδας ζώνης, μέχρι το βάθος των 200 μέτρων. Χωρική θάλασσα ή αιγιαλίτιδα ζώνη είναι η θαλάσσια ζώνη, στην οποία επεκτείνεται η εδαφική κυριαρχία του παράκτιου κράτους. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο της θάλασσας, αντικείμενο των ειδικών κυριαρχικών δικαιωμάτων επί της υφαλοκρηπίδας είναι η εξερεύνηση και εκμετάλλευση φυσικών πόρων στον βυθό και στο υπέδαφός του. Επισημαίνεται, ότι σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο της θάλασσας ορίζεται ότι και τα νησιά έχουν υφαλοκρηπίδα³⁷¹. Όσον αφορά στα δικαιώματα επί της υφαλοκρηπίδας, κυριαρχικά ή δικαιοδοσίας, αυτά συνήθως στην πράξη δεν ασκούνται απευθείας από το παράκτιο κράτος αλλά ασκούνται μέσω της παραχώρησης άδειας έρευνας και εκμετάλλευσης σε επιχειρήσεις, είτε δημόσιες είτε ιδιωτικές είτε με συμμετοχή και των δύο, οι οποίες προϋποτίθεται ότι δύνανται να εξασφαλίζουν τα κεφάλαια, τον τεχνολογικό εξοπλισμό και την απαραίτητη τεχνογνωσία³⁷². Η Τουρκία με το 1973 με εκχωρήσεις για διεξαγωγή ερευνών στην Κρατική Εταιρεία Πετρελαίου επιχείρησε να ασκήσει ειδικά κυριαρχικά δικαιώματα και σε τμήματα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, αγνοώντας τη νησιωτική υφαλοκρηπίδα και

³⁷⁰ Εφημερίδα το Βήμα, *Τα Παρασκήνια του Πρήνου*, 22 Φεβρουαρίου 1987, στο Panagiotis Dimitrakis, *Greek Military Intelligence and the Turkish Threat during the 1987 Aegean Crisis*, *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 25, No1, May 2007, pp.99-127.

³⁷¹ Αναστάσης Ι. Πεπονής, *Για το ζήτημα του Αιγαίου – Τα Πετρέλαια, ο Μάρτης του 1987, οι «Συνοριακές Διαφορές», Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η «Ενεργειακή Γέφυρα»*, Εκδόσεις Λιβάνη, 2008, σελ. 15.

³⁷² Ibid. p.19.

θεωρώντας πως τα νησιά δεν έχουν υφαλοκρηπίδα παραβιάζοντας το διεθνές δίκαιο.

Η εταιρεία Denison από την άλλη πλευρά είχε προγραμματίσει μια νέα εξερεύνηση στις 28 Μαρτίου 1987 στη θέση Μπάμπουρας, στη Θάσο, που βρίσκεται 10 ναυτικά μίλια έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα, την οποία μάλιστα γνωστοποίησε και δημόσια. Σε συνέντευξή του ο αντιπρόεδρος της Κοινοπραξίας, Πάρμελι, πληροφορούσε την πρεσβεία της Τουρκίας στην Αθήνα και όλους τους δημοσιογράφους, Έλληνες και ξένους ανταποκριτές για αυτή την προγραμματισμένη γεώτρηση στη Θάσο. Σύμφωνα με τον Υπουργό Βιομηχανίας και Ενέργειας, Αναστάσιο Πεπονή, μετά και τις δημόσιες αυτές ανακοινώσεις του Πάρμελι «κανείς δεν είχε πια ανάγκη ιδιαίτερων πληροφοριών»³⁷³.

Η συμφωνία της εταιρείας με το Ελληνικό Υπουργείο Βιομηχανίας ήταν ότι θα μπορούσε να διεξαγάγει έρευνες μέχρι την 1^η Απριλίου 1987, ωστόσο υπήρχε η δυνατότητα παράτασης. Η Ελλάδα είχε δύο επιλογές σχετικά με αυτόν τον προγραμματισμό της Denison. Είτε να επιτρέψει τις έρευνες στις 28 Μαρτίου 1987 είτε να τερματίσει πια τις δραστηριότητες της εταιρείας με δεδομένο άλλωστε πως η συμφωνία θα έληγε ούτως ή άλλως τις επόμενες ημέρες³⁷⁴. Η ελληνική πλευρά έλαβε μια σημαντική απόφαση εκείνη τη στιγμή, η οποία γνωστοποιήθηκε με ανακοίνωση του τότε Υπουργού Βιομηχανίας της Ελλάδας, Αναστασίου Πεπονή και αφορούσε στη μεγαλύτερη συμμετοχή του Ελληνικού Δημοσίου στην Κοινοπραξία των ξένων εταιρειών με εξαγορά μετοχών της Κοινοπραξίας από την Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου (ΔΕΠ). Ο σκοπός προφανώς ήταν

³⁷³ Αναστάσης Ι. Πεπονή, *Για το ζήτημα του Αιγαίου – Τα Πετρέλαια, ο Μάρτης του 1987, οι «Συνοριακές Διαφορές», Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η «Ενεργειακή Γέφυρα»*, Εκδόσεις Λιβάνη, 2008, σελ. 79.

³⁷⁴ Panagiotis Dimitrakis, *Greek Military Intelligence and the Turkish Threat during the 1987 Aegean Crisis*, *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 25, No1, May 2007, pp.99-127.

Η Ελλάδα να αποκτήσει τον έλεγχο των αποφάσεων³⁷⁵ για τις γεωτρήσεις σε μία «ιδιαιζόντως νευραλγική περιοχή εθνικής σημασίας» με την Κυβέρνηση να δικαιολογεί τη βούληση για την εξαγορά λέγοντας ότι δεν θα επέτρεπε σε καμία περίπτωση σε μια ξένη εταιρεία να δημιουργήσει εκείνη ένα ζήτημα σε σχέση με την Τουρκία³⁷⁶. Επισημαίνεται, ότι η Τουρκία αμφισβητούσε το δικαίωμα ερευνών σε αυτές τις περιοχές, επικαλούμενη τη Συμφωνία της Βέρνης³⁷⁷. Παρόλα αυτά η Κοινοπραξία αρνούμενη να αναγνωρίσει τους λόγους αυτούς εθνικής ασφάλειας, τους οποίους επικαλούνταν η Ελλάδα, ανακοίνωσε τον προγραμματισμό της για την έρευνα στις 28 Μαρτίου, καθώς μετά την εκπνοή της προθεσμίας της 1 Απριλίου 1987 θα έχανε το δικαίωμα των γεωτρήσεων βάσει του νόμου με τον οποίο είχε υπογραφεί η συμφωνία αυτή³⁷⁸.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Υφυπουργό Εξωτερικών, Γιάννη Καψή η απόφαση του Υπουργείου Βιομηχανίας για την εξαγορά των μετοχών της Κοινοπραξίας από το ελληνικό δημόσιο ήταν μια «δραματική απόφαση», η οποία είχε ληφθεί και εξαγγελθεί χωρίς καμία προηγούμενη συνεννόηση, χωρίς μεθόδευση και δίχως καμία προετοιμασία. Ό ίδιος αναφέρει χαρακτηριστικά πως ενημερώθηκε για την απόφαση αυτή από τα μέσα

³⁷⁵ Ο στόχος του ελέγχου των αποφάσεων της Κοινοπραξίας μέσω της ΔΕΠ μπορούσε να επιτευχθεί είτε με ενεργοποίηση του άρθρου 106 του Συντάγματος για την εξαναγκαστική εξαγορά μεριδίων που θα έδιναν στη ΔΕΠ την αναγκαία πλειοψηφία είτε με αναθεώρηση της σύμβασης με την Κοινοπραξία μετά από διαπραγματεύσεις.

³⁷⁶ Κώστας Μαρδάς, *Προ-Ίμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα*, (1955-2018), 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, σελ. 209.

³⁷⁷ Ωστόσο το θέμα της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο είχε ανακινήσει πρώτη η Άγκυρα, όταν την 1^η Νοεμβρίου 1973 είχε παραχωρήσει άδεια ερευνών σε τμήματα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου σε τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίων.

³⁷⁸ Κώστας Μαρδάς, *Προ-Ίμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα*, (1955-2018), 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, σελ. 209.

επικοινωνίας και συγκεκριμένα από την τηλεόραση³⁷⁹. Από την άλλη πλευρά, ο Πρωθυπουργός αξίωσε απόλυτη εχεμύθεια σχετικά με τον σχεδιασμό της εξαγοράς και τη σύνταξη της απαραίτητης νομοθεσίας, ορίζοντας μέχρι και το μοναδικό πρόσωπο, το οποίο θα συνεργαζόταν με τον Υπουργό Βιομηχανίας για τη νομική επεξεργασία του νομοσχεδίου³⁸⁰. Το Υπουργείο Βιομηχανίας ωστόσο, τον Φεβρουάριο του 1986, σε συνάντηση στον Καναδά με τον διευθύνοντα σύμβουλο της Δημόσιας Επιχείρησης Πετρελαίου, Α. Σιβένα και τον Πρόεδρο της Κοινοπραξίας, Στηβ Ρόμαν είχε ήδη επισημάνει ότι η ελληνική κυβέρνηση εξαιτίας των θεμάτων που είχε με την Τουρκία στο Αιγαίο δεν μπορούσε να χορηγήσει άδειες ανατολικά της Θάσου και για αυτό η εκχώρηση της Κοινοπραξίας θα παρέμενε «παγωμένη ιδιοκτησία» (frozen property)³⁸¹. Η Ελλάδα τότε είχε επίσης εξηγήσει ότι ήταν πρόθυμη να αγοράσει τις μετοχές της Denison για να μη θιγούν με αυτό τον τρόπο τα συμφέροντα της εταιρείας³⁸². Ωστόσο, οι ελληνικές θέσεις για τις γεωτρήσεις είχαν εκφραστεί και σε συνέντευξη τύπου του Υπουργού Βιομηχανίας και του Υφυπουργού Εξωτερικών, οι οποίοι τόνιζαν χαρακτηριστικά ότι «το εάν και που θα γίνουν γεωτρήσεις αποτελεί κυριαρχικό δικαίωμα της Ελλάδας³⁸³», μια διατύπωση, η οποία στο μεταξύ ενίσχυσε την καχυποψία της Τουρκίας αναφορικά με το θέμα, η οποία όπως προαναφέρθηκε διαφωνούσε ότι η Ελλάδα μπορούσε να διεξαγάγει γεωτρήσεις, επικαλούμενη το Πρωτόκολλο της Βέρνης.

³⁷⁹ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 42.

³⁸⁰ Αναστάσης Ι. Πεπονής, *Για το ζήτημα του Αιγαίου – Τα Πετρέλαια, ο Μάρτης του 1987, οι «Συνοριακές Διαφορές», Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η «Ενεργειακή Γέφυρα»*, Εκδόσεις Λιβάνη, 2008, σελ. 73.

³⁸¹ Κώστας Μαρδάς, *Προ-Ίμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα, (1955-2018)*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, σελ. 210.

³⁸² Ibid.

³⁸³ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990,

Το πρωτόκολλο της Βέρνης είχε συνομολογηθεί το 1976 μεταξύ των τότε Πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας, Κωνσταντίνου Καραμανλή και Μπουλέντ Ετζεβίτ αντίστοιχα, και προέβλεπε την αποχή των ερευνών από τις αμφισβητούμενες περιοχές, ενώ ταυτόχρονα έθετε το πλαίσιο του διαλόγου ανάμεσα στις δύο χώρες αναφορικά με αυτά τα ζητήματα³⁸⁴. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6 του Πρωτοκόλλου ανέφερε χαρακτηριστικά πως «τα δύο μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν όπως απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως σχετικής προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, η οποία θα υδήνατο να παρενοχλήσει τη διαπραγμάτευση»³⁸⁵. Μάλιστα προς εφαρμογή του άρθρου αυτού το Ελληνικό Επιτελείο Ναυτικού είχε εκδώσει τον Ιανουάριο του 1978 διαταγή με την οποία απαγόρευε «πάσαν ερευνητική ή γεωτρητική δραστηριότητα» ανατολικά της Θάσου³⁸⁶. Η σχετική διαταγή εξεδόθη ακριβώς προκειμένου η Κοινοπραξία των ξένων πετρελαϊκών εταιρειών, η οποία είχε λάβει την άδεια εξερευνήσεως και εκμεταλλεύσεως του Θρακικού Πελάγους να μην προχωρήσει σε έρευνες εκτός των ελληνικών χωρικών υδάτων. Και στη συνέχεια, ετέθη σε εφαρμογή σχετική πρόβλεψη στη σύμβαση της Κοινοπραξίας με το ελληνικό δημόσιο, η οποία προέβλεπε παράταση της διάρκειας της σύμβασης ως προς τη συγκεκριμένη περιοχή για χρόνο ίσο με τη διάρκεια απαγόρευσης της έρευνας³⁸⁷. Ωστόσο, ο διάλογος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για το θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας σε επίπεδο εμπειρογνομόνων είχε τερματιστεί χωρίς κανένα αποτέλεσμα ήδη από το 1981, λόγω των συνεχών παλινδρομήσεων και της αδιάλλακτης στάσης της Τουρκίας, οπότε

³⁸⁴ Υπουργείο Εξωτερικών, *Ελληνοτουρκική Διαφορά ως προς την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας*, Ειδικότερα Κείμενα, www.mfa.gr, 2018.

³⁸⁵ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, Σελ.376.

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Πατάκη, 2018, Σελ.376

εξέπνευσε παράλληλα και το Πρακτικό της Βέρνης, το οποίο αφορούσε τις συγκεκριμένες διαπραγματεύσεις και επομένως η ισχύς και η διάρκειά του τελούσαν σε άμεση συνάρτηση με εκείνες³⁸⁸. Για τον παραπάνω λόγο, αδιαπραγμάτευτη θέση της Ελλάδας την εποχή εκείνη, σχετικά με το Πρωτόκολλο της Βέρνης, και συγκεκριμένα αναφορικά με το άρθρο 6 του Πρωτοκόλλου, ήταν πως είναι ξεκάθαρα ανενεργό καθώς δεν διεξάγονται από το 1981 πια διαπραγματεύσεις για την υφαλοκρηπίδα. Η Ελλάδα δεν δεσμεύεται, και, αν θα κάνει γεωτρήσεις ή όχι είναι αποκλειστικά δική της απόφαση. Θέση ανάλογη με εκείνη για τα 12 ναυτικά μίλια, όπως την είχε διαμορφώσει ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου: «Η επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια αποτελεί κυριαρχικό δικαίωμα της χώρας μας. Το πότε θα ασκήσει το δικαίωμα αυτό αποτελεί πολιτική απόφαση της Κυβέρνησης³⁸⁹». Αυτές ήταν οι κρίσιμες ελληνικές θέσεις.

Παρόλα αυτά η απάντηση της Τουρκίας στην απόφαση της Ελλάδας για εξαγορά των μετοχών της Denison, η οποία προφανώς ενίσχυσε απολύτως την καχυποψία της τουρκικής πλευράς ότι η Ελλάδα επιδιώκει τον έλεγχο αλλά και την πραγματοποίηση γεωτρήσεων στις «αμφιλεγόμενες» αυτές περιοχές, ήταν η έξοδος του ωκεανογραφικού τους σκάφους «Πίρι Ρέις» στο Αιγαίο, με την ελληνική πλευρά να αντιδρά αποφασίζοντας την άμεση παρακολούθηση της πορείας του Πίρι Ρέις από ελληνικά πολεμικά σκάφη και αεροσκάφη, των οποίων οι κυβερνήτες είχαν εντολή να εφαρμόσουν τους κανόνες αυτοάμυνας, όπου αυτό κρινόταν αναγκαίο³⁹⁰. Το γεγονός αυτό, της ελληνικής δηλαδή παρακολούθησης του Πίρι Ρέις προκάλεσε προφανώς στη συνέχεια την άμεση αντίδραση της Τουρκίας, η οποία κάλεσε τον Έλληνα Πρεσβευτή στην Άγκυρα, Τίτο

³⁸⁸ Υπουργείο Εξωτερικών, *Ελληνοτουρκική Διαφορά ως προς την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας*, Ειδικότερα Κείμενα, www.mfa.gr, 2018.

³⁸⁹ Ανδρέας Παπανδρέου, *Ομιλία στο Υπουργικό Συμβούλιο*, 26 Μαρτίου 1987.

³⁹⁰ Κώστας Μαρδάς, *Προ-Τιμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα (1955-2018)*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, σελ. 211.

Κωνσταντόπουλο να επισκεφθεί αμέσως το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, προκειμένου να του διαμηνύσουν την έντονη διαμαρτυρία τους σχετικά. Συγκεκριμένα, η Τουρκία, απείλησε την Ελλάδα μέσω του Πρεσβευτή της ότι αν δεν σταματήσει αμέσως τις ενέργειες αυτές τότε όλες οι πιθανές επιπτώσεις θα βαρύνουν την ελληνική πλευρά, καθώς και η Τουρκία έχει τα ίδια δικαιώματα με την Ελλάδα στο Αιγαίο. Ο Έλληνας πρέσβης απέρριψε τις τουρκικές διαμαρτυρίες λέγοντας ότι ο ισχυρισμός ότι η υφαλοκρηπίδα της Ανατολίας εκτείνεται μέχρι τα μέσα του Αιγαίου είναι αντίθετος με το Διεθνές Δίκαιο και ότι η υφαλοκρηπίδα είναι νομική έννοια για την οποία αρμόδιο να κρίνει είναι μόνο το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης³⁹¹.

Στο μεταξύ το Πίρι Ρέις είχε αποπλεύσει τις πρώτες πρωινές ώρες της 19^{ης} Μαρτίου 1987 από τον όρμο Κέφαλος, στο στενό της Ίμβρου, συνοδευόμενο από την κανονιοφόρο «Ακ Χισάρ» και το αντιτορπιλικό «Αντατεπέ» το οποίο αργότερα αντικαταστάθηκε από το «Κοτσατεπέ» ένα σκάφος ίδιου τύπου³⁹². Η πορεία που ακολουθούσε ήταν σαφώς μια πορεία πρόκλησης. Πέρασε έξω από τις ακτές της Λήμνου, προσέγγισε τη Σαμοθράκη και τη Θάσο και ύστερα έβαλε πλώρη προς τις ακτές του Άθω, όπου πλησίασε σε απόσταση 12 ναυτικών μιλίων για να καταλήξει στις ακτές της Σκύρου. Στη διαδρομή το πλοίο σταμάτησε πέντε φορές για έρευνα στον βυθό³⁹³.

Οι κινήσεις αυτές του τουρκικού πλοίου ήταν καθαρή πρόκληση και για αυτό η πρόθεση του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ) ήταν η αύξηση της ετοιμότητας των δυνάμεων. Στις 20 Μαρτίου 1987 ενημερώνεται σχετικά από τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ, Νίκο Κουρή ο

³⁹¹ Νίκος Κουρής, *Ελλάδα-Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής Πόλεμος*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Α. Λιβάνη, Αθήνα 1997, Σελ. 327.

³⁹² Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 22.

³⁹³ Ibid.

Πρωθυπουργός, ο οποίος ζήτησε μόνο πληροφορίες για την ετοιμότητα των Δυνάμεων και τη δυνατότητα παρεμπόδισης, σε περίπτωση ανάγκης και με τη χρήση βίας, τυχόν προσπάθειας της Τουρκίας να πραγματοποιήσει έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Η απάντηση του Αρχηγού ΓΕΕΘΑ στον Πρωθυπουργό ήταν η ακόλουθη:

«Το ναυτικό έχει και τα σχέδια και τη δυνατότητα να προασπίσει τα νόμιμα συμφέροντα στο Αιγαίο. Το σύνολο των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων έχει ήδη αρχίσει να κινητοποιείται για να αντιμετωπίσει με επιτυχία τυχόν κλιμάκωση της κρίσης...είμαστε έτοιμοι, χωρίς προϋποθέσεις και ναι μεν αλλά....³⁹⁴».

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Αρχηγού ΓΕΕΘΑ η συνάντηση αυτή τελείωσε σε αυτό το σημείο και ο ίδιος κατάλαβε ότι ο Πρωθυπουργός είχε ήδη πάρει τις αποφάσεις του, στηριζόμενος μόνο στις ελληνικές δυνάμεις, τον λαό και τις ένοπλες δυνάμεις, τις οποίες όπως ο ίδιος θεωρεί εμπιστευόταν απεριόριστα.³⁹⁵

Στο μεταξύ ο πόλεμος των διπλωματικών διαβημάτων και ενημερώσεων συνεχιζόταν. Στην Αθήνα, το Υπουργείο Εξωτερικών ενημερώνει ΕΟΚ, ΝΑΤΟ και ΗΠΑ για τις προκλητικές κινήσεις του «Πίρι Ρέις» καθώς και ότι η χώρα λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των νόμιμων δικαιωμάτων της με σκοπό να γνωστοποιηθεί σε όλους ότι η ελληνική πλευρά δεν θα ανεχτεί τετελεσμένα και ότι αν παραστεί ανάγκη θα προσφύγει μέχρι και στη σύγκρουση.

³⁹⁴ Νίκος Κουρής, *Ελλάδα-Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής Πόλεμος*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Α. Λιβάνη, Αθήνα 1997, Σελ. 327.

³⁹⁵ Ibid.

Ωστόσο, είναι κρίσιμο στο σημείο αυτό να διευκρινίσουμε κάποια στοιχεία για το Πίρι Ρέις. Σύμφωνα με την ομιλία του Έλληνα Πρωθυπουργού λίγες ημέρες αργότερα στο Υπουργικό Συμβούλιο,³⁹⁶

«...η παρουσία του Πίρι Ρέις στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου με στόχο μόνον ωκεανογραφικές μελέτες δεν δημιουργεί παράβαση του διεθνούς δικαίου. Το δε Πίρι Ρέις πράγματι δεν είναι σε θέση να κάνει σεισμικές έρευνες στον βυθό. Κατ' αρχήν επίσης η παρουσία στον διεθνή χώρο του Αιγαίου τουρκικών πλοίων αυτή καθεαυτή δεν σημαίνει παραβίαση πάλι κάποιου κανόνα του διεθνούς δικαίου είτε αυτός είναι εθιμικός είτε είναι συμβατικός. Όμως το θεωρήσαμε πρόκληση γιατί δεν ήταν μια ανάλογη επίσκεψη στο Ιόνιο από ένα ιταλικό ωκεανογραφικό πλοίο. Έγινε σε μια ώρα όπου εκστομίζονταν από το στόμα του Τούρκου Πρωθυπουργού και των Υπουργών του απειλές κατά της Ελλάδας στον χώρο του Αιγαίου και επομένως ορθότατα πράξαμε με τις διαμαρτυρίες μας και την παρακολούθηση του Πίρι Ρέις...».

Το Πίρι Ρέις λοιπόν όπως εξήγησε και ο Έλληνας Πρωθυπουργός, είναι ένα απλό ωκεανογραφικό, το οποίο δεν μπορεί να κάνει σεισμικές έρευνες, και μόνο η παρουσία του δεν παραβιάζει το διεθνές δίκαιο. Κάνει σαφές όμως ο Ανδρέας Παπανδρέου ότι η στιγμή που το Πίρι Ρέις βγαίνει στο Αιγαίο σε συνδυασμό με τις απειλές της Τουρκίας γενικότερα για το Αιγαίο είναι που δημιουργούν το πρόβλημα και για αυτό αποφασίστηκε η παρακολούθησή του αλλά και οι διπλωματικές διαμαρτυρίες προς την Τουρκία, το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ.

Από την άλλη πλευρά στο μεταξύ και ενώ βρισκόμαστε χρονικά στις 23 Μαρτίου 1987 η Τουρκία μέσω του Μόνιμου Διπλωματικού Αντιπροσώπου της στα Ηνωμένα Έθνη, κ. Ολτέρ Τουρκμέν, στέλνει σχετικό

³⁹⁶ Ανδρέας Παπανδρέου, *Ομιλία στο Υπουργικό Συμβούλιο*, 26 Μαρτίου 1987.

έγγραφο στον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, με το οποίο κατήγγειλε την Ελλάδα για παραβίαση του Πρωτοκόλλου της Βέρνης.

Από την άλλη πλευρά ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος, με εντολή του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, τονίζει:

«Η Ελληνική Κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη και αποφασισμένη να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα και δεν θα φέρει την παραμικρή ευθύνη για τις απρόβλεπτες συνέπειες που μπορεί να έχει η επιδείνωση της κατάστασης».

Όλοι έπρεπε να γνωρίζουν από εδώ και πέρα ότι όλες οι ευθύνες θα βαρύνουν την Άγκυρα³⁹⁷. Κι έτσι αρχίζει η τελευταία περίοδος πριν την κρίση, η οποία κορυφώθηκε τις επόμενες μέρες, με το τουρκικό υπουργικό συμβούλιο στις 25 Μαρτίου 1987 να εγκρίνει απόφαση χορήγησης αδειών για έρευνες έξω από τα χωρικά ύδατα της Τουρκίας, αμέσως μετά την ελληνική αιγιαλίτιδα ζώνη. Η τουρκική κυβέρνηση παρεχώρησε στην τουρκική εταιρεία πετρελαίων ΤΡΑΟ τέσσερις περιοχές του Βορείου Αιγαίου για διεξαγωγή ερευνών³⁹⁸. Και οι τέσσερις αυτές ερευνητικές παραχωρήσεις έληγαν τον Σεπτέμβριο του 2003. Σε όλες τις περιπτώσεις άρχιζαν ακριβώς αμέσως μετά την ελληνική αιγιαλίτιδα ζώνη των 6 ναυτικών μιλίων.

Συγκεκριμένα, αναφορικά με την απόφαση αυτή, η οποία δημοσιεύθηκε μάλιστα την αμέσως επόμενη ημέρα στην τουρκική εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ο γενικός γραμματέας του Τουρκικού Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, υποστράτηγος Γκιουβέν Εργκεντλάν κάλεσε τους τούρκους και ξένους δημοσιογράφους – αυτός και όχι ο εκπρόσωπος της

³⁹⁷ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 55.

³⁹⁸ Κώστας Μαρδάς, *Προ-Ίμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα, (1955-2018)*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, σελ. 213.

κυβέρνησης – και έκανε τις εξής δηλώσεις αναφορικά με τις θέσεις που είχε αποφασίσει η στρατιωτική και πολιτική ηγεσία³⁹⁹:

«Αύριο το Σισμίκ θα βγει στο Αιγαίο με κατεύθυνση τα διεθνή ύδατα. Θα συνοδεύεται από πολεμικά πλοία. Ο στρατός βρίσκεται ήδη σε επιφυλακή. Λόγω των ενεργειών της Ελλάδας στο Αιγαίο, που είναι αντίθετες με τις διεθνείς συμβάσεις..., η Κυβέρνηση, έθεσε σε εφαρμογή μέρος των αποφάσεων του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας με σκοπό τη διασφάλιση των εθνικών δικαιωμάτων και συμφερόντων της Τουρκίας. Ταυτόχρονα, καθορίστηκαν προς την Εθνική Εταιρεία Πετρελαίων περιοχές για έρευνες στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου. Αποφασίστηκε, εκτός αυτού, το Σισμίκ 1 να αρχίσει έρευνες στο Αιγαίο και ήδη στις 11.30 της 26^{ης} Μαρτίου 1987, το σκάφος απέπλευσε από την Κωνσταντινούπολη με κατεύθυνση το Αιγαίο. Τη στιγμή αυτή το Σισμίκ 1 βρίσκεται στο Τσανακαλέ (Ελλάσποντο) όπου συμπληρώνει τις διαδικασίες διοικητικής μερίμνης (ανεφοδιασμό). Αύριο το πρωί το σκάφος θα κατευθυνθεί στο Αιγαίο. Με την ανακοίνωση των εθνικών αυτών ενεργειών και για τη διασφάλιση των εθνικών δικαιωμάτων και συμφερόντων μας οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις ξηράς, θάλασσας και αέρα, βρίσκονται σε επιφυλακή και παίρνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα που επιβάλλουν οι περιστάσεις...».

Επίσης, ο υποστράτηγος απαντώντας στις ερωτήσεις των δημοσιογράφων δήλωσε ότι εάν το πλοίο παρεμποδίζονταν, τα τουρκικά πολεμικά που το συνόδευαν θα απαντούσαν ότι η ελληνική επίθεση θα χαρακτηριζόταν ως αιτία πολέμου⁴⁰⁰.

³⁹⁹ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 64-65.

⁴⁰⁰ Κώστας Μαρδάς, *Προ-Τιμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα, (1955-2018)*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, σελ. 21.

Οι τουρκικές εφημερίδες πρόβαλαν το γεγονός τονίζοντας την κρισιμότητα της κατάστασης. Ο Υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Ρίτσαρντ Πέρλ και ευρισκόμενος σε επίσημη επίσκεψη στην Άγκυρα δήλωσε ότι⁴⁰¹:

«Ελπίζω ότι η Ελλάδα δεν θα κάνει ανοησίες. Ο Οζάλ έχει καλές προθέσεις, αλλά ο Ανδρέας Παπανδρέου έχει σκληρές θέσεις»

Σε συνέχεια των τουρκικών αυτών αποφάσεων ακολούθησε έκτακτη σύσκεψη στην πρωθυπουργική κατοικία στο Καστρί όπου προσδιορίστηκε η στρατηγική στάση και η τακτική στάση της Ελλάδας και στην οποία δεν υπήρχαν δεύτερες απόψεις και σκέψεις. Το Σισμίκ δεν έπρεπε να προχωρήσει σε γεωτρήσεις και αν το σκάφος επιχειρούσε κάτι τέτοιο τα ελληνικά σκάφη θα το παρεμπόδιζαν βιαίως. Θα επιχειρούσαν να το καταλάβουν και αν αντιστεκόταν θα άνοιγαν πυρ⁴⁰². Συγκεκριμένα, ο Ανδρέας Παπανδρέου έδωσε εντολή στις ένοπλες δυνάμεις για απάντηση σε περίπτωση που οι Τούρκοι προχωρήσουν στις έρευνες.

Οι New York Times⁴⁰³ αναφέρουν χαρακτηριστικά πως ο Έλληνας Πρωθυπουργός έδωσε διαταγή βύθισης του πλοίου σε περίπτωση που αυτό βρεθεί σε αμφισβητούμενα ύδατα διεκδικούμενα από την Ελλάδα. Ωστόσο συνεχίζει το άρθρο, ο Τούρκος Πρωθυπουργός, δηλώνει πως αν η Ελλάδα παρέμβει στο σκάφος με οποιοδήποτε τρόπο η Τουρκία θα αντιδράσει με τον ίδιο τρόπο. Ως αποτέλεσμα αυτό μπορεί να είναι αιτία πολέμου αλλά η πρώτη κίνηση ας γίνει από την Ελλάδα.

⁴⁰¹ Κώστας Μαρδάς, *Προ-Τιμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα, (1955-2018)*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, p.213.

⁴⁰² Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύννορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 66.

⁴⁰³ New York Times, *Greeks and Turks ease Aegean Crisis*, March 29, 1987.

Η εντολή του Έλληνα Πρωθυπουργού ωστόσο, ήταν 60 πλοία του Πολεμικού Ναυτικού να βρίσκονται σε πλήρη ετοιμότητα στα νερά του Αιγαίου, ενώ έστειλε και ξεκάθαρο μήνυμα προς την αμερικανική πλευρά, αποφασίζοντας να κλείσει τη βάση στη Νέα Μάκρη. Συγκεκριμένα ο Πρωθυπουργός, όπως καταγράφηκαν τα λόγια του από τον Υφυπουργό Εξωτερικών είπε τα εξής:

«Πρέπει να κινητοποιήσουμε του πάντες. Πρέπει να γίνει σαφές ότι αν οι Τούρκοι επιχειρήσουν γεώτρηση θα χτυπήσουμε. Πρέπει όλοι να καταλάβουν τις ευθύνες τους, ΝΑΤΟικοί, Κοινοτικοί, όλοι. Πρέπει να καταλάβουν ότι οι προειδοποιήσεις μας δεν ήταν μόνο λόγια. Και κυρίως οι Αμερικάνοι. Αν δεν παρέμβουν να συγκρατήσουν τους Τούρκους, κάλεσε τον Κήλι και πες του ότι κλείνουμε τη βάση της Νέας Μάκρης, όπως προβλέπει η συμφωνία του 1983».

Τα λόγια του Έλληνα Πρωθυπουργού αποτελούσαν και μια ηχηρή απάντηση στο μεσοβέζικο ανακοινωθέν του State Department, το οποίο είχε ως εξής:

«Οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν ότι τα προβλήματα του Αιγαίου εμπεριέχουν σοβαρά θέματα και για τις δύο χώρες. Εκφράζουμε τη λύπη μας για την κλιμάκωση της έντασης μεταξύ των δύο φίλων και συμμάχων χωρών και συνιστούμε και προς τις δύο πλευρές να επιδείξουν αυτοσυγκράτηση και να αποφύγουν ενέργειες ή δηλώσεις που θα μπορούσαν να οξύνουν την κατάσταση»⁴⁰⁴.

⁴⁰⁴ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 66.

Στο μεταξύ, ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ, Πτέραρχος Νίκος Κουρής, ανέφερε τα στρατιωτικά μέτρα που έπρεπε να ληφθούν⁴⁰⁵:

«...Ο στόλος μας θα ανοιχτεί στο Αιγαίο, οι φρουρές των νησιών μας θα ενισχυθούν και οι έφεδροι οι οποίοι θα επιστρατευθούν με μεγάλη μυστικότητα θα σταλούν στον Έβρο. Και οι πιλότοι μας στα κοκ πιτς....»

Η στρατιωτική ηγεσία ήταν έτοιμη για παν ενδεχόμενο. Τα σχέδια εγκρίθηκαν αμέσως. Η χώρα πήγαινε ολοταχώς για ένοπλη σύγκρουση. Η άποψη του Πρωθυπουργού ήταν ότι έπρεπε να κινητοποιηθούν οι πάντες και να τους γίνει σαφές ότι αν οι Τούρκοι επιχειρήσουν γεώτρηση η Ελλάδα θα χτυπούσε. Έπρεπε όλοι να αναλάβουν τις ευθύνες τους.

Και κάποια στιγμή πριν ακόμα τελειώσει η σύσκεψη ο Ανδρέας Παπανδρέου αποφάσισε άλλη μια ακόμα πολύ σημαντική κίνηση:

«...Ο Κάρολος Παπούλιας, να φύγει αμέσως για τη Σόφια για συνομιλίες με τη Βουλγαρική Κυβέρνηση...»

Κι έτσι και έγινε το απόγευμα της ίδιας μέρας ο Υπουργός Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας συναντά στη Σόφια τον Βούλγαρο Πρόεδρο, Τοντόρ Ζίφκοφ και του επιδίδει προσωπικό μήνυμα του Ανδρέα Παπανδρέου, ενώ ο Πρόεδρος Ζίφκοφ απάντησε ως εξής⁴⁰⁶:

«...Να πεις στον φίλο μου ότι είμαι στο πλευρό του. Να μην ανησυχεί και να μην έχει κανέναν φόβο στα σύνορα με τη Βουλγαρία. Να μην το σκεφτεί καθόλου και να αποσύρει όσο στρατό θέλει από εκεί και να τον χρησιμοποιήσει όπου νομίζει για την κρίση. Παράλληλα, εγώ θα στείλω στα

⁴⁰⁵ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 66.

⁴⁰⁶ Εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ», «1987: Όταν η Ελλάδα πήγαινε για πόλεμο», 21 Φεβρουαρίου 2017

βουλγαρο - τουρκικά σύνορα, επιπλέον του στρατού που βρίσκεται εκεί, και μια μηχανοκίνητη μεραρχία...».

Παράλληλα, τα μεσάνυχτα η κυβέρνηση ανακοίνωσε και επισήμως ότι αναστέλλει τη λειτουργία της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη, θέτοντας σε εφαρμογή του άρθρο 7 της συμφωνίας. «...Έστειλα τον Μ. Ζαλόκωστα στον Αμερικανό Διοικητή της Νέας Μάκρης...», λέει ο Ναύαρχος Λ. Βασιλικόπουλος, «και του δίνει εντολή «Σταματάς». Ο Αμερικανός τα έχασε και ειδοποίησε τη βάση του, που επιβεβαίωσε ότι παύει η λειτουργία της. Ίσως ήταν το πιο αποτελεσματικό διπλωματικό μέτρο εκείνη τη στιγμή» λέει ο Λ. Βασιλικόπουλος. Ο Ανδρέας Παπανδρέου τηλεφωνεί παράλληλα στον Πρόεδρο της Βουλγαρίας. Ο Ζίβκοφ διέταξε να ξεκινήσουν τα βουλγαρικά τανκς προς τα σύνορα με την Τουρκία⁴⁰⁷.

«Γνωρίζαμε όλοι την αποστολή μας», λέει ο τότε αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού ναύαρχος Λεωνίδας Βασιλικόπουλος. «Η αποστολή είχε διατυπωθεί από τον Ανδρέα Παπανδρέου ρητά»: «Αν το Σισμίκ επιχειρήσει έρευνα στην υφαλοκρηπίδα, να εμποδιστεί με ή χωρίς τη χρήση βίας. Εφόσον, τα τουρκικά συνοδά πλοία παρεμβληθούν, να αντιμετωπιστούν ομοίως»⁴⁰⁸.

Η Τουρκία στο μεταξύ εντείνει τις προκλήσεις της με παραβιάσεις των χωρικών υδάτων πολύ κοντά στο Καστελόριζο και ο Ανδρέας Παπανδρέου δίνει νέα εντολή στις Ένοπλες Δυνάμεις για πλήρη ετοιμότητα. Η προετοιμασία θυμίζει πόλεμο. Στον Έβρο εκκενώθηκαν παραμεθόρια χωριά. Τα στρατιωτικά νοσοκομεία προετοίμασαν τα χειρουργεία τους. Έφεδροι κλήθηκαν να παρουσιαστούν. Μαχητικά έσκιζαν τον αέρα και ήταν οπλισμένα έτοιμα να απογειωθούν εντός τριών λεπτών από τις βάσεις τους. Τα αντιαεροπορικά πυροβόλα στα νησιά διατάχθηκαν να χτυπήσουν κάθε

⁴⁰⁷ Εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ», «1987: Όταν η Ελλάδα πήγαινε για πόλεμο», 21 Φεβρουαρίου 2017

⁴⁰⁸ Ibid.

εχθρικό στόλο. Το Πολεμικό Ναυτικό ανοίχθηκε στο Αιγαίο σε τάξη μάχης⁴⁰⁹. Την ίδια στιγμή οι εφημερίδες κάνουν λόγο για πόλεμο και στιγμές από το 1974 με τον «Αττίλα» στην Κύπρο, η γενική επιστράτευση θεωρείται θέμα ωρών, τα δημόσια μέσα μεταφοράς επιτάσσονται και τα σούπερ μάρκετ αδειάζουν.

Την επόμενη ημέρα, στις 27 Μαρτίου, η Τουρκία αφήνει να εννοηθεί ότι θα κάνει πίσω αν η Ελλάδα αποδεχθεί τη συμμόρφωση με το Πρωτόκολλο της Βέρνης και προτείνει επανάληψη των διμερών διαπραγματεύσεων για το Αιγαίο. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, ωστόσο δεν υποχωρεί. Στη σύσκεψη του Υπουργικού Συμβουλίου στέλνει νέα μηνύματα προς τους Αμερικάνους τονίζοντας με νόημα ότι δεν ήταν τυχαία η επίσκεψη του Τούρκου Πρωθυπουργού Οζάλ, στις ΗΠΑ και η αντίστοιχη επίσκεψη του Αμερικανού υπουργού Άμυνας Κάσπαρ Ουάινμπεργκερ στην Τουρκία. Δηλώνει επίσης ότι το Πρωτόκολλο της Βέρνης είναι ανενεργό και προτείνει παραπομπή της διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Στο μεταξύ όλοι οι Τούρκοι αρμόδιοι επικαλούνταν παλαιότερη συνάντηση των Καψή-Ακιμάν τον Φεβρουάριο για να θεμελιώσουν τον ισχυρισμό ότι η Ελλάδα θα ξεκινούσε έρευνες. Προκειμένου να αρθεί η παρερμηνεία αυτή, ο υφυπουργός εξωτερικών καλεί το βράδυ της Παρασκευής 27 Μαρτίου, τον Τούρκο πρεσβευτή Ακιμάν και του υπαγορεύει την εξής διευκρινιστική δήλωση⁴¹⁰:

«Σχετικά με τη θέση μας στο ζήτημα των ερευνών και γεωτρήσεων στην υφαλοκρηπίδα, επιθυμώ να επαναλάβω όσα σας δήλωσα στις 27 Φεβρουαρίου 1987. Διευκρινίζω ότι η θέση μας είναι η εξής: Μετά την

⁴⁰⁹ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 66-68.

⁴¹⁰ Κώστας Μαργάς, *Προ-Ίμια Πολέμου – Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα, (1955-2018)*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2019, σελ. 221.

εξαγορά των μετοχών η ελληνική κυβέρνηση θα αποκτήσει το δικαίωμα εάν θα επιτρέψει, πώς θα επιτρέψει και πότε θα επιτρέψει έρευνες και γεωτρήσεις πέραν των χωρικών υδάτων, επί της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα δικαιώματα της Ελλάδας υφίστανται ab initio (εξ αρχής). Επιθυμώ να επαναλάβω, επίσης, την πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης προς την τουρκική κυβέρνηση, όπως το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, σύμφωνα με το συμβατικό και εθιμικό διεθνές δίκαιο. Αντιλαμβάνεστε ότι η πρότασή μας επιβάλλει αναγκαστικά να απόσχετε από οποιαδήποτε ερευνητική δραστηριότητα, την οποία ενδεχομένως έχετε αρχίσει. Αντιλαμβάνεστε ακόμη ότι το δικαίωμα το εάν, πού και πότε θα επιτραπούν έρευνες, αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμά μας. Η πολιτική μας χαρακτηρίζεται από αυτοσυγκράτηση και επιβεβαιώνουμε ότι ο σκοπός μας είναι να διατηρήσουμε την ειρήνη. Μετά την εξαγορά των μετοχών από την ελληνική κυβέρνηση, εμείς θα λαμβάνουμε όλες τις σχετικές αποφάσεις».

Ο Ακιμάν αντέδρασε λέγοντας ότι η παραπάνω δήλωση ήταν πιο θετική σε σχέση με τις προηγούμενες δηλώσεις του Υφυπουργού. Ωστόσο, βαθιά ανήσυχος για τις εξελίξεις στο Αιγαίο ειδικά μετά και την κίνηση του Ανδρέα Παπανδρέου για την ενίσχυση συμμαχίας με τη Βουλγαρία, ήταν ο γενικός γραμματέας του NATO, λόρδος Κάρινγκτον, ο οποίος μάλιστα ανέλαβε και σχετική πρωτοβουλία προς την Τουρκία κάνοντας έκκληση για ειρηνικό τρόπο επίλυσης της διαφοράς.

Τελικά υπό την απειλή γενικότερης σύρραξης και με τη διαμεσολάβηση αυτή του γενικού γραμματέα του NATO, ο Τούρκος Πρωθυπουργός έκανε πίσω και ανακοίνωσε σε συνέντευξή του στο BBC ότι το Σιμίκ δεν θα έβγαινε στο Αιγαίο στα διαφιλονικούμενα νερά, εκτός μόνον εάν η Ελλάδα πράξει το ίδιο. Παράλληλα αποδέχθηκε τη διαμεσολάβηση αυτή του NATO. Ο Ανδρέας Παπανδρέου από την άλλη πλευρά διαμήνυε πως η Ελλάδα δεν θα δεχόταν πολιτικές συνομιλίες επί

νομικού ζητήματος, όπως ήταν η υφαλοκρηπίδα, αλλά θα εκτιμούσε απόλυτα και θα συνέβαλε στις προσπάθειές του για αποκλιμάκωση της κρίσης.

Τελικά λίγους μήνες αργότερα υπογράφεται η συμφωνία του Νταβός από τον Ανδρέα Παπανδρέου και τον Τουργκούτ Οζάλ, η οποία δεσμεύει έως σήμερα Αθήνα και Άγκυρα να απέχουν των ερευνών στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου, μέχρι να επιλυθεί το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας των δύο χωρών.

8.2. Η απόφαση εξαγοράς των μετοχών της Denison από το Ελληνικό Δημόσιο

Όπως ήδη προαναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, στην οποία παρατέθηκε η ιστορική αναδρομή των γεγονότων της κρίσης του Μαρτίου του 1987 στο Αιγαίο, η αλληλουχία των αντιδράσεων και ενεργειών, που οδήγησαν στην κρίση και προκάλεσαν τις κρίσιμες αποφάσεις από τις δύο πλευρές, ξεκινά με την απόφαση της Ελλάδας να εξαγοράσει επιπλέον μετοχές της καναδικής εταιρείας γεωτρήσεων Denison προκειμένου να αποκτήσει την πλειοψηφία των μετοχών και κατά συνέπεια τον έλεγχο των γεωτρήσεων πετρελαίου στην περιοχή αυτή.

Το ζητούμενο με αυτήν την απόφαση από ελληνικής πλευράς είναι εάν αποτελεί μια απόφαση, η οποία λήφθηκε τη στιγμή εκείνη γιατί εξυπηρετούσε τον στόχο μιας ευκαιρίας για την Ελλάδα σε σχέση με τα αμφισβητούμενα ζητήματα της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο ή αν αποτελεί μια απόφαση, η οποία δεν είχε καμία περαιτέρω τέτοια σχετική στόχευση.

Κατά την προσωπική μου άποψη και σύμφωνα με την ανάλυση αλλά και τον τρόπο που διαδραματίστηκαν τα γεγονότα, αναφορικά με την απόφαση της εξαγοράς, αυτή ήταν μια έξυπνη και απολύτως αναγκαία κίνηση, η οποία μάλιστα μπορούσε να έχει διττό ρόλο ανάλογα και με την αντίδραση της Τουρκίας. Από τη μία πλευρά λοιπόν αποτέλεσε για την

Ελλάδα μια ευκαιρία επιδίωξης του στόχου της να διαμηνύσει τις θέσεις της σε σχέση με την υφαλοκρηπίδα, τα κυριαρχικά της δικαιώματα και το ανενεργό για εκείνη Πρωτόκολλο της Βέρνης, ενώ από την άλλη πλευρά και στην περίπτωση ακραίας αντίδρασης της Τουρκίας υπήρχε το επιχείρημα ότι η εξαγορά ήταν απολύτως απαραίτητη ακριβώς για τον αντίθετο λόγο και προκειμένου να διασφαλιστεί η ηρεμία στην περιοχή και να μη δημιουργηθεί σε καμία περίπτωση πρόκληση και πρόβλημα στην Τουρκία από την απόφαση μιας Κοινοπραξίας να διεξαγάγει έρευνες σε μια αμφισβητούμενη περιοχή. Σε αυτήν την περίπτωση μάλιστα η Ελλάδα εμφανιζόταν και ως η πλευρά εκείνη, η οποία ενδιαφερόταν πραγματικά για την καλή γειτονία και την ηρεμία στην περιοχή και η οποία δεν είχε καμία διάθεση πρόκλησης συγκρούσεων και δημιουργίας ζητημάτων διαμάχης.

Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι με απόφαση του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού προς εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Βέρνης και προκειμένου η Κοινοπραξία να μην προβεί σε γεωτρήσεις και έρευνες στην περιοχή αυτή, είχε απαγορευθεί η δυνατότητα αυτή στα ανατολικά της Θάσου. Η σχετική δηλαδή διαταγή εξεδόθη ακριβώς προκειμένου η Κοινοπραξία των ξένων πετρελαϊκών εταιρειών, η οποία είχε λάβει την άδεια εξερευνησεως και εκμεταλλεύσεως του Θρακικού Πελάγους να μην προχωρήσει σε έρευνες εκτός των ελληνικών χωρικών υδάτων. Και στη συνέχεια, ετέθη σε εφαρμογή σχετική πρόβλεψη στη σύμβαση της Κοινοπραξίας με το ελληνικό δημόσιο, η οποία προέβλεπε παράταση της διάρκειας της σύμβασης ως προς τη συγκεκριμένη περιοχή για χρόνο ίσο με τη διάρκεια απαγόρευσης της έρευνας. Συνεπώς, τη δεδομένη χρονική στιγμή η Ελλάδα υποστηρίζει και θέλει να κάνει γνωστές τις θέσεις της ότι πλέον το Πρωτόκολλο της Βέρνης είναι απολύτως ανενεργό, γεγονός, όμως το οποίο οδηγεί σε άρση της απαγόρευσης διεξαγωγής ερευνών στην Ανατολική Θράκη και ως εκ τούτου ενεργοποιεί τη δυνατότητα της Κοινοπραξίας να δύναται να προβεί σε έρευνες και σε εκείνη την περιοχή. Η ελληνική πλευρά ωστόσο θέλει και

θέτει ως βασικό της στόχο εκείνη να έχει τον έλεγχο στην περιοχή και όχι η Κοινοπραξία.

Όλα ξεκίνησαν λοιπόν, τη στιγμή που η Denison δημοσιοποίησε ότι στις 28 Μαρτίου 1987 και ακριβώς ελάχιστα πριν τη λήξη της συμφωνίας για τις έρευνες αυτές – η συμφωνία έληγε την 1^η Απριλίου – θα διεξαγάγει έρευνες Ανατολικά της Θάσου και συγκεκριμένα σε θέση εντός των αμφισβητούμενων περιοχών από την Τουρκία. Τότε και χωρίς καμία προηγούμενη συνεννόηση με τα υπόλοιπα μέλη της Κυβέρνησης, ούτε ο Υπουργός Εξωτερικών, ούτε ο Υπουργός Άμυνας, ούτε και ο σύμβουλος του Πρωθυπουργού για διπλωματικά θέματα γνώριζαν το παραμικρό για αυτή την απόφαση, ο Παπανδρέου προχώρησε στην απόφαση της εξαγοράς απολύτως μυστικά εκπλήσσοντας τα υπόλοιπα υπουργικά μέλη. Αυτό ενδεχομένως αποτελεί στοιχείο, το οποίο αποδεικνύει την ύπαρξη της ευκαιρίας διευθέτησης του κρίσιμου αυτού ζητήματος του ελέγχου της περιοχής από τον Έλληνα Πρωθυπουργό θέτοντας από τη μία και απέναντι στην Τουρκία ρητά τις ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα και το Πρωτόκολλο της Βέρνης και διατηρώντας από την άλλη τη δυνατότητα η Ελλάδα να αποφασίζει τις γεωτρήσεις στην περιοχή αυτή και όχι η Κοινοπραξία.

Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί κάθε καθαρή ευκαιρία προκειμένου να επιτευχθεί ένας στόχος χαρακτηρίζεται από τα εξής τρία στοιχεία: α) αποδείξεις ότι το κράτος διαθέτει καλύτερες σχετικές δυνατότητες, β) αποδείξεις και στοιχεία ότι άλλες πλευρές στερούνται της αποφασιστικότητας να αντισταθούν στις κινήσεις αυτές και γ) στοιχεία ότι η δεδομένη, εκείνη στιγμή, ευνοϊκή ισορροπία ισχύος δεν θα υπάρξει επ' αόριστον, κάνοντας το σημαντικό να δράσει το κράτος όσο το δυνατό γρηγορότερα⁴¹¹. Η Ελλάδα εκείνη τη στιγμή φαίνεται πως είχε αρκετά καλές δυνατότητες, αλλά και την αποφασιστικότητα να τις χρησιμοποιήσει από

⁴¹¹ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp.22-28.

ό,τι φάνηκε, υπήρχε μια ευνοϊκή ισορροπία ισχύος τη δεδομένη εκείνη στιγμή και τέλος ακόμα και αν ήταν αποφασισμένη η Τουρκία να αντιδράσει η αποφασιστικότητα της Ελλάδας μάλλον ήταν πολύ μεγαλύτερη και ως εκ τούτου η απόφαση της εξαγοράς των μετοχών από την Denison θα μπορούσε να ειπωθεί ότι εξυπηρετούσε μια σημαντική ευκαιρία για την Ελλάδα εκείνη τη στιγμή να θέσει τις θέσεις και να δείξει την αποφασιστικότητά της σε σχέση με το αμφιλεγόμενο θέμα του Πρωτοκόλλου της Βέρνης και του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας γενικότερα αλλά και να διευθετήσει στη συνέχεια τις σχέσεις με την Κοινοπραξία, η οποία με ανενεργό το Πρωτόκολλο της Βέρνης μπορούσε πια να αποφασίσει τις γεωτρήσεις στην περιοχή. Ουσιαστικά θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η συμφωνία με την Κοινοπραξία περιείχε και μια περιοχή, αυτή της Ανατολικής Θράκης, για την οποία η Ελλάδα συμφώνησε με την Κοινοπραξία, ενώ στην πραγματικότητα δεν ήταν σίγουρο ότι θα έδινε την άδεια των ερευνών λόγω των προβλημάτων με την Τουρκία.

Συνεπώς, τα γεγονότα πριν τη δημιουργία και ύπαρξη της κρίσης, κατά την άποψή μου και σύμφωνα με τα όσα επισημάνθηκαν στο θεωρητικό μέρος της μελέτης αυτής, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα είχε το κίνητρο, για τους παραπάνω λόγους που μόλις αναφέρθηκαν, να συμπεριφερθεί προωθώντας την επιδίωξη ενός στόχου, αυτού της διευθέτησης του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας, τόσο αναφορικά με το Πρωτόκολλο της Βέρνης όσο και σε σχέση με την Κοινοπραξία και τη μεταξύ τους συμφωνία. Υπενθυμίζεται, ότι σε κάθε τέτοια περίπτωση επιδίωξης στόχων και προκειμένου οι στόχοι αυτοί να πραγματοποιηθούν απαιτείται η πλευρά που τους επιδιώκει να χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα που έχει στη διάθεσή της, τα οποία αφορούν αφενός εσωτερικές προσπάθειες, εννοώντας την κινητοποίηση των δυνάμεων και των πόρων και αφετέρου εξωτερικές προσπάθειες, κινήσεις δηλαδή ενδυνάμωσης συμμαχιών ή αποδυνάμωσης αντίθετων συμμαχιών. Ως εκ τούτου η Ελλάδα και προκειμένου να πετύχει τον στόχο που αναφέρθηκε αναμένεται να λάβει τις

αποφάσεις που αφορούν στις προαναφερόμενες εσωτερικές και εξωτερικές προσπάθειες, της κινητοποίησης των πόρων και της ρύθμισης των συμμαχιών, αντίστοιχα. Επισημαίνεται, προφανώς ότι η επιδίωξη στόχων από τη μία πλευρά δημιουργεί επίσης κίνητρο συμπεριφοράς στην αντίθετη πλευρά, η οποία επιδιώκει να επαναφέρει τη δεδομένη ισορροπία ισχύος και συνεπώς αναμένεται η έντονη αντίδραση της Τουρκίας και εν τέλει η δημιουργία μιας κρίσης ανάμεσα στις δύο χώρες.

Ας δούμε παρακάτω μετά την απόφαση αυτή, την αλληλουχία των γεγονότων και των αντιδράσεων που ακολούθησαν εκατέρωθεν, το σημείο εκείνο, το οποίο αποτελεί απειλή για την Ελλάδα και δημιουργεί τις συνθήκες ύπαρξης της κρίσης και όλα τα γεγονότα ενταγμένα στις τρεις περιόδους διάρκειας κάθε κρίσης μέχρι και την αποκλιμάκωσή της.

8.3. Φάση πρώτη (ακριβώς πριν από την κρίση):

Αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας

Σύμφωνα με όλα όσα προηγήθηκαν νωρίτερα σε θεωρητικό επίπεδο αλλά και σε σχέση με τις βασικές υποθέσεις της παρούσας έρευνας, αναμένεται σε πρώτη φάση η ύπαρξη της σημαντικής αλλαγής στο περιβάλλον των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η οποία στη συνέχεια έχει ως επακόλουθο τη δημιουργία της κρίσης. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως η διαμάχη μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας είναι ένα γεγονός που έχει λάβει σχεδόν μόνιμο χαρακτήρα. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι κάθε μέρα ή κάθε μήνα ή κάθε χρόνο υπάρχει μια επιβεβαιωμένη κρίση. Η αντίληψη της απειλής έχει πάντα έντονη παρουσία και η εικόνα της πιθανότητας του πολέμου ανάμεσα στις δύο χώρες είναι σχεδόν μόνιμη. Η πίεση του χρόνου επίσης είναι αισθητή αρκετά συχνά. Αλλά είναι κοινώς αποδεκτό ότι μόνο όταν το επίπεδο της απειλής είναι υψηλότερο από το φυσιολογικό, όταν ο πόλεμος λαμβάνεται ως πιθανό

ενδεχόμενο και όταν ο χρόνος αντίδρασης θεωρείται πεπερασμένος, και υπάρχουν δηλαδή όλες οι συνέπειες της αλλαγής στο περιβάλλον, μπορεί μια κρίση εντός μιας διαμάχης να θεωρηθεί ότι υπάρχει⁴¹². Η περίοδος ακριβώς πριν την κρίση σκιαγραφείται από μία κατάσταση, η οποία χαρακτηρίζεται από έναν δείκτη μόνο, αυτόν της ευδιάκριτης αύξησης της λαμβανόμενης απειλής.

Ας δούμε ποιες είναι οι κινήσεις αυτές, οι οποίες επιφέρουν την εν λόγω αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας και ποια είναι η κίνηση αυτή, η οποία τελικά πυροδοτεί την έναρξη της κρίσης για την ελληνική πλευρά.

Η έναρξη της αλλαγής, η οποία δημιουργεί αρχικά κίνητρο συγκεκριμένης συμπεριφοράς στην ελληνική πλευρά, πραγματοποιείται από την απόφαση της Κοινοπραξίας να προχωρήσει σε γεώτρηση στη θέση Μπάμπουρας στον Πρίνο. Το σημείο αυτό στον Πρίνο βρίσκεται μεν έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα αλλά πάνω στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Η απάντηση της ελληνικής πλευράς στην απόφαση της Κοινοπραξίας ήταν η ανακοίνωση του Έλληνα Υπουργού Βιομηχανίας, Αναστάσιου Πεπονή, μεγαλύτερης συμμετοχής του Ελληνικού Δημοσίου στην εν λόγω Κοινοπραξία με την εξαγορά μετοχών αυτής ώστε η Ελλάδα να αποκτήσει τον έλεγχο σε σχέση με τις γεωτρήσεις στην εν λόγω περιοχή. Η ανακοίνωση αυτή προφανώς δημιουργεί στη συνέχεια κίνητρο συμπεριφοράς στην Τουρκία και συγκεκριμένα την επιδίωξη επαναφοράς της ισορροπίας ισχύος απέναντι στην Ελλάδα, η οποία αντιδρά και αποφασίζει την έξοδο του ωκεανογραφικού «Πίρι Ρέις» στο Αιγαίο. Η Ελλάδα με τη σειρά της στέλνει πολεμικά σκάφη και αεροσκάφη για παρακολούθηση της πορείας του τουρκικού ωκεανογραφικού και εδώ επισημαίνεται η πρώτη κινητοποίηση δυνάμεων, όπως αναμένεται από την ελληνική πλευρά. Η ενέργεια αυτή από

⁴¹² Michael Brecher with Benjamin Geist, *Decisions in crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1980, p.16, 78.

την πλευρά της Ελλάδας προκαλεί αντίστοιχα την αντίδραση της Τουρκίας, η οποία προβαίνει στις ακόλουθες κινήσεις: α) διαμαρτύρεται έντονα στον Έλληνα Πρεσβευτή στην Άγκυρα για την παρακολούθηση του πλοίου και απειλεί ότι αν η Ελλάδα δεν σταματήσει, όλες οι πιθανές επιπτώσεις θα βαρύνουν την ελληνική πλευρά, β) αποφασίζει τη συνοδεία του «Πίρι Ρείς» από πολεμικά τουρκικά σκάφη, το οποίο σημειώνεται ότι ακολουθεί προκλητική πορεία στο Αιγαίο και γ) στέλνει έγγραφο στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ με το οποίο καταγγέλλει την Ελλάδα ότι παραβιάζει το Πρωτόκολλο της Βέρνης.

Στη συνέχεια και ως απάντηση στις ενέργειες της Τουρκίας έπεται η εντολή του Έλληνα Πρωθυπουργού, Ανδρέα Παπανδρέου στον Κυβερνητικό Εκπρόσωπο να δηλώσει πως η Ελληνική Κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη και αποφασισμένη να λάβει όλα τα μέτρα χωρίς να φέρει την παραμικρή ευθύνη για την επιδείνωση της κατάστασης και αμέσως μετά είναι οι επόμενες εκείνες αποφάσεις και ενέργειες της Τουρκίας, οι οποίες ουσιαστικά πυροδοτούν την κατάσταση και σημαίνουν την έναρξη της κρίσης. Βρισκόμαστε δηλαδή ακριβώς στο σημείο εκείνο του περιβάλλοντος των ελληνοτουρκικών σχέσεων, όπου Ελλάδα και Τουρκία αντιλαμβάνονται την ύπαρξη αλλαγής στις μεταξύ τους σχέσεις με άμεσο επακόλουθο στη συνέχεια την έναρξη της κρίσης. Οι εν λόγω αποφάσεις της Τουρκίας είναι οι ακόλουθες: α) Το Τουρκικό Υπουργικό Συμβούλιο εγκρίνει την απόφαση για χορήγηση αδειών για έρευνες έξω από τα χωρικά ύδατα της Τουρκίας αμέσως μετά την αιγιαλίτιδα ζώνη και β) σε δηλώσεις του ο Τούρκος Στρατηγός σε ξένους και τούρκους δημοσιογράφους αναφέρει την έξοδο του πλοίου «Σισμίκ» στο Αιγαίο προκειμένου να πραγματοποιήσει έρευνες υπό τη συνοδεία πολεμικών πλοίων με τον στρατό να βρίσκεται σε επιφυλακή προκειμένου να διασφαλίσει τα εθνικά δικαιώματα και συμφέροντα. Ταυτόχρονα καθορίζονται προς την Εθνική Εταιρεία Πετρελαίων της Τουρκίας οι περιοχές προς έρευνα στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου. Εδώ πολύ σημαντικό στοιχείο, το οποίο πρέπει να επισημανθεί είναι η επιλογή από την

πλευρά της Τουρκίας τις δηλώσεις αυτές να τις κάνει ο Τούρκος Στρατηγός και όχι ο εκπρόσωπος της τουρκικής κυβέρνησης, γεγονός, το οποίο σηματοδοτεί την αυξημένη πιθανότητα πλέον της πολεμικής σύγκρουσης,

Στον παρακάτω Πίνακα βρίσκονται συνοπτικά όλες οι ενέργειες και η αλληλουχία των γεγονότων στην προ κρίση περίοδο που συνέβαλαν στην αλλαγή από τη μια κατάσταση στην άλλη και προκάλεσαν την αντίστοιχη λήψη αποφάσεων.

Κοινοπραξία εκμετάλλευσης των πετρελαίων της Θάσου	Απόφαση να προχωρήσει σε γεώτρηση στη θέση Μπάμπουρας στον Πρίνο. Το σημείο αυτό βρίσκεται έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα αλλά πάνω στην ελληνική υφαλοκρηπίδα.
Ελλάδα	Ανακοίνωση του Υπουργού Βιομηχανίας για συμμετοχή του Ελληνικού Δημοσίου στην Κοινοπραξία με εξαγορά μετοχών.
Τουρκία	Έξοδος του ωκεανογραφικού «Πίρι Ρείς» στο Αιγαίο.
Ελλάδα	Παρακολούθηση του «Πίρι Ρείς» από πολεμικά σκάφη και αεροσκάφη.
Τουρκία	Έντονη διαμαρτυρία στον Έλληνα Πρεσβευτή στην Άγκυρα για την παρακολούθηση του πλοίου και απειλή ότι αν η Ελλάδα δεν σταματήσει όλες οι πιθανές επιπτώσεις θα βαρύνουν την ελληνική πλευρά.
Τουρκία	Συνοδεία του «Πίρι Ρείς» από πολεμικά τουρκικά σκάφη. Προκλητική η πορεία του.
Τουρκία	Αποστολή εγγράφου στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ καταγγελίας της Ελλάδας σχετικά με παραβίαση του Πρωτοκόλλου της Βέρνης.
Ελλάδα	Μίνι Σύσκεψη ΚΥΣΕΑ – Απόφαση ΠΘ ότι η Ελλάδα δεν θα ανεχτεί καμία παραβίαση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων και ότι σε αντίθετη περίπτωση θα υπάρξει δυναμική αντίδραση.

Ελλάδα	Εντολή του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στον Κυβερνητικό Εκπρόσωπο να δηλώσει πως η Ελληνική Κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη και αποφασισμένη να λάβει όλα τα μέτρα χωρίς να φέρει την παραμικρή ευθύνη για την επιδείνωση της κατάστασης – Εντολή για διαβίβαση των απόψεων αυτών της ελληνικής κυβέρνησης από τον Υπουργό Εξωτερικών στον Γενικό Γραμματέα του NATO και στον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ
Τουρκία	Ο Υφυπουργός Εξωτερικών ενημερώνει τους πρέσβεις των χωρών της ΕΟΚ και του NATO στην Άγκυρα ότι η Ελλάδα ακολουθεί επιθετική πολιτική στο Αιγαίο.
Τουρκία	Έγκριση του Τουρκικού Υπουργικού Συμβουλίου απόφασης χορήγησης αδειών για έρευνες έξω από τα χωρικά ύδατα της Τουρκίας αμέσως μετά την αιγιαλίτιδα ζώνη.
Τουρκία	Δηλώσεις Τούρκου Στρατηγού σε ξένους και τούρκους δημοσιογράφους για έξοδο του πλοίου «Σισμίκ» στο Αιγαίο προκειμένου να πραγματοποιήσει έρευνες υπό τη συνοδεία πολεμικών πλοίων με το στρατό να βρίσκεται σε επιφυλακή προκειμένου να διασφαλίσει τα εθνικά δικαιώματα και συμφέροντα.
Τουρκία	Στις 26 Μαρτίου 1987 το πρωί το Σισμίκ απέπλευσε από την Κωνσταντινούπολη με κατεύθυνση το Αιγαίο.

Η καθοριστική ενέργεια, η οποία όπως ήδη προαναφέρθηκε σηματοδοτεί την έναρξη της κρίσης για την ελληνική πλευρά (γίνεται αντιληπτή από την ελληνική πλευρά ως σημαντική αλλαγή για την οποία απαιτείται άμεση αντίδραση) είναι οι δηλώσεις από τον Τούρκο Στρατηγό και η άμεση έξοδος του Σισμίκ στο Αιγαίο με τη συνοδεία πολεμικών πλοίων. Η κρίση έχει ξεκινήσει και τα τρία βασικά χαρακτηριστικά της (αυξημένη απειλή σε βασική αξία, περιορισμένος χρόνος, πιθανότητα πολεμικής

εμπλοκής) είναι ήδη εμφανή⁴¹³. Το πλοίο βγαίνει στο Αιγαίο (οι Τούρκοι δηλαδή πραγματοποιούν άμεσα τις δηλώσεις τους) που σημαίνει ότι υπάρχει εμφανής αύξηση στο επίπεδο της απειλής και συνοδεύεται από πολεμικά πλοία με τον στρατό σε επιφυλακή γεγονός που κάνει αισθητή την πιθανότητα του πολέμου. Η Ελλάδα πρέπει να αντιδράσει και προφανώς έχει πολύ περιορισμένο χρόνο στη διάθεσή της προκειμένου να το κάνει αυτό μιας και το πλοίο είναι ήδη εν πλω και έτοιμο να πραγματοποιήσει τα τουρκικά σχέδια. Η κρίση είναι παρούσα, τα κύρια χαρακτηριστικά της παρόντα και έντονα και το άγχος πια διάχυτο στην όλη κατάσταση. Αν όλα αυτά έχουν γίνει αντιληπτά ακριβώς έτσι από την ελληνική πλευρά η Ελλάδα είναι αυτή που πρέπει τώρα να αντιδράσει άμεσα και να ενεργοποιήσει τους μηχανισμούς αποτελεσματικής αντιμετώπισης της κατάστασης αυτής που έχει ήδη δημιουργηθεί και προκειμένου τόσο να πετύχει τους αρχικά επιδιωκόμενους στόχους όσο και να αποτρέψει οποιαδήποτε μεταβολή της ισορροπίας ισχύος με την Τουρκία. Η Ελλάδα αναμένεται να κινητοποιηθεί εκ νέου πλέον προκειμένου να αντιμετωπίσει την απειλή.

Στο σημείο αυτό ας δούμε ποια ήταν η μονάδα των αποφάσεων στην πρώτη αυτή φάση της κρίσης, από ποιους δηλαδή ελήφθησαν οι σχετικές αποφάσεις και ποια είναι η επίδραση των μεταβλητών, η επίδραση των περιορισμών της δομής δηλαδή του διεθνούς συστήματος από τη μία και οι ενδεχόμενοι γνωστικοί περιορισμοί από την άλλη, αναφορικά με τις αποφάσεις αυτές.

Κατά την ανάλυση αυτού του περιστατικού κρίσης σε αντίθεση με την κρίση της προηγούμενης ενότητας, αυτή της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο, διαπιστώνεται ότι κατά τη διάρκεια των τριών φάσεων της κρίσης

⁴¹³ Michael Brecher with Benjamin Geist, *Decisions in crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, 1980.

εμπλέκονται στις αποφάσεις τόσο άτομα και ομάδες, με κύριο πρόσωπο τον Έλληνα Πρωθυπουργό όσο και η γραφειοκρατία, η οποία εξέλειπε στην προηγούμενη περίπτωση. Στον Πίνακα παρακάτω γίνεται συγκεκριμένη

Γραφειοκρατίες	Ομάδες	Άτομα
Υπουργείο	Κυβερνητικό	Πρωθυπουργός
Βιομηχανίας,	Συμβούλιο	Υπουργός Άμυνας
Υπουργείο	Εξωτερικών και	Υπουργός
Άμυνας,	Άμυνας (ΚΥΣΕΑ)	Εξωτερικών
Υπουργείο	Συμβούλιο	Υπουργός
Εξωτερικών,	Αρχηγών Γενικών	Βιομηχανίας
Γενικό Επιτελείο	Επιτελείων (ΣΑΓΕ)	Αρχηγός ΓΕΕΘΑ
Εθνικής Άμυνας	Γραφείο Τύπου	Αρχηγός ΓΕΝ
(ΓΕΕΘΑ), Γενικό	Πρωθυπουργού	Αρχηγός
Επιτελείο		Αεροπορίας
Ναυτικού (ΓΕΝ)		Άλλοι Υπουργοί
		Πρέσβεις
		Κυβερνητικός
		Εκπρόσωπος

καταγραφή των ομάδων, των γραφειοκρατιών και των ατόμων, που έπαιξαν ενεργό ρόλο στην πρώτη φάση της κρίσης αυτής, προκειμένου να εξεταστεί στη συνέχεια ο τρόπος με τον οποίο έγιναν αντιληπτά τα μηνύματα και σήματα του διεθνούς συστήματος, τα οποία όπως έχει ήδη αναφερθεί, δημιουργούν το πλαίσιο συμπεριφοράς εντός του οποίου οφείλει να κινηθεί το κράτος.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης του περιστατικού λοιπόν, βλέπουμε την εμπλοκή όλων των μεγάλων γραφειοκρατιών του Ελληνικού Κράτους που φέρουν αρμοδιότητα σχετικά με το θέμα και οι οποίοι είναι το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, το Υπουργείο Εξωτερικών, το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ) και τα Γενικά Επιτελεία Ναυτικού (ΓΕΝ) και

Αεροπορίας. Από την πλευρά των ομάδων εντοπίζονται το Υπουργικό Συμβούλιο, το Κυβερνητικό Σώμα Εθνικής Ασφάλειας (ΚΥΣΕΑ) και η ομάδα των δημοσιογράφων. Τέλος, αναφορικά με τη συμμετοχή των ατόμων επισημαίνονται κυρίως ο Πρωθυπουργός, ο Υπουργός Εξωτερικών, ο Υπουργός Άμυνας, οι υφυπουργοί αυτών, ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ, Ναυτικού και Αεροπορίας, και επιμέρους υπουργοί της κυβέρνησης.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την αλληλουχία των γεγονότων και σε συνέχεια της ανακοίνωσης της ελληνικής πλευράς για την εξαγορά μετοχών της Κοινοπραξίας, ο επικεφαλής του Εθνικού Κέντρου Επιχειρήσεων ενημερώνει τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ ότι «...το τουρκικό πλοίο Πίρι Ρέις πέρασε από τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη και τη Θάσο και βρίσκεται 12 ναυτικά μίλια από τις ακτές του Άθω. Συνοδεύεται από τα τουρκικά πολεμικά πλοία και στη διαδρομή σταμάτησε πέντε φορές για έρευνα στον βυθό...», ο οποίος με τη σειρά του ενημερώνει σχετικά τον Υπουργό Άμυνας. Οι δύο συμφώνησαν τη στιγμή εκείνη ότι η Τουρκία εξωθούσε την κατάσταση και πως μια σύγκρουση είναι προ των πυλών και αποφασίζουν την περαιτέρω ενημέρωση στον Υπουργό Εξωτερικών και τη σύγκληση του Συμβουλίου Αρχηγών Γενικών Επιτελείων (ΣΑΓΕ) προκειμένου αυτό να εξετάσει την κατάσταση. Ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ ενημερώνει τον Υπουργό Εξωτερικών και όπως χαρακτηριστικά ο ίδιος αναφέρει⁴¹⁴ «...του εξέθεσα τη στρατιωτική κατάσταση, όπως διαγραφόταν μέχρι εκείνη τη στιγμή και κυρίως τις προκλητικές κινήσεις των τουρκικών πλοίων. Ανέφερα ότι πρόθεση του ΓΕΕΘΑ ήταν να αρχίσουμε να αυξάνουμε την ετοιμότητα των Δυνάμεών μας και να είμαστε έτοιμοι για τα χειρότερα...» και συνεχίζει την περιγραφή του «...αφού ο Υπουργός έμεινε για λίγα λεπτά σκεπτικός μου θύμισε ότι σε λίγο άρχιζε η τουριστική περίοδος και μια κρίση στο Αιγαίο θα είχε συνέπειες στην οικονομία μας, αλλά συμφώνησε ότι έπρεπε να αντιδράσουμε στις προκλητικές κινήσεις της Άγκυρας, στο πλαίσιο του διεθνούς νόμου, για να

⁴¹⁴ Νίκος Κουρής, *Ελλάδα-Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής Πόλεμος*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Α. Λιβάνη, Αθήνα 1997, Σελ. 325.

προστατεύσουμε τα δικαιώματά μας.....». Στο μεταξύ το ΣΑΓΕ που συνεδρίασε την ίδια μέρα, εξέτασε τη στρατιωτική κατάσταση στο Αιγαίο και πήρε μια σειρά αποφάσεων για αύξηση ετοιμότητας των Δυνάμεων, ένταση της πληροφοριακής κάλυψης και αυξημένη επάνδρωση των κέντρων επιχειρήσεων, των Διοικήσεων και Μονάδων, ιδιαίτερα στο Αιγαίο.

Στην πρώτη φάση λοιπόν της κρίσης διαπιστώνεται η μεγάλη εμπλοκή της γραφειοκρατίας (Υπουργείο Άμυνας, Εξωτερικών, ΓΕΕΘΑ, Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων, ΣΑΓΕ) αλλά και των μεμονωμένων δρώντων (Υπουργός Άμυνας, Εξωτερικών και Αρχηγός ΓΕΕΘΑ) στο επίπεδο της ενημέρωσης και διάχυσης της πληροφορίας αλλά και σε επίπεδο πρώτων αποφάσεων. Η γραφειοκρατία του Υπουργείου Άμυνας αντιλαμβάνεται την κατάσταση, αντιδρά και λαμβάνει τις πρώτες αποφάσεις, οι οποίες αφορούν στην αύξηση της στρατιωτικής ετοιμότητας. Κατά την ενημέρωση του Υπουργού Εξωτερικών ωστόσο, βλέπουμε την πρώτη μικρή διαφοροποίηση του Υπουργού Εξωτερικών, ο οποίος εκφράζει και έναν προβληματισμό σε σχέση με την τουριστική περίοδο που ακολουθεί και όπου η κλιμάκωση μια έντασης θα έκανε μεγάλη ζημιά στη χώρα. Ο Υπουργός Εξωτερικών λοιπόν, ο οποίος βλέπει από άλλη θέση και κάτω από άλλες αρμοδιότητες⁴¹⁵ σε σχέση με το Υπουργείο Άμυνας την όλη κατάσταση εκφέρει μια διαφορετική άποψη για το όλο θέμα, χωρίς ωστόσο τελικά αυτό να επηρεάζει τις αποφάσεις.

Στη συνέχεια ακολουθεί η ενημέρωση του Πρωθυπουργού από τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ, ο οποίος πάλι χαρακτηριστικά περιγράφει⁴¹⁶ «...Στις 20

⁴¹⁵ Ole R. Holsti, *Crisis Decision Making*, στο *Behavior Society and Nuclear War*, Volume I των Philip Tetlock, Jo Husbands, Robert Jervis, Paul Stern, Charles Tilly, New York Oxford, 1989, Graham Allison, Philip Zelikow, *Η κρίση της Κούβας, η ουσία της απόφασης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2006, Greg Cashman, *What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict*, Second Edition, Rowman & Littlefield, 2014, ⁴¹⁵ James G. March, *A primer on decision making, how decisions happen*, The Free Press 1994, κ.α.

⁴¹⁶ Νίκος Κουρής, *Ελλάδα-Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής Πόλεμος*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Α. Λιβάνη, Αθήνα 1997, Σελ. 326-327.

Μαρτίου, μετά από συνεννόηση με τον Υπουργό Άμυνας πήγα στο Καστρί για να ενημερώσω τον Πρόεδρο. Ο Πρωθυπουργός ήταν πλήρως ενημερωμένος για την πολιτική κατάσταση και τις επιδιώξεις των γειτόνων μας. Ζήτησε μόνο πληροφορίες για την ετοιμότητα των δυνάμεων μας και τη δυνατότητα να εμποδίσουμε, εν ανάγκη με χρήση βίας, τυχόν προσπάθεια της Τουρκίας να κάνει έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα...»η απάντηση μου ήταν σύντομη «...το Ναυτικό μας έχει και τα σχέδια και τη δυνατότητα να προασπίσει τα νόμιμα συμφέροντά μας στο Αιγαίο. Το σύνολο των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων έχει αρχίσει να κινητοποιείται για να αντιμετωπίσουμε με επιτυχία τυχόν κλιμάκωση της κρίσης...είμαστε έτοιμοι χωρίς ναι μεν αλλά...», η συνάντηση αυτή τελείωσε σε αυτό το σημείο. Με χαιρέτησε με ένα ελαφρό μειδίαμα...από το λίγο που γνώριζα τον Πρωθυπουργό κατάλαβα ότι είχε πάρει τις αποφάσεις του...». Και εδώ συνεχίζουμε να βλέπουμε τον πολύ σημαντικό ρόλο της γραφειοκρατίας και της ηγεσίας της στο μέρος της ενημέρωσης, της διάχυσης της πληροφορίας και των πρώτων αποφάσεων. Από την παραπάνω περιγραφή βλέπουμε και την προσωπική ενδεχομένως υποκειμενική εκτίμηση του μεμονωμένου δρώντα ότι ο Πρωθυπουργός έχει πάρει τις αποφάσεις του και ταυτίζονται κιόλας με τις αποφάσεις τις δικές τους. Στο μεταξύ είναι πολύ σημαντικό να επισημανθεί ότι ο Πρωθυπουργός ενδιαφέρεται να μάθει μόνο για την ετοιμότητα των ενόπλων δυνάμεων, όπου η αρμόδια γραφειοκρατία τον πληροφορεί ότι οι ένοπλες δυνάμεις είναι πανέτοιμες. Το στοιχείο αυτό είναι πολύ καθοριστικό για τις επόμενες αποφάσεις καθώς στην περίπτωση που η ετοιμότητα των Ενόπλων Δυνάμεων δεν είναι αυτή όπως περιεγράφηκε η όλη κατάσταση μπορεί να εξελιχθεί πολύ άσχημα. Ωστόσο, υπό κανονικές συνθήκες θα υπήρχε ο απαραίτητος χρόνος να ελεγχθεί και να διασταυρωθεί αν όντως η ετοιμότητα των ενόπλων δυνάμεων είναι πράγματι αυτή και ότι δεν μεταφέρεται μια υποκειμενική εκτίμηση με βάση τις προσωπικές εικόνες και πεποιθήσεις του μεμονωμένου δρώντα παρασυρόμενου από τη θέση του αλλά και από τον τρόπο που έχουν παρθεί

οι αποφάσεις στη γραφειοκρατία του. Σε συνθήκες κρίσης όμως ο παραπάνω έλεγχος είναι αδύνατος κάτω από τη μεγάλη έλλειψη χρόνου και την έντονη πίεση που αυτή δημιουργεί.

Σε κάθε περίπτωση όμως το σημαντικό τη συγκεκριμένη στιγμή είναι πως ο Πρωθυπουργός μετά τις αποφάσεις περί εξαγοράς προφανώς αναμένει την αντίδραση της Τουρκίας αλλά ωστόσο είναι αποφασισμένος να αντιμετωπίσει την κατάσταση, καθώς όπως ήδη αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα είναι σημαντικό για τη χώρα να ξεκαθαρίσει το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας αναφορικά τόσο με την Τουρκία και το ανενεργό Πρωτόκολλο της Βέρνης όσο και με την Κοινοπραξία και τη δυνατότητά της να πραγματοποιεί γεωτρήσεις και έρευνες σε αυτή την περιοχή. Σε αυτή τη φάση λοιπόν φαίνεται πως υπάρχει εναρμόνιση των εμπλεκόμενων στη λήψη των αποφάσεων σε σχέση με τον επιδιωκόμενο στόχο και αποφασίζεται όπως αναμένεται σε σχέση με τις προβλέψεις της θεωρίας η κινητοποίηση των εσωτερικών δυνάμεων με την αύξηση της στρατιωτικής ετοιμότητας. Το παραπάνω επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι στην περίοδο αυτή πριν από την κρίση και ουσιαστικά μία μόλις μέρα πριν την έναρξη της κρίσης, πραγματοποιήθηκε και μία «μίνι» σύσκεψη του Κυβερνητικού Συμβουλίου Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ) υπό τον Πρωθυπουργό και με συμμετοχή του Υπουργού Άμυνας, του Υπουργού Εξωτερικών και του Αρχηγού ΓΕΕΘΑ, στην πρωθυπουργική κατοικία στο Καστρί.

Το ΚΥΣΕΑ ήταν ένα συλλογικό όργανο σε επίπεδο Κυβέρνησης με κύρια αρμοδιότητά του τη λήψη απόφασης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και εθνικής άμυνας⁴¹⁷, το οποίο είχε ιδρυθεί από τον ίδιο τον Πρωθυπουργό

⁴¹⁷ Το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ) αποτελεί το ανώτατο όργανο λήψης των αποφάσεων σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και εθνικής άμυνας της χώρας. Ιδρύθηκε το 1986 από τον Ανδρέα Παπανδρέου. Το ΚΥΣΕΑ είναι υπεύθυνο μεταξύ άλλων για την επιλογή των Αρχηγών των τεσσάρων Γενικών Επιτελείων των Ενόπλων Δυνάμεων

το 1986 προκειμένου να εισαχθεί ένας νέος και περισσότερο προσωπικός και προεδρικός τρόπος λήψης των αποφάσεων. Για τον λόγο αυτό και προκειμένου να λειτουργεί το όργανο αυτό όσο το δυνατόν καλύτερα (σύμφωνα με την προσωπική άποψη του δημιουργού του), ο εμπνευστής του είχε προτιμήσει ένα σχετικά κλειστό, μικρό σε αριθμό ΚΥΣΕΑ, στο οποίο συμμετείχαν λίγοι υπουργοί και υπηρεσιακοί παράγοντες, κάτω από το στενό πλαίσιο των οδηγιών και εντολών του Προέδρου του και Πρωθυπουργού.

Το ΚΥΣΕΑ ουσιαστικά αφορά λοιπόν μια μικρή και κλειστή ομάδα λήψης απόφασης με όλα τα χαρακτηριστικά της. Ωστόσο, βλέπουμε την επιλογή του Πρωθυπουργού κατά τη διάρκεια εξέλιξης της κρίσης, να συγκαλεί το όργανο αυτό σε ακόμα μικρότερη σύνθεση από τη συνηθισμένη – γι' αυτό και μίνι ΚΥΣΕΑ – όπως προαναφέρθηκε συμμετείχαν μόνο οι δύο Υπουργοί Άμυνας και Εξωτερικών και ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ και προφανώς αυτό καταδεικνύει την προσπάθεια του Πρωθυπουργού να ελέγξει την ομάδα και να περιορίσει τη δυναμική της, ρισκάροντας όμως να υπάρξει έντονα το φαινόμενο groupthink, αφού μειώνοντας τον αριθμό των ήδη περιορισμένων μελών της ομάδας αυξάνεται ο βαθμός συνοχής της και άρα η πιθανότητα αντιδράσεων και διαφορετικών απόψεων σχετικά με το κρίσιμο θέμα μειώνεται πάρα πολύ, που σημαίνει πως αν η άποψη του Πρωθυπουργού και η πληροφόρηση του Υπουργείου Άμυνας αναφορικά με την ετοιμότητα είναι υποκειμενικά, οδηγούμαστε σε μία απόλυτα λάθος απόφαση, χωρίς κανένα περιθώριο εναλλακτικών, με όποιο τεράστιο κόστος αυτό συνεπάγεται.

Επομένως στο σημείο αυτό διαπιστώνεται και η εμπλοκή της ομάδας κατά τη διαδικασία, περιορισμένης όμως, ως επιλογή του ίδιου του Πρωθυπουργού, ο οποίος τελικά και έλαβε ο ίδιος την απόφαση, η οποία ήταν ότι η χώρα δεν θα ανεχτεί παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων

(ΓΕΕΘΑ, ΓΕΣ, ΓΕΝ, ΓΕΑ) και για την επιλογή των Αρχηγών των Σωμάτων Ασφαλείας. Πρόεδρος του ΚΥΣΕΑ είναι ο εκάστοτε Πρωθυπουργός.

και αν χρειαστεί θα αντιδράσει δυναμικά, δίνοντας εντολή στον Υπουργό Εξωτερικών να διαβιβάσει στον Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ και στον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης, οι οποίες αφορούν στις προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας, τις οποίες η Ελλάδα δεν ανέχεται και για αυτό θα λάβει όλα τα επιβαλλόμενα μέτρα για την προστασία των κυριαρχικών της δικαιωμάτων.

Συνοψίζοντας, κατά την πρώτη φάση της κρίσης, εντοπίζονται τα κίνητρα συμπεριφοράς των δύο κρατών και αρχικά της Ελλάδας, τα οποία οδηγούν στη συνέχεια στην αλλαγή του περιβάλλοντος των σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες και εν τέλει σε συνθήκες δημιουργίας κρίσης μεταξύ τους. Σε αυτή τη φάση η συμπεριφορά της Ελλάδας είναι εναρμονισμένη με τα κίνητρα και τους περιορισμούς σε σχέση με το σύστημα. Ωστόσο, στο σημείο αυτό και αναφορικά με τη δεύτερη φάση της κρίσης είναι σημαντικό να εξεταστεί το κατά πόσο οι φορείς λήψης των αποφάσεων συνεχίζουν να συμπεριφέρονται με τον ίδιο και συνεπώς αντιλαμβάνονται και ανταποκρίνονται ορθά στο μήνυμα πλέον της απειλής και της ενδεχόμενης μεταβολής της ισορροπίας ισχύος με τη γείτονα χώρα.

8.4. Δεύτερη φάση (η κυρίως κρίση)

Η δεύτερη αυτή φάση, η οποία αφορά στην περίοδο της κρίσης διήρκησε μόλις τρεις μέρες, δηλαδή από τις 26 έως τις 29 Μαρτίου 1987, στοιχείο που επίσης αποδεικνύει την ύπαρξη κρίσης. Μια κρίση δημιουργεί πίεση χρόνου που επίσης σημαίνει ότι ένα περιστατικό που κρατάει καιρό παύει να εμπίπτει στην έννοια του όρου κρίση⁴¹⁸.

Η Τουρκία έχει λάβει πια τις αποφάσεις αυτές, οι οποίες σημαίνουν την κρίσιμη αλλαγή στο περιβάλλον αναφορικά με τις σχέσεις των δύο

⁴¹⁸ Βλ. οικείο θεωρητικό κεφάλαιο βιβλιογραφικής ανασκόπησης για την έννοια της κρίσης.

χωρών, αυτό έχει γίνει αντιληπτό από την ελληνική πλευρά και πλέον η κρίση έχει μόλις ξεκινήσει. Η αλληλουχία των ενεργειών και αποφάσεων έχει ως εξής⁴¹⁹:

- Στην τουρκική εφημερίδα της Κυβέρνησης δημοσιεύεται απόφαση του τουρκικού Υπουργικού Συμβουλίου, όπου η Κυβέρνηση της Άγκυρας δίνει στην εταιρεία πετρελαίου άδεια για έρευνες έξω από τα τουρκικά χωρικά ύδατα
- Οι τουρκικές εφημερίδες κυκλοφορούν με πρωτοσέλιδους τίτλους, υποστηρίζοντας την κυβερνητική απόφαση. Η 28^η του Μάρτη θα είναι κρίσιμη μέρα προειδοποιούν
- Πραγματοποιείται στρατιωτική σύσκεψη στο Εσκή Σεχίρ. Μονάδες της στρατιάς του Αιγαίου τίθενται σε επιφυλακή
- Στις 11 το πρωί ανακοινώνεται ο απόπλους του Σισμίκ για έρευνες στα διεθνή ύδατα. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος τονίζει ότι αν το ερευνητικό σκάφος ενοχληθεί από ελληνικά πολεμικά σκάφη, η Τουρκία θα αντιδράσει αμέσως
- Ο Τούρκος Πρωθυπουργός κατηγορεί από το Λονδίνο τον Έλληνα Πρωθυπουργό ότι κάνει πολύ θόρυβο για εσωτερικούς λόγους
- Στις συνεδριάζουν εκτάκτως οι πρέσβεις του ΝΑΤΟ
- Στη Νέα Υόρκη ο Έλληνας αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ ενημερώνει τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας

Το «Σισμίκ 1» λοιπόν θα έβγαινε την επομένη στο Αιγαίο για γεωτρήσεις ανατολικά της Θάσου. Εντωμεταξύ είχε φτάσει και ένα τηλεγράφημα της Πρεσβείας με το πλήρες κείμενο της ανακοίνωσης του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας της Τουρκίας. Σύμφωνα με την ανακοίνωση, την προηγούμενη μέρα είχε συνέλθει εκτάκτως το Εθνικό

⁴¹⁹ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 62.

Συμβούλιο Ασφαλείας της Τουρκίας⁴²⁰ με τη συμμετοχή του Αντιπροέδρου της τουρκικής κυβέρνησης, ο οποίος αντικαθιστούσε τον Τούρκο Πρωθυπουργό. Αμέσως μετά είχε συνεδριάσει και το τουρκικό Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο αποφάσισε να εφαρμόσει – συνταγματικά δεν είχε και άλλη επιλογή – τις αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου και την επομένη το πρωί ο Γενικός Γραμματέας του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας καλούσε τους Τούρκους και ξένους δημοσιογράφους – αυτός και όχι ο εκπρόσωπος της Κυβέρνησης – για να κάνει τις σχετικές ανακοινώσεις⁴²¹: «...Αύριο το Σεισμικό θα βγει στο Αιγαίο με κατεύθυνση τα διεθνή ύδατα. Θα συνοδεύεται από πολεμικά πλοία. Ο στρατός βρίσκεται ήδη σε επιφυλακή. Λόγω των ενεργειών της Ελλάδος που είναι αντίθετες με τις διεθνείς συμβάσεις...η Κυβέρνηση έθεσε σε εφαρμογή μέρος των αποφάσεων του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας με σκοπό τη διασφάλιση των εθνικών δικαιωμάτων και συμφερόντων της Τουρκίας. Καθορίστηκαν προς την Εθνική Εταιρεία Πετρελαίων περιοχές για έρευνες στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου. Το Σεισμικό θα αρχίσει τις έρευνες στο Αιγαίο....Με την ανακοίνωση των εθνικών αυτών ενεργειών και για τη διασφάλιση των εθνικών δικαιωμάτων και συμφερόντων οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις ξηράς, θάλασσας και αέρα βρίσκονται σε επιφυλακή και παίρνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα που επιβάλλουν οι περιστάσεις...».

Βρισκόμαστε στις 26 Μαρτίου 1987 και μια από τις πιο έντονες κρίσεις ανάμεσα στις δύο χώρες Ελλάδα και Τουρκία έχει μόλις ξεκινήσει. Η απειλή είναι πλέον πολύ αυξημένη, η Τουρκία βγαίνει για έρευνες στο Αιγαίο και θεωρητικά στην ελληνική υφαλοκρηπίδα, από τις δηλώσεις της Τουρκίας και από συγκεκριμένες στρατιωτικές ενέργειες καταδεικνύεται

⁴²⁰ Το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας είναι ένα όργανο ιεραρχικά ανώτερο από την Κυβέρνηση μέσω του οποίου το στρατιωτικό κατεστημένο ασκεί απόλυτο έλεγχο στα θέματα ασφαλείας και εξωτερικής πολιτικής.

⁴²¹ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 64-65.

πως η πιθανότητα ένοπλης σύγκρουσης είναι ιδιαιτέρως μεγάλη και τέλος, προφανώς ο χρόνος αντίδρασης της Ελλάδας είναι απολύτως περιορισμένος. Τα βασικά χαρακτηριστικά δηλαδή μιας κατάστασης για να χαρακτηριστεί μια κατάσταση ως κρίση είναι ξεκάθαρα παρόντα και συνεπώς ξεκινά πλέον η δεύτερη φάση κατά την οποία η κρίση είναι γεγονός.

Η πρώτη αντίδραση από ελληνικής πλευράς έρχεται από τον Πρωθυπουργό, ο οποίος συγκαλεί εκ νέου στο Καστρί σύσκεψη του ΚΥΣΕΑ. Η σύσκεψη ήταν σύντομη και έγινε πάλι με περιορισμένη σύνθεση. Συμμετείχε ο ίδιος, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας, ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ και ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών. Ο Πρωθυπουργός είχε ήδη λάβει τις αποφάσεις του⁴²². Το Σισμίκ δεν έπρεπε να προχωρήσει σε γεωτρήσεις και αν επιχειρούσε κάτι τέτοιο τα ελληνικά σκάφη θα το παρεμπόδιζαν βιαίως. Θα επιχειρούσαν να το καταλάβουν και αν αντιστεκόταν θα άνοιγαν πυρ.

Συγκεκριμένα ο Πρωθυπουργός έδωσε εντολή στις ένοπλες δυνάμεις για απάντηση σε περίπτωση που οι Τούρκοι προχωρήσουν στις έρευνες με τα πλοία του πολεμικού ναυτικού να βρίσκονται σε πλήρη ετοιμότητα στο Αιγαίο. Ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ ανέφερε τα στρατιωτικά μέτρα που έπρεπε να ληφθούν⁴²³ – ο στόλος θα ανοιγόταν στο Αιγαίο, οι φρουρές των νησιών θα ενισχύονταν και έφεδροι που θα επιστρατευόντουσαν με απόλυτη μυστικότητα θα στέλνονταν στον Έβρο. Και οι πιλότοι στα κοκ πιτς. Η στρατιωτική ηγεσία ήταν έτοιμη για παν ενδεχόμενο. Τα σχέδια εγκρίθηκαν αμέσως και η χώρα πήγαινε ολοταχώς για ένοπλη σύγκρουση. Η απόφαση της κινητοποίησης δηλαδή των ενόπλων δυνάμεων ήταν η πρώτη απάντηση της ελληνικής πλευράς στην απόφαση της Τουρκίας να στείλει το Σισμίκ στο Αιγαίο για έρευνες.

⁴²² Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ. 66.

⁴²³ Ibid.

Στο μεταξύ να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι το State Department σε απάντηση των ενημερώσεών του και από τις δυο πλευρές σχετικά με το ζήτημα απάντησε σε ανακοινωθέν του ότι οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν ότι τα προβλήματα του Αιγαίου εμπεριέχουν σοβαρά θέματα και για τις δύο χώρες και ότι εκφράζουν τη λύπη τους για την κλιμάκωση της έντασης μεταξύ των δύο φίλων και συμμάχων χωρών συνιστώντας και προς τις δύο πλευρές να επιδείξουν αυτοσυγκράτηση και να αποφύγουν ενέργειες ή δηλώσεις που θα μπορούσαν να οξύνουν την κατάσταση.

Η άποψη του Έλληνα Πρωθυπουργού μετά και από αυτήν την αντίδραση των ΗΠΑ ήταν ότι έπρεπε να κινητοποιηθούν οι πάντες και να τους γίνει σαφές ότι αν οι Τούρκοι επιχειρούσαν γεώτρηση η Ελλάδα θα χτυπούσε. Έπρεπε όλοι να αναλάβουν τις ευθύνες τους και παράλληλα να καταλάβουν ότι οι προειδοποιήσεις δεν ήταν μόνο λόγια. Ακριβώς για τους παραπάνω λόγους αποφάσισε ταυτόχρονα και στην περίπτωση που οι Αμερικάνοι δεν παρέμβουν να συγκρατήσουν τους Τούρκους το κλείσιμο της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη.

Τέλος, και λίγο πριν το κλείσιμο της σύσκεψης ο Πρωθυπουργός αποφάσισε και άλλη μια πολύ σημαντική κίνηση, την ενίσχυση συμμαχιών με την αποστολή του Υπουργού Εξωτερικών στη Βουλγαρία για συνομιλίες με τη βουλγαρική κυβέρνηση. Μια κίνηση με την οποία ο Πρωθυπουργός ήθελε να προκαλέσει ανησυχία στο NATO δίνοντας υπόσταση στην απειλή που επανειλημμένα είχε διατυπώσει προς τους συμμάχους⁴²⁴: «Σε περίπτωση σύγκρουσης Ελλάδας Τουρκίας – τους επαναλάμβανε – ολόκληρο το νοτιοανατολικό σκέλος του NATO θα κατέρρεε.»

Στον Πίνακα παρακάτω συνοψίζονται οι ενέργειες από ελληνικής πλευράς και οι κρίσιμες αποφάσεις που ελήφθησαν σχετικά την Πέμπτη 26 Μαρτίου 1987 αναφορικά και με τη μονάδα λήψης απόφασης.

⁴²⁴ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ.67.

Ενέργειες	Αποφάσεις	Μονάδα απόφασης
Σύγκληση ΚΥΣΕΑ	Περιορισμένη Σύνοψη	Πρωθυπουργός
Συνεδρίαση ΚΥΣΕΑ	<ul style="list-style-type: none"> - Αν το ΣΙΣΜΙΚ προχωρούσε θα παρεμποδιζόταν βιαίως (Πρωθυπουργός) - Αυτό έπρεπε να γίνει γνωστό σε όλους (Πρωθυπουργός και Υπουργείο Εξωτερικών για αποστολή τηλεγραφημάτων και συναντήσεις) - Στρατιωτικά μέτρα που έπρεπε να ληφθούν (Αρχηγός ΓΕΕΘΑ, Υπουργός Άμυνας) - Αν η διεθνής κοινότητα δε σταματήσει τους Τούρκους τότε κλείσιμο της βάσης στη Νέα Μάκρη (Πρωθυπουργός) - Αποστολή Υπουργού Εξωτερικών στη Βουλγαρία για συνομιλίες με τη βουλγαρική κυβέρνηση (Πρωθυπουργός) 	Πρωθυπουργός, Ομάδα, Γραφειοκρατίες

Κατά την πρώτη ημέρα της κρίσης λοιπόν η Ελλάδα αντιδρά με μια σειρά ενεργειών και αποφάσεων. Βλέποντας κανείς στον Πίνακα παραπάνω φαίνεται η εμπλοκή όλων των μονάδων λήψης των σχετικών αποφάσεων. Ο μηχανισμός αντιμετώπισης της κρίσης έχει ενεργοποιηθεί με συμμετοχή

όλων των εν δυνάμει φορέων λήψης απόφασης. Ο Πρωθυπουργός, μεμονωμένο άτομο, αποφασίζει τη σύγκληση του ΚΥΣΕΑ, άτομα και ομάδα, προκειμένου να παρθούν όλες εκείνες οι αποφάσεις που διασφαλίζουν τα εθνικά συμφέροντα και κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας. Ωστόσο ο πρωθυπουργός αποφασίζει την περιορισμένη σύνθεση του ΚΥΣΕΑ και άρα στις κρίσιμες αποφάσεις επιθυμεί τον έλεγχο της ομάδας και κατά τη συνεδρίαση του φαίνεται να παίρνει την κατάσταση στα χέρια του και να ανακοινώνει στην ομάδα τις αποφάσεις τις οποίες ήδη έχει πάρει εκτιμώντας και αξιολογώντας ο ίδιος τις απαιτούμενες ενέργειες για το συμφέρον της χώρας. Παράλληλα επισημαίνεται όμως ότι οι αποφάσεις αυτές του Πρωθυπουργού εκτελούνται από το Υπουργείο Άμυνας και το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, οι οποίοι με τη σειρά τους λαμβάνουν τις σχετικές αποφάσεις των στρατιωτικών μέτρων και αποστολών. Επίσης, υπενθυμίζεται ότι οι φορείς αυτοί έχουν επιβεβαιώσει τον Πρωθυπουργό ότι οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας μπορούν να ανταποκριθούν στο εγχείρημα. Εδώ φαίνεται προφανώς η εμπλοκή της γραφειοκρατίας αλλά και η επιρροή αυτής σε σχέση με τις ληφθείσες αποφάσεις σε ανώτερο επίπεδο. Αν ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ έχει μια συγκεκριμένη εικόνα για την κατάσταση των ενόπλων δυνάμεων, η οποία απορρέει όχι αντικειμενικά αλλά εξαιτίας της θέσης του, των συμφερόντων του οργανισμού που εκπροσωπεί αλλά και μηχανισμών ρουτίνας και καταλληλότητας, οι συνέπειες μπορεί να είναι ολέθριες, καθώς δεν υπάρχει εξαιτίας της κρίσης όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα ο απαιτούμενος χρόνος ελέγχου σχετικά.

Συνεχίζοντας την παράθεση των γεγονότων σε συνδυασμό με τις ενέργειες και τις αποφάσεις που πάρθηκαν και ερχόμενοι στη δεύτερη πολύ σημαντική μέρα της κρίσης η κατάσταση δείχνει πια να κορυφώνεται. Την Παρασκευή 27 Μαρτίου 1987 η ατμόσφαιρα ήταν πιο ζοφερή παρά ποτέ⁴²⁵.

⁴²⁵ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ.73.

Οι τακτικές μονάδες του τουρκικού στόλου πέρασαν τον Ελλήσποντο. Όλα τα τουρκικά υποβρύχια έπλεαν εν καταδύσει στο Αιγαίο. Οι μονάδες της 4^{ης} στρατιάς – της περιβόητης στρατιάς του Αιγαίου παίρνουν θέσεις διασποράς. Μια επίσημη ανακοίνωση περιγράφει την κινητοποίηση των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων σαν άνευ προηγουμένου κατά τα τελευταία χρόνια. Το Ρόιτερ⁴²⁶ μεταδίδει χαρακτηριστικά: «Οι ένοπλες δυνάμεις της Τουρκίας, επί των ακτών του Αιγαίου βρίσκονται σε κατάσταση αυξημένης επιφυλακής, καθώς η ένταση μεταξύ Αθηνών και Άγκυρας κλιμακώνεται στη διένεξή τους για την υφαλοκρηπίδα...»

Η τουρκική πλευρά συνόψιζε τις θέσεις της στα τέσσερα παρακάτω σημεία: α) η Τουρκία επιθυμεί οι δύο χώρες να συμμορφωθούν με το Πρωτόκολλο της Βέρνης, β) η Τουρκία επιθυμεί επανάληψη των διμερών διαπραγματεύσεων, γ) αν οι δύο αυτές προϋποθέσεις εκπληρωθούν η Τουρκία θα σταματήσει κάθε δραστηριότητα, δ) σε περίπτωση που η Ελλάδα επιχειρήσει να παρεμποδίσει το «Σισμίκ», η Τουρκία θα λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για την προστασία των συμφερόντων της.

Και ακριβώς στο σημείο αυτό η Ελλάδα αντιδρά δυναμικά. Ο Πρωθυπουργός αποφασίζει τη σύγκληση της ολομέλειας πια του ΚΥΣΕΑ. Το ΚΥΣΕΑ επικύρωσε ουσιαστικά ομόφωνα τις αποφάσεις και τα μέτρα που είχαν ληφθεί την προηγούμενη μέρα, όπου συνεδρίασε με την περιορισμένη σύνθεση.

Αμέσως μετά ο Πρωθυπουργός καλεί το υπουργικό συμβούλιο, το οποίο συνεδρίασε on camera και με την παρουσία δημοσιογράφων προκειμένου να ενημερωθούν σχετικά, ταυτόχρονα, τα μέλη του και ο ελληνικός λαός για τις κρίσιμες αποφάσεις. Η ομιλία αυτή του Πρωθυπουργού κάτω από αυτές τις συνθήκες ήταν ίσως το πιο καθοριστικό σημείο κατά τη διάρκεια διαχείρισης της κρίσης. Εκεί ενημερώνει εκτενώς για την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί και με μεγάλη αποφασιστικότητα

⁴²⁶ Reutersagency.com

και ηρεμία αναφέρεται στις αποφάσεις που έχουν ήδη παρθεί, οι οποίες αναφέρθηκαν μόλις παραπάνω, τονίζοντας παράλληλα ότι από εδώ και εμπρός όλες οι συσκέψεις θα γίνονται στο ΚΥΣΕΑ και οι σχετικές αποφάσεις θα λαμβάνονται εκεί δίνοντας έτσι το μήνυμα σε όλους ότι η κατάσταση είναι κρίσιμη και ότι η χώρα βρίσκεται σε ετοιμότητα για παν ενδεχόμενο και προκειμένου να προασπίσει τόσο τα σύνορά της όσο και τα κυριαρχικά της δικαιώματα. Η ομιλία αυτή θεωρείται ιστορική, καθώς με αποφασιστικότητα και απόλυτη σαφήνεια ετέθησαν οι κόκκινες γραμμές της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία και ταυτόχρονα έγιναν γνωστές προς όλες τις κατευθύνσεις.

Ας δούμε στο σημείο αυτό τις ενέργειες και αποφάσεις της Ελλάδας στον παρακάτω Πίνακα σε συνδυασμό με τη μονάδα απόφασης, το ποιος δηλαδή συνέβαλε για τη λήψη της κάθε απόφασης και ενέργειας:

Ενέργειες	Αποφάσεις
Σύγκληση ΚΥΣΕΑ	Ολομέλεια (Πρωθυπουργός)
Συνεδρίαση ΚΥΣΕΑ	Επικύρωση των αποφάσεων του ΚΥΣΕΑ σε περιορισμένη σύνθεση (Ομάδα)
Σύγκληση Υπουργικού Συμβουλίου	On camera - Δημοσιογράφοι Ελληνικός Λαός (Πρωθυπουργός)
Συνεδρίαση Υπουργικού Συμβουλίου	Ενημέρωση για τις ενέργειες και αποφάσεις (Πρωθυπουργός)

Αναλύοντας τον Πίνακα ενεργειών και αποφάσεων σε αυτή τη φάση διαχείρισης της κρίσης διαπιστώνεται και πάλι η εμπλοκή μεμονωμένων ατόμων με κύριο πρόσωπο τον Πρωθυπουργό, της γραφειοκρατίας και των ομάδων. Ο Πρωθυπουργός (άτομο), συγκαλεί το ΚΥΣΕΑ (ομάδα), προκειμένου να επικυρωθούν οι κρίσιμες αποφάσεις που διασφαλίζουν το εθνικό συμφέρον της χώρας (κίνητρο συμπεριφοράς). Ομοίως, στη συνέχεια ο Πρωθυπουργός (άτομο), καλεί το Υπουργικό Συμβούλιο (ομάδα) για τις κρίσιμες και πάλι αποφάσεις που διασφαλίζουν το εθνικό συμφέρον της χώρας (κίνητρο συμπεριφοράς).

Κι εδώ διαπιστώνεται η επιρροή όλων των μονάδων λήψης απόφασης με κυριότερη μονάδα το άτομο. Συγκεκριμένα, βλέπουμε τον Πρωθυπουργό να παίρνει την κατάσταση στα χέρια του προκειμένου να εκφράσει και να διασφαλίσει το εθνικό συμφέρον της χώρας του. Με μια σειρά αποφάσεων και ενεργειών ελέγχει την όλη κατάσταση και μειώνει την πιθανότητα κάτι να μην πάει καλά κατά την εμπλοκή της γραφειοκρατίας και των ομάδων εξαιτίας των γνωστικών περιορισμών από τους οποίους συνήθως υποφέρουν, φέρνοντας την ολομέλεια του ΚΥΣΕΑ και το υπουργικό συμβούλιο προ τετελεσμένων γεγονότων και αποφάσεων δίχως να τους αφήνει περιθώριο μεγάλης αντίδρασης και διάδρασης μεταξύ τους. Φυσικά, υπενθυμίζεται όπως και προηγούμενα ότι αν οι αποφάσεις πρέπει να εφαρμοστούν και να εκτελεστούν και άρα αν η Τουρκία συνεχίζει τις προκλήσεις και δεν συμμορφωθεί που σημαίνει ότι η Ελλάδα θα παρεμποδίσει έστω και βιαίως το Σισμίκ, αυτό δεν μπορεί να γίνει χωρίς τη συμβολή της γραφειοκρατίας της οποίας προφανώς ο ρόλος σε αυτήν την περίπτωση θα είναι μοναδικός και καθοριστικός.

Ας δούμε παρακάτω λοιπόν, σύμφωνα με τη θεωρία το κατά πόσο οι οι αποφάσεις της Ελλάδας ως απάντηση στις αντίστοιχες αποφάσεις της Τουρκίας ήταν αναμενόμενες και εντός του πλαισίου συμπεριφοράς, όπως αυτό διαμορφώνεται από τα κίνητρα συμπεριφοράς και τους περιορισμούς του διεθνούς συστήματος, αν οι ελληνικές αποφάσεις ήταν οι βέλτιστες και

ως εκ τούτου εάν τα σήματα και μηνύματα του διεθνούς συστήματος αναφορικά με την απειλή ήταν σαφή και εάν έγιναν σωστά αντιληπτά από τις αρμόδιες μονάδες λήψης των αποφάσεων ή αν αυτά διαστρεβλώθηκαν εξαιτίας των γνωστικών περιορισμών, από τους οποίους άτομα, ομάδες και γραφειοκρατία συνήθως υποφέρουν. Σημειώνεται ότι αμέσως μετά τις ενέργειες και αποφάσεις της Ελλάδας, η Τουρκία κάνει πίσω, το μεσημέρι της επόμενης μέρας, «μαζεύοντας» από το Αιγαίο στην Τουρκία το ΣΙΣΜΙΚ και τα πλοία που το ακολουθούσαν, γεγονός, το οποίο καταδεικνύει ότι τουλάχιστον το αποτέλεσμα ήταν θετικό καθώς δεν υπήρξε περαιτέρω κλιμάκωση της έντασης και πόλεμος.

Στην προκειμένη περίπτωση λοιπόν, έχουμε την άποψη, πως η Ελλάδα αντιμετώπισε την κατάσταση ορθολογικά, επιλέγοντας από όλο το φάσμα των πιθανών αντιδράσεων την καλύτερη εναλλακτική, εκείνη δηλαδή, η οποία εξυπηρέτησε και εξασφάλισε το εθνικό της συμφέρον, την επιβίωση δηλαδή της χώρας, τη μεγιστοποίηση της ασφάλειάς της και τη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων μέσω της εξισορρόπησης του αντιπάλου, αλλά και την επιδίωξη των στόχων της σε έναν βαθμό.

Όπως είναι γνωστό λοιπόν, η Τουρκία αμφισβητεί το διεθνές δίκαιο σε ό,τι αφορά στην υφαλοκρηπίδα. Συγκεκριμένα, η ελληνοτουρκική διαφορά αφορά στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο μεταξύ των δύο όμορων χωρών. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η υφαλοκρηπίδα πρέπει να οριοθετηθεί με βάση την αρχή της μέσης γραμμής, ενώ η Τουρκία υποστηρίζει ότι τα νησιά του Αιγαίου δεν έχουν δικαίωμα υφαλοκρηπίδας και ότι η εγγύτητα των ελληνικών νησιών στα τουρκικά παράλια αποτελεί ειδική περίπτωση που δικαιολογεί απόκλιση από την αρχή της μέσης γραμμής. Ωστόσο, είναι βασική αρχή τόσο της Σύμβασης της Γενεύης όσο και της απόφασης της Διάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας των Ηνωμένων Εθνών ότι τα νησιά έχουν υφαλοκρηπίδα. Βεβαίως τα νομικά αυτά κείμενα δεν έχουν κυρωθεί από την Τουρκία. Σε κάθε περίπτωση όμως το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης έχει δεχτεί ότι τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους

στην υφαλοκρηπίδα αποτελούν διεθνές εθνικό δίκαιο και τα άρθρα 1-3 της Συνθήκης του 1958 ισχύουν για όλα τα κράτη, ανεξάρτητα από το εάν την έχουν κυρώσει ή όχι. Συνεπώς, η όλη ιστορία με την υφαλοκρηπίδα έχει να κάνει ουσιαστικά με κυριαρχικό δικαίωμα της Ελλάδας και το γεγονός ότι δεν έχει ασκηθεί το δικαίωμα οριοθέτησής της αυτό δεν σημαίνει ούτε ότι δεν υφίσταται ούτε ότι δεν πρέπει να διαφυλάσσεται και να προστατεύεται.

Ερχόμενοι τώρα στη συγκεκριμένη περίπτωση ανάλυσης, η Τουρκία από την πλευρά της και προκειμένου να αιτιολογήσει την αντίδρασή της στην κίνηση αυτή της Ελλάδας στα πετρέλαια στη Θάσο, επικαλείται το Πρωτόκολλο της Βέρνης υποστηρίζοντας ότι σύμφωνα με αυτό οι δύο χώρες οφείλουν κατά τη διάρκεια διαπραγματεύσεων για την υφαλοκρηπίδα να απέχουν από οποιαδήποτε ενέργεια εντός αυτής, η οποία δύναται να παρεμποδίσει την εν λόγω διαπραγμάτευση. Η Ελλάδα όμως αναφορικά με αυτό υποστηρίζει ότι το Πρωτόκολλο δεν είναι ενεργό, όσο και για όλο το διάστημα κατά το οποίο δεν υπάρχει κανένας διάλογος και καμία διαπραγμάτευση με την Τουρκία αναφορικά με το θέμα.

Συνεπώς, η μία πλευρά, η Ελλάδα, λαμβάνει μια απόφαση, η οποία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο αφορά περιοχή εντός της υφαλοκρηπίδας της, εντός δηλαδή του πεδίου των κυριαρχικών της δικαιωμάτων και ως εκ τούτου η απόφαση αυτή δεν αποτελεί μια ακραία ή προκλητική ενέργεια απέναντι στη γείτονα χώρα. Επίσης, με την κίνηση αυτή δεν προσβλέπεται καμία αμφισβήτηση ή αλλαγή στο status quo της περιοχής αλλά πρόκειται καθαρά για μια απόφαση εντός των ορίων των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων και συνεπώς θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια λογική και αναμενόμενη απόφαση, η οποία διασφαλίζει τα ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή και ταυτόχρονα δεν αμφισβητεί και ούτε προκαλεί τη γειτονική Τουρκία. Η Ελλάδα ουσιαστικά κινείται εντός του ελάχιστου στόχου της επιβίωσής της και της μεγιστοποίησης της ασφάλειάς της.

Από την άλλη πλευρά η Τουρκία όπως είδαμε αντιδρά έντονα στην ενέργεια αυτή της Ελλάδας (έξοδος του Πίρι Ρέϊς με ακολουθία πολεμικών

πλοίων στο Αιγαίο και έντονη διαμαρτυρία στα Ηνωμένα Έθνη και ανακοίνωση στη συνέχεια για έξοδο του Σισμίκ στο Αιγαίο με πλήρως προκλητική πορεία). Ωστόσο, αυτή η ενέργεια της Τουρκίας ικανοποιεί τους στόχους και τα συμφέροντά της όπως αυτή τα έχει θέσει, καθώς ως γνωστόν έχει βλέψεις για το Αιγαίο και συνεχώς αμφισβητεί περιοχές και για αυτό αποτελεί επίσης καθόλα αναμενόμενη απόφαση και ενέργεια από την πλευρά της. Και οι δύο πλευρές δηλαδή ενεργούν σύμφωνα με τα συμφέροντά τους όπως τα έχουν προσδιορίσει. Έχουν όμως μια πολύ σημαντική διαφορά μεταξύ τους. Η μεν μία πλευρά, η ελληνική, κινείται εντός των περιοχών δικαιοδοσίας της και άρα οι κινήσεις και οι ενέργειές της αποτελούν διασφάλιση συνόρων και κυριαρχικών δικαιωμάτων και συμβάλλουν στην επιβίωση και ασφάλειά της ενώ η άλλη πλευρά ικανοποιεί με τις ενέργειές της τις επεκτατικές της βλέψεις και στόχους, έχοντας ως προτεραιότητά της την ικανοποίηση του μέγιστου στόχου της αύξησης ισχύος και της επιρροής στο σύστημα, γεγονός το οποίο δεν είναι αποδεκτό φυσικά σε καμία περίπτωση από την Ελλάδα αλλά και κάθε χώρα η οποία σέβεται στοιχειωδώς της ύπαρξή της και το λαό της. Η τουρκική κίνηση λοιπόν είναι λογική απέναντι στους στόχους και τα συμφέροντά της παράλογη όμως αναφορικά με την Ελλάδα, γεγονός πολύ σημαντικό στην ανάλυση της κρίσης.

Στην αντιπαράθεση λοιπόν αυτή έχουμε δύο δρώντες, την Ελλάδα και την Τουρκία, οι οποίοι αλληλενεργούν στο πλαίσιο μιας έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ τους, στον αμφισβητούμενο, από την Τουρκία, θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου.

Η Τουρκία λοιπόν αποφασίζει μια προκλητική κίνηση – απειλή - την έξοδο του Σισμίκ στο Αιγαίο, πλοίο το οποίο πραγματοποιεί σεισμικές έρευνες, δημοσιοποιώντας και χάρτες με την άκρως προκλητική πορεία του εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Η Ελλάδα σε αυτή την περίπτωση έχει τις εξής εναλλακτικές επιλογές: α) να μην κάνει καμία ενέργεια, που σημαίνει είτε ότι η απειλή δεν είναι καθαρή είτε ότι τα μηνύματα της απειλής δεν

έγιναν αντιληπτά από τις μονάδες λήψης των αποφάσεων, β) να διατηρήσει την ισορροπία δυνάμεων αποτρέποντας άμεσα την Τουρκική απειλή (εξισορροπώντας δηλαδή τον αντίπαλό της). Η πρώτη επιλογή εύκολα αντιλαμβάνεται ο καθένας ότι αποτελεί νίκη της Τουρκίας καθώς η Ελλάδα ουσιαστικά υποχωρεί στην απειλή της Τουρκίας με μη διασφάλιση των εθνικών της συμφερόντων, της επιβίωσης και ασφάλειάς της και μη διατήρησης του status quo την περιοχή. Ως εκ τούτου, η α) επιλογή δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση μια λογική και αναμενόμενη απόφαση.

Συνεπώς η β) επιλογή είναι το ζητούμενο. Η επιλογή αυτή όμως απαιτεί μία σειρά από επιμέρους κρίσιμες αποφάσεις και εναλλακτικές προκειμένου να πραγματοποιηθεί η εξισορρόπηση του αντιπάλου, γεγονός που δεν είναι καθόλου εύκολο και απλό. Ας δούμε λοιπόν, αυτές τις αποφάσεις και εναλλακτικές και το κατά πόσο ελήφθησαν σύμφωνα με αυτά που προβλέπονται από τη σχετική θεωρία.

Ο Πρωθυπουργός λοιπόν, αποφασίζει την β) επιλογή εξισορρόπησης και αποτροπής του αντιπάλου σύμφωνα με το ελάχιστο εθνικό συμφέρον της χώρας του όπου προφανώς είναι η διατήρηση της ασφάλειας, επιβίωσης και ισορροπίας των δυνάμεων στην περιοχή. Προκειμένου να το πετύχει αυτό κάνει σαφές ότι δεν είναι διατεθειμένος να κάνει την παραμικρή παραχώρηση σε βάρος της εθνικής κυριαρχίας και χαράζει «κόκκινη γραμμή⁴²⁷» απέναντι στην απειλή της Τουρκίας θέτοντας δηλαδή ζήτημα casus belli⁴²⁸ σε περίπτωση που η Τουρκία κάνει πράξη την απειλή αυτή. Στην προκειμένη περίπτωση ο Πρωθυπουργός επιλέγει μια ριψοκίνδυνη και ακραία στρατηγική απέναντι στην Τουρκία θέτοντας ζήτημα πολέμου

⁴²⁷ Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1991, p. 389-390.

⁴²⁸ Το casus belli είναι κάτι σαν αυτόματη σκανδάλη πολέμου το οποίο εξυπηρετεί τρεις βασικούς σκοπούς: α) μειώνει την πιθανότητα λανθασμένων υπολογισμών του αντιπάλου, β) αποτελεί καθαρή ένδειξη ότι η αποτροπή έχει αποτύχει και γ) εξυπηρετεί τη σε διεθνές επίπεδο νομιμοποίηση ενδεχόμενων ελληνικών στρατιωτικών ενεργειών.

καθώς ρισκάρει σε μεγάλο βαθμό την έναρξη πολέμου στην περιοχή. Η απόφασή του αυτή κρίνοντας και εκ του αποτελέσματος ήταν μια σωστή απόφαση σε σχέση με τις επιδιώξεις και τους στόχους της χώρας. Ο Πρωθυπουργός άσκησε τη στρατηγική χάραξης κόκκινης γραμμής ως ενεργητική αποτροπή, σκοπός της οποίας ήταν να πείσει τον αντίπαλο να απέχει από ανεπιθύμητες ενέργειες, τις οποίες έχει ήδη αρχίσει, με την απειλή ή την επιβολή τιμωρίας⁴²⁹. Ωστόσο, στην πράξη, αυτή η στρατηγική προϋποθέτει την έναρξη ενεργειών από πλευράς του αποτρέποντος, οι οποίες μπορούν να σταματήσουν μόνο και εφόσον ο αντίπαλος συμπεριφερθεί με τον επιθυμητό τρόπο. Και αυτές οι ενέργειες προφανώς και αποφασίστηκαν. Ο Πρωθυπουργός εξαπέλυσε τη δική του απειλή την οποία όμως τη στήριξε με τις παρακάτω περαιτέρω ενέργειες προκειμένου να την καταστήσει αξιόπιστη. α) Κινητοποίησε και έδωσε σαφείς εντολές προς το Ναυτικό να βυθίσει το πλοίο σε περίπτωση που πραγματοποιούσε την πορεία του, β) έστειλε τον Υπουργό Εξωτερικών στη Βουλγαρία προκειμένου να διασφαλίσει την υποστήριξη και συμμαχία σε περίπτωση πολέμου, β) έκλεισε την αμερικάνικη βάση στη Νέα Μάκρη, στέλνοντας ένα ηχηρό μήνυμα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις και Συμμαχίες. Αποφάσισε δηλαδή όλες εκείνες τις ενέργειες και κινήσεις οι οποίες είναι απαραίτητες για την αποτροπή και εξισορρόπηση του αντιπάλου, δηλαδή διασφάλισε τόσο την αμυντική προετοιμασία όσον αφορά στο εσωτερικό της χώρας όσο τις συμμαχίες και τους εξισορροπητικούς ελιγμούς και άξονες αναφορικά με το εξωτερικό της χώρας.

Η ελληνική πλευρά σαφώς είχε αποφασίσει να διατρέξει τον κίνδυνο, με την ακραία αυτή κλιμάκωση από πλευράς της. Είναι προφανές ότι ο Πρωθυπουργός άσκησε τη στρατηγική της χάραξης γραμμής⁴³⁰ απέναντι

⁴²⁹ Αθανάσιος Πλατιάς, Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Εκδόσεις Παπαζήση, 1992, σελ. 38.

⁴³⁰ Alexander L. George, *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press, 1991, p. 389-390.

στην Τουρκία. Υπενθυμίζεται ότι ο πυρήνας της συμπεριφοράς αυτής βρίσκεται στη σκόπιμη δημιουργία κινδύνου. Ο κίνδυνος είναι το κυρίαρχο στοιχείο της πολιτικής αυτής που προσπαθεί να πείσει τον αντίπαλο για τις αρνητικές συνέπειες, έτσι ώστε να τον εξαναγκάσει να ακολουθήσει μια συνεργατική στρατηγική. Η στρατηγική αυτή όπως έχει ήδη προαναφερθεί αποτελεί για τον δρώντα που την ακολουθεί μια στρατηγική κίνηση η οποία έχει ως στόχο της επιρροή των ενεργειών του αντιπάλου. Και είναι βέβαια μια απειλή της οποίας το αποτέλεσμα, όπως άλλωστε συμβαίνει σε κάθε απειλή, εξαρτάται από το βαθμό αξιοπιστίας της. Οι ορθολογικοί παίκτες αξιοποιούν τη σκληρή στάση που εμπεριέχει κίνδυνο όχι για να κλιμακώσουν την ένταση και να οδηγηθούν στη σύγκρουση αλλά για να αποτρέψουν τον κίνδυνο. Το κλειδί για την κατανόηση της πολιτικής αυτής είναι η συνειδητοποίηση ότι η άκρη της γραμμής δεν είναι το χείλος του απότομου γκρεμού αλλά η αρχή μιας ολισθηρής πλαγιάς που όσο πάει γίνεται όλο και πιο απότομη.

Σε κάθε περίπτωση στρατηγικής χάραξης γραμμής ο αυξημένος κίνδυνος είναι το στοιχείο αυτό που κάνει την αποτροπή αποτελεσματική. Έτσι και στην υπό εξέταση περίπτωση ο αυξημένος κίνδυνος του πολέμου ήταν το καθοριστικό αυτό στοιχείο για την αποτελεσματικότητα της αποτροπής. Η έναρξη της διαδικασίας που εμπεριείχε κίνδυνο καταστροφής και για τις δύο πλευρές συνέβαλε στην απόφαση της Τουρκίας να οπισθοχωρήσει. Η ελληνική λοιπόν αποτρεπτική στρατηγική λειτούργησε αποτελεσματικά και η Τουρκία αναγκάστηκε να υποχωρήσει αφήνοντας στο περιθώριο τις ενεργητικές προσπάθειές της για αλλαγή του status quo στο Αιγαίο.

Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι πολύ εύστοχα η Ελλάδα μέσω του Πρωθυπουργού και ακολουθώντας τη στρατηγική αυτή που περιεγράφηκε μόλις παραπάνω μεταθέτει την απόφαση της επιλογής του πολέμου σε σχέση με τη μη ικανοποίηση των στόχων, στην Τουρκία. Η Τουρκία λοιπόν έχει στο σημείο αυτό δύο επιλογές: α) είτε προβαίνει στον πόλεμο, β) είτε

οπισθοχωρεί προσπαθώντας βέβαια να κερδίσει ό,τι μπορεί ή και τίποτα. Και η Τουρκία επιλέγει την οπισθοχώρηση. Η απόφαση αυτή είναι λογική από την πλευρά της. Όπως είπαμε η Τουρκία με τις κινήσεις αυτές επιδιώκει αύξηση της δύναμής της και της επιρροής αμφισβητώντας το status quo στην περιοχή. Η προσπάθεια αύξησης δύναμης δεν αποτελεί αγαθό και στόχο υψίστης σημασίας για τα κράτη ώστε προκειμένου να το διασφαλίσουν να προβούν μέχρι και σε πόλεμο. Το κόστος αυτό είναι πολύ μεγαλύτερο από το όφελος στην προκειμένη περίπτωση. Αντίθετα, για την Ελλάδα η διατήρηση του status quo την περιοχή είναι πρωταρχικής σημασίας στόχος, γεγονός που την κάνει περισσότερο αξιόπιστη στο να τα προστατεύσει και να διαφυλάξει τα ζωτικά της συμφέροντα με κάθε τρόπο.

8.5. Τρίτη φάση (η περίοδος αμέσως μετά την κρίση)

Τρίτη ημέρα της κρίσης, Σάββατο 28 Μαρτίου 1987. Το Σισμίκ με απόφαση που πάρθηκε το προηγούμενο βράδυ από τον πρωθυπουργό της Τουρκίας δεν θα βγει τελικά στα διεθνή ύδατα. Η Τουρκία έχει κάνει πίσω. Το κύριο βάρος των δηλώσεων της Τουρκίας ήταν ότι το Σισμίκ δεν θα προχωρήσει αλλά γινόταν ωστόσο επίθεση κατά της Ελλάδος και του Πρωθυπουργού της ότι διέκοψαν το διάλογο προκαλώντας θόρυβο και εμφανίζοντας την Τουρκία ως επιτιθέμενη. «Δεν έχουμε είπε ο Οζάλ καμία βλέψη πάνω στα ελληνικά νησιά...⁴³¹». Είναι προφανές ότι ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας προσπαθεί να ρίξει στην Ελλάδα τις ευθύνες για την κρίση.

Η τρίτη αυτή μέρα της κρίσης παίχτηκε ουσιαστικά σε τρία επίπεδα⁴³²: α) Η Τουρκία με διάφορες δηλώσεις προσπαθούσε να δικαιολογήσει την κλιμάκωση και υποχώρηση και να εκμεταλλευτεί την

⁴³¹ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ.95.

⁴³² Ibid.

υποχώρηση για να πετύχει ό,τι δεν κατάφερε να πετύχει κάτω από την απειλή του πολέμου, β) Υπήρξε έντονη ανταλλαγή διακοινώσεων με προσεγμένη επαναδιατύπωση των θέσεων των δύο χωρών, γ) και παίχτηκε τέλος σε διεθνές επίπεδο με μια στροφή κυρίως από τη Δύση υπέρ της Ελλάδας. Ωστόσο ένα κρίσιμο περιστατικό στην αμέσως μετά κρίση περίοδο και συγκεκριμένα στις 29 Μαρτίου 1987 είναι χρήσιμο να αναφερθεί και να αναλυθεί.

Η ένταση έχει μειωθεί, η κρίση φαίνεται να έχει αποκλιμακωθεί με θετικά για την Ελλάδα αποτελέσματα προς το παρόν και υπάρχει πια ηρεμία και αισθητή μείωση του άγχους και της πίεσης σε όλα τα επίπεδα. Ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών περιγράφει ένα περιστατικό στο βιβλίο του⁴³³, σύμφωνα με το οποίο, πηγαίνοντας ο ίδιος στο γραφείο του Υπουργού Εξωτερικών για μια τελευταία και σύντομη ανασκόπηση της κατάστασης και πριν πια όλοι επιστρέψουν για τα σπίτια τους μετά από ένα πολύ δύσκολο τριήμερο κρίσης, τον βρίσκει να τελειώνει ένα τηλεφώνημα με τον πρωθυπουργό και κλείνοντας του επισημαίνει να πάρει αμέσως από εκεί τηλέφωνο τον Αμερικάνο Πρέσβη και να του ανακοινώσει ότι τερματίζεται το κλείσιμο της βάσης της Νέας Μάκρης, υποστηρίζοντας ο ίδιος ο Υπουργός ότι η κρίση έχει τελειώσει και πως δεν χρειάζεται να δημιουργούνται περαιτέρω τριβές και εντάσεις. Ο Αναπληρωτής Υπουργός συμμορφώνεται με την εντολή όντας απόλυτα βέβαιος ότι αυτή έχει δοθεί από τον Πρωθυπουργό. Όπως ο ίδιος χαρακτηριστικά περιγράφει «...Ήμουν έκπληκτος, όπως το ίδιο έκπληκτος έμεινε και ο Πρέσβης με την ταχύτητα της αναθεώρησης της τόσο εύστοχης και αποτελεσματικής απόφασης εκείνης του Πρωθυπουργού...» Και πριν καλά καλά ο Αναπληρωτής Υπουργός προλάβει να φτάσει πίσω στο γραφείο του δέχεται ένα οργισμένο και θυελλώδες τηλεφώνημα από τον Πρωθυπουργό, ο οποίος έχει γίνει έξω

⁴³³ Γιάννης Καψής, *Απόρρητος Φάκελος, Οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990, Σελ.18.

φρενών με την απόφαση άρσης του κλεισίματος της Νέας Μάκρης και μάλιστα εν αγνοία του. Ο πίνακας παρακάτω δείχνει τις αποφάσεις σε σχέση με τα επίπεδα ανάλυσης.

Ενέργειες	Αποφάσεις
Επικοινωνία Υπουργού Εξωτερικών – Πρωθυπουργού	Εντολή του Υπουργού Εξωτερικών στον Αναπληρωτή Υπουργό του για επικοινωνία και άρση κλεισίματος βάσης Νέας Μάκρης (άτομα)
Οργανωμένη αντίδραση του Πρωθυπουργού, ο οποίος δεν είχε δώσει αυτή την εντολή	

Στο σημείο αυτό της κρίσης λοιπόν όπου αυτή έχει αντιμετωπιστεί με επιτυχία και η ένταση έχει μειωθεί διαπιστώνεται ένα σοβαρό λάθος στο επίπεδο της γραφειοκρατίας και των ατόμων που την εκπροσωπούν. Για λόγους ενδεχομένως κακής συνεννόησης, παρανόησης, κλπ, ακυρώνεται πολύ γρήγορα η απόφαση για το κλείσιμο της βάσης της Νέας Μάκρης, σε μια στιγμή όπου τίποτα δεν έχει τελειώσει και όλα μπορεί να είναι ακόμα ρευστά και ευμετάβλητα. Εδώ βλέπουμε πως το σύστημα μετά την κορύφωση της έντασης και του πολύ άγχους αλλά και τη θετική έκβαση της κατάστασης, χαλαρώνει, γίνονται παρανοήσεις και η ασυνεννοησία οδηγεί σε μία πολύ λάθος απόφαση και άμεση εκτέλεση αυτής και η οποία, μάλιστα δεν συνάδει καθόλου με την όλη διαχείριση της κατάστασης. Όλο αυτό προκαλεί την οργή του Πρωθυπουργού, καθώς ακυρώνεται μια πολύ σημαντική του απόφαση, η οποία στο προηγούμενο διάστημα ήταν

καθοριστική για την αξιοπιστία της απειλής της χώρας, την αποτροπή του αντιπάλου και τελικά τη θετική έκβαση της ιστορίας. Είναι ωστόσο μια ενέργεια, η οποία τη στιγμή αυτή που γίνεται δεν μπορεί ούτε να διορθωθεί αλλά ούτε και να αλλάξει.

8.6. Η επίδραση των μεταβλητών

Στην προηγούμενη ενότητα και αφού χωρίστηκε η κρίση σε τρεις φάσεις εντοπίστηκε η αλληλουχία των γεγονότων εκείνων, η οποία προκαλεί την αντίδραση των δρώντων μέσω της λήψης των αποφάσεων. Στη συνέχεια προσδιορίστηκε, κάθε φορά, η μονάδα λήψης των αποφάσεων, δηλαδή, το ποιος ή ποιοι πήραν τις σημαντικές αποφάσεις, προκειμένου να εξεταστεί το κατά πόσο το εξωτερικό ερέθισμα του διεθνούς συστήματος έγινε σωστά αντιληπτό και κατανοητό κάθε φορά από τη μονάδα λήψης των αποφάσεων ή παραμορφώθηκε εξαιτίας των περιορισμών που άτομα, ομάδες και γραφειοκρατία πολλές φορές αντιμετωπίζουν.

Ωστόσο, η καθαρότητα και σαφήνεια των μηνυμάτων και των πληροφοριών αναφορικά με το εξωτερικό ερέθισμα είτε αυτό πρόκειται για απειλή είτε για ευκαιρία είναι επίσης καθοριστικός παράγοντας για τον τρόπο αντίληψης των σημάτων αυτών. Όσο πιο σαφές και καθαρό είναι το μήνυμα και οι πληροφορίες του διεθνούς συστήματος τόσο μικρότερα είναι τα περιθώρια και η πιθανότητα τα άτομα, ομάδες και γραφειοκρατία να λειτουργούν με βάση τις προσωπικές τους εκτιμήσεις, εικόνες και πεποιθήσεις. Από την άλλη πλευρά όσο πιο καθαρά και σαφή είναι τα μηνύματα, τα σήματα και οι πληροφορίες (απειλή και ευκαιρία) τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα το κράτος να αντιδράσει σύμφωνα με την αναμενόμενη και εντός του πλαισίου συμπεριφορά, όπως αυτό καθορίζεται εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος.

Υπενθυμίζεται σύμφωνα με τη θεωρία ότι η σαφήνεια χαρακτηρίζεται από τρία συστατικά⁴³⁴: (1) τον βαθμό κατά τον οποίο οι απειλές και οι ευκαιρίες είναι εύκολα ευδιάκριτες, (2) το εάν το σύστημα παρέχει πληροφορίες για τον διαθέσιμο χρόνο αναφορικά με τις απειλές και τις ευκαιρίες και (3) αν υπάρχουν βέλτιστες επιλογές ή όχι. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Stephen Walt, οι καθαρές απειλές προερχόμενες από άλλο κράτος έχουν τρία χαρακτηριστικά: (1) αναθεωρητισμό ή εκφρασμένη εχθρότητα τα οποία βλάπτουν την εδαφική ακεραιότητα του κράτους ή τα βασικά του συμφέροντα, (2) η ύπαρξη οικονομικής και στρατιωτικής ικανότητας, η οποία μπορεί να προκαλέσει ζημιά στο άλλο κράτος, (3) μία αίσθηση εγγύτητας αναφορικά με το γεγονός της απειλής⁴³⁵. Οι καθαρές ευκαιρίες από την άλλη, περιλαμβάνουν επίσης τα εξής τρία στοιχεία: (1) αποδείξεις ότι το κράτος διαθέτει καλύτερες σχετικές δυνατότητες, (2) αποδείξεις και στοιχεία ότι άλλες πλευρές στερούνται της αποφασιστικότητας να αντισταθούν στις κινήσεις αυτές και (3) στοιχεία ότι η δεδομένη, εκείνη τη στιγμή, ευνοϊκή ισορροπία ισχύος δεν θα υπάρχει επ αόριστον, κάνοντας το σημαντικό να δράσει το κράτος όσο το δυνατό γρηγορότερα⁴³⁶.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό της σαφήνειας των απειλών ή και των ευκαιριών όπως αναφέρθηκε παραπάνω είναι ο χρονικός ορίζοντας μέσα στον οποίο αυτές συμβαίνουν. Ο υπολογισμός του χρόνου από τους ηγέτες των κρατών είναι ιδιαίτερος δύσκολος, καθώς απαιτεί ακριβή γνώση των ικανοτήτων του αντιπάλου αλλά και των προθέσεων του⁴³⁷. Και τέλος, το

⁴³⁴ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 46.

⁴³⁵ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp. 22-28.

⁴³⁶ Ibid.

⁴³⁷ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 48.

τρίτο στοιχείο της σαφήνειας αφορά στη σαφήνεια των επιλογών, η οποία είναι σπάνια στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

Στη συγκεκριμένη λοιπόν μελέτη περίπτωσης παρατηρείται πως τα σήματα και οι πληροφορίες αναφορικά με την απειλή ή την ευκαιρία φαίνεται να είναι αρκετά σαφή και καθαρά και ως εκ τούτου η πρόσληψη αυτών από τη μονάδα λήψης απόφασης να γίνεται χωρίς παραμορφώσεις και διαστρεβλώσεις και η συμπεριφορά του κράτους να είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό τελικά η αναμενόμενη και οριοθετημένη από τους περιορισμούς και το πλαίσιο του διεθνούς συστήματος. Όσον αφορά στην τουρκική απειλή αυτή έφερε και τα τρία χαρακτηριστικά ώστε να θεωρείται μια καθαρή απειλή, δηλαδή έθιγε τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας, η Τουρκία είχε την ικανότητα να προκαλέσει ζημιά στην Ελλάδα και υπήρχε έντονα η αίσθηση εγγύτητας αναφορικά με το ζήτημα. Ταυτόχρονα, ο χρονικός ορίζοντας εντός του οποίου συνέβη η απειλή ήταν επίσης απολύτως ξεκάθαρος καθώς μία κρίση διαρκεί μικρό χρονικό διάστημα και ως εκ τούτου η πραγματοποίηση της απειλής θα μπορούσε να γίνει το ακριβώς αμέσως επόμενο διάστημα και τέλος, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι σε μεγάλο βαθμό ήταν σαφείς και οι διαθέσιμες επιλογές.

Έτσι με σαφή μηνύματα και πληροφορίες σε σχέση με την απειλή το κράτος, η Ελλάδα, συμπεριφέρεται εντός του πλαισίου των περιορισμών και κινήτρων του διεθνούς συστήματος. Για τα άτομα, τις ομάδες και τη γραφειοκρατία ως τις μονάδες λήψης των κρίσιμων αποφάσεων δεν υπάρχει το περιθώριο να ενεργήσουν με βάση τις προσωπικές τους εκτιμήσεις, εικόνες, πεποιθήσεις, συμφέροντα, θέσεις κ.ο.κ., αλλά αποφασίζουν με βάση τα κίνητρα συμπεριφοράς, όπως αυτά καθορίζονται σε αυτές τις περιπτώσεις από τη λογική του διεθνούς συστήματος.

Έτσι, επιδιώκεται η αντιμετώπιση της απειλής με την εξισορρόπηση του αντιπάλου και την επαναφορά της ισορροπίας ισχύος με χρήση των διαθέσιμων μέσων που η Ελλάδα έχει στη διάθεσή της και δεν είναι άλλα από την εσωτερική και εξωτερική κινητοποίηση, την κινητοποίηση δηλαδή των

εσωτερικών της στρατιωτικών δυνάμεων και την ενίσχυση των συμμαχιών της και την αποδυνάμωση άλλων, συμμαχία στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα και κλείσιμο αμερικάνικης βάσης στη Νέα Μάκρη.

Στην προκειμένη περίπτωση δηλαδή, παρατηρείται μεγαλύτερη επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής στη λήψη των σχετικών αποφάσεων και μικρότερη επίδραση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών. Η λήψη των αποφάσεων αυτών και η αντιμετώπιση της κρίσης εξηγείται ικανοποιητικά από την ανεξάρτητη μεταβλητή.

Ωστόσο, όσον αφορά στις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές, είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση και διαχείριση της κατάστασης και στη λήψη των σημαντικών και κρίσιμων αποφάσεων παίζει ιδιαίτερος το άτομο και συγκεκριμένα ο Πρωθυπουργός της χώρας. Ο Έλληνας πρωθυπουργός με καθοριστικές κινήσεις προσπάθησε να ελαχιστοποιήσει όλους εκείνους τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την όλη διαδικασία. Όπως είδαμε πήρε την κατάσταση στα χέρια του μειώνοντας αισθητά τη διάδραση στο εσωτερικό της χώρας περιορίζοντας και φέρνοντας προ τετελεσμένων γεγονότων τις ομάδες και τη γραφειοκρατία. Επίσης, ο Πρωθυπουργός θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι εντάσσεται ενδεχομένως στον κυριαρχικό τύπο προσωπικότητας, σύμφωνα με τη θεωρία του οποίου, τα άτομα με αυτή την προσωπικότητα είναι πιθανό να υποστηρίζουν τη χρήση των απειλών και τη στρατιωτική δύναμη ενώ εμφανίζονται συνήθως σε συμβιβαστικές και συμφιλιοτικές κινήσεις⁴³⁸. Πρόκειται για τον τύπο προσωπικότητας, ο οποίος συναντάται πιο συχνά στην πολιτική.

⁴³⁸ Βλ. οικείο θεωρητικό κεφάλαιο βιβλιογραφικής ανασκόπησης για τους τύπους προσωπικότητας.

8.7. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο αφού παρατέθηκε λεπτομερώς το ιστορικό του περιστατικού της κρίσης των Ιμίων, διαχωρίστηκε η κρίση στις τρεις φάσεις της, πρώτη φάση πριν από την κρίση, δεύτερη φάση, ακριβώς μέσα στην κρίση και τρίτη φάση, αμέσως μετά από την κρίση. Σε κάθε φάση εντοπίστηκαν οι κρίσιμες αποφάσεις και ενέργειες και η μονάδα λήψη των αποφάσεων αυτών. Τέλος, εξετάστηκε η επίδραση των μεταβλητών, ανεξάρτητης και παρεμβαλλόμενων σε σχέση με τις ληφθείσες αποφάσεις και τη διαχείριση της κρίσης, σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο και τις αναμενόμενες προβλέψεις της μελέτης αυτής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΙΙΙ : Η ΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΑ ΙΜΙΑ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1996

9.1. Σύντομο ιστορικό της κρίσης

Όλα ξεκίνησαν ανήμερα τα Χριστούγεννα στις 25 Δεκεμβρίου 1995, όταν το φορτηγό πλοίο υπό τουρκική σημαία Φιγκέν Ακάτ, προσάραξε στις βραχονησίδες Ίμια, βορειοανατολικά της Καλύμνου. Τα Ίμια είναι δύο βραχώδη, μικρά νησιά, χωρίς κατοίκους, γνωστά και ως Λιμνιά στην Ελλάδα και Καρντάκ στην Τουρκία⁴³⁹. Τα Ίμια ανήκουν στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων. Βρίσκονται σε απόσταση 5,3 μιλίων από την Κάλυμνο, 1,9 μιλίων από το ελληνικό νησί Καλόλιμνος, 3,8 μίλια από τις τουρκικές ακτές και 2,3 μίλια από το τουρκικό νησί Κάβος. Η συνολική επιφάνεια των δύο νησιών είναι περίπου 40 στρέμματα. Συγκεκριμένα, η Μεγάλη Ίμια έχει έκταση 25 στρέμματα και η Μικρή Ίμια έχει έκταση 14 στρέμματα. Τα Ίμια όπως προαναφέρθηκε δεν κατοικούνται. Πριν την κρίση του 1996 πήγαιναν σε αυτά μόνο κάποιοι λίγοι Έλληνες ψαράδες⁴⁴⁰. Αυτό που συνέβαινε στην πράξη ήταν μια *de facto* κατάσταση. Οι Έλληνες πήγαιναν στις νησίδες αυτές, ενώ οι Τούρκοι όχι. Οι Έλληνες ψαράδες ψάρευαν στα νερά των βραχονησίδων, ενώ οι Τούρκοι όχι και ταυτόχρονα πάνω σε αυτές υπήρχαν ορισμένα κοπάδια από ζώα που ανήκαν σε έναν ή δύο κατοίκους από την Κάλυμνο⁴⁴¹.

⁴³⁹ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3^η Έκδοση, 2018, Σελ. 465-466.

⁴⁴⁰ Ibid.

⁴⁴¹ Θεόδωρος Πάγκαλος, *Ίμια, S - 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την Ειρήνη*, Εκδόσεις Economía, Εκδόσεις Κέρκυρα, 2020, σελ. 19.

Επισημαίνεται, ότι το περιστατικό αυτό των Ιμίων και οι συγκεκριμένες ενέργειες της Τουρκίας εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο των τουρκικών προσπαθειών τα τελευταία χρόνια για αλλαγή του status quo στο Αιγαίο, όπως, τις σοβαρές αντιρρήσεις τους για τη επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ., την αντίρρησή τους ότι τα νησιά έχουν υφαλοκρηπίδα, τις συνεχείς παραβιάσεις του ελληνικού εθνικού εναέριου χώρου κ.α⁴⁴².

Μετά την προσάραξη λοιπόν του τουρκικού πλοίου στα Ίμια, οι ελληνικές αρχές και συγκεκριμένα το Λιμεναρχείο Καλύμνου, έσπευσαν να βοηθήσουν το πλοίο, αλλά ο κυβερνήτης του την επομένη το πρωί αρνήθηκε την ελληνική συνδρομή για την αποκόλλησή του, επικαλούμενος ότι βρίσκεται σε τουρκικά χωρικά ύδατα, δηλαδή σε τουρκική κυριαρχία επί των βραχονησίδων.

Η εξήγηση που αρχικά δόθηκε από τις λιμενικές αρχές τότε ως προς τους ισχυρισμούς του Τούρκου καπετάνιου ήταν ότι η απάντηση αυτή είχε να κάνει με οικονομικά θέματα. Συγκεκριμένα, για τη βοήθεια στη θάλασσα, ναυαγιαίρεσία, όπως χαρακτηριστικά λέγεται, υπάρχει ένας ολόκληρος κατάλογος από χρηματικά ποσά που πρέπει να καταβληθούν από το πλοίο που έχει το πρόβλημα και χρήζει βοήθειας, για κάθε περίπτωση, είτε πρόκειται για περιστατικά όπου σώζονται πλοία και ανθρώπινες ζωές είτε πρόκειται για απλές περιπτώσεις, όπως η προκειμένη περίπτωση μιας απλής προσάραξης στα ρηγά⁴⁴³. Ουσιαστικά, σε αυτές τις περιπτώσεις γίνεται μια οικονομική διαπραγμάτευση ως προς τα χρήματα που πρέπει να καταβληθούν για τη διάσωση και ρυμούλκηση. Ωστόσο, ο Τούρκος καπετάνιος, όπως προαναφέρθηκε, έλεγε πως οι νησίδες Καρντάκ ανήκουν στην Τουρκία και για αυτό τον λόγο το πλοίο θα έπρεπε να διασωθεί από

⁴⁴² Anastasia Strati, *Postscript: Tension in the Aegean – The Imia Incident*, Leiden Journal of International Law, Volume 9, No 1, March 1996, pp.122-129.

⁴⁴³ Θεόδωρος Πάγκαλος, *Ίμια, Σ – 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την Ειρήνη*, Εκδόσεις Economía, Εκδόσεις Κέρκυρα, 2020, σελ. 19.

τουρκικά μέσα. Ένας καπετάνιος δηλαδή, ενός μικρού караβιού έθετε ενδεχομένως ζήτημα κυριαρχίας. Αυτό το γεγονός ωστόσο, οδηγούσε και σε δεύτερες σκέψεις από την πλευρά της Ελλάδας, ότι ενδεχομένως καπετάνιος δεν προέβη σε αυτές τις δηλώσεις και ενέργειες από μόνος του, αλλά ίσως υπήρχε κάτι άλλο πίσω από το γεγονός αυτό⁴⁴⁴.

Η ελληνική πλευρά στο μεταξύ διαμήνυσε στην Άγκυρα ότι αν δεν δεχθούν τη βοήθεια των ελληνικών ρυμουλκών, το πλοίο θα έμενε επ' αόριστον προσαραγμένο εκεί, με την Άγκυρα να απαντά από τη μεριά της ότι μπορούσε να ρυμουλκήσει το πλοίο όποιος ήθελε, αλλά σε κάθε περίπτωση το ζήτημα έπρεπε να συζητηθεί. Τελικά, παρά τις τουρκικές αντιρρήσεις, στις 28 Δεκεμβρίου 1995 το πλοίο αποκολλήθηκε από το ελληνικής σημαίας και πλοιοκτησίας ρυμουλκό και οδηγήθηκε στο τουρκικό λιμάνι Κιουλούκ.

Επισημαίνεται ότι η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα τη στιγμή εκείνη ήταν ιδιαίτερη και δύσκολη, καθώς ο πρωθυπουργός της χώρας, Ανδρέας Παπανδρέου, βρισκόταν σε πολύ άσχημη κατάσταση υγείας στο νοσοκομείο. Ουσιαστικά εξαιτίας αυτού του γεγονότος η χώρα ήδη από το δεύτερο δεκαήμερο του Νοεμβρίου ήταν σαν μην είχε χωρίς⁴⁴⁵. Η μάχη επιγόνων είχε μεν ήδη ξεκινήσει, αλλά η Ελλάδα ουσιαστικά ήταν ακυβέρνητη και προφανώς το τουρκικό Γενικό Επιτελείο, το οποίο ήλεγχε την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, δεν υπήρχε περίπτωση να αφήσει το γεγονός ανεκμετάλλευτο. Θα το εκμεταλλευόταν προκειμένου να πραγματοποιήσει για μια ακόμη φορά τις τουρκικές διεκδικήσεις της στο Αιγαίο.

⁴⁴⁴ Θεόδωρος Πάγκαλος, *Ίμια, Σ - 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την Ειρήνη*, Εκδόσεις Economía, Εκδόσεις Κέρκυρα, 2020, σελ. 19. p.20.

⁴⁴⁵ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3^η Έκδοση, 2018, Σελ. 467.

Συνεχίζοντας την αναδρομή των γεγονότων, στις 29 Δεκεμβρίου 1995 και ενώ το επεισόδιο έδειχνε λήξαν, το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών επιδίδει στον Έλληνα Πρέσβη στην Άγκυρα ρηματική διακοίνωση⁴⁴⁶ με την οποία υποστηρίζει για πρώτη φορά επισήμως την τουρκική κυριαρχία επί των Ιμιών. Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι ανήκουν στην επαρχία του Μποντρούμ⁴⁴⁷ και τις αναφέρει με την ονομασία Καρντάκ⁴⁴⁸,

«...οι βράχοι Καρντάκ αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της τουρκικής επικράτειας και οι τίτλοι ιδιοκτησίας τους είναι εγγεγραμμένοι στην Περιφέρεια των Μούγλων, στη Νομαρχία Μποντρούμ (Αλικαρνασσού) στο χωριό Καράκαγια...»⁴⁴⁹.

Η διακοίνωση ήταν απλή, δεν περιείχε σοβαρά νομικά επιχειρήματα και θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι επρόκειτο για μία πρόχειρα γραμμένη διακοίνωση. Ταυτόχρονα, μια απλή εγγραφή στο υποθηκοφυλακείο ή στο κτηματολόγιο ενός κράτους δεν σημαίνει τίποτα στο επίπεδο των κρατών αναφορικά με την ιδιοκτησία⁴⁵⁰.

Η απάντηση στην τουρκική διακοίνωση από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών έγινε με καθυστέρηση, μόλις στις 9 Ιανουαρίου 1996. Το

⁴⁴⁶ Τουρκική Ρηματική Διακοίνωση DHGY-II 1544 της 29^{ης} Δεκεμβρίου 1995.

⁴⁴⁷ Το Μποντρούμ, γνωστό στα ελληνικά και ως Αλικαρνασσός είναι διαμέρισμα και λιμάνι της Επαρχίας Μούγλων, στη νοτιοδυτική Περιφέρεια Αιγαίου της Τουρκίας. Βρίσκεται ακριβώς απέναντι από την Κω.

⁴⁴⁸ Σύμφωνα με τον Χρήστο Λυμπέρη στο βιβλίο του «*Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί 1994-1996*» Εκδόσεις Ποιότητα 2014, Σελ. 392, η ρηματική διακοίνωση της Άγκυρας δεν κοινοποιήθηκε από το ΥΠΕΞ στους ΑΓΕΕΘΑ και ΑΓΕΝ. Τα δύο επιτελεία έλαβαν γνώση αυτής με την ελληνική διακοίνωση της 9^{ης} Ιανουαρίου 1996, δηλαδή στις 10 Ιανουαρίου 1996.

⁴⁴⁹ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3^η Έκδοση, 2018, Σελ. 469.

⁴⁵⁰ Ibid.

Ελληνικό ΥΠΕΞ απέρριψε με τη σειρά του επίσης με ρηματική διακοίνωση⁴⁵¹ την τουρκική της 29^{ης} Δεκεμβρίου 1996. Η διακοίνωση αναφέρεται στη συμφωνία ανάμεσα στην Ιταλία και την Τουρκία το 1932 και στη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947, με την οποία τα Δωδεκάνησα, συμπεριλαμβανομένων και των δύο βραχονησίδων Ίμια, περιήλθαν στην ελληνική κυριαρχία. Συγκεκριμένα, το 1932 υπεγράφησαν μεταξύ Ιταλίας, η οποία σημειωτέων είχε στην κατοχή της τότε τα Δωδεκάνησα, και Τουρκίας δύο συμφωνίες⁴⁵². Με την πρώτη συμφωνία είχε οριοθετηθεί η θαλάσσια περιοχή ανάμεσα στις ακτές της Ανατολίας και του Καστελόριζου, ενώ με τη δεύτερη συμφωνία είχε οριοθετηθεί η περιοχή ανάμεσα στις τουρκικές ακτές και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα. Η δεύτερη αυτή, ωστόσο, συμφωνία αναφερόταν ρητά στα Ίμια, ορίζοντας ότι ανήκουν στην Ιταλία. Το 1947, με τη Συνθήκη των Παρισίων, τα Δωδεκάνησα περιήλθαν στην Ελλάδα, η οποία ήταν καθολική διάδοχος της Ιταλίας στην περιοχή. Συνεπώς, τα Ίμια αποτελούν σαφώς τμήμα της ελληνικής επικράτειας⁴⁵³. Αυτά ουσιαστικά είναι τα βασικά νομικά κείμενα, συν τη Συνθήκη της Λοζάνης το 1923 και τη Διακήρυξη του Ελσίνκι, τα οποία καθιερώνουν ή από τα οποία απορρέει το καθεστώς σχετικά με την κυριαρχία των βραχονησίδων των Ιμίων⁴⁵⁴.

Το τουρκικό ΥΠΕΞ στη συνέχεια απάντησε προφορικά προς τον Έλληνα Πρέσβη ότι δεν αποδέχεται την ελληνική θέση και η Ελλάδα προς το παρόν δεν είχε καμία αντίδραση επ' αυτού.

Στις 15 Ιανουαρίου 1996 ο ασθενής Πρωθυπουργός συγκαλεί την Κοινοβουλευτική Ομάδα του κόμματός του με την εντολή να προχωρήσει

⁴⁵¹ Ελληνική Ρηματική Διακοίνωση 155/3750 της 9^{ης} Ιανουαρίου 1996.

⁴⁵² Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3^η Έκδοση, 2018, σελ. 469.

⁴⁵³ Ibid., p.469.

⁴⁵⁴ Evangelos Raftopoulos, *The Crisis over the Imia Rocks and the Aegean Sea Regime: International Law as a Language of Common Interest*, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol.12, No 4, 1997, pp. 427-446.

αυτή σε άμεσες διαδικασίες εκλογής νέου πρωθυπουργού. Στο μεταξύ, στις 16 Ιανουαρίου το Υπουργείο Εξωτερικών εκφράζει την ανησυχία του για το περιστατικό της αμφισβήτησης του καθεστώτος της βραχονησίδας και ζητά από το ΓΕΕΘΑ, το ΓΕΝ και το ΥΕΝ αυξημένη επιτήρηση στην περιοχή γύρω από τα Ίμια. Στις 18 Ιανουαρίου εκλέγεται νέος Πρωθυπουργός στη χώρα, ο Κωνσταντίνος Σημίτης, με την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης να λαμβάνει χώρα στις 22 Ιανουαρίου. Εκκρεμούσε ωστόσο, ο δεύτερος γύρος της εσωκομματικής διαμάχης για την ηγεσία του κόμματος. Ο Κώστας Σημίτης είχε μεν γίνει Πρωθυπουργός από την ψηφοφορία στην κοινοβουλευτική ομάδα, αλλά εκκρεμούσε η εκλογή του προέδρου του κόμματος από συνέδριό του και υπήρχε περίπτωση να συμβεί για πρώτη φορά το παράδοξο να είναι άλλο πρόσωπο ο Πρωθυπουργός και άλλο πρόσωπο ο πρόεδρος του κόμματος⁴⁵⁵.

Στο μεταξύ δύο μέρες αργότερα αποκαλύπτεται από δελτίο ειδήσεων⁴⁵⁶ η ανταλλαγή των προαναφερόμενων ρηματικών διακοινώσεων μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας. Ωστόσο, το περιστατικό πρώτα διέρρευσε στις 20 Ιανουαρίου 1996, σε ένα ελληνικό συνδρομητικό ενημερωτικό έντυπο, το Εμπιστευτικό Γράμμα⁴⁵⁷. Το έντυπο ανέφερε την ανταλλαγή των ρηματικών διακοινώσεων και επεσήμαινε ότι ήταν η πρώτη φορά που η Τουρκία ήγειρε ευθέως εδαφικές διεκδικήσεις.

Στις 25 Ιανουαρίου, αμέσως μετά τις δημοσιογραφικές αποκαλύψεις ο δήμαρχος Καλύμνου αναλαμβάνει, καθώς φαίνεται, την πρωτοβουλία και συνοδευόμενος από τον διοικητή του αστυνομικού τμήματος, έναν ιερέα και έναν πολίτη, πηγαίνει στη ανατολική βραχονησίδα Ίμια και υψώνει την

⁴⁵⁵ Θεόδωρος Πάγκαλος, *Ίμια, S – 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την Ειρήνη*, Εκδόσεις Economía, Εκδόσεις Κέρκυρα, 2020, σελ. 25.

⁴⁵⁶ Το επεισόδιο στα Ίμια αρχικά εμφανίστηκε ως ένας δημοσιογραφικός πόλεμος και στη συνέχεια εξελίχθηκε ως μια πολύ σοβαρή κρίση ανάμεσα στις δύο χώρες.

⁴⁵⁷ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3^η Έκδοση, 2018, Σελ. 470.

ελληνική σημαία σε πρόχειρο ιστό⁴⁵⁸. Η ύψωση της ελληνικής σημαίας προβλήθηκε από τα τοπικά αλλά και εθνικής εμβέλειας τηλεοπτικά κανάλια, καθώς βιντεοσκοπήθηκε από την Δήμαρχο Καλύμνου και την υπόλοιπη ομάδα. Ωστόσο, η άποψη του Υπουργού Εξωτερικών για το περιστατικό και την πρωτοβουλία αυτή του Δημάρχου Καλύμνου, ο οποίος χωρίς να έχει συνεννοηθεί με κανέναν μετέβη στα Ίμια και ύψωσε την ελληνική σημαία αφήνει υπονοούμενα ότι ουσιαστικά εξαιτίας της εσωκομματικής κατάστασης και το επικείμενο συνέδριο για την εκλογή προέδρου του κόμματος υπήρχε ενδεχομένως «εκμετάλλευση» του γεγονότος αυτού για άλλους εσωκομματικούς λόγους. Συγκεκριμένα, ο Θεόδωρος Πάγκαλος είπε:⁴⁵⁹

«Ο Δήμαρχος Καλύμνου ήταν υποστηρικτής του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, Γεράσιμου Αρσένη, για πρόεδρο του κόμματος και με αυτή του την κίνηση ήταν πολύ πιθανό ότι θέλησε να ενισχύσει ή την τοπική του μειοψηφική θέση στο κόμμα είτε γενικότερα την παράταξη στην οποία ανήκε, μέσα στο πλαίσιο των εσωκομματικών συσχετισμών».

Οι Τούρκοι στο μεταξύ σύμφωνα με πληροφορίες της ΕΥΠ πραγματοποίησαν τότε στην Άγκυρα στο τουρκικό ΓΕΕΘΑ σύσκεψη με θέμα τις βραχονησίδες Ίμια (Καρντάκ) και την επομένη στις 27 Ιανουαρίου συνεργείο δημοσιογράφων της τουρκικής εφημερίδας Χουριέτ⁴⁶⁰ με χρήση ιδιωτικού ελικοπτέρου αποβιβάστηκε στην ανατολική Ίμια, αφαίρεσε την

⁴⁵⁸ Το γεγονός αυτό προβλήθηκε από τα ΜΜΕ – ελληνικοί τηλεοπτικοί σταθμοί κάλυψαν και πρόβαλλαν το περιστατικό.

⁴⁵⁹ Θεόδωρος Πάγκαλος, *Ίμια, Σ – 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την Ειρήνη*, Εκδόσεις Economía, Εκδόσεις Κέρκυρα, 2020, σελ. 25.

⁴⁶⁰ Η Χουριέτ αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες τουρκικές εφημερίδες.

ελληνική σημαία και ύψωσε την τουρκική⁴⁶¹. Και όχι μόνο αυτό αλλά βιντεοσκοπήσαν και αναμετάδωσαν στη συνέχεια το γεγονός ως κύρια είδηση, στον νέο τηλεοπτικό σταθμό της Χουριέτ. Συγκεκριμένα, τα τούρκικα ΜΜΕ ανακοίνωσαν αυθημερόν το γεγονός αλλά περίμεναν την επόμενη μέρα για να το προβάλλουν. Έτσι στις 28 Ιανουαρίου η Χουριέτ δημοσιεύει φωτογραφίες από τις ενέργειες των δημοσιογράφων με τον τούρκο υπουργό εξωτερικών να δηλώνει ότι δεν μπορεί να υπάρξουν λύσεις με εκδηλώσεις βίας και με πόλεμο σημαίων και ότι η Τουρκία είναι υπέρ της λύσης με ειρηνικό τρόπο και μέσω της διπλωματικής οδού.

Στη συνέχεια, την ίδια μέρα (28 Ιανουαρίου 1996) δυνάμεις του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού αποβιβάζονται στα Ίμια, κατεβάζουν την τουρκική σημαία και υψώνουν ξανά την ελληνική. Ωστόσο, για την ενέργεια αυτή το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας δεν είχε ενημερώσει τον Έλληνα Πρωθυπουργό, παρόλο που η τοποθέτηση σημαίας και η ύπαρξη αγήματος για να τη φυλάει μπορούσε να αποτελέσει αφορμή για ένα νέο θερμό επεισόδιο ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία⁴⁶². Επίσης, ομάδα ανδρών των ελληνικών ειδικών δυνάμεων αποβιβάσθηκε στη μεγαλύτερη από τις δύο βραχονησίδες.

Η απάντηση της Τουρκίας έρχεται αμέσως την Κυριακή 28 Ιανουαρίου με την εμφάνιση πλοίων της τουρκικής ακτοφυλακής στην περιοχή των βραχονησίδων, τα οποία όμως αναγκάστηκαν τελικά από ελληνικό περιπολικό να απομακρυνθούν. Από ελληνικής πλευράς λαμβάνονται επίσης αντίστοιχα μέτρα ετοιμότητας για αντιμετώπιση κάθε

⁴⁶¹ Σύμφωνα με τον Χρήστο Λυμπέρη στο βιβλίο του «*Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί 1994-1996*», Εκδόσεις Ποιότητα 2014, Σελ. 395, η κίνηση του ελικοπτέρου και προσγείωσή του δεν έγινε αντιληπτή από το σύστημα εναέριας και θαλάσσιας επιτήρησης. Και τα δύο συστήματα είχαν κενά. Ο μη εντοπισμός του ελικοπτέρου και της πράξης ύψωσης της τουρκικής σημαίας μπορεί να αποδοθεί στο χαμηλό ύψος πτήσης του ελικοπτέρου, στη γεωγραφία της περιοχής, στο μικρό χρόνο πτήσης ή και σε χαλαρότητα του επιτηρούμενου χώρου.

⁴⁶² Κώστας Σημίτης, «*Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004*», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 59.

ενδεχόμενου. Συγκεκριμένα, διατάσσεται η κίνηση ναυτικών μονάδων στην περιοχή. Από το βράδυ της 28^{ης} Ιανουαρίου ομάδα υποβρυχίων καταστροφών του Πολεμικού Ναυτικού εγκαθίσταται στην Ανατολική Ίμια με αποστολή την προστασία της σημαίας. Οι οδηγίες του Υπουργείου Άμυνας ήταν να μην κλιμακωθεί η ένταση με ελληνική υπαιτιότητα αλλά να υπάρχει ισορροπία ναυτικής παρουσίας στην περιοχή, αλλά ταυτόχρονα να προπορεύεται η ελληνική πλευρά σε ετοιμότητα. Σε κάθε περίπτωση, και για τις επόμενες μέρες, οι δύο βραχονησίδες κυκλώθηκαν από ελληνικά και τουρκικά πολεμικά πλοία, ενώ μαχητικά αεροσκάφη των δύο χωρών πραγματοποιούσαν υπερπτήσεις⁴⁶³. Η κάθε χώρα ισχυριζόταν ότι η άλλη παραβίαζε τα χωρικά ύδατα και τον εναέριο χώρο της.

Το βράδυ της 28^{ης} Ιανουαρίου εκδίδεται κυβερνητική ανακοίνωση για τη δημιουργηθείσα κατάσταση και το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων μεταδίδει ανταπόκριση από την Άγκυρα με την οποία αναφέρεται στην τουρκική πρόκληση ύψωσης της τουρκικής σημαίας στην Ανατολική Ίμια. Ωστόσο, το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών ενημερώνει τους πρέσβεις των χωρών της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Ρωσίας στην Αθήνα. Επίσης, ο Υπουργός Εξωτερικών προβαίνει σε προφορική διαμαρτυρία προς τον Τούρκο πρέσβη στην Αθήνα. Την ίδια μέρα το ΒΗΜΑ της Κυριακής δημοσιεύει δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών ότι το επεισόδιο δεν είναι σοβαρό θέμα και ότι γίνεται πολύς θόρυβος για το τίποτα. Στο σημείο αυτό και σύμφωνα με τα γεγονότα όπως περιγράφονται, επισημαίνεται η διαφορετική αντιμετώπιση του περιστατικού των Ιμίων από τα δύο άμεσα εμπλεκόμενα υπουργεία, το Υπουργείο Άμυνας και το Υπουργείο Εξωτερικών, με το μεν Υπουργείο Άμυνας να θεωρεί σημαντικό το γεγονός και να λαμβάνει όλα τα μέτρα ασφαλείας, κινητοποιώντας δυνάμεις και κλιμακώνοντας σε ορισμένες περιπτώσεις την κατάσταση και το Υπουργείο Εξωτερικών από την άλλη, σύμφωνα και με τις δηλώσεις του Υπουργού του, ο οποίος αντιλαμβάνεται

⁴⁶³ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3^η Έκδοση, 2018, Σελ. 470.

διαφορετικά το όλο ζήτημα και ουσιαστικά θεωρεί ότι δεν υπάρχει κανένα σοβαρό θέμα σε σχέση με το περιστατικό των Ιμίων. Βλέπουμε δηλαδή τους δύο από τους βασικούς αρμόδιους να χειριστούν την κρίση αυτή ότι δεν είναι καθόλου ευθυγραμμισμένοι μεταξύ τους και ότι δεν υπάρχει καμία κοινή γραμμή αντιμετώπισης του θέματος μιας και το αντιλαμβάνονται ή θέλουν να το αντιλαμβάνονται διαφορετικά για άλλους λόγους, πχ τους εσωκομματικούς - προσωπικούς λόγους όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Συνεχίζοντας το ιστορικό των γεγονότων, στις 29 Ιανουαρίου η Άγκυρα δηλώνει με νέα ρηματική ανακοίνωση⁴⁶⁴, σαφώς πιο καλογραμμένη από την πρώτη και με απολύτως συγκεκριμένα νομικά επιχειρήματα αυτή τη φορά, ότι τα Ίμια ανήκουν στην Τουρκία.

«Δεν θα παραχωρήσουμε ούτε μία πετρούλα από τα εδάφη αυτής της χώρας»,

ανακοινώνει η κ. Τσιλέρ μετά από σύσκεψη του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας.

Η δεύτερη ρηματική αυτή ανακοίνωση ως προς τις αμφισβητούμενες βραχονησίδες ανέφερε συγκεκριμένα⁴⁶⁵: α) από τα δύο διεθνή κείμενα που υπεγράφησαν μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας, το 1932, μόνο το δεύτερο κείμενο αναφέρεται ρητά στα Ίμια. Οι νομικές διαδικασίες ωστόσο ενώπιον της Κοινωνίας των Εθνών ως προς το δεύτερο κείμενο δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ. Πιο συγκεκριμένα, ισχυρίζονται οι Τούρκοι ότι το πρακτικό του δεύτερου κειμένου δεν πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία της Κοινωνίας των Εθνών και ως εκ τούτου θεωρείται, κατά την άποψή τους, πως για αυτό δεν ετέθη ουσιαστικά ποτέ σε ισχύ, β) οι συγκεκριμένες συμφωνίες έγιναν

⁴⁶⁴ Τουρκική Ρηματική Ανακοίνωση DHBV-II-180 της 29ης Ιανουαρίου 1996.

⁴⁶⁵ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3η Έκδοση, 2018, Σελ. 471.

υπό τις ιδιαίτερες πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και γ) η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων αναφέρεται ονομαστικά στ μεγάλα νησιά των Δωδεκανήσων και στις παρακείμενες προς αυτές νήσους. Τα Ίμια δεν μπορούν να θεωρηθούν ούτε μεγάλα νησιά, ούτε ως παρακείμενες σε ελληνικό νησί διότι είναι πιο κοντά στις τουρκικές ακτές.

Η ρηματική διακοίνωση ωστόσο, δεν περιοριζόταν μόνο στις βραχονησίδες αλλά έθετε ευρύτερο θέμα κυριαρχίας σε απροσδιόριστο αριθμό νησιών στο Αιγαίο⁴⁶⁶: Συγκεκριμένα: α) η Ελλάδα δεν μπορούσε πλέον να επικαλείται τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947, καθώς με τη στρατικοποίηση των Δωδεκανήσων δεν είναι καλόπιστη, β) Η Ελλάδα προσπάθησε να επεκτείνει την κυριαρχία της σε νησιά πέραν εκείνων που της είχαν εκχωρηθεί με τη Συνθήκη της Λοζάνης το 1923 και τη Συνθήκη των Παρισίων το 1947, γ) στο Αιγαίο υπάρχει ένας απερίοριστος αριθμός νησίδων και βραχονησίδων, το καθεστώς των οποίων δεν έχει καθοριστεί από τις σχετικές διεθνείς συμφωνίες, όπως αυτές οι βραχονησίδες των Ιμίων. Για αυτόν τον λόγο Ελλάδα και Τουρκία θα πρέπει μέσω διαπραγματεύσεων να λύσουν το συγκεκριμένο θέμα.

Κι έτσι στη συνέχεια, η Άγκυρα με διάβημά της απέρριψε απολύτως την ελληνική ρηματική διακοίνωση της 9^{ης} Ιανουαρίου, ζήτησε την έναρξη διμερούς διαλόγου για τη ρύθμιση του καθεστώτος των βραχονησίδων στο Ανατολικό Αιγαίο αλλά και των θαλάσσιων ορίων ανάμεσα στις δύο χώρες και επίσης απαίτησε την απομάκρυνση των Ελλήνων κομάντο από τα Ανατολικά Ίμια καθώς και την απομάκρυνση όλων των συμβόλων

⁴⁶⁶Αγγελος Μ. Συρίγος, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, 3^η Έκδοση, 2018, Σελ. 471.

κυριαρχίας, των σημαιών δηλαδή από τις βραχονησίδες. Η πρόκληση είναι πρωτοφανής και η πρόθεση ξεκάθαρη⁴⁶⁷.

Μπροστά σε αυτήν την πρόκληση λοιπόν ο Έλληνας Πρωθυπουργός απαντά. Συγκεκριμένα στις 29 Ιανουαρίου ο Κώστας Σημίτης εκδίδει γραπτή ανακοίνωση με την οποία δηλώνει ότι η Ελλάδα δεν θα κάνει πίσω. Έχει όλα τα μέσα και δεν θα διστάσει να τα χρησιμοποιήσει. Η δήλωση έχει ως εξής⁴⁶⁸:

«Είναι γνωστή η στάση των εθνικιστικών κύκλων της Τουρκίας να προκαλούν ένταση στις σχέσεις με την Ελλάδα όσες φορές η εσωτερική πολιτική κατάσταση της Τουρκίας το επιβάλλει. Το συμβάν αυτό καθαυτό εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο. Το κλίμα που εκδηλώνει η ενέργεια αυτή αποτελεί ένα πολύ σοβαρό θέμα. Δείχνει έναν επιθετικό εθνικισμό. Σε αυτόν και σε οποιονδήποτε επιθετικό εθνικισμό απαντάμε ότι η αντίδραση της Ελλάδας θα είναι δυνατή, άμεση και αποτελεσματική. Έχουμε τα μέσα και θα τα χρησιμοποιήσουμε χωρίς δισταγμό. Δεν δεχόμαστε καμία απολύτως αμφισβήτηση στα κυριαρχικά μας δικαιώματα. Ας μη γελιούνται.»

Σύμφωνα στο μεταξύ με τον τουρκικό τύπο ο Γιλμάζ καταγγέλλει την κρίση ως τεχνητή προκειμένου η Τσιλέρ που υποστηρίζεται από το στρατιωτικό κατεστημένο να επικρατήσει στην εσωτερική διαμάχη για την πρωθυπουργία, καθώς και η Τουρκία την περίοδο εκείνη βρίσκεται σε ιδιαίτερες εσωτερικές συνθήκες και όχι μόνο η Ελλάδα.

Η Ελλάδα από την πλευρά της συνεχίζει να δηλώνει προς κάθε κατεύθυνση ότι η μόνη διαφορά που τη χωρίζει από την Τουρκία είναι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Η εμφάνιση όμως τουρκικής φρεγάτας

⁴⁶⁷ Evangelos Raftopoulos, *The Crisis over the Imia Rocks and the Aegean Sea Regime: International Law as a Language of Common Interest*, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol.12, No 4, 1997, pp. 427-446.

⁴⁶⁸ Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 61.

κοντά στα Ίμια το βράδυ της Δευτέρας 29 Ιανουαρίου διαλύει πια τις όποιες αμφιβολίες για τη σοβαρότητα της κατάστασης και πιθανολογεί την κλιμάκωσή της με απρόβλεπτες συνέπειες⁴⁶⁹.

Κατόπιν τούτων ο Πρωθυπουργός την επομένη το πρωί συγκαλεί τα αρμόδια για το θέμα μέλη της Κυβερνητικής Επιτροπής σε σύσκεψη με σκοπό να παρθούν οι αναγκαίες αποφάσεις προκειμένου το θέμα να λήξει. Ο ίδιος ο Πρωθυπουργός πίστευε ότι η συνέχιση της έντασης θα είχε ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις για τη διεθνή εικόνα της χώρας και την οικονομική σταθερότητα. Οι προηγμένες χώρες αποφεύγουν συγκρούσεις και δεν παρασύρονται από αυτές⁴⁷⁰. Έτσι, ο πρωθυπουργός βρίσκεται όλες αυτές τις μέρες σε συνεχή επικοινωνία και συνεννόηση με τα Υπουργεία Άμυνας και Εξωτερικών. Έχει δώσει σαφείς οδηγίες ετοιμότητας και επιφυλακής, επισημαίνοντας όμως ταυτόχρονα την ανάγκη να αποφευχθεί μια ένοπλη αναμέτρηση. Όμως σύμφωνα με τον ίδιο⁴⁷¹, από τις ένοπλες δυνάμεις αλλά και από τα ΜΜΕ καλλιεργείται κλίμα ιδιαίτερος θερμού επεισοδίου και έντονης πολεμικής αναμέτρησης. Οι τόνοι είναι ιδιαίτερα ανεβασμένοι. Βασικό σημείο αναδεικνύεται το αν θα κυματίζει ή όχι η ελληνική σημαία στα Ίμια και αν η Ελλάδα είναι διατεθειμένη να υπερασπίσει με τα όπλα τη σημαία της.

Στο μεταξύ φτάνουν πληροφορίες ότι παρατηρείται ασυνήθιστη κινητικότητα στις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις και ότι ο τουρκικός στόλος έχει βγει από τα Δαρδανέλια και κατευθύνεται νότια. Το βράδυ της ίδιας μέρας ο Πρόεδρος της Αμερικής καλεί τον Έλληνα Πρωθυπουργό και του εκφράζει τις ανησυχίες του μήπως το περιστατικό στα Ίμια οδηγήσει σε θερμό επεισόδιο μεταξύ των δύο χωρών και τον συμβουλεύει ότι πρέπει να

⁴⁶⁹Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 61.

⁴⁷⁰ Ibid. p.62.

⁴⁷¹ Ibid.

παρθούν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να αποφευχθεί μια πολεμική σύγκρουση.

Στη συνέχεια ο Πρωθυπουργός, έχουμε φτάσει στις 30 Ιανουαρίου χρονικά, καλεί σύσκεψη της Κυβερνητικής Επιτροπής στο πρωθυπουργικό γραφείο στη Βουλή με παρόντες τα μέλη της υπουργούς, τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ, τον γραμματέα του υπουργικού συμβουλίου καθώς και δύο συμβούλους του. Η επιλογή να συνέλθουν στο πρωθυπουργικό γραφείο και όχι στην ειδική αίθουσα του υπουργείου Εθνικής Άμυνας δίπλα στον θάλαμο επιχειρήσεων έγινε όπως ο ίδιος ο πρωθυπουργός αναφέρει συνειδητά⁴⁷². Ήθελε να αποφύγει τη δημιουργία της εντύπωσης ότι η χώρα βρίσκεται μπροστά σε πολεμική κρίση. Σύμφωνα με τον ίδιο,

«Το πρόβλημα ήταν πολιτικό και έπρεπε να αντιμετωπιστεί με πολιτικά μέσα και όχι με μία στρατιωτική επιχείρηση».

Επισημαίνεται ότι η σύσκεψη ξεκίνησε με απουσία του Υπουργού Εξωτερικών, ο οποίος βρισκόταν σε τηλεοπτική συνέντευξη. Ωστόσο, σύμφωνα με τον ίδιο τον Υπουργό των Εξωτερικών⁴⁷³, κατά τη διάρκεια όπου ο ίδιος βρισκόταν στην εκπομπή συνεκλήθη η σύσκεψη αυτή και ενώ οι προσκλήσεις ήταν μυστικές, είχε διαρρεύσει, κατά την άποψη του ίδιου από το Υπουργείο Άμυνας η είδηση και η ώρα της σύσκεψης και έτσι το είχε ήδη πληροφορηθεί και ο δημοσιογράφος της εκπομπής, στην οποία συμμετείχε ο Υπουργός των Εξωτερικών, ο οποίος μάλιστα τον ενημέρωσε για αυτό on camera. Στο σημείο αυτό για άλλη μια φορά διαπιστώνεται η έλλειψη ευθυγράμμισης ανάμεσα στο Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Άμυνας.

⁴⁷² Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 63.

⁴⁷³ Θεόδωρος Πάγκαλος, *Ίμα, 5 - 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την Ειρήνη*, Εκδόσεις Economía, Εκδόσεις Κέρκυρα, 2020, σελ. 26.

Έτσι, στη σύσκεψη το Υπουργείο Άμυνας επιδιώκει και επιμένει στη συμφωνία για τους κανόνες εμπλοκής με τον πρωθυπουργό όμως να απαντά χαρακτηριστικά ότι οι κανόνες εμπλοκής θα αποφασιστούν όταν υπάρξει συμφωνία για το τι πρέπει να γίνει και ότι η σύσκεψη αυτή πρέπει πρώτα από όλα να ξεκαθαρίσει πως θα γίνει ο χειρισμός του πολιτικού προβλήματος πρωτίστως, το οποίο δεν είναι άλλο από την επιδίωξη της Τουρκίας να διαπραγματευτεί τα θέματα που πιστεύει ότι υπάρχουν στο Αιγαίο απευθείας με την Ελλάδα⁴⁷⁴. Και ο Πρωθυπουργός δηλαδή, όπως και ο Υπουργός Εξωτερικών, βλέπουμε πως δεν υπέρ μιας έντονης κλιμάκωσης και κινητοποίησης, καθώς θεωρεί πως το περιστατικό των Ιμίων αποτελεί κυρίως πολιτικό ζήτημα και όχι θέμα που χρήζει στρατιωτικής αντιμετώπισης.

Η συζήτηση κατέληξε τελικά στο συμπέρασμα ότι ένα θερμό επεισόδιο αλλά επίσης και η αυξημένη στρατιωτική παρουσία στην περιοχή θα οδηγούσαν σε διάλογο με την Τουρκία. Σύμφωνα με τον ίδιο τον πρωθυπουργό⁴⁷⁵:

«Η τακτική της κλιμάκωσης μιας κρίσης συμπαρασύρει μοιραία, δικαίους και αδίκους, στο τραπέζι των συνομιλιών. Αν θέλαμε λοιπόν να αποφύγουμε τον διάλογο έπρεπε να αποφύγουμε τόσο τη σύγκρουση όσο και τη συγκέντρωση δυνάμεων στην περιοχή».

Στη σύσκεψη συμφωνήθηκε επίσης ότι προσφυγές στον ΟΗΕ και στο NATO δεν ενδείκνυνται και ότι η μόνη ενδεδειγμένη λύση ήταν η αποχώρηση όλων των στρατιωτικών δυνάμεων από την περιοχή και η επιστροφή στην

⁴⁷⁴ Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 66.

⁴⁷⁵ Ibid.

προηγούμενη κατάσταση, *status quo ante*, δηλαδή στην κατάσταση που επικρατούσε ακριβώς πριν από την ύπαρξη αυτού του περιστατικού⁴⁷⁶.

Συμφωνήθηκε λοιπόν να παραμείνουν οι δυνάμεις στα Ίμια, αλλά παράλληλα να γίνει γνωστή η βούληση για αμοιβαία αποχώρηση των δυνάμεων από την περιοχή, καθώς και ότι η Ελλάδα δεν επιθυμεί την κλιμάκωση της κρίσης. Πρώτα όμως θα αποσύρονταν οι Τούρκοι και μετά τα ελληνικά στρατεύματα. Και σε καμία περίπτωση η ελληνική πλευρά δεν θα πήγαινε σε διάλογο⁴⁷⁷. Τέλος, συμφωνήθηκε ότι θα πρέπει η Ελλάδα να απευθυνθεί στη συνδρομή των ΗΠΑ ως τη μοναδική χώρα, η οποία θα μπορούσε να επηρεάσει αποφασιστικά την τουρκική στάση. Επισημαίνεται, ότι λίγο πριν τα μεσάνυχτα ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Γουόρεν Κρίστοφερ κάλεσε τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών και τον ρώτησε αν η Ελλάδα ήταν διατεθειμένη να συμμετάσχει σε μια συνδιάσκεψη με αντικείμενο τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στο Αιγαίο. Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών του απάντησε ότι δεν δέχεται τέτοιου είδους διαπραγμάτευση με τους Τούρκους και ο Αμερικανός ΥΠΕΞ τον ενημέρωσε ότι από εδώ και εμπρός θα συνεχίσει τη συζήτηση αυτή μαζί του ο υφυπουργός εξωτερικών Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ⁴⁷⁸.

Και έτσι ο Πρωθυπουργός αναθέτει τελικά στον Υπουργό Εξωτερικών να συμφωνήσει με τον Αμερικανό βοηθό εξωτερικών κ. Χόλμπρουκ τη διαδικασία απεμπλοκής και απόσυρσης των στρατευμάτων. Το όλο σκεπτικό του Πρωθυπουργού ήταν ότι γίνεται δεκτή η μεσολάβηση των ΗΠΑ για την απεμπλοκή αλλά η Ελλάδα δεν διαπραγματεύεται με την Τουρκία, διότι εκείνη προκάλεσε εσκεμμένα το επεισόδιο για να οδηγήσει σε

⁴⁷⁶ Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 66.

⁴⁷⁷ Ibid.

⁴⁷⁸ Θεόδωρος Πάγκαλος, *Ίμια, Σ - 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την Ειρήνη*, Εκδόσεις Economía, Εκδόσεις Κέρκυρα, 2020, σελ. 27-28.

διάλογο και εν τέλει σε διαπραγμάτευση και με αυτό τον τρόπο σε αναγνώριση των υποτιθέμενων δικαιωμάτων της.

Στο μεταξύ συμβαίνουν τα εξής τραγικά γεγονότα: Ο Υπουργός Τύπου και Μέσων Ενημέρωσης ενημερώνει τον Πρωθυπουργό ότι Τούρκοι κομάντος έχουν καταλάβει τη μία από τις δύο νησίδες Ίμια. Το κείμενο του τηλεγραφήματος του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων από την Άγκυρα μεταφέρει την εξής δήλωση του εκπροσώπου του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών⁴⁷⁹:

«Η Τουρκία τηρώντας ήπια στάση προκειμένου να μην ενταθεί η κρίση μεταξύ δύο ΝΑΤΟϊκών κρατών και απέναντι στην αρνητική στάση της Ελλάδας, αποφάσισε να κάνει αποβίβαση σε μια βραχονησίδα, όπου δεν υπήρχαν στρατιώτες, ανάρτησε δε και τη σημαία της. Δόθηκε εντολή στους στρατιώτες εφόσον δεν παρενοχληθούν από την ελληνική πλευρά να μην ανοίξουν πυρ. Εάν η Ελλάδα αποσύρει τους στρατιώτες της, αφαιρέσει τη σημαία της και σταματήσει τις εναέριες παρενοχλήσεις, η Τουρκία θα πράξει το ίδιο ώστε να αποκατασταθεί το status quo ante. Έτσι θα μπορέσουμε να βρούμε λύση στην ένταση που έχει δημιουργηθεί.»

Ο Πρωθυπουργός ζητά την επιβεβαίωση της πληροφορίας από το ΓΕΝ, το οποίο όμως τη διαψεύδει. Ο Πρωθυπουργός ωστόσο, δίνει εντολή στο ΓΕΝ για εκ νέου έλεγχο της βραχονησίδας. Οι ένοπλες δυνάμεις αδυνατούν να διαπιστώσουν εάν έχει γίνει αποβίβαση ή όχι τουρκικών δυνάμεων. Ο πρωθυπουργός ρωτάει αν αυτό μπορεί να διευκρινιστεί με πτήση ελικοπτέρων αλλά η απάντηση είναι αρνητική. Δεν υπάρχει στοιχειώδη πληροφόρηση για το τι ακριβώς συμβαίνει. Η ενημέρωση έρχεται από τις ΗΠΑ, όπου διαβεβαιώνεται από τον Χόλμπρουκ ότι οι Τούρκοι έχουν καταλάβει τη δεύτερη βραχονησίδα των Ιμίων. Η εκτίμηση

⁴⁷⁹ Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 67.

του ΓΕΝ είναι ότι οι Τούρκοι στρατιώτες ενδεχομένως μεταφέρθηκαν στη βραχονησίδα με υποβρύχιο, δεδομένου ότι δεν μπορούσε να πλησιάσει τουρκικό πλοίο. Και ο πρωθυπουργός αποφασίζει πια τη σύγκληση του ΚΥΣΕΑ. Θεωρείται πλέον ότι η κατάσταση μπορεί να επιδεινωθεί και ότι το μόνο αρμόδιο όργανο να λάβει αποφάσεις για εμπλοκή ήταν αυτό. Εκεί συζητούνται τα πιθανά μέτρα και παρατίθενται από τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ οι διάφορες δυσκολίες για ένα σχέδιο επέμβασης με τον ίδιο να υποστηρίζει ότι ο μόνος τρόπος άμεσης αντίδρασης είναι ο βομβαρδισμός του νησιού. Νωρίτερα είχε δηλώσει και την παραίτησή του για το περιστατικό κατάληψης της βραχονησίδας από τους Τούρκους, η οποία δεν έγινε δεκτή από τον Πρωθυπουργό.

Το συμπέρασμα που πρόκυπτε εκείνη τη στιγμή, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Έλληνα Πρωθυπουργού, ήταν ότι η Ελλάδα αφενός δεν είχε τη στρατιωτική ικανότητα να επέμβει και αφετέρου ακόμα και να είχε τη στρατιωτική ικανότητα να επέμβει, εκείνη τη στιγμή δεν υπήρχε κανένα προετοιμασμένο σχέδιο για ένα τέτοιο ενδεχόμενο από τη στρατιωτική ηγεσία. Οι επιλογές λοιπόν ήταν οι εξής δύο: είτε κανονική σύρραξη με βομβαρδισμούς, και άρα ανθρώπινες απώλειες και περαιτέρω κλιμάκωση της κρίσης και πιθανότητα τον εξαναγκασμό της Ελλάδας σε διαπραγματεύσεις με ευρύτερη αμφισβήτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων, είτε εφαρμογή της αρχικής σκέψης, την απόσυρση δηλαδή όλων των δυνάμεων από την περιοχή με μεσολάβηση των Αμερικάνων, ώστε να διατηρήσει η Ελλάδα ακέραια τα δικαιώματά της⁴⁸⁰. Κι έτσι ο Πρωθυπουργός ζητά από τον Υπουργό Εξωτερικών να προχωρήσει με τον Χόλμπρουκ και τους Αμερικάνους σε συνεννόηση για απεμπλοκή και αποκλιμάκωση του περιστατικού. Στο μεταξύ, μετά από τέσσερις ώρες διαπιστώνεται από τις ελληνικές δυνάμεις ότι πράγματι οι Τούρκοι κομάντος βρίσκονται στη μία βραχονησίδα. Στο ΚΥΣΕΑ εκείνη τη στιγμή

⁴⁸⁰ Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 70.

επικράτησε η άποψη ότι η επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση, status quo ante, ήταν σύμφωνα με τον Έλληνα Πρωθυπουργό:

«το ελάχιστο που όφειλε η Ελλάδα να διεκδικήσει και συγχρόνως το μέγιστο στο οποίο μπορούσε να ελπίζει»⁴⁸¹.

Έτσι, στις 06.00 το πρωί ο Υπουργός Εξωτερικών συμφωνεί με τον Χόλμπρουκ την ταυτόχρονη απόσυρση των στρατιωτικών δυνάμεων Τουρκίας και Ελλάδας. Σε τηλεφωνική επικοινωνία με τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ επιβεβαιώνεται η συμφωνία αυτή. Οι ΗΠΑ εγγυώνται τη μη επάνοδο τουρκικών δυνάμεων στη βραχονησίδα. Το ίδιο και η Ελλάδα για τις δικές της δυνάμεις. Μεταξύ 07.00 και 08.00 το πρωί αποσύρονται και οι τελευταίες δυνάμεις.

Όσον αφορά στην ελληνική σημαία αποφασίστηκε ομόφωνα αυτή να αποσυρθεί προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο νέων εμπλοκών. Αν η σημαία έμενε στο νησί χωρίς φύλαξη, Τούρκοι πολίτες ή στρατιωτικοί μπορούσαν να επανέλθουν και να την κατεβάσουν προσβάλλοντας έτσι τη χώρα και προκαλώντας νέα αναμέτρηση⁴⁸².

Στο μεταξύ μια ακόμη τραγωδία εκτυλίσσεται εν αγνοία του ΚΥΣΕΑ. Έρχεται η πληροφορία ότι ένα ελληνικό ελικόπτερο έπεσε στα Ίμια κατά την προσπάθεια αναγνωριστικής επιχείρησης. Λίγο αργότερα η πληροφορία διαψεύδεται μέχρι να αναφερθεί η πτώση του από τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης και να επιβεβαιωθεί τελικά από το Υπουργείο Άμυνας αναφέροντας ότι η προηγούμενη διάψευση οφειλόταν σε λάθος.

Για το περιστατικό αυτό μέχρι και σήμερα δεν έχει εξακριβωθεί τι ακριβώς συνέβη και κάτω από ποιες συνθήκες προκλήθηκε η πτώση του ελικοπτήρου, η οποία επέφερε τον θάνατο δύο Ελλήνων πιλότων. Από μια

⁴⁸¹ Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005, Σελ. 70.

⁴⁸² Ibid., Σελ. 71.

άποψη, οι καιρικές συνθήκες στην περιοχή τη στιγμή της πτώσης ήταν πάρα πολύ άσχημες και άρα το ελικοπτερο θα μπορούσε να έχει πέσει εξαιτίας αυτών, από την άλλη όμως πάντοτε υπάρχουν αμφιβολίες και σκέψεις ότι ενδεχομένως η μοιραία πτώση του ελικοπτέρου να προήλθε από τους Τούρκους.

9.2. Η προσάραξη του τουρκικού πλοίου στα Ίμια

Όπως είδαμε από την περιγραφή των γεγονότων στην προηγούμενη ενότητα της ιστορικής αναδρομής του περιστατικού των Ιμίων, όλα ξεκίνησαν εκεί από το τουρκικό καράβι Φιγκέν Ακάτ, το οποίο εξόκειλε, προσάραξε στις βραχονησίδες Ίμια και στη συνέχεια ο καπετάνιος του αρνήθηκε τη ρυμούλκησή του από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές, ισχυριζόμενος ότι βρίσκεται σε τουρκικά ύδατα και συνεπώς αρμόδιες για τη διάσωσή του ήταν οι τουρκικές αρχές.

Με αφορμή αυτό το γεγονός επακολούθησε μια εντονότατη κρίση ανάμεσα στις δύο χώρες, η οποία λίγο έλειψε να οδηγήσει σε ένοπλη σύγκρουση αφήνοντας όμως κατά τον απολογισμό της και τρεις νεκρούς πίσω της, τους άτυχους πιλότους του ελληνικού ελικοπτέρου.

Το ζήτημα που πρέπει να εξεταστεί στο σημείο αυτό, όπως άλλωστε έγινε ακριβώς και στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις ανάλυσης των κρίσεων, προκειμένου να εξασφαλιστεί και η αναγκαία συνέπεια της διερεύνησης των ίδιων ακριβώς θεμάτων και στα τρία περιστατικά είναι το κατά πόσο αρχικά η περίπτωση των Ιμίων αφορά μία απειλή ή μια ευκαιρία για την πλευρά της Ελλάδας. Προφανώς, η απάντηση εδώ είναι ότι δεν πρόκειται για μια ευκαιρία, αλλά αφορά σε μια περίπτωση απειλής, με συνεπακόλουθη την ύπαρξη έντονης κρίσης, κρίνοντας τουλάχιστον από τον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκαν τα γεγονότα. Υπενθυμίζεται ότι οι καθαρές απειλές προερχόμενες από άλλο κράτος φέρουν τρία βασικά

χαρακτηριστικά⁴⁸³: 1. αναθεωρητισμό ή εκφρασμένη εχθρότητα, τα οποία βλάπτουν την εδαφική ακεραιότητα του κράτους ή τα βασικά του συμφέροντα, 2. Ύπαρξη οικονομικής και στρατιωτικής ικανότητας, η οποία μπορεί να προκαλέσει ζημιά, 3. αίσθηση εγγύτητας αναφορικά με το γεγονός. Και τα τρία αυτά χαρακτηριστικά υπήρξαν στην περίπτωση της κρίσης των Ιμίων, καθώς υπήρξε αναθεωρητισμός και εκφρασμένη εχθρότητα με δεδομένο ότι η Τουρκία τελικά αμφισβήτησε το καθεστώς ιδιοκτησίας των Ιμίων, προφανώς και διέθετε την οικονομική και στρατιωτική ικανότητα να προκαλέσει ζημιά και η εξέλιξη των γεγονότων με την εκατέρωθεν κινητοποίηση των δυνάμεων και την αλλαγή των σημαιών στις βραχονησίδες έδινε την αίσθηση της εγγύτητας αναφορικά με το γεγονός και ως εκ τούτου την επιτακτική ανάγκη για άμεση αντίδραση και αντιμετώπιση του όλου ζητήματος σχετικά.

Ωστόσο, δεν φαίνεται να είναι καθόλου ξεκάθαρο εάν πραγματικά υπήρχε σχέδιο και πρόθεση από την τουρκική πλευρά να προκαλέσει το συγκεκριμένο περιστατικό κρίσης, ως μια μοναδική ευκαιρία από τη δική της πλευρά και προκειμένου να πετύχει συγκεκριμένους σκοπούς, ή εάν η περίπτωση αυτή ξεκίνησε ως ένα τυχαίο γεγονός, το οποίο με τους εκατέρωθεν χειρισμούς των δύο πλευρών οδήγησε τελικά σε μία οξύτατη κρίση ανάμεσα στις δύο χώρες.

Σημειώνονται όλα αυτά και αποτελούν ζήτημα προβληματισμού, καθώς όπως προαναφέρθηκε, ο καπετάνιος του τουρκικού πλοίου, πολύ απλά μπορεί να ισχυρίστηκε ότι βρίσκεται σε τουρκικά χωρικά ύδατα μόνο και μόνο για να γλιτώσει τα υψηλά χρηματικά ποσά που θα έπρεπε να καταβάλλει στο ελληνικό κράτος στην περίπτωση που το καράβι του διασωνόταν από το ελληνικό ρυμουλκό.

Η Ελλάδα όμως από την πλευρά της και βασικά το Υπουργείο Άμυνας (το Υπουργείο Εξωτερικών έβλεπε πιο χαλαρά το όλο ζήτημα) δεν άφησε

⁴⁸³ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp. 22-28.

κανένα τέτοιο περιθώριο ερμηνείας του γεγονότος με αυτόν τον τρόπο, αλλά απεναντίας θεώρησε ότι πίσω από τα λεγόμενα του καπετάνιου του πλοίου υπήρχε οργανωμένο τουρκικό σχέδιο με συγκεκριμένες στοχεύσεις αμφισβήτησης του καθεστώτος ιδιοκτησίας των Ιμίων για λόγους ευρύτερων διεκδικήσεων της Τουρκίας στο Αιγαίο και προκειμένου να οδηγήσει την Ελλάδα σε διαπραγματεύσεις, αναφορικά με τα ζητήματα αυτά, εκμεταλλευόμενη τη δύσκολη εσωτερική συγκυρία και κατάσταση, στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα με τον Πρωθυπουργό να βρίσκεται σε πολύ άσχημη κατάσταση στο νοσοκομείο και τη χώρα να είναι ουσιαστικά ακυβέρνητη. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως ήταν πολύ σημαντικό για την Τουρκία και συνεπώς μια ευκαιρία, καθώς ο Έλληνας Πρωθυπουργός με τη στάση του σε προηγούμενα περιστατικά κρίσεων, πχ κρίση 1987 κ.α. είχε επιδείξει ιδιαιτέρως αποφασιστική, απόλυτη και σκληρή στάση και συμπεριφορά απέναντι σε τέτοια ζητήματα, δίχως να αφήνει κανένα περιθώριο αποκόμισης οφελών με τη δημιουργία τέτοιων κρίσεων και ως εκ τούτου η απουσία του στην προκειμένη χρονική στιγμή και συγκυρία να ήταν ένα σημαντικό στοιχείο και μια ευκαιρία για την Τουρκία.

Επίσης, κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι τη στάση αυτή, ότι δηλαδή υπήρχε οργανωμένο σχέδιο της Τουρκίας σε σχέση με το περιστατικό των Ιμίων κρατούσε κυρίως το Υπουργείο Άμυνας και ο Υπουργός αυτού. Ωστόσο, υπήρξε η ερμηνεία ότι αυτό συνέβη εξαιτίας της εσωτερικής εσωκομματικής κατάστασης που επικρατούσε λόγω της παραίτησης του Παπανδρέου, όπου ο Υπουργός Άμυνας είχε προσωπικό συμφέρον να δώσει υψηλότερους τόνους στο περιστατικό με σκοπό να ενισχύσει το πατριωτικό αίσθημα ενόψει του συνεδρίου του κόμματος από το οποίο θα αναδεικνυόταν ο πρόεδρος του. Κάτω από το ίδιο σκεπτικό θα μπορούσε να αναλυθεί και να ερμηνευθεί και η απόφαση του Δημάρχου Καλύμνου να υψώσει τη σημαία στα Ίμια, ο οποίος εθεωρείτο ότι υποστήριζε τον Υπουργό Άμυνας για πρόεδρο του κόμματος.

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, το περιστατικό είτε πρόκειται για ένα τυχαίο γεγονός, είτε δημιουργήθηκε για άλλους λόγους είτε αφορούσε τελικά οργανωμένο τουρκικό σχέδιο το σίγουρο είναι πως είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της απειλής συνδυασμένη με την πίεση του χρόνου και την αυξημένη πιθανότητα στρατιωτικής εμπλοκής⁴⁸⁴ και συνεπώς τη δημιουργία κρίσης, τη διαχείριση της οποίας θα αναλύσουμε ευθύς παρακάτω σε σχέση με τη θεωρία και τις αναμενόμενες από αυτή προβλέψεις, όπως ακριβώς και στα δύο προηγούμενα περιστατικά κρίσεων.

9.3. Φάση πρώτη (ακριβώς πριν από την κρίση):

Αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας

Όπως στα δύο προηγούμενα περιστατικά έτσι και εδώ η ανάλυση της κρίσης γίνεται σε τρεις φάσεις. Στην περίοδο ακριβώς πριν από την κρίση, στην περίοδο κατά τη διάρκεια της κρίσης και την περίοδο αμέσως μετά την κρίση. Στην πρώτη φάση, στην περίοδο δηλαδή ακριβώς πριν από την κρίση, αναμένουμε να εντοπίσουμε μια σειρά από ενέργειες ανάμεσα στις δύο χώρες, Ελλάδα και Τουρκία, οι οποίες οδηγούν σε αλλαγή στο περιβάλλον των σχέσεων μεταξύ τους, η οποία αυτή αλλαγή ισοδυναμεί ουσιαστικά με γνωστική αντίληψη αναφορικά με την ύπαρξη επικείμενης κρίσης και άρα με συνειδητοποίηση ύπαρξης καταρχάς μεγαλύτερης απειλής σε βασική αξία με συνεπακόλουθα τον περιορισμένο χρόνο αντίδρασης και την πιθανότητα στρατιωτικής εμπλοκής για τη διαφύλαξη της βασικής αξίας που απειλείται. Επισημαίνεται ότι μπορεί να συμβαίνουν πολλές και διαφορετικές ενέργειες μέχρι η κάθε χώρα να αντιληφθεί κάποια από αυτές ως την ύπαρξη της μεγαλύτερης απειλής.

Ας επιστρέψουμε λοιπόν στην παράθεση των γεγονότων ώστε να εντοπιστεί ακριβώς το σημείο, στο οποίο συμβαίνει η γνωστική αντίληψη

⁴⁸⁴ Τα τρία δηλαδή βασικά χαρακτηριστικά ύπαρξης κρίσης, σύμφωνα με τον Michael Brecher, *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press, p. 23-25.

από την πλευρά της Ελλάδας για την ύπαρξη της απειλής, κατά την περίοδο ακριβώς πριν από την κρίση.

Όλα ξεκίνησαν όπως ήδη αναφέρθηκε ανήμερα τα Χριστούγεννα του 1995 όταν το φορτηγό πλοίο υπό τούρκικη σημαία εξοκείλει και προσαράζει στις βραχονησίδες Ίμια και ο κυβερνήτης του αρνείται τη συνδρομή του ελληνικού κράτους για την αποκόλλησή του επικαλούμενος ότι αυτή δεν χρειάζεται, καθώς το πλοίο βρίσκεται σε τουρκική κυριαρχία επί των βραχονησίδων. Η Ελληνική πλευρά απαντά στο περιστατικό, με τη σειρά της, διαμηνύοντας ότι αν δεν γίνει δεκτή η βοήθεια των ελληνικών ρυμουλκών το πλοίο θα μείνει επ' αόριστο προσαραγμένο, με την Τουρκία να ανταπαντά τελικά ότι δεν την ενδιαφέρει η ρυμούλκηση αλλά το θέμα πρέπει να συζητηθεί, και τελικά το πλοίο να αποκολλάται από την Ελλάδα και να οδηγείται σε τούρκικο λιμάνι. Επισημαίνεται, ότι η Ελλάδα βρίσκεται ουσιαστικά ακυβέρνητη καθώς ο Έλληνας Πρωθυπουργός βρισκόταν σε πολύ άσχημη και κρίσιμη κατάσταση στο νοσοκομείο. Η Τουρκία λοιπόν βρίσκει την κατάλληλη ευκαιρία θα μπορούσε να ισχυριστεί ο οποιοσδήποτε εξαιτίας της σοβαρής ασθένειας του Έλληνα Πρωθυπουργού και αρχίζει να δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για τη δημιουργία μιας κρίσης στο Αιγαίο και προκειμένου να εκφράσει για άλλη μια φορά τις επεκτατικές της βλέψεις.

Στη συνέχεια και έπειτα από λίγες μέρες (29 Δεκεμβρίου) το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών επιδίδει ρηματική διακοίνωση με την οποία υποστηρίζει και επισήμως πια την τουρκική κυριαρχία επί των βραχονησίδων Ιμίων. Η ελληνική απάντηση έρχεται πολύ αργότερα στις 9 Ιανουαρίου 1996 όπου με τη σειρά του το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών απορρίπτει με δική του ρηματική διακοίνωση την τουρκική, αναφερόμενη σε όλα τα νομικά εκείνα κείμενα τα οποία αποδεικνύουν την ελληνική κυριαρχία των Ιμίων. Στη συνέχεια το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών απαντά προφορικά προς τον Έλληνα Πρέσβη ότι δεν αποδέχεται την

ελληνική θέση με την Ελλάδα προς το παρόν να μην έχει καμία αντίδραση επ'αυτού.

Στο μεταξύ στις 15 Ιανουαρίου δίνεται εντολή από τον ασθενή Πρωθυπουργό να προχωρήσουν άμεσα οι διαδικασίες εκλογής νέου Πρωθυπουργού. Ωστόσο, μόλις στις 16 Ιανουαρίου το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών εκφράζει την ανησυχία του για το περιστατικό αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας των Ιμίων από τους Τούρκους και ζητά από το ΓΕΕΘΑ, ΓΕΝ και ΥΕΝ αυξημένη επιτήρηση στην περιοχή. Στις 18 Ιανουαρίου εκλέγεται νέος Πρωθυπουργός με την ορκωμοσία της κυβέρνησης να λαμβάνει χώρα στις 22 Ιανουαρίου. Δύο μέρες αργότερα αποκαλύπτεται δημόσια στην Ελλάδα το όλο περιστατικό. Και τότε ο Δήμαρχος Καλύμνου αναλαμβάνει την πρωτοβουλία και αποφασίζει να μεταβεί στη βραχονησίδα και να υψώσει την ελληνική σημαία στα Ίμια. Την επομένη, βρισκόμαστε στις 27 Ιανουαρίου, δημοσιογραφικό τούρκικο συνεργείο με χρήση ιδιωτικού ελικοπτέρου αποβιβάζεται στην ανατολική Ίμια αφαιρεί την ελληνική σημαία, υψώνει την τουρκική, βιντεοσκοπεί και αναμεταδίδει το γεγονός, με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών να δηλώνει ότι δεν μπορεί να υπάρξουν λύσεις με εκδηλώσεις βίας και με πόλεμο σημαίων και ότι η Τουρκία είναι υπέρ της λύσης με ειρηνικό τρόπο και διά της διπλωματικής οδού. Στη συνέχεια δυνάμεις του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού αποβιβάζονται στα Ίμια κατεβάζουν την τουρκική σημαία και υψώνουν την ελληνική.

Ως το σημείο αυτό διαπιστώνονται μια σειρά από ενέργειες ανάμεσα στις δύο χώρες όπου πολλές από αυτές θα μπορούσαν να σημαίνουν τη γνωστική αντίληψη από ελληνικής πλευράς για την ύπαρξη επικείμενης κρίσης και θερμού επεισοδίου με την Τουρκία. Παρόλα αυτά για την Ελλάδα δεν έχει υπάρξει ακόμα αυτή η ενέργεια, την οποία να αντιλαμβάνεται ως κορυφαία για την ύπαρξη κρίσης με τη γείτονα χώρα. Η Ελλάδα προφανώς δεν έχει νιώσει μια μεγαλύτερη απειλή σε βασική της αξία με πιθανότητα στρατιωτικής εμπλοκής και ούτε νιώθει τον περιορισμένο χρόνο αντίδρασης

και αυτό επιβεβαιώνεται άλλωστε και στην πράξη με το πόσο αργεί να απαντήσει και να αντιδράσει στις τουρκικές ενέργειες. Συγκεκριμένα, στη ρηματική διακοίνωση της Τουρκίας στις 29 Δεκεμβρίου η Ελλάδα απαντά στις 9 Ιανουαρίου ενώ στη συνέχεια δεν δίνει καμία απάντηση στις προφορικές διεκδικήσεις του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών. Στο μεταξύ, το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών μέσω του ίδιου του Υπουργού θεωρεί ότι το επεισόδιο δεν είναι σοβαρό και ότι γίνεται πολύς θόρυβος για το τίποτα. Ωστόσο όσο από ελληνικής πλευράς δεν γίνεται αντιληπτή η ύπαρξη της κρίσης επιβεβαιώνεται ότι δεν ενεργοποιείται συστηματικά ένας συντονισμένος μηχανισμός αντιμετώπισής της και έτσι δικαιολογούνται απλές, μεμονωμένες και μη συντονισμένες κινήσεις σχετικά της γραφειοκρατίας, μεμονωμένων ατόμων, και των εμπλεκόμενων ομάδων. Βέβαια σε όλη αυτή την ανάλυση πρέπει να τονισθεί η καθοριστικής σημασίας αναφορικά με τη διαχείριση των γεγονότων απουσία του Έλληνα Πρωθυπουργού, σημειώνοντας ότι ενδεχομένως οι όποιες καθυστερήσεις στις αντιδράσεις να δικαιολογούνται από αυτήν και ότι αν ο Πρωθυπουργός ήταν εκεί ίσως τα γεγονότα να είχαν εξελιχθεί με εντελώς διαφορετικό τρόπο.

Στις 29 Ιανουαρίου η Άγκυρα δηλώνει ξανά ευθέως με νέα ρηματική ανακοίνωση, σημαντικά καλύτερα νομικά τεκμηριωμένη από την προηγούμενη, ότι τα Ίμια ανήκουν στην Τουρκία και με διάβημά της ζητά την έναρξη διμερούς διαλόγου για τη ρύθμιση του καθεστώτος των βραχονησίδων στο ανατολικό Αιγαίο. Αυτή είναι και η ενέργεια, η οποία δημιουργεί τη γνωστική αντίληψη στην ελληνική πλευρά ότι επίκειται σοβαρή κρίση και πως αυτή πρέπει να αντιμετωπιστεί. Μπροστά σε αυτή την πρόκληση λοιπόν έχουμε την απάντηση του Έλληνα Πρωθυπουργού στις 29 Ιανουαρίου σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα δεν σκοπεύει να κάνει πίσω και ότι έχει όλα τα μέσα τα οποία δεν θα διστάσει να χρησιμοποιήσει, καθώς δεν δέχεται καμία αμφισβήτηση στα κυριαρχικά της δικαιώματα. Η Τουρκία απαντά άμεσα με την εμφάνιση φρεγάτας κοντά στα Ίμια. Η

σοβαρότητα της κατάστασης είναι μεγάλη και η ελληνική πλευρά νιώθει πια και την πιθανότητα κλιμάκωσής της με απρόβλεπτες συνέπειες. Η απειλή σε βασική αξία υπάρχει και είναι η αμφισβήτηση ελληνικής κυριαρχίας στις βραχονησίδες, η πιθανότητα στρατιωτικής εμπλοκής μετά και την εμφάνιση της τουρκικής φρεγάτας κοντά στα Ίμια είναι μεγάλη και προφανώς η Ελλάδα πρέπει κάτω από την πίεση του χρόνου να αντιδράσει άμεσα. Η κρίση και ένα θερμό επεισόδιο με την Τουρκία είναι ακριβώς προ των πυλών.

Στον παρακάτω Πίνακα συνοψίζονται οι ενέργειες και αποφάσεις των δύο χωρών στην πρώτη Φάση ακριβώς πριν από την κρίση, όπου οδηγούν στην αλλαγή του περιβάλλοντος στις σχέσεις των δύο χωρών και δημιουργούν τις συνθήκες για την ύπαρξη της κρίσης μεταξύ τους. Οι υπογραμμισμένες ενέργειες στον Πίνακα είναι οι ενέργειες εκείνες της Τουρκίας που οδηγούν εν τέλει την Ελλάδα στη γνωστική αντίληψη της ύπαρξης κρίσης.

Ημερομηνία	Χώρα	Ενέργεια
25 Δεκεμβρίου 1995	Τουρκία	Το φορτηγό πλοίο «Φιγκέτ Ακάτ» προσαράζει στα Ίμια
25 Δεκεμβρίου 1995	Ελλάδα	Σπεύδει να το ρυμουλκήσει αλλά ο τούρκος κυβερνήτης του αρνείται υποστηρίζοντας ότι βρίσκεται σε τουρκική κυριαρχία. Η Ελλάδα απαντά ότι θα μείνει για πάντα εκεί το πλοίο. Το πλοίο τελικά ρυμουλκείται από την Ελλάδα με την Τουρκία να θέτει ζήτημα
29 Δεκεμβρίου 1995	Τουρκία	Ρηματική Διακοίνωση σχετικά με την τούρκικη κυριαρχία επί των Ιμίων
9 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Ρηματική Διακοίνωση απάντησης στην τουρκική για την ελληνική κυριαρχία επί των Ιμίων

9 Ιανουαρίου 1996	Τουρκία	Τουρκικό ΥΠΕΞ απαντά προφορικά ότι δεν αποδέχεται την ελληνική θέση
	Ελλάδα	Καμία απάντηση
15 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Πρωθυπουργός από το νοσοκομείο δίνει εντολή για εκλογή νέου Πρωθυπουργού
16 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	ΥΠΕΞ εκφράζει ανησυχία και ζητά αυξημένη επιτήρηση
18 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Εκλέγεται νέος Πρωθυπουργός
22 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Ορκωμοσία νέας κυβέρνησης
24 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Αποκαλύπτεται στα ελληνικά ΜΜΕ το περιστατικό με τις διακοινώσεις ανάμεσα στις δύο χώρες για την κυριαρχία
25 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Δήμαρχος Καλύμνου μεταβαίνει στη βραχονησίδα και υψώνει την ελληνική σημαία
27 Ιανουαρίου 1996	Τουρκία	Συνεργείο δημοσιογράφων μεταβαίνει με ιδιωτικό ελικόπτερο στα Ίμια αφαιρεί την ελληνική σημαία και υψώνει την τούρκικη
28 Ιανουαρίου 1996	Τουρκία	Η εφημερίδα Χουριέτ δημοσιεύει φωτογραφίες από το γεγονός – Τούρκος ΥΠΕΞ δηλώσεις
28 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Πολεμικό Ναυτικό κατεβάζει την τούρκικη και υψώνει την ελληνική σημαία
28 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	ΥΠΕΞ δηλώνει σε εφημερίδα ότι το επεισόδιο δεν είναι σοβαρό και ότι γίνεται πολύς θόρυβος για το τίποτα
29 Ιανουαρίου 1996	Τουρκία	<u>Νέα ρηματική διακοίνωση και Δηλώσεις Τσιλέρ ότι τα Ίμια ανήκουν στην Τουρκία – Με διάβημα ζητά την έναρξη διμερούς διαλόγου για τη ρύθμιση του καθεστώτος των βραχονησίδων</u>

29 Ιανουαρίου 1996	Ελλάδα	Πρωθυπουργός Δηλώσεις ότι η Ελλάδα δεν θα κάνει πίσω και ότι έχει τα μέσα και δεν θα διστάσει να χρησιμοποιήσει
29 Ιανουαρίου 1996	Τουρκία	<u>Αποστολή φρεγάτας κοντά στα Ίμια</u>

Ωστόσο, στο παρόν σημείο είναι σημαντικό να εντοπίσουμε και να δούμε ποια ήταν κάθε φορά η μονάδα των αποφάσεων στην πρώτη αυτή φάση της κρίσης, από ποιους δηλαδή ελήφθησαν οι διάφορες αποφάσεις και ποια είναι η επίδραση των μεταβλητών, της δομής δηλαδή του διεθνούς συστήματος και των περιορισμών στη συμπεριφορά που αυτή δημιουργεί από τη μία πλευρά και των ενδεχόμενων γνωστικών περιορισμών ατόμων, ομάδων και γραφειοκρατίας από την άλλη.

Όλα όπως αναφέρθηκε ξεκίνησαν με την προσάραξη του τουρκικού πλοίου στα Ίμια. Την ύπαρξη του πλοίου από ελληνικής πλευράς διαπιστώνει το Λιμεναρχείο Καλύμνου όπου φτάνει εκεί την επόμενη μέρα για την αποκόλληση του πλοίου που όμως αρνείται σε πρώτη φάση ο κυβερνήτης του ισχυριζόμενος ότι βρίσκεται επί τουρκικού εδάφους. Η πληροφορία αυτή μεταφέρεται στη συνέχεια τηλεφωνικά από τον Θάλαμο Επιχειρήσεων του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων του Υπουργείου Άμυνας. Σε πρώτη φάση λοιπόν διαπιστώνεται η εμπλοκή των φορέων αποφάσεων που προέρχονται από το επίπεδο της γραφειοκρατίας αλλά και από μεμονωμένα άτομα, το οποία αναλαμβάνουν δράση. Οι υπηρεσίες του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας διαπιστώνουν κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους την παρουσία του τουρκικού πλοίου και ενημερώνουν στη συνέχεια το αρμόδιο Υπουργείο της Εθνικής Άμυνας σχετικά.

Στη συνέχεια σύμφωνα με τη ροή των γεγονότων έχουμε την τουρκική ρηματική διακοίνωση στον Έλληνα Πρέσβη στην Άγκυρα, περί τουρκικής κυριαρχίας της βραχονησίδας. Εδώ ξεκινάει η εμπλοκή του

Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, η ανάμειξη δηλαδή της γραφειοκρατίας αλλά και η εμπλοκή μεμονωμένων ατόμων συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του Υπουργού. Το Υπουργείο Εξωτερικών δεν κοινοποιεί την τουρκική διακοίνωση στους φορείς του Υπουργείου Άμυνας και αρκετές μέρες μετά δηλαδή στις 9 Ιανουαρίου απορρίπτει με ρηματική διακοίνωση τα αναφερόμενα στην τουρκική διακοίνωση. Η ελληνική διακοίνωση απορρίπτεται προφορικά από την Τουρκία και η ελληνική πλευρά δεν αντιδρά σε αυτό.

Διαπιστώνεται ως το σημείο αυτό απόλυτα η μη εμπλοκή του Έλληνα Πρωθυπουργού καθώς όπως προαναφέρθηκε τη στιγμή που συμβαίνουν όλα αυτά ο ίδιος βρίσκεται σε κρίσιμη κατάσταση στο νοσοκομείο. Ο Πρωθυπουργός όμως στις 15 Ιανουαρίου εξαιτίας της προσωπικής αδυναμίας να κυβερνήσει δίνει την εντολή από το νοσοκομείο να γίνουν οι διαδικασίες για άμεση εκλογή νέου Πρωθυπουργού και εδώ έχουμε ουσιαστικά μια πολύ σημαντική ενέργεια και απόφαση στο επίπεδο του ατόμου.

Την επόμενη μέρα το Υπουργείο Εξωτερικών εκφράζει ανησυχίες και με σήμα του απευθυνόμενο προς το ΓΕΕΘΑ, ΓΕΝ και ΥΕΝ κρίνει σκόπιμη την αυξημένη επιτήρηση στην περιοχή με το ΓΕΕΘΑ να λαμβάνει την απόφαση για αυξημένα μέτρα στην περιοχή. Εδώ επισημαίνεται πάλι η έντονη δράση από πλευράς γραφειοκρατίας σχετικά με το ζήτημα που έχει ανακύψει.

Στις 24 Ιανουαρίου και ενώ έχει εκλεγεί και ο νέος Πρωθυπουργός αποκαλύπτεται από το ελληνικά ΜΜΕ η ανταλλαγή των ρηματικών διακοινώσεων μεταξύ Άγκυρας και Τουρκίας. Την επόμενη μέρα ο Δήμαρχος Καλύμνου αποφασίζει να μεταβεί στα Ίμια και να υψώσει την ελληνική σημαία. Εδώ βλέπουμε την εμπλοκή των ΜΜΕ όπου αποκαλύπτουν μια σοβαρή είδηση δίχως προηγούμενη συνεννόηση και στη συνέχεια την αντίδραση επ' αυτού ενός Δημάρχου, ο οποίος μόνος αποφασίζει και επιλέγει την ύψωση της ελληνικής σημαίας στα Ίμια. Στο σημείο αυτό έχουμε ουσιαστικά μια πολύ σοβαρή λήψη απόφασης από μεμονωμένο

δρώντα, τον Δήμαρχο, η οποία θα μπορούσε να έχει διάφορες συνέπειες για την όλη κατάσταση, και δίχως να υπάρχει προηγούμενη συνεννόηση με όλο το υπόλοιπο σύστημα. Ο Δήμαρχος άραγε ήταν αρμόδιος να λάβει μια τέτοια σοβαρή απόφαση και μάλιστα μόνος και δίχως καμία συνεργασία και προηγούμενη συνεννόηση; Κατά τη διαδικασία λήψης αυτής της απόφασης ακολούθησε μια διαδικασία εναλλακτικών επιλογών και προτιμήσεων σε σχέση με το όφελος και το κόστος της κάθε εν δυνάμει επιλεγόμενης απόφασης; Εν τέλει ακολούθησε ο δήμαρχος μια σωστή διαδικασία ανάλυσης, ευθυγραμμισμένη με το αναμενόμενο πλαίσιο συμπεριφοράς, όπως αυτό διαμορφώνεται από τη δομή του διεθνούς συστήματος σε τέτοιες περιπτώσεις, προτού προβεί σε μια τόσο σημαντική ενέργεια ή ενήργησε με βάση τις προσωπικές του πεποιθήσεις, εικόνες και στην προκειμένη περίπτωση και προσωπικά συμφέροντα και άρα απολύτως περιορισμένος από τους δικούς του γνωστικούς περιορισμούς; Κι αν η Τουρκία αντιδρούσε δυναμικά σε μια απόφαση που κανείς δεν γνώριζε, το σύστημα θα μπορούσε να την αντιμετωπίσει δίχως καμία προηγούμενη προετοιμασία και σχεδιασμό; Σε κάθε περίπτωση καταρχάς επιβεβαιώνεται πως ακόμα δεν έχει γίνει συνολικά αντιληπτή η ύπαρξη μεγαλύτερης απειλής και έτσι ίσως αιτιολογούνται και εμφανίζονται διάφορες μεμονωμένες κινήσεις. Ωστόσο, όπως ήδη προαναφέρθηκε προφανώς και ο Δήμαρχος ενήργησε περιορισμένα και με βάση τις προσωπικές του προτιμήσεις, εκτιμήσεις, εικόνες και πεποιθήσεις. Το γεγονός πως αποφάσισε μόνος χωρίς καμία προηγούμενη συνεννόηση για ένα ζήτημα τόσο σημαντικό συνδυασμένο με το γεγονός της εσωκομματικής κατάστασης της κυβέρνησης στη χώρα ενισχύει την ερμηνεία ότι ο Δήμαρχος ενήργησε εκκινούμενος από προσωπικές και εσωκομματικές στοχεύσεις, συστρατευμένος ενδεχομένως με το Υπουργείο Άμυνας και τον επικεφαλής αυτού.

Στη συνέχεια όπως είδαμε οι Τούρκοι δημοσιογράφοι αντιδρούν αφαιρώντας την ελληνική σημαία και υψώνοντας την τουρκική

προβάλλοντας κιόλας το γεγονός και με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών να δηλώνει ότι δεν μπορεί να υπάρξουν λύσεις με εκδηλώσεις βίας και με πόλεμο σημαίων. Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα δήλωση που από τη μεριά της Τουρκίας δείχνει ότι υπάρχει θέμα και το οποίο μάλιστα πρέπει να λυθεί ειρηνικά. Για την Τουρκία δηλαδή η κρίση είναι γεγονός, το ζήτημα πρέπει να αντιμετωπιστεί με την πιθανότητα του πολέμου να είναι παρούσα και την επιθυμία σύμφωνα με τις δηλώσεις όλο αυτό να λήξει ειρηνικά. Για την Ελλάδα όμως εξακολουθεί να μην υπάρχει ακόμα η ενέργεια εκείνη, η οποία αποτελεί μεγαλύτερη απειλή και η οποία δημιουργεί την αντίληψη για την ύπαρξη κρίσης.

Το Πολεμικό Ναυτικό αποβιβάζεται στα Ίμια κατεβάζει την τουρκική σημαία και υψώνει την Ελληνική. Εδώ διαπιστώνεται ξανά η εμπλοκή της γραφειοκρατίας. Το Πολεμικό Ναυτικό στη βάση των καθηκόντων του και σύμφωνα με τις δομές και τις στάνταρ επιχειρησιακές λειτουργίες του είναι αναμενόμενο να αποφασίσει κατά αυτόν τον τρόπο. Βέβαια ενεργεί κι αυτό μεμονωμένα και δίχως καμία προηγούμενη συνεννόηση, καθώς όπως προαναφέρθηκε δεν υπάρχει αντίληψη για την ύπαρξη κρίσης και συνεπώς δεν υπάρχει ακόμα μια συστηματική θα έλεγε κανείς αντιμετώπιση της κατάστασης. Από την πλευρά του ωστόσο το Υπουργείο Εξωτερικών (γραφειοκρατία) με τον Υπουργό του δηλώνει ότι το γεγονός δεν είναι σοβαρό και ότι γίνεται πολύς θόρυβος για το τίποτα. Το Υπουργείο Εξωτερικών με βάση τις δικές του δομές και τα δικά του θέματα και συμφέροντα προτιμάει καθώς φαίνεται τη μη ύπαρξη έντασης και κλιμάκωσης μιας κατάστασης στο Αιγαίο. Ο Υπουργός των Εξωτερικών κάνει τις σχετικές δηλώσεις. Ωστόσο πρόκειται για μια αιτιολογημένη απόφαση ή πρόκειται για υποκειμενικές κρίσεις της γραφειοκρατίας και του μεμονωμένου δρώντα Υπουργού των Εξωτερικών; Σε κάθε περίπτωση αυτές ήταν οι αποφάσεις τους σε αυτή τη φάση της κρίσης, οι οποίες ωστόσο διαφοροποιούνταν σημαντικά από αυτές του Υπουργείου Άμυνας και του Υπουργού του.

Στις 29 Ιανουαρίου έρχεται πια η ενέργεια αυτή, η οποία οδηγεί στην αλλαγή του περιβάλλοντος των σχέσεων των δύο χωρών γεγονός, το οποίο γίνεται αντιληπτό ως τέτοιο από την ελληνική πλευρά. Η Τσιλέρ δηλώνει ευθέως ότι τα Ίμια ανήκουν στην Τουρκία και ότι δεν προτίθενται να παραχωρήσουν ούτε μια πέτρα από τα εδάφη της χώρας, αφού πρώτα έχει σταλεί δεύτερη ρηματική διακοίνωση με εμπειριστατωμένα πια νομικά επιχειρήματα σε σχέση με τις βραχονησίδες. Η ελληνική πλευρά αντιλαμβάνεται στις δηλώσεις τη μεγαλύτερη απειλή στη βασική αξία της εδαφικής κυριαρχίας και εδώ πραγματοποιείται η κύρια αλλαγή στις σχέσεις των δύο χωρών ακριβώς λίγο πριν την έναρξη της κρίσης. Η αντίδραση έρχεται από τον Πρωθυπουργό της χώρας, ο οποίος σε ανακοίνωσή του δηλώνει ότι η Ελλάδα δεν θα κάνει πίσω και ότι η χώρα έχει όλα τα μέσα, τα οποία δεν θα διστάσει να τα χρησιμοποιήσει. Εδώ για πρώτη φορά διαπιστώνεται η απόφαση δήλωσης περί κινητοποίησης των εσωτερικών δυνάμεων, από τον Πρωθυπουργό, προκειμένου να αντιμετωπίσει την κρίση, σε μια προσπάθεια εξισορρόπησης του αντιπάλου και επαναφοράς της ισορροπίας ισχύος. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση η αποκατάσταση της ισορροπίας ισχύος επιχειρείται με μόνη τη βούληση για κινητοποίηση των εσωτερικών δυνάμεων δίχως την αναφορά στην ενίσχυση ενδεχόμενων συμμαχιών για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Εδώ δηλαδή διαφαίνεται για πρώτη φορά η επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής και τους περιορισμούς που αυτή θέτει στη συμπεριφορά ως απόρροια της δομής του διεθνούς συστήματος. Η Ελλάδα τη στιγμή αυτή που αντιλαμβάνεται μια καθαρή απειλή οφείλει να προβεί άμεσα σε αποκατάσταση της διαταραγμένης πλέον ισορροπίας ισχύος και της διατήρησης της θέσης της εντός της δομής του διεθνούς συστήματος, γεγονός το οποίο μπορεί να πραγματοποιηθεί προφανώς μέσω των αποφάσεων για κινητοποίηση των εσωτερικών της δυνάμεων αλλά και

ενίσχυση υπαρχουσών της συμμαχιών⁴⁸⁵. Άλλωστε όπως ήδη έχει αναφερθεί αναλυτικώς στο πρώτο θεωρητικό μέρος της μελέτης, η επιδίωξη ισορροπίας ισχύος ειδικότερα από τα μικρά κράτη όπως η Ελλάδα είναι μία απολύτως αναμενόμενη συμπεριφορά για αυτά καθώς ζουν διαρκώς σε ένα καθεστώς ανασφάλειας εντός της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος⁴⁸⁶.

Μετά από την ανακοίνωση αυτή η Τουρκία αντιδρά με την εμφάνιση τουρκικής φρεγάτας κοντά στα Ίμια. Η κρίση είναι παρούσα, το ελληνικό κράτος το έχει πια αντιληφθεί, η απειλή είναι μεγάλη, ο χρόνος αντίδρασης περιορισμένος και η πιθανότητα στρατιωτικής εμπλοκής με απρόβλεπτες συνέπειες ιδιαιτέρως αυξημένη. Η κατάσταση δημιουργεί πίεση και άγχος και η Ελλάδα πρέπει άμεσα να αντιμετωπίσει το ζήτημα.

Στην πρώτη φάση της κρίσης λοιπόν, διαπιστώνεται μια σειρά πολλών ενεργειών και αποφάσεων μέχρι το περιστατικό στα Ίμια να γίνει από την πλευρά της Ελλάδας αντιληπτό ως περιστατικό κρίσης, με αυξημένη την απειλή, περιορισμένο τον χρόνο αντίδρασης και αυξημένη την πιθανότητα της στρατιωτικής εμπλοκής και σύγκρουσης. Οι αποφάσεις λαμβάνονται από τις εμπλεκόμενες αρμόδιες γραφειοκρατίες και άτομα αποσπασματικά, μεμονωμένα και δίχως ευθυγραμμισμένη και εναρμονισμένη γραμμή δράσης. Η καθυστέρηση αυτή της αντίληψης αναφορικά με την ύπαρξη κρίσης σε σχέση με το περιστατικό ενδεχομένως δικαιολογείται, όπως ήδη αναφέρθηκε από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούσαν στο εσωτερικό της χώρας εξαιτίας της πολύ σοβαρής ασθένειας του Πρωθυπουργού της. Συνεπώς εξαιτίας αυτού του γεγονότος και με απόλυτη απουσία κεντρικού συντονισμού και συνεργασίας δικαιολογούνται οι μεμονωμένες ενέργειες της γραφειοκρατίας και των

⁴⁸⁵ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company.

⁴⁸⁶ Athanassios G. Platias, *High Politics in Small Countries: An inquiry into the security policies of Greece, Israel and Sweden*, Cornell University, 1986.

ατόμων, οι οποίοι προφανώς ενεργούσαν με βάση συγκεκριμένα συμφέροντα και προσωπικές προτιμήσεις. Η απουσία του Πρωθυπουργού ως αρμόδιο και τελικό υπεύθυνο να αντιληφθεί και να προσλάβει τα κρίσιμα μηνύματα δημιουργεί στους υπόλοιπους δρώντες σοβαρή ασάφεια σε σχέση με τη σαφήνεια του μηνύματος της απειλής και ως εκ τούτου διευρύνεται το περιθώριο δράσης τους αναφορικά με τους περιορισμούς και το πλαίσιο της συμπεριφοράς που απορρέουν από τη δομή του διεθνούς συστήματος. Σημειώνεται η διαφορετική στάση των δύο μεγάλων εμπλεκόμενων γραφειοκρατιών με το μεν Υπουργείο Εξωτερικών να εκτιμά ότι το περιστατικό δεν είναι σοβαρό και το Υπουργείο Άμυνας να το θεωρεί πολύ σημαντικό βασισμένο σε πλήρες σχέδιο τουρκικών διεκδικήσεων. Τέλος, σε επίπεδο ενημέρωσης και διάχυσης της πληροφορίας και πριν την καθοριστική ενέργεια που οδηγεί στην αντίληψη για την ύπαρξη κρίσης, αναδεικνύεται η σημαντικότητα του ρόλου της γραφειοκρατίας. Αν το Πολεμικό Ναυτικό ή το Λιμεναρχείο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους δεν παρατηρήσουν και δεν ενημερώσει σχετικά με κάποια κινητικότητα στο Αιγαίο όπως π.χ. στην προκειμένη περίπτωση πως θα γίνει αντιληπτό ότι υπάρχει κάποιο θέμα.

9.4. Δεύτερη φάση (η περίοδος της κρίσης)

Βρισκόμαστε λοιπόν στο σημείο όπου η κρίση είναι πια γεγονός, έχει γίνει αν και καθυστερημένα αντιληπτή από την ελληνική πλευρά και προφανώς πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα. Η μεγαλύτερη απειλή είναι πια δεδομένη, ο χρόνος περιορισμένος και φαίνεται να υπάρχει και σχετική πιθανότητα στρατιωτικής εμπλοκής. Η κρίση και σε αυτή την περίπτωση όπως και στην κρίση του Μαρτίου 1987 διήρκησε από το βράδυ της Δευτέρας 29 Ιανουαρίου έως και την 31 Ιανουαρίου, δύο μέρες δηλαδή μόνο, τρεις στην περίπτωση του 1987. Επισημαίνεται ότι και το γεγονός αυτό

είναι ένα σημαντικό στοιχείο επιβεβαίωσης μιας κρίσης. Ένα περιστατικό που διαρκεί μεγάλο διάστημα παύει να είναι κρίση. Η κρίση αντιμετωπίζεται άμεσα και αμέσως μετά παύει να υφίσταται και υπάρχει επιστροφή στην προ κρίση κατάσταση. Αυτός άλλωστε είναι και ο σκοπός της αντιμετώπισής της, η γρήγορη επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση.

Ας δούμε στο σημείο αυτό πως εξελίχθηκαν τα γεγονότα, πως ελήφθησαν οι σχετικές αποφάσεις και ποια ήταν η μονάδα των αποφάσεων αυτών κάθε φορά, αλλά και ποια η επίδραση των μεταβλητών από το σημείο αυτό της κρίσης και έπειτα.

Όπως αναφέρθηκε προηγούμενα, μετά τις δηλώσεις της Τσιλέρ για τουρκική κυριαρχία των Ιμίων και την ανακοίνωση σχετικά του Έλληνα Πρωθυπουργού, αποστέλλεται μια τουρκική φρεγάτα κοντά στις βραχονησίδες των Ιμίων το βράδυ της Δευτέρας 29 Ιανουαρίου 1996. Πρόκειται για την ενέργεια αυτή της Τουρκίας, η οποία διαλύει πια όλες τις αμφιβολίες από την ελληνική πλευρά για τη σοβαρότητα της κατάστασης και την πιθανή κλιμάκωσή της με απρόβλεπτες συνέπειες. Η αντίδραση της Ελλάδας έρχεται από τον Πρωθυπουργό, ο οποίος την επομένη το πρωί συγκαλεί τα αρμόδια για το θέμα μέλη της Κυβερνητικής Επιτροπής, σε σύσκεψη, με σκοπό να ληφθούν οι αναγκαίες αποφάσεις προκειμένου το θέμα να λήξει. Η βούληση του Πρωθυπουργού είναι το θέμα να λήξει άμεσα και όπως ο ίδιος περιγράφει στο βιβλίο του πίστευε ότι η συνέχιση της έντασης θα είχε ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις για τη διεθνή εικόνα της χώρας και την οικονομική σταθερότητά της⁴⁸⁷. Όπως ο ίδιος χαρακτηριστικά αναφέρει οι προηγμένες χώρες αποφεύγουν συγκρούσεις και δεν παρασύρονται από αυτές⁴⁸⁸. Η προτίμηση λοιπόν του Πρωθυπουργού ως κύριου εκφραστή της χώρας μετά την αξιολόγηση των εναλλακτικών είναι η μη κλιμάκωση της κατάστασης, η μη συνέχιση της έντασης και η άμεση λήξη του συμβάντος, προκειμένου να διασφαλιστούν

⁴⁸⁷ Κώστας Σημίτης, «Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2005.

⁴⁸⁸ Ibid.

τα συμφέροντα της χώρας, όπου σε εκείνη την περίοδο, κατά την άποψή του, ορίζονται ως η διατήρηση της διεθνούς καλής εικόνας της χώρας και η οικονομική της σταθερότητα. Αφού λοιπόν ο Πρωθυπουργός δεν επιλέγει την κλιμάκωση αλλά μια άλλη εναλλακτική και προκειμένου να πετύχει τον στόχο αυτό δεν συνεδριάζει στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων και ούτε συγκαλεί συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ, αρμόδιου οργάνου για αυτά τα θέματα, αλλά καλεί τα αρμόδια μέλη της Κυβερνητικής Επιτροπής. Είναι προφανές ότι έχει επιλεγεί η πολιτική και διπλωματική λύση και σε καμία περίπτωση η στρατιωτική. Έχουν βέβαια δοθεί οδηγίες ετοιμότητας και επιφυλακής αλλά έχει τονιστεί προς όλους η ανάγκη αποφυγής μιας ένοπλης αναμέτρησης. Στο σημείο αυτό η μονάδα απόφασης είναι ο ίδιος ο Πρωθυπουργός, ως βασικός εκφραστής της συμπεριφοράς και αντίδρασης του κράτους. Η συμπεριφορά αυτή είναι η αναμενόμενη σύμφωνα με την ανεξάρτητη μεταβλητή αυτή τη στιγμή; Η αποστολή τουρκικής φρεγάτας στα Ίμια και οι δηλώσεις της Τσιλέρ περί τουρκικής κυριαρχίας στο Αιγαίο αποτελούν καθαρή απειλή και τα σχετικά μηνύματα είναι με απόλυτη σαφήνεια εκφρασμένα. Ως εκ τούτου σε αυτήν την περίπτωση η Τουρκία διαταράσσει την ισορροπία ισχύος υπέρ της και η ελληνική πλευρά θα πρέπει να επιδιώξει την επαναφορά της μέσω της εσωτερικής κινητοποίησης των δυνάμεων και της ενίσχυσης των συμμαχιών. Ο Πρωθυπουργός όμως δεν επιλέγει ακριβώς αυτή τη μορφή δράσης προς το παρόν και δεν επιθυμεί καμία κλιμάκωση από ελληνικής πλευράς, δίνει ωστόσο οδηγίες για ετοιμότητα και επιφυλακή, έναν βαθμό κινητοποίησης δηλαδή των εσωτερικών δυνάμεων. Η συμπεριφορά, ωστόσο αυτή, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι δικαιολογείται από την πολύ ιδιαίτερη εσωτερική συγκυρία και κατάσταση, στην οποία βρισκόταν η χώρα εκείνη την περίοδο. Δεν είναι καθόλου εύκολο για έναν μόλις ελάχιστες μέρες Πρωθυπουργό να λάβει τέτοιες αποφάσεις κλιμάκωσης ουσιαστικά και κορύφωσης της έντασης. Πόσο μάλλον και λαμβάνοντας υπόψη ότι εκείνη τη στιγμή δεν

είναι καθόλου ενωμένη και συστρατευμένη η κυβέρνηση στο σύνολό της με δεδομένη την εκκρεμότητα της ανάδειξης προέδρου του κόμματος.

Ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε οι ένοπλες δυνάμεις είναι σε εντελώς αντίθετη κατεύθυνση αναφορικά με τη διαχείριση του γεγονότος και καλλιεργούν από την πλευρά τους κλίμα πολύ θερμού επεισοδίου και πολεμικής αναμέτρησης, καθώς αξιολογούν ως πολύ σοβαρό το περιστατικό των Ιμίων. Στο σημείο αυτό δηλαδή βλέπουμε από τη μία τον Πρωθυπουργό να μην επιθυμεί καμία κλιμάκωση και από την άλλη τις ένοπλες δυνάμεις να επιθυμούν από τη δική τους πλευρά την έντονη και απότομη κλιμάκωση μέσω άμεσου θερμού επεισοδίου και πολεμικής αναμέτρησης. Επισημαίνεται, δηλαδή η αντίθεση των απόψεων σχετικά με το ποια πρέπει να είναι η αντίδραση της ελληνικής πλευράς μετά την αποστολή της τουρκικής φρεγάτας στα Ίμια και τις δηλώσεις της περί τουρκικής ιδιοκτησίας των Ιμίων.

Στο μεταξύ, σύμφωνα με την περιγραφή των γεγονότων, φτάνουν πληροφορίες ότι παρατηρείται ασυνήθιστη κινητικότητα στις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις και ότι ο τουρκικός στόλος έχει βγει από τα Δαρδανέλια και κατευθύνεται νότια. Στο μεταξύ, το βράδυ της ίδιας μέρας ο Πρόεδρος της Αμερικής καλεί τον Έλληνα Πρωθυπουργό και του εκφράζει τις ανησυχίες του μήπως το περιστατικό στα Ίμια οδηγήσει σε θερμό επεισόδιο μεταξύ των δύο χωρών και συμβουλεύει ότι πρέπει να παρθούν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να αποφευχθεί μια πολεμική σύγκρουση. Και ξανά συγκαλείται σύσκεψη της Κυβερνητικής Επιτροπής στο πρωθυπουργικό γραφείο και όχι στην ειδική αίθουσα του Υπουργείου Άμυνας δίπλα στον θάλαμο επιχειρήσεων, με παρόντα τα μέλη της υπουργούς, τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ, τον γραμματέα του υπουργικού συμβουλίου και δύο συμβούλους του Πρωθυπουργού. Στη σύσκεψη το Υπουργείο Άμυνας επιδιώκει εκ νέου συμφωνία για τους κανόνες εμπλοκής με τον πρωθυπουργό να απαντά ότι η σύσκεψη αυτή πρέπει πρώτα από όλα να ξεκαθαρίσει πως θα γίνει ο χειρισμός του πολιτικού προβλήματος που έχει δημιουργηθεί. Η συζήτηση

κατέληξε τελικά ξανά στο συμπέρασμα ότι ένα θερμό επεισόδιο με την Τουρκία το μόνο που θα πετύχαινε είναι ο διάλογος, ο οποίος μόνο αρνητικά αποτελέσματα θα μπορούσε να έχει για την Ελλάδα. Συμφωνήθηκε επίσης ότι ούτε προσφυγές στον ΟΗΕ και στο ΝΑΤΟ θα βοηθούσαν και ότι μόνη ενδεδειγμένη λύση θα ήταν η αποχώρηση όλων των στρατιωτικών δυνάμεων από την περιοχή και η επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση. Θα παραμείνουν λοιπόν οι δυνάμεις στα Ίμια αλλά παράλληλα θα γνωστοποιηθεί η πρόθεση για αμοιβαία απόσυρση δυνάμεων από την περιοχή καθώς και ότι η Ελλάδα δεν επιθυμεί κλιμάκωση της κρίσης. Πρώτα όμως θα αποσύρονταν αυτοί και μετά τα ελληνικά στρατεύματα. Και όχι διάλογος. Τέλος, συμφωνήθηκε ότι θα πρέπει η Ελλάδα να απευθυνθεί στις ΗΠΑ επειδή είναι η μόνη χώρα που θα μπορούσε να επηρεάσει αποφασιστικά την τουρκική στάση. Και ο Πρωθυπουργός αναθέτει στον Υπουργό Εξωτερικών να συμφωνήσει με τον Αμερικανό βοηθό εξωτερικών κ. Χόλμπρουκ τη διαδικασία απεμπλοκής. Το όλο σκεπτικό του Πρωθυπουργού ήταν ότι γίνεται δεκτή η μεσολάβηση των ΗΠΑ για την απεμπλοκή αλλά η Ελλάδα δεν διαπραγματεύεται με την Τουρκία, διότι εκείνη προκάλεσε εσκεμμένα το επεισόδιο για να προκαλέσει διαπραγμάτευση και έτσι αναγνώριση των υποτιθέμενων δικαιωμάτων της.

Ας συνοψίσουμε στο σημείο αυτό τις ενέργειες και ληφθείσες αποφάσεις, αλλά και τη μονάδα λήψης της απόφασης κάθε φορά στον παρακάτω πίνακα:

Ενέργειες	Αποφάσεις	Μονάδα Απόφασης
Σύγκληση Κυβερνητικής επιτροπής	Όχι ΚΥΣΕΑ, όχι αίθουσα Υπουργείου Άμυνας	Άτομα, ομάδα
Συνεδρίαση Κυβερνητικής Επιτροπής	Μη συνέχιση της έντασης για διαφύλαξη διεθνούς εικόνας της	Γραφειοκρατία, άτομα, ομάδα

	χώρας και οικονομική σταθερότητα	
Επόμενη Σύγκληση Κυβερνητικής Επιτροπής	Όχι ΚΥΣΕΑ, όχι αίθουσα Υπουργείου Άμυνας	Άτομα, ομάδα
Συνεδρίαση Κυβερνητικής Επιτροπής	Α) Όχι θερμό επεισόδιο Β) Όχι προσφυγές σε ΟΗΕ και ΝΑΤΟ Γ) Γνωστοποίηση πρόθεσης για απόσυρση όλων των στρατιωτικών δυνάμεων από την περιοχή Δ) Όχι διάλογος Ε) Η Ελλάδα να απευθυνθεί στις ΗΠΑ (Σχετική εντολή συνεννόησης στον Υπουργό Εξωτερικών)	Γραφειοκρατία, άτομα, ομάδα

Κατά την πρώτη μέρα της κρίσης λοιπόν παρατηρείται η Ελλάδα να αντιδρά με μια σειρά ενεργειών και αποφάσεων στις οποίες βλέπουμε την ενεργοποίηση ενός «μηχανισμού» αντιμετώπισης της κρίσης με τους εν δυνάμει φορείς λήψης απόφασης. Ο Πρωθυπουργός, ως μεμονωμένο άτομο, αποφασίζει τη σύγκληση και συνεδρίαση της Κυβερνητικής Επιτροπής, μια μικρή ομάδα δηλαδή, δύο φορές μάλιστα, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η όλη κατάσταση και να παρθούν όλες οι απαραίτητες αποφάσεις και ενέργειες ώστε να αντιμετωπιστεί το σοβαρό ζήτημα που έχει προκύψει. Στη φάση αυτή, ωστόσο, φαίνεται να είναι αρκετά σημαντικός ο ρόλος της

ομάδας. Όπως είδαμε όλες οι αποφάσεις αποφασίστηκαν στην Κυβερνητική επιτροπή σε δύο κρίσιμες συνεδριάσεις της.

Η Κυβερνητική Επιτροπή αποτελεί ένα κυβερνητικό συλλογικό όργανο υπεύθυνο για οποιοδήποτε θέμα γενικότερης σημασίας στο πλαίσιο των αποφάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου αλλά και άλλων θεμάτων τα οποία του παραπέμπει ο Πρωθυπουργός⁴⁸⁹. Πρόκειται δηλαδή για μια μικρή ομάδα αποτελούμενη από ορισμένους Υπουργούς, συνήθως περιλαμβάνονται οι Υπουργοί Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών, Εξωτερικών, Άμυνας, Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος και Υποδομών και Παιδείας. Ο Πρωθυπουργός είναι ο Πρόεδρος της Επιτροπής και ο Γενικός Γραμματέας της Κυβέρνησης είναι ο Γραμματέας της Επιτροπής. Όπως είδαμε ο Πρωθυπουργός επιλέγει αυτό το όργανο προκειμένου να ληφθούν οι κρίσιμες αποφάσεις, στο οποίο καλεί επιπλέον τους αρμόδιους υπουργούς, τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ και δύο προσωπικούς του συμβούλους.

Κατά τη συνεδρίαση του οργάνου φαίνεται να υπάρχει η άποψη του Πρωθυπουργού από τη μία, ο οποίος όπως προαναφέρθηκε επιθυμεί την αποκλιμάκωση της έντασης και τη μη συνέχιση της όλης κατάστασης και η άποψη του Υπουργείου Άμυνας και του Αρχηγού ΓΕΕΘΑ από την άλλη, οι οποίοι επιδιώκουν τη συμφωνία για τους κανόνες εμπλοκής. Ο Πρωθυπουργός θεωρεί ότι το ζήτημα που έχει προκύψει αφορά ουσιαστικά ένα πολιτικό θέμα και ως τέτοιο πρέπει να λυθεί μέσω της πολιτικής και της διπλωματίας, για αυτό άλλωστε συγκαλεί την Κυβερνητική Επιτροπή και όχι το ΚΥΣΕΑ, σε αντίθεση με το Υπουργείο Άμυνας και τον Αρχηγό του, οι οποίοι πιστεύουν στη στρατιωτική λύση της κατάστασης. Ωστόσο είναι γνωστό πως και το Υπουργείο Εξωτερικών με τον Υπουργό του είχε την ίδια άποψη με τον Πρωθυπουργό. Και στο τέλος επικράτησε φυσικά αυτή η άποψη του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εξωτερικών.

⁴⁸⁹ Άρθρο 3 του ν.1558/85 ΦΕΚ Α'137, Κυβέρνηση και Κυβερνητικά Όργανα

Βλέπουμε λοιπόν πως οι κρίσιμες αποφάσεις ελήφθησαν από την ομάδα της Κυβερνητικής Επιτροπής, στην οποία ωστόσο επισημαίνονται οι διαφορετικές απόψεις του Υπουργείου Άμυνας και των Ενόπλων Δυνάμεων σε σχέση με αυτές του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εξωτερικών. Το ζητούμενο εδώ είναι εάν οι διαφορετικές αυτές απόψεις μπόρεσαν να λειτουργήσουν εποικοδομητικά για την ομάδα ή εάν αυτή τελικά λειτούργησε περιοριστικά και παρασυρόμενη από το φαινόμενο της ομαδικής σκέψης κατά τη λήψη των αποφάσεών της. Στο τέλος, όπως είδαμε επικράτησε προφανώς η άποψη του Πρωθυπουργού με την οποία συμφωνούσε και ο Υπουργός Εξωτερικών. Υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με το φαινόμενο του groupthink όταν οι ομάδες λειτουργούν κάτω από πίεση και έντονο άγχος τείνουν να παίρνουν χειρότερες αποφάσεις και ουσιαστικά να λαμβάνει χώρα το φαινόμενο αυτό, το οποίο λειτουργεί ως εξής⁴⁹⁰: Στις ομάδες κάθε δρών υποτίθεται ότι σκέφτεται κάθε απόφαση μόνο από την οπτική των δικών του προτιμήσεων ή ταυτότητας και αντίστοιχα και οι υπόλοιποι κάνουν το ίδιο. Ωστόσο υπάρχει ο κίνδυνος της ύπαρξης ενός τρόπου σκέψης από τα άτομα, τα οποία σχετίζονται βαθιά σε μια συνεκτική ομάδα και τα οποία παλεύουν για την ομοιομορφία αυτής και παρακάμπτουν το κίνητρό τους να αξιολογήσουν εναλλακτικά σενάρια δράσης, ιδιαίτερα μάλιστα όταν βρίσκονται αντιμέτωπα με δύσκολες καταστάσεις και περιπτώσεις αντιμετώπισης κρίσεων. Ουσιαστικά πρόκειται για μια χειροτέρευση της νοητικής ικανότητας, της πραγματικής εξέτασης και της κρίσης, η οποία προέρχεται από τις πιέσεις της ίδιας της ομάδας από τη μία σε συνδυασμό με το άγχος και την πίεση από την άλλη. Το φαινόμενο groupthink⁴⁹¹ τείνει να δημιουργηθεί όταν μια ομάδα επιδιώκει την επίτευξη μιας συμφωνίας με βάση την πιο αποδεκτή λύση,

⁴⁹⁰ Irving Janis, *Group-think. Psychological Studies of Policy and Fiascoes*, Second Edition, Houghton Mifflin Company Boston, 1983, p.9.

⁴⁹¹ Ibid.

προκειμένου να διαφυλαχθεί η ομαδική συνοχή και να αποφευχθούν οι συζητήσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν πηγή συγκρούσεων εντός της ομάδας. Ως εκ τούτου διαπιστώνεται ότι ένα κλίμα συνοχής τείνει να εγκατασταθεί στην ομάδα, τα μέλη αποφεύγουν την ανάληψη πρωτοβουλιών και τη διατύπωση αντιπροτάσεων και η επιλεγμένη αρχικά λύση από την ομάδα υποστηρίζεται με τρόπο πιο επιλεκτικό. Ένα επιπλέον σημαντικό στοιχείο για τον τρόπο λήψης απόφασης στις ομάδες είναι ο ρόλος της ηγεσίας. Για τον ηγέτη μιας ομάδας λήψης απόφασης είναι πολύ πιο εύκολο χρησιμοποιώντας της δύναμή του και το πρεστίζ του να επηρεάσει τα μέλη της ομάδας και να προωθήσει την εναλλακτική που προτιμά αντί να διεξαχθεί μια ανοιχτή έρευνα και κριτική αξιολόγηση.

Και στα δύο περιστατικά κρίσεων 1987 και Ίμια διαπιστώνεται ότι η απόφαση για τον τρόπο διαχείρισης της κρίσης είχε ήδη ληφθεί από τον ηγέτη και στις συνεδριάσεις των ομάδων, ΚΥΣΕΑ στη μεν πρώτη περίπτωση, Κυβερνητική Επιτροπή στην περίπτωση των Ιμίων, συζητούνταν οι περαιτέρω αποφάσεις σχετικά με την εφαρμογή της απόφασης που είχε ήδη διαμορφωθεί από τον ηγέτη. Απλά στην περίπτωση του 1987 ο Πρωθυπουργός περιόρισε αισθητά την ομάδα ώστε να μην υπάρχουν προβλήματα και στη δεύτερη περίπτωση των Ιμίων ο Πρωθυπουργός διάλεξε τη συνεδρίαση εκείνης της ομάδας, η οποία διευκόλυνε την αποφασισμένη επιλογή του. Συνεδρίασε η Κυβερνητική Επιτροπή και όχι το ΚΥΣΕΑ. Και στις δύο φυσικά περιπτώσεις φαίνεται ο πολύ μεγάλος ρόλος του ηγέτη στη διαδικασία λήψης απόφασης. Οι ομάδες και τις δύο φορές συντάχθηκαν αμέσως με την προτίμηση του ηγέτη χωρίς από ό,τι φάνηκε να εξετάσουν τις εναλλακτικές και να συν διαμορφώσουν μια απόφαση. Η απόφαση ήρθε έτοιμη και οι ομάδες έμειναν μόνο να διαβουλεύονται για την εφαρμογή αυτής. Το γεγονός αυτό εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς πόσο επικίνδυνο μπορεί να είναι στην περίπτωση που ο ηγέτης έχει λάβει μια λανθασμένη απόφαση. Στην προκειμένη περίπτωση πως αποφάσισε ο Πρωθυπουργός; Ακολούθησε μια αντικειμενική διαδικασία λήψης

απόφασης ή περιορίστηκε από τα προσωπικά του βιώματα, τις πεποιθήσεις και τις προτιμήσεις του κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης;

Στο σημείο αυτό ας επανέλθουμε στην περιγραφή των γεγονότων ώστε να δούμε το σύνολο των αποφάσεων και ενεργειών κατά την κρίσιμη περίοδο της κρίσης ώστε να αναλύσουμε συνολικά στη συνέχεια την ουσία των αποφάσεων που πάρθηκαν, σύμφωνα και με τους ανωτέρω προβληματισμούς.

Στη συνέχεια λοιπόν, συμβαίνουν όπως ήδη έχει περιγραφεί τα εξής γεγονότα: Ενημερώνεται ο Πρωθυπουργός από τον Υπουργό Τύπου και Μέσων Ενημέρωσης ότι Τούρκοι κομάντος έχουν καταλάβει τη μία από τις δύο νησίδες Ίμια. Η ενημέρωση γίνεται από το Υπουργείο Τύπου, το οποίο μεταφέρει μέσω του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων σχετική δήλωση του εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών και όχι από το Υπουργείο Άμυνας. Ο Πρωθυπουργός ζητά τη διασταύρωση της πληροφορίας από το ΓΕΝ, το οποίο όμως τη διαψεύδει και του δίνεται εντολή για εκ νέου έλεγχο. Οι ένοπλες δυνάμεις εμφανίζονται σε αδυναμία να διαπιστώσουν εάν έχει γίνει απόβαση ή όχι τουρκικών δυνάμεων. Στο κρίσιμο αυτό σημείο υπάρχει σημαντικό πρόβλημα πληροφόρησης και ενημέρωσης. Εδώ λοιπόν επιβεβαιώνεται ξανά πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος της γραφειοκρατίας κατά τη διαδικασία αντιμετώπισης μιας κρίσης και ειδικά όσον αφορά στο μέρος της ενημέρωσης και πληροφορίας και διάχυσης αυτής. Η ενημέρωση τελικά έρχεται από τις ΗΠΑ, όπου επιβεβαιώνουν ότι οι Τούρκοι έχουν καταλάβει τη δεύτερη βραχονησίδα των Ιμίων. Η εκτίμηση του ΓΕΝ είναι ότι οι Τούρκοι στρατιώτες ενδεχομένως μεταφέρθηκαν στη βραχονησίδα με υποβρύχιο. Και τη στιγμή αυτή η ένταση κορυφώνεται και ο Πρωθυπουργός αποφασίζει για πρώτη φορά τη σύγκληση του ΚΥΣΕΑ. Υπάρχουν φόβοι για επιδείνωση της κατάστασης και το αρμόδιο όργανο για να ληφθούν αποφάσεις εμπλοκής είναι αυτό. Εκεί συζητούνται τα πιθανά μέτρα και ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ υποστηρίζει ότι ο μόνος τρόπος άμεσης αντίδρασης είναι ο βομβαρδισμός

του νησιού. Η επιλογή φαίνεται να ήταν ανάμεσα στις εξής δύο εναλλακτικές: ή κλιμάκωση της έντασης με κανονική σύρραξη με ό,τι συνεπάγεται αυτό, είτε εφαρμογή της αρχικής σκέψης, την απόσυρση δηλαδή όλων των δυνάμεων από την περιοχή με μεσολάβηση του Χόλμπρουκ, με τον Πρωθυπουργό να εμμένει στην αρχική αυτή του τοποθέτηση ζητώντας από τον Υπουργό Εξωτερικών να προχωρήσει με ΗΠΑ σε συνεννόηση για απεμπλοκή. Και έτσι και έγινε. Στις 06.00 το πρωί συμφωνήθηκε με τον Χόλμπρουκ η ταυτόχρονη αποχώρηση των δυνάμεων Τουρκίας και Ελλάδας. Στο μεταξύ εκτυλίσσεται και μια τραγωδία στην περιοχή με την πτώση του ελληνικού ελικοπτέρου στα Ίμια κατά την προσπάθεια αναγνωριστικής επιχείρησης. Η ελληνική πλευρά μετράει ήδη και σε κάθε περίπτωση την απώλεια τριών ανθρώπινων ζωών από το όλο περιστατικό.

Στον Πίνακα παρακάτω συνοψίζονται και οι τελευταίες αποφάσεις και ενέργειες κατά τη διάρκεια της κρίσης:

Ενέργειες	Αποφάσεις	Μονάδα Αποφάσεων
Ενημέρωση ΠΘ από το Υπουργείο Τύπου για κατάληψη της μίας βραχονησίδας από Τούρκους	Εντολή ΠΘ για διασταύρωση πληροφορίας από Υπ. Άμυνας	Γραφειοκρατία, Άτομα
Το Υπ. Άμυνας δεν μπορεί να επιβεβαιώσει την πληροφορία	ΠΘ απευθύνεται στις ΗΠΑ οι οποίες επιβεβαιώνουν την πληροφορία	Γραφειοκρατία, Άτομα
Σύγκληση και συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ	Απόσυρση όλων των δυνάμεων από την περιοχή με τη μεσολάβηση των ΗΠΑ	Γραφειοκρατία, Άτομα, Ομάδα

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω για τον τρόπο με τον οποίο ελήφθησαν οι αποφάσεις στη δεύτερη αυτή περίοδο της καρδιάς της κρίσης των Ιμίων επισημαίνονται τα ακόλουθα:

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης αυτής φάσης, η Ελλάδα βρίσκεται πια αντιμέτωπη με μια καθαρή απειλή την αμφισβήτηση του καθεστώτος ιδιοκτησίας των βραχονησίδων των Ιμίων με την ταυτόχρονη κινητοποίηση των τουρκικών δυνάμεων και την αποστολή φρεγάτας τους στα Ίμια. Η σαφήνεια των μηνυμάτων είναι ξεκάθαρη. Στην περίπτωση αυτή αναμένεται η ολοένα και μεγαλύτερη επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής στη λήψη των αποφάσεων και ως εκ τούτου η αντίδραση του κράτους, σύμφωνα με το πλαίσιο συμπεριφοράς όπως αυτό διαμορφώνεται από τη δομή του διεθνούς συστήματος και συνεπώς ο μικρότερος χώρος επίδρασης στις ληφθείσες αποφάσεις των περιορισμών των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών, δηλαδή των ατόμων, της γραφειοκρατίας και των ομάδων.

Ωστόσο, στη λήψη των σχετικών και κρίσιμων αποφάσεων για την αντιμετώπιση της κατάστασης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ο νέος Πρωθυπουργός, η γραφειοκρατία αλλά και μια μικρή ομάδα, η Κυβερνητική Επιτροπή, στη συνεδρίαση της οποίας ελήφθησαν οι σημαντικές αποφάσεις. Επισημαίνεται, η διάσταση απόψεων ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης της κατάστασης, ανάμεσα στον Πρωθυπουργό, ο οποίος θέλει αποκλειστικά την αποκλιμάκωση και μείωση της έντασης, σε αντίθεση με τις ένοπλες δυνάμεις, οι οποίες είναι υπέρ της κλιμάκωσης και ένοπλης σύγκρουσης με την Τουρκία για το θέμα των Ιμίων. Ως εκ τούτου άτομα, γραφειοκρατία και ομάδα δεν είναι ευθυγραμμισμένα μεταξύ τους, γεγονός που δημιουργεί ζητήματα και δυσκολίες ως προς την αντιμετώπιση του όλου ζητήματος. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, όπως ήδη επισημάνθηκε πολλές φορές, η διαμορφωθείσα αυτή κατάσταση και η διαφοροποίηση απόψεων δικαιολογείται ενδεχομένως από τις πολύ ιδιαίτερες συνθήκες στις οποίες

βρισκόταν η χώρα με τον ασθενή πρωθυπουργό και την ιδιάζουσα εσωκομματική κατάσταση και συγκυρία.

Ωστόσο, κατά τη συνεδρίαση της Κυβερνητικής Επιτροπής και αργότερα του ΚΥΣΕΑ, και συνεπώς κατά τη λήψη απόφασης εντός μιας μικρής ομάδας, διαπιστώνεται ενδεχομένως η επιρροή της άποψης της πλειοψηφίας και του ηγέτη, ο οποίος έχει προ αποφασίσει ότι δεν επιθυμεί τη στρατιωτική εμπλοκή αλλά τη διπλωματική λύση και για αυτό βλέπουμε να συζητείται εκεί μόνο το πώς θα επιτευχθεί η επιθυμητή πολιτική αυτή λύση. Η διαφορετική άποψη έρχεται μόνο όπως αναφέρθηκε από το Υπουργείο Άμυνας, το οποίο όμως δεν καταφέρνει να πείσει σχετικά. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι πιθανόν η ομάδα να έχει υποστεί τις συνέπειες του groupthink και να ακολουθήθηκε πιστά η άποψη του ηγέτη λόγω επιρροής αλλά και επιθυμίας συνοχής της ομάδας ειδικά σε μια τόσο κρίσιμη στιγμή που έπρεπε να αντιμετωπιστεί μια τόσο δύσκολη κατάσταση και κάτω από την ηγεσία ενός νέου Πρωθυπουργού με άγνωστους συσχετισμούς δυνάμεων και άγνοια για την πολιτική βούληση του καθενός.

Τέλος, επισημαίνεται πως η γραφειοκρατία εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο αναφορικά με τη διάχυση της πληροφορίας και την ενημέρωση σε σχέση με τον αντίπαλο και την εξέλιξη της κρίσης. Αν οι κρίσιμες πληροφορίες δεν υπάρξουν ή δεν δοθούν σωστά αυτό επηρεάζει σημαντικά τη διαδικασία λήψης απόφασης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το είδαμε χαρακτηριστικά και με τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν όταν το Υπουργείο Άμυνας δεν μπορούσε να επιβεβαιώσει την πληροφορία για κατάληψη της δεύτερης βραχονησίδας από τους Τούρκους.

9.5. Τρίτη φάση (η περίοδος μετά την κρίση)

Όπως προαναφέρθηκε ο Πρωθυπουργός ζήτησε από τον Υπουργό Εξωτερικών να προχωρήσει με τη μεσολάβηση της Αμερικής σε συνεννόηση

για απεμπλοκή. Έτσι στις 06.00 το πρωί συμφωνείται με τον Χόλμπρουκ η ταυτόχρονη αποχώρηση των δυνάμεων Τουρκίας και Ελλάδας. Οι ΗΠΑ εγγυώνται τη μη επάνοδο τουρκικών δυνάμεων στη βραχονησίδα και το ίδιο και η Ελλάδα για τις δικές της δυνάμεις. Μεταξύ 07.00 και 08.00 το πρωί αποσύρονται και οι τελευταίες δυνάμεις. Όσον αφορά στην ελληνική σημαία αποφασίστηκε ομόφωνα να αποσυρθεί προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο νέων εμπλοκών.

Με αυτές λοιπόν τις αποφάσεις και με τη μεσολάβηση των ΗΠΑ, η ένταση αποκλιμακώνεται και η κρίση τείνει όπως όλα δείχνουν να λάβει τέλος. Στο μεταξύ μια ακόμη τραγωδία εκτυλίσσεται εν αγνοία όλου του συστήματος αντιμετώπισης της κρίσης. Έρχεται μια πληροφορία ότι υπάρχει πτώση ελληνικού ελικοπτερου στα Ίμια κατά την προσπάθεια αναγνωριστικής επιχείρησης. Στην αρχή το Υπουργείο Άμυνας διαψεύδει την πληροφορία μέχρι να αναφερθεί η πτώση του από τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης και να επιβεβαιωθεί τελικά από το Υπουργείο Άμυνας αναφέροντας ότι η προηγούμενη διάψευση οφειλόταν σε λάθος. Εδώ διακρίνεται σοβαρό πρόβλημα της γραφειοκρατίας αναφορικά με το ζήτημα της πληροφορίας και τα προβλήματα που το γεγονός αυτό δημιουργεί κατά τη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων.

Η κρίση έχει αποκλιμακωθεί η ένταση έχει μειωθεί, ταυτόχρονα όμως εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα ενημέρωσης και διάχυσης πληροφορίας από την πλευρά της γραφειοκρατίας. Ωστόσο στην κρίση του 1987 που συνέβη κάτι αντίστοιχο εύκολα μπορούσε να διεξαχθεί το συμπέρασμα ότι αμέσως με το που η κρίση τελείωσε το σύστημα χαλάρωσε και έγινε το πρώτο λάθος. Θα μπορούσαμε κι εδώ να υποθέσουμε το ίδιο. Η μόνη διαφορά είναι ότι από πλευράς γραφειοκρατίας δυστυχώς υπήρξαν προβλήματα καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης και στις τρεις φάσεις δηλαδή και ως εκ τούτου δεν μπορεί να διεξαχθεί με ασφάλεια το συμπέρασμα ότι στην τρίτη φάση αυτό οφείλεται σε χαλάρωση του συστήματος λόγω αποκλιμάκωσης της έντασης

9.6. Συμπεράσματα για την επίδραση των μεταβλητών στην κρίση των Ιμίων

Όπως ήδη αναφέρθηκε, προηγούμενα, το περιστατικό της κρίσης των Ιμίων αφορά σε μια απειλητική κατάσταση για την Ελλάδα, με παρόντα όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά, τα οποία τελικά μεταμορφώνουν την απειλητική κατάσταση σε κρίση που πρέπει άμεσα να αντιμετωπιστεί. Πρόκειται δηλαδή για μια περίπτωση καθαρής απειλής, αναθεωρητισμός και εκφρασμένη εχθρότητα που βλάπτουν την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας, με την αμφισβήτηση της ιδιοκτησίας των Ιμίων, υπάρχει η στρατιωτική ικανότητα από την πλευρά της Τουρκίας να υποστηρίξει τις απόψεις της αυτές περί αμφισβήτησης και τουρκικής κυριαρχίας επί των Ιμίων και τέλος, το γεγονός αυτό της απειλής είναι άμεσο και απολύτως αισθητό τελικά από την ελληνική πλευρά⁴⁹².

Σε κάθε περίπτωση, για να μπορέσει να γίνει διακριτή και κατανοητή η επίδραση των μεταβλητών σε σχέση με τον τρόπο που αντιμετωπίστηκε από την Ελλάδα η δύσκολη αυτή κατάσταση και ελήφθησαν οι κρίσιμες αποφάσεις είναι σημαντική η εξέταση της σαφήνειας των μηνυμάτων και των πληροφοριών γύρω από την προαναφερόμενη αυτή απειλή. Υπενθυμίζεται ότι η σαφήνεια χαρακτηρίζεται από τον βαθμό κατά τον οποίο οι απειλές είναι ευδιάκριτες, από το εάν υπάρχουν οι απαιτούμενες πληροφορίες για τον διαθέσιμο χρόνο αναφορικά με την απειλή και τέλος το εάν υπάρχουν βέλτιστες επιλογές ή όχι⁴⁹³. Ωστόσο, γίνεται η υπόθεση ότι όσο μεγαλύτερη είναι η σαφήνεια και η καθαρότητα της απειλής τόσο μεγαλύτερη είναι η επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής, δηλαδή αναμένεται η αντίδραση και αντιμετώπιση της απειλής σύμφωνα με το

⁴⁹² Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1987, pp. 22-28.

⁴⁹³ Noriini M Ripsman, Jeffrey W. Talliaferro, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p. 46.

πλαίσιο συμπεριφοράς, όπως αυτό διαμορφώνεται από τη δομή του διεθνούς συστήματος, ενώ αντίθετα όσο μικρότερη είναι η σαφήνεια και η καθαρότητα της απειλής και των πληροφοριών γύρω από αυτή τόσο αυξάνεται ο χώρος διαμόρφωσης της συμπεριφοράς από τις μονάδες λήψης των αποφάσεων, άτομα, γραφειοκρατία και ομάδες, σύμφωνα με τις γνωστικές τους αντιλήψεις, πεποιθήσεις εικόνες και προτιμήσεις, οι οποίες δυστυχώς συνήθως είναι περιορισμένες και όχι αντικειμενικές⁴⁹⁴.

Στην προκειμένη περίπτωση κρίσης, και με δεδομένη την πολύ δύσκολη εσωτερική συγκυρία στην οποία βρισκόταν η χώρα με τον Πρωθυπουργό σε πολύ άσχημη κατάσταση στο νοσοκομείο διαπιστώνεται καθυστέρηση κατά την πρώτη φάση αλλά και στο ξεκίνημα της δεύτερης φάσης της κρίσης σχετικά με την αντίληψη της απειλής και συνεπώς σε σχέση με την απαιτούμενη αντίδραση. Ωστόσο, ακόμα και κατόπιν της ύπαρξης νέου Πρωθυπουργού η κατάσταση σε σχέση με την απειλή και τη σαφήνιά της εξακολουθεί να μην ξεκαθαρίζει και να υπάρχουν διαφορετικές απόψεις και μη ευθυγραμμισμένη και εναρμονισμένη αντιμετώπιση των ζητημάτων. Τη στιγμή βέβαια που η Τουρκία θέτει ευθέως την αμφισβήτηση της ιδιοκτησίας των Ιμίων, κινητοποιώντας και εσωτερικές στρατιωτικές δυνάμεις της σχετικά, δεν υπάρχει κανένα περιθώριο πια για την ελληνική πλευρά να μην αντιληφθεί την καθαρή και σαφή απειλή κάτω από την οποία βρίσκεται. Έστω και καθυστερημένα λοιπόν, η αναμενόμενη συμπεριφορά σύμφωνα και με τη θεωρία, είναι η Ελλάδα να επιδιώξει την αποκατάσταση της διαταραγμένης πλέον από τις τουρκικές αμφισβητήσεις ισορροπία ισχύος, κινητοποιώντας τις εσωτερικές της στρατιωτικές της δυνάμεις και ενισχύοντας συμμαχίες. Δυστυχώς, όμως ακόμη και τη δεδομένη χρονική στιγμή δεν υπάρχει

⁴⁹⁴ Norrin M Ripsman, *Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups*, in *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, ed. Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, Cambridge University Press, 2009, pp.170-193.

ευθυγραμμισμένη σύμφωνα με τα παραπάνω πορεία δράσης και εδώ βλέπουμε την επίδραση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών. Οι ένοπλες δυνάμεις υποστηρίζουν ένα ακραίο σενάριο σύγκρουσης και θερμού επεισοδίου με την Τουρκία από τη μία ενώ ο Πρωθυπουργός από την άλλη επιδιώκει την πολιτική λύση, την αποκλιμάκωση της όλης κατάστασης και την απεμπλοκή με ξένη βοήθεια, των Αμερικάνων στην προκειμένη περίπτωση. Ωστόσο, δίνει εντολές για κάποιο βαθμό επιφυλακής και ετοιμότητας. Η στάση αυτή του Πρωθυπουργού, η οποία προφανώς δεν είναι η βέλτιστη σύμφωνα με τη θεωρία, μπορεί να θεωρηθεί ότι δικαιολογείται όμως από την εσωτερική συγκυρία. Ένας μόλις λίγες ημέρες Πρωθυπουργός δεν είναι καθόλου εύκολο να οδηγήσει στα άκρα την όλη κατάσταση. Και το γεγονός αυτό ενδεχομένως να ήταν και η μεγάλη ευκαιρία, την οποία εκμεταλλεύτηκε με επιτυχία η Τουρκία. Ένα σημαντικό λοιπόν συμπέρασμα που διεξάγεται εμφανώς από την ανάλυση της κρίσης των Ιμίων, αλλά και από τα άλλα δύο προηγούμενα περιστατικά κρίσεων είναι ο πολύ μεγάλος και καθοριστικός ρόλος του ηγέτη και της σταθερής του ύπαρξης κατά τη διάρκεια εκδήλωσης και διαχείρισης μιας κρίσης εξωτερικής πολιτικής. Υπενθυμίζεται, ότι όλες οι αποφάσεις ελήφθησαν εντός της Κυβερνητικής Επιτροπής και στο τέλος εντός του ΚΥΣΕΑ, όπου διαφαίνεται καθαρά η επιρροή και η επιβολή των απόψεων του ηγέτη, παρά και την ύπαρξη των διαφορετικών απόψεων.

9.7. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο αφού παρατέθηκε λεπτομερώς το ιστορικό του περιστατικού της κρίσης των Ιμίων, διαχωρίστηκε η κρίση στις τρεις φάσεις της, πρώτη φάση πριν από την κρίση, δεύτερη φάση, ακριβώς μέσα στην κρίση και τρίτη φάση, αμέσως μετά από την κρίση. Σε κάθε φάση εντοπίστηκαν οι κρίσιμες αποφάσεις και ενέργειες και η μονάδα λήψης των

αποφάσεων αυτών. Τέλος, εξετάστηκε η επίδραση των μεταβλητών, ανεξάρτητης και παρεμβαλλόμενων σε σχέση με τις ληφθείσες αποφάσεις και τη διαχείριση της κρίσης, σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο και τις αναμενόμενες προβλέψεις της μελέτης αυτής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

10.1. Γενικά περί εξήγησης

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο εισαγωγικό κεφάλαιο του παρόντος, το έναυσμα για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας αποτέλεσε ο προβληματισμός για το **πώς** η Ελλάδα ως ένα μικρό κράτος έλαβε τις κρίσιμες αποφάσεις στις τρεις περιπτώσεις κρίσεων με την Τουρκία. Ουσιαστικά, αυτό που επιδιώχθηκε ήταν να δοθεί μια ικανοποιητική εξήγηση, μια κοινωνική εξήγηση, αναφορικά με το **πώς η Ελλάδα αντιμετώπισε την κρίση**. Στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται δηλαδή για έναν κεντρικό τύπο ερωτήματος, ο οποίος αφορά στη συμπεριφορά ενός σύνθετου συστήματος, του κράτους εντός του διεθνούς συστήματος. Το ερώτημα αυτού του τύπου σχετίζεται με το αίτημα να δοθούν λειτουργιστικές εξηγήσεις για μέρη του συστήματος⁴⁹⁵. Σε αυτή την περίπτωση είναι αναγκαία η περιγραφή του συστήματος, στο οποίο τα διάφορα υποσυστήματα επιτελούν λειτουργίες, οι οποίες με τη σειρά τους συμβάλλουν στη λειτουργική ικανότητα που είναι γνωστό ότι έχει το μεγαλύτερο σύστημα⁴⁹⁶. Στην πραγματικότητα και αυτές οι εξηγήσεις αποτελούν ένα είδος αιτιακής εξήγησης και η προσπάθεια έγκειται στο να ανακαλυφθούν οι αιτιακές ιδιότητες των υποσυστημάτων ώστε να αποκαλυφθεί στη συνέχεια πως τα εν λόγω συστήματα συμβάλλουν στην ικανότητα του μεγαλύτερου συστήματος⁴⁹⁷.

⁴⁹⁵ Daniel Little, *Φιλοσοφία των Κοινωνικών Επιστημών, Είδη Κοινωνικής Εξήγησης*, Εκδόσεις Οκτώ, 2018, σελ. 50.

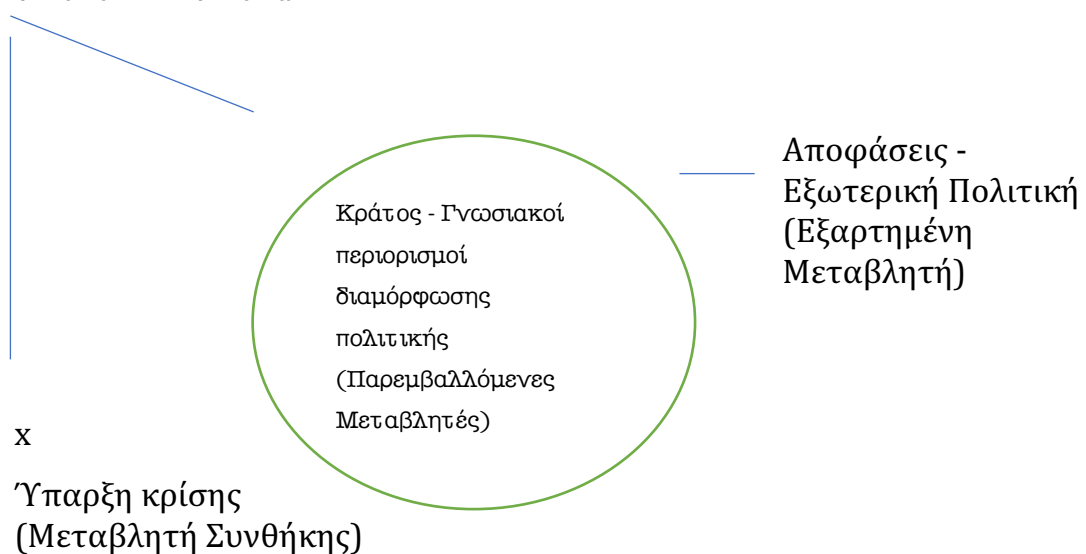
⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ Ibid.

Έτσι λοιπόν, περιεγράφηκε και εξηγήθηκε λεπτομερώς, σύμφωνα με την κατάλληλη θεωρία το πως το διεθνές σύστημα, ως το βασικό σύστημα εντός του οποίου υπάρχει κάθε κράτος, λειτουργεί, ενώ στη συνέχεια περιεγράφηκε και εξηγήθηκε το πως τα επιμέρους υποσυστήματα (γραφειοκρατία, μικρές ομάδες, άτομα) ουσιαστικά αυτά, τα οποία ενυπάρχουν εντός του κράτους συμβάλλουν στη λειτουργία του μεγαλύτερου συστήματος, του διεθνούς συστήματος.

Και έτσι δημιουργήθηκε και η κατάλληλη αιτιακή σχέση, όπως αυτή αποτυπώθηκε στο πρώτο κεφάλαιο και η οποία υπενθυμίζεται ως ακολούθως:

Δομή Διεθνούς Συστήματος – Περιορισμοί πολιτικής (Ανεξάρτητη Μεταβλητή)

Συγκεκριμένα, λοιπόν, έγινε η υπόθεση ότι το βασικό σύστημα, το οποίο επηρεάζει τη συμπεριφορά των κρατών σε μια περίπτωση αντιμετώπισης κρίσης είναι το διεθνές σύστημα, η δομή του και η σχετική διάδραση των κρατών μεταξύ τους εντός αυτού και για αυτό θεωρείται άλλωστε η ανεξάρτητη μεταβλητή της έρευνας. Το σύστημα δημιουργεί κίνητρα ή ενδεχομένως όρια και περιορισμούς στη συμπεριφορά των κρατών, τα οποία επιδιώκουν μόνο τους την επίτευξη και διατήρηση των

συμφερόντων τους, την επιβίωσή τους και τη μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους, προκειμένου να διατηρήσουν ή και να βελτιώσουν τη θέση τους εντός του διεθνούς συστήματος. Το σύστημα θέτει, δηλαδή, ένα πλαίσιο συμπεριφοράς, το οποίο δημιουργείται τελικά με βάση τη θέση του κάθε κράτους εντός του συστήματος, των ικανοτήτων του και τον συσχετισμό ισχύος του σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη. Τα κράτη συμπεριφέρονται συνήθως εντός του πλαισίου αυτού συμπεριφοράς και για αυτό, σύμφωνα με τη θεωρία του νεορεαλισμού⁴⁹⁸, παρόμοια κράτη εντός του διεθνούς συστήματος αναμένεται να συμπεριφέρονται με παρόμοιο τρόπο ανεξάρτητα από τις εσωτερικές δομές και διαφορές τους, αν επιθυμούν να διατηρήσουν τα συμφέροντά τους, τη θέση τους στο διεθνές σύστημα και να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους. Στη διαφορετική περίπτωση που τα κράτη δεν συμμορφώνονται υφίστανται συνέπειες και τιμωρούνται από το ίδιο το σύστημα.

Ωστόσο παρατηρήθηκαν και περιεγράφηκαν, ταυτόχρονα, η λειτουργία των επιμέρους υποσυστημάτων εντός του κράτους και το πως αυτά συμβάλλουν στη λειτουργία του βασικού συστήματος, δηλαδή στην εντός ή εκτός πλαισίου συμπεριφορά των κρατών. Τα επιμέρους αυτά υποσυστήματα, τα οποία υπάρχουν εντός του κράτους, αυτά της γραφειοκρατίας, των μικρών ομάδων αλλά και των μεμονωμένων ατόμων, εξετάστηκαν ως σημαντικές παρεμβαλλόμενες μεταβλητές της έρευνας. Επισημαίνεται, επίσης, ότι το αναμενόμενο πλαίσιο συμπεριφοράς, όπως αυτό διαμορφώνεται από τη δομή του διεθνούς συστήματος, περιλαμβάνει μια γκάμα συμπεριφορών από όχι «καλές» ή και όχι «τόσο καλές συμπεριφορές» αλλά ανεκτές από το πλαίσιο έως «καλές», «πολύ καλές» ή και την «καλύτερη», τη βέλτιστη δηλαδή επιλογή, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα κράτη καταφέρνουν πάντοτε να συμπεριφερθούν με βάση αυτή τη συμπεριφορά. Οι πολύ «κακές» επιλογές και συμπεριφορές, όπως

⁴⁹⁸ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979.

αναφέρθηκε βρίσκονται εκτός του πλαισίου και επιφέρουν συνέπειες για το κράτος που θα τις επιλέξει.

Ας δούμε ευθύς παρακάτω, τι συνέβη τελικά στις τρεις περιπτώσεις κρίσεων με την Τουρκία, στηριζόμενοι στην λεπτομερή ανάλυση που προηγήθηκε αναφορικά με αυτές και ποια εξήγηση και ερμηνεία δίδεται συνολικά, σε σχέση με το σχήμα λήψης των αποφάσεων και το σύστημα στο σύνολό του.

10.2. Τι συνέβη τελικά στις τρεις περιπτώσεις κρίσεων

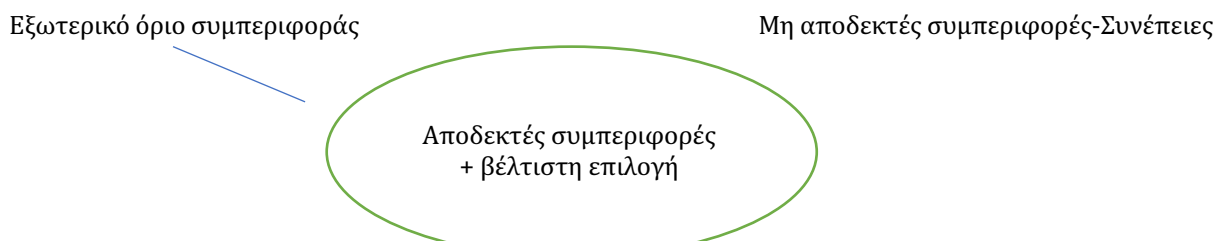
Όπως εκτενώς αναλύθηκε στο οικείο κεφάλαιο, στο περιστατικό της κρίσης με την Τουρκία το 1974, οι αποφάσεις ελήφθησαν από μικρές ομάδες και μεμονωμένα άτομα με βασικό πρωταγωνιστή τον Ταξίαρχο Ιωαννίδη. Η διαμόρφωση των πολιτικών και η λήψη των αποφάσεων, δηλαδή, πραγματοποιήθηκε από τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές του ατόμου και της μικρής ομάδας, οι οποίες δυστυχώς λειτούργησαν κάτω από γνωστικούς περιορισμούς. Συγκεκριμένα, όπως είδαμε ο Ταξίαρχος Ιωαννίδης αποφάσιζε σύμφωνα με τις πεποιθήσεις του, αναφορικά με τον κόσμο και τα κίνητρα των άλλων, τις δικές του εικόνες και προσωπικές του φιλοδοξίες. Θεωρούσε βέβαιο ότι το κυπριακό δεν είχε λυθεί γιατί ήταν ανίκανοι ο Παπαδόπουλος και ο Μακάριος και ταυτόχρονα θεωρούσε σίγουρο ότι το πραξικόπημα στην Κύπρο δεν θα επέφερε καμία αντίδραση από τουρκικής πλευράς. Αυτά δυστυχώς ήταν τα προσωπικά του μη αντικειμενικά πιστεύω, τα οποία ωστόσο καθοδήγησαν τις αποφάσεις και τη συμπεριφορά της Ελλάδας. Ο Ιωαννίδης παρουσίασε και σοβαρούς περιορισμούς αναφορικά με την αναζήτηση, πρόσληψη και επεξεργασία της πληροφορίας, καθώς όπως είδαμε ενώ από παντού δεχόταν την πληροφορία ότι οι Τούρκοι προετοιμάζονταν για πόλεμο, την αγνόησε παντελώς, καθώς ερχόταν σε πλήρη αντίφαση με αυτά τα οποία πίστευε ο ίδιος.

Ομοίως και η ομάδα λήψης αποφάσεων των στρατιωτικών περιορίστηκε, σημαντικά, αρχικά και λειτούργησε υπό τις παρενέργειες της ομαδικής σκέψης (groupthink). Η ομάδα παρόλο που είχε κάποιες επιφυλάξεις απέναντι στις επιλογές του Ιωαννίδη, φανερά επηρεασμένη από τον τελευταίο και μην επιθυμώντας να χαλάσει τη συνοχή, την ομοιομορφία και τη συνεκτικότητα αυτής, προτίμησε για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα να μην αντιδράσει και να ακολουθήσει τις αποφάσεις του Ταξίαρχου. Η αλλαγή στάσης της ομάδας έγινε στο τέλος και οι στρατιωτικοί αντέδρασαν τότε μόνο, όπου ωστόσο οι σημαντικές αποφάσεις είχαν ήδη ληφθεί και το κακό είχε ήδη γίνει.

Συνεπώς, το υποσύστημα των ατόμων και της ομάδας λειτούργησε κάτω από σημαντικούς γνωστικούς περιορισμούς, οι οποίοι επηρέασαν τη λήψη των αποφάσεων. Η ελληνική πλευρά αντιλήφθηκε εντελώς λανθασμένα την ύπαρξη ευκαιρίας εντός του διεθνούς συστήματος, αυτής της ένωσης της Ελλάδας με την Κύπρο. Ωστόσο, η συγκεκριμένη αυτή επιλογή δεν ήταν σε καμία περίπτωση μια καθαρή ευκαιρία για την Ελλάδα, η οποία απλώς υπερεκτίμησε τις δυνάμεις της και άρα δεν συμπεριφέρθηκε σύμφωνα με τη θέση της, την ικανότητά της και την πραγματική της ισχύ σε σχέση με το διεθνές σύστημα και ταυτόχρονα υπολόγισε και απολύτως λάθος τις αντιδράσεις του αντιπάλου της, της Τουρκίας στην προκειμένη περίπτωση. Η συμπεριφορά αυτή προφανώς και δεν ήταν η αναμενόμενη και εντός του πλαισίου αποδεκτών, ανεκτών συμπεριφορών του διεθνούς συστήματος και τελικά είχε συνέπειες για την Κύπρο και την Ελλάδα. Πρόκειται καθαρά για περίπτωση, δηλαδή, κατά την οποία η λανθασμένη και εκτός του συστήματος επιλογή τιμωρήθηκε από το ίδιο το σύστημα και επέφερε τις γνωστές δραματικές συνέπειες για την Κύπρο και την Ελλάδα με την απώλεια και κατοχή του Βόρειου τμήματος της Κύπρου.

Εξωτερικό όριο συμπεριφοράς

Μη αποδεκτές συμπεριφορές-Συνέπειες

Αποδεκτές συμπεριφορές
+ βέλτιστη επιλογή

Όσον αφορά στο περιστατικό της κρίσης στο Αιγαίο τον Μάρτιο του 1987, οι αποφάσεις ελήφθησαν συντονισμένα από το υποσύστημα των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών, της γραφειοκρατίας, των μικρών ομάδων και των μεμονωμένων ατόμων, με πρωταγωνιστή τον Πρωθυπουργό της χώρας, Ανδρέα Παπανδρέου. Το μήνυμα και οι πληροφορίες γύρω από την τουρκική απειλή ήταν καθαρά και σαφή και παράλληλα εκλήφθησαν ως τέτοια από τους υπεύθυνους της λήψης των αποφάσεων. Παρατηρήθηκε, δηλαδή, πως κατά τη λήψη των κρίσιμων αποφάσεων δεν υπήρξαν σημαντικοί περιορισμοί ούτε από τη λειτουργία της γραφειοκρατίας ούτε από τις μικρές ομάδες αλλά ούτε από τα μεμονωμένα άτομα, οι οποίοι όλοι μαζί ενήργησαν συντονισμένα, εναρμονισμένα και εντός του πλαισίου διαμορφούμενης συμπεριφοράς από τη δομή του διεθνούς συστήματος. Έτσι επιλέχθηκε, πολύ στοχευμένα, η αντιμετώπιση της απειλής με την εξισορρόπηση του αντιπάλου και την επαναφορά της ισορροπίας ισχύος με τη χρήση των διαθέσιμων μέσων που η Ελλάδα είχε εκείνη τη στιγμή στη διάθεσή της και αφορούσαν στην εσωτερική και εξωτερική κινητοποίηση, την κινητοποίηση δηλαδή των εσωτερικών της στρατιωτικών δυνάμεων και την ενίσχυση των συμμαχιών της και την αποδυνάμωση άλλων, με επιδίωξη συμμαχίας στα ελληνο-βουλγαρικά σύνορα και κλείσιμο της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη. Οι επιλογές αυτές ήταν οι απόλυτα αναμενόμενες έως οι ενδεδειγμένες εκείνη τη στιγμή και προκειμένου να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η τουρκική απειλή, από το πλαίσιο συμπεριφοράς σε σχέση με το διεθνές σύστημα⁴⁹⁹. Μάλιστα, κρίνοντας από το αποτέλεσμα, όπου η Ελλάδα κατάφερε να αποτρέψει επιτυχώς τον τουρκικό κίνδυνο και την απειλή, διασφαλίζοντας απολύτως τα δικαιώματά της και εξαναγκάζοντας

⁴⁹⁹ Όπως ήδη προαναφέρθηκε, μια χώρα υπό το καθεστώς απειλής οφείλει να αντιμετωπίσει την κατάσταση αν θέλει να διαφυλάξει τα συμφέροντά της, να νιώθει ασφαλής και εν τέλει να διατηρήσει τη θέση της εντός του διεθνούς συστήματος.

τον αντίπαλο να κάνει πίσω από τις διεκδικητικές του θέσεις και όλα αυτά χωρίς τη χρήση βίας και την καταφυγή σε πόλεμο, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συμπεριφορά της Ελλάδας και αντίδρασή της όχι μόνο ήταν εντός του πλαισίου των αποδεκτών και αναμενόμενων συμπεριφορών, αλλά ενδεχομένως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η βέλτιστη επιλογή, κρίνοντας κανείς από το απολύτως πετυχημένο αποτέλεσμα.

Τέλος, όσον αφορά στο τρίτο και τελευταίο περιστατικό που μελετήθηκε, αυτό της κρίσης των Ιμίων το 1996, πρόκειται επίσης για περίπτωση ύπαρξης καθαρής απειλής. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση κρίσης με δεδομένη την πολύ δύσκολη συγκυρία, στην οποία βρισκόταν η χώρα με τον Πρωθυπουργό σε πολύ άσχημη κατάσταση στο νοσοκομείο, διαπιστώνονται, δικαιολογημένα ενδεχομένως, σημαντικά προβλήματα κατά τη λειτουργία των επιμέρους υποσυστημάτων λήψης των αποφάσεων, όπου παρατηρείται σημαντική καθυστέρηση, από τα αρμόδια μεμονωμένα άτομα, την ομάδα και τη γραφειοκρατία, αντίληψης της καθαρής αυτής απειλής και ως εκ τούτου αντίστοιχη καθυστέρηση στην απαιτούμενη αντίδραση. Ακόμα και κατόπιν της ύπαρξης νέου Πρωθυπουργού η κατάσταση σε σχέση με την απειλή και την αντίληψη της σαφήνειας αυτής εξακολουθεί να είναι προβληματική, ενώ παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα στους υπεύθυνους της λήψης των αποφάσεων ως προς το τι συνέβαινε και ποια θα έπρεπε να είναι η αντίδραση. Ωστόσο, όταν πια η Τουρκία αμφισβητεί απολύτως ευθέως την αμφισβήτηση της ιδιοκτησίας των Ιμίων, κινητοποιώντας και τις εσωτερικές της δυνάμεις για αυτό τον σκοπό, δεν υπάρχει πια κανένα περιθώριο για την ελληνική πλευρά να μην αντιληφθεί την καθαρή και σαφή απειλή κάτω από την οποία βρίσκεται. Τότε έστω και καθυστερημένα η ενδεδειγμένη και αναμενόμενη συμπεριφορά είναι η επιδίωξη από την πλευρά της Ελλάδας της αποκατάστασης της διαταραγμένης πλέον από τις τουρκικές αμφισβητήσεις ισορροπία ισχύος, κινητοποιώντας τις εσωτερικές στρατιωτικές δυνάμεις και ενισχύοντας τις συμμαχίες της, όπως και στην

πετυχημένη προηγούμενη περίπτωση αυτή της κρίσης του Μαρτίου του 1987. Δυστυχώς, όμως, ακόμα και τη δεδομένη αυτή χρονική στιγμή τα υποσυστήματα λήψης των αποφάσεων, των ατόμων, των ομάδων και της γραφειοκρατίας εξακολουθούν να λειτουργούν προβληματικά και περιορισμένα. Δεν υπάρχει κανένας σχετικός συντονισμός και παρατηρείται απόλυτη έλλειψη ευθυγραμμισμένης και κοινής πορείας δράσης αναφορικά με την επιλογή της αντίδρασης απέναντι στην τουρκική απειλή. Οι ένοπλες δυνάμεις υποστηρίζουν ένα ακραίο σενάριο σύγκρουσης και θερμού επεισοδίου με την Τουρκία, ενώ ο Πρωθυπουργός επιδιώκει την πολιτική λύση με αποκλιμάκωση της όλης κατάστασης και απεμπλοκή με τη βοήθεια ξένων, των Αμερικανών συγκεκριμένα. Εν τέλει επιλέγεται η επιλογή αυτή του Έλληνα Πρωθυπουργού. Το αποτέλεσμα ήταν προφανώς η αποκλιμάκωση της έντασης και η μη καταφυγή σε πόλεμο και χρήση βίας, ωστόσο η χώρα δεν κατάφερε να υπερασπίσει απολύτως τα κυριαρχικά της δικαιώματα και συμφέροντα στα Ίμια, καθώς με τη στάση της αυτή, δεν πέτυχε να εξισορροπήσει ουσιαστικά τον αντίπαλο και να απομακρύνει την Τουρκία από τις διεκδικητικές της θέσεις, η οποία προφανώς από το σημείο αυτό και έπειτα μέχρι και σήμερα εξακολούθησε και εξακολουθεί πια να υποστηρίζει τις ίδιες θέσεις γύρω από το θέμα στη συγκεκριμένη περιοχή.

Η διαμορφούμενη στάση και συμπεριφορά της Ελλάδας δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι είναι μια ακραία εκτός πλαισίου συμπεριφορά. Ωστόσο, προφανώς και δεν ήταν η βέλτιστη συμπεριφορά. Αντιθέτως, επρόκειτο για μια αποδεκτή και εντός του πλαισίου στάση, αλλά ίσως μια όχι και τόσο καλή επιλογή, καθώς απεφεύχθη από τη μία ο πόλεμος, από την άλλη όμως δεν κατάφερε η Ελλάδα να εξισορροπήσει και να αποτρέψει τον αντίπαλό της, την Τουρκία από τις επιδιώξεις και τις διεκδικητικές της θέσεις.

Το γενικό συμπέρασμα που διεξάγεται είναι πως πράγματι η δομή του διεθνούς συστήματος δημιουργεί για τα κράτη ένα εύρος επιλογών και αποφάσεων γενικά, και με αυτόν τον τρόπο θέτει ένα πλαίσιο

συμπεριφοράς, εκτός του οποίου τα κράτη υφίστανται συνέπειες. Ωστόσο, προφανώς όπως πολύ σωστά υποστηρίζεται στη θεωρία του Waltz για τον πολιτικό ρεαλισμό το πλαίσιο θέτει μεν τα όρια, αλλά σε καμία περίπτωση δεν δύναται να καθορίσει τον τρόπο υλοποίησης της διαμορφούμενης συμπεριφοράς. Οι συγκεκριμένες αποφάσεις, κινήσεις, ενέργειες, πολιτικές και εν τέλει η εκδήλωση κάθε συμπεριφοράς για κάθε περιστατικό καθορίζονται, επιλέγονται και λαμβάνονται από το υποσύστημα των ατόμων, των ομάδων και της γραφειοκρατίας κάθε κράτους. Ωστόσο, τα επιμέρους αυτά υποσυστήματα πολλές φορές πάσχουν από γνωστικούς περιορισμούς, οι οποίοι επηρεάζουν την ποιότητα των αποφάσεων, των επιλογών και εν τέλει της διαμορφούμενης συμπεριφοράς, η οποία δύναται να είναι από μια καλή συμπεριφορά, πολύ καλή, η καλύτερη και σε κάθε περίπτωση αποδεκτή και εντός του πλαισίου του διεθνούς συστήματος έως μια μη αποδεκτή συμπεριφορά και εκτός εξωτερικών ορίων αυτού με αναμενόμενες συνέπειες για το κράτος που την έχει επιλέξει.

10.3. Η συμβολή της θεωρίας του νεοκλασικού ρεαλισμού στην εξήγηση συμπεριφορών κατά τη διάρκεια κρίσεων εξωτερικής πολιτικής

Η ανάλυση των τριών περιπτώσεων κρίσεων με την Τουρκία επιλέχθηκε να γίνει με βάση τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού, καθώς κατά την προσωπική μου άποψη θεωρώ πως η θεωρία αυτή συνδυάζοντας τη γενική αναμενόμενη συμπεριφορά ενός κράτους που απορρέει από το διεθνές σύστημα με καθοριστικούς παράγοντες από το εσωτερικό του κράτους, καταφέρνει αφενός να δείξει εάν και πώς τα κράτη αντιλαμβάνονται τα κίνητρα ή/και τις πιέσεις της συμπεριφοράς που απορρέει από το διεθνές σύστημα, το βασικό δηλαδή σύστημα μέσα στο

οποίο τα κράτη βρίσκονται και λειτουργούν και αφετέρου να εξηγήσει ολοκληρωμένα και πληρέστερα τη διαμόρφωση της συγκεκριμένης συμπεριφοράς και των πολιτικών κάθε φορά. Προκειμένου όλα αυτά να γίνουν κατανοητά κρίνεται χρήσιμο να αναφερθεί, ξανά ίσως, το τι εξηγείται και τι δεν εξηγείται με τη θεωρία του νεορεαλισμού από τη μία και τι πετυχαίνει από την άλλη η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού, με δεδομένο ότι αυτή ξεκινά με τις βασικές προβλέψεις του νεορεαλισμού, από τις οποίες προκύπτει η αναμενόμενη από το διεθνές σύστημα γενική συμπεριφορά των κρατών και ενσωματώνει στη συνέχεια στην ανάλυσή της τις μεταβλητές από το επίπεδο του κράτους, ως παρεμβαλλόμενες μεταβλητές.

Σύμφωνα, με τον Waltz⁵⁰⁰ όπως ήδη έχει αναφερθεί,

«...το διεθνές σύστημα ορίζεται ως μία σύνθεση της δομής και των ενιαίων μονάδων, τα κράτη, από τα οποία αποτελείται και τα οποία διαδρούν μεταξύ τους. Εντός του συστήματος αυτού τα κράτη επιδιώκουν την επίτευξη των συμφερόντων τους, μόνα τους, από τη μία πλευρά και από την άλλη ακριβώς επειδή τα υπόλοιπα κράτη θεωρούνται εν δυνάμει απειλή, δεδομένης της ύπαρξης αναρχίας του συστήματος, επιδιώκουν αφενός την επιβίωσή τους εντός του συστήματος και αφετέρου τη μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους. Στη διαφορετική περίπτωση που τα κράτη δεν συμμορφώνονται με τη λογική της δομής αυτής, τιμωρούνται από το ίδιο το σύστημα».

Συνεπώς, σύμφωνα με το παραπάνω αναμένουμε ή αρχικά θα μπορούσε να ειπωθεί γνωρίζουμε το γενικό πλαίσιο συμπεριφοράς κάθε κράτους εντός του διεθνούς συστήματος. Τα κράτη, δηλαδή, θα συμπεριφερθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η επιβίωσή τους, να μεγιστοποιείται η ασφάλειά τους, να διαφυλάσσονται τα συμφέροντά τους και όλα αυτά με απώτερο στόχο να διατηρείται ή και να βελτιώνεται η θέση τους εντός του διεθνούς συστήματος. Ουσιαστικά το γενικό αυτό πλαίσιο συμπεριφοράς αφορά κίνητρα συμπεριφοράς ενός κράτους να συμπεριφερθεί με τρόπο ώστε να πετύχει τις βασικές του γενικές επιδιώξεις. Επίσης, στην περίπτωση που το κράτος δεν συμπεριφερθεί κατάλληλα

⁵⁰⁰ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979.

υφίσταται συνέπειες και ως εκ τούτου το γενικό πλαίσιο συμπεριφοράς ασκεί πιέσεις και περιορισμούς στα κράτη, τα οποία προφανώς δεν επιθυμούν να υποστούν αρνητικές επιπτώσεις από τη συμπεριφορά τους. Ωστόσο, και εδώ βρίσκεται το σημαντικό σημείο και η μεγάλη συμβολή της θεωρίας του νεοκλασικού ρεαλισμού, η θεωρία του νεορεαλισμού ενώ θέτει γενικές προβλέψεις σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά των κρατών σε κάθε λεπτομέρεια ή σε όλες τις περιπτώσεις και για αυτό μάλιστα αποτελεί θεωρία διεθνούς πολιτικής. Χαρακτηριστικά ο Waltz αναφέρει:

«..Μία θεωρία διεθνούς πολιτικής μπορεί να περιγράψει το εύρος των πιθανών αποτελεσμάτων των ενεργειών και των διαδράσεων των κρατών εντός του συστήματος και να δείξει πως το εύρος των προσδοκιών ποικίλει, καθώς το σύστημα αλλάζει. Μπορεί επίσης να μας πει τι πιέσεις ασκούνται και τι πιθανότητες τίθενται από συστήματα διαφορετικής δομής, **αλλά δεν μπορεί να μας πει πως και πόσο αποτελεσματικά θα ανταποκριθούν σε αυτές τις πιέσεις και τις πιθανότητες οι μονάδες του συστήματος...**»

Επίσης, αναφέρει ο Waltz, πως η θεωρία του νεορεαλισμού μας λέει πως αναμένεται να συμπεριφερθεί κάθε κράτος εντός του διεθνούς συστήματος μακροπρόθεσμα, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να προβλέψει τι θα κάνει ένα κράτος σε μια συγκεκριμένη κατάσταση σε μια δεδομένη χρονική στιγμή – “We cannot know what state X will do on Tuesday”⁵⁰¹.

Συνεπώς, αυτό που είναι σημαντικό να επισημανθεί και να τονισθεί ξανά είναι πως το σύστημα προσφέρει μεν τα κίνητρα ώστε να συμπεριφερθούν κατάλληλα τα κράτη, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να καθορίσει τη συμπεριφορά των κρατών. Ο Waltz αναφέρει συνεχώς πως η δομή του διεθνούς συστήματος προδιαθέτει και περιορίζει τα κράτη αλλά σε καμία περίπτωση δεν καθορίζει⁵⁰². Το σύστημα ενθαρρύνει τα κράτη να

⁵⁰¹ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company, 1979.

⁵⁰² Ibid. p. 65, 69, 72.

προβούν σε συγκεκριμένες ενέργειες, αλλά δεν είναι σίγουρο ότι αυτά θα πραγματοποιήσουν τις ενέργειες αυτές. Το σύστημα, δηλαδή, δεν είναι καθοριστικό ως προς τη συμπεριφορά των κρατών, υπό την έννοια ότι δεν κάνει αυτό τη δουλειά για λογαριασμό των κρατών⁵⁰³. Τα κράτη είναι υπεύθυνα να κινητοποιηθούν, ώστε να ανταποκριθούν στις απειλές και τις ευκαιρίες, καθώς και να αντιληφθούν αντικειμενικά τη θέση τους εντός του διεθνούς συστήματος, και όχι το σύστημα⁵⁰⁴.

Αντίστοιχα, ο Gideon Rose⁵⁰⁵ αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι πιέσεις του συστήματος και τα κίνητρα που αυτό προσφέρει μπορεί να διαμορφώσουν τα εξωτερικά όρια και τη γενική κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής του κράτους, χωρίς όμως να είναι τόσο ισχυρά ή ακριβή ώστε να καθορίζουν τις λεπτομέρειες της συμπεριφοράς του. Αντίστοιχα, σύμφωνα με τον Schweller⁵⁰⁶, εξαιτίας της δομής του συστήματος μπορεί να προβλεφθούν τα αποτελέσματα και οι συνέπειες των ενεργειών των κρατών αλλά όχι οι συγκεκριμένες ενέργειές τους, οι προθέσεις τους ή οι στόχοι της εξωτερικής τους πολιτικής την κάθε δεδομένη χρονική στιγμή. Ταυτόχρονα, οι εξωτερικές πιέσεις σε καμία περίπτωση δεν είναι τόσο έντονες που να οδηγούν τους δρώντες να αντιδρούν αυτόματα και δίχως καμία ελευθερία επιλογής⁵⁰⁷.

⁵⁰³ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, 1998, 51, No 1.

⁵⁰⁴ Brian Rathbun, *A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism*, Security Studies, 17:294-321, 2008 Taylor & Francis Group, LLC, p. 306.

⁵⁰⁵ Gideon Rose, *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, 1998 51, No 1, p.146.

⁵⁰⁶ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press, 2006, p.15.

⁵⁰⁷ Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration, Essays on International Politics*, The John Hopkins Press, 1962, p. 13.

Ως εκ τούτου και λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, για να γίνει κατανοητή και να εξηγηθεί η συγκεκριμένη συμπεριφορά και πολιτικές ενός κράτους σε συγκεκριμένα γεγονότα, όπως στις περιπτώσεις των τριών κρίσεων της χώρας μας με την Τουρκία, είναι άκρως απαραίτητη εκτός από την ανάλυση στο διεθνές επίπεδο και η μετάβαση και ανάλυση και εντός του επιπέδου του κράτους, όπως ακριβώς προβλέπεται από τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού. Από το μεν διεθνές επίπεδο αποκρυσταλλώνονται τα κίνητρα και οι περιορισμοί, τα οποία πιέζουν τα κράτη να συμπεριφερθούν προς μία συγκεκριμένη γενική κατεύθυνση και από το επίπεδο του κράτους προκύπτουν οι διαδικασίες διαμόρφωσης των συγκεκριμένων πολιτικών και το εάν αυτές ακολουθούν ή σε ορισμένες περιπτώσεις ενδεχομένως δεν ακολουθούν τις γενικές αυτές κατευθύνσεις που απορρέουν από το διεθνές σύστημα.

Η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού λοιπόν, δίνοντας έμφαση τόσο στο εξωτερικό ερέθισμα που κάθε κράτος δέχεται από το διεθνές σύστημα όσο και στις εσωτερικές εντός του κράτους διαδικασίες διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του, καταφέρνει να δώσει πλήρη εικόνα και δυνατές εξηγήσεις, αναφορικά με τη στάση και τις αποφάσεις των κρατών σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και καταστάσεις. Στην πραγματικότητα ο νεοκλασικός ρεαλισμός αυξάνει σημαντικά την επεξηγηματική ακρίβεια μέσω ακριβώς αυτού του πολυεπίπεδου πλαισίου του⁵⁰⁸. Ο νεοκλασικός ρεαλισμός ουσιαστικά, εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο τα κράτη ανταποκρίνονται στους συστημικούς περιορισμούς και όχι στα αποτελέσματά τους αλλά στις παραγόμενες εντός του κράτους πολιτικές εξαιτίας και των συστημικών αυτών περιορισμών⁵⁰⁹. Θα μπορούσε ωστόσο να ειπωθεί ότι ο νεοκλασικός ρεαλισμός εξηγεί το γιατί κράτη παρόμοια

⁵⁰⁸ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press, 2006, p.16.

⁵⁰⁹ Tudor Onea, *Book Review, Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, International Journal 2009, 853-855.

εντός του διεθνούς συστήματος ορισμένες φορές συμπεριφέρονται με διαφορετικό τρόπο⁵¹⁰.

Με αυτόν τον τρόπο η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού αποτελεί μια θεωρία διεθνούς πολιτικής, η οποία εξηγεί πολιτικά φαινόμενα, τα οποία αφορούν είτε τη λήψη απόφασης σε κρίση είτε την εξωτερική πολιτική είτε ακόμη την υψηλή στρατηγική μεμονωμένων κρατών, αναφορικά με συστημικά αποτελέσματα ή/και την εξέλιξη της δομής του διεθνούς συστήματος. Υπενθυμίζονται οι τρεις διαφορετικοί τύποι του νεοκλασικού ρεαλισμού, οι οποίοι εξηγούν διαφορετικά ζητήματα κάθε φορά, με τον Τύπο I να εξηγεί συμπεριφορές που παρεκκλίνουν από τον νεορεαλισμό, τον Τύπο II να εξηγεί αποτελέσματα εξωτερικής πολιτικής και τέλος με τον Τύπο III και συνδυάζοντας το διεθνές σύστημα, το οποίο όπως αναφέρθηκε έχει αιτιώδη σημασία (ανεξάρτητη μεταβλητή), με τους παράγοντες εσωτερικής πολιτικής να αποτελεί θεωρία διεθνούς πολιτικής και να μπορεί να εξηγεί την υψηλή στρατηγική των κρατών σε σχέση με τη δομή και εξέλιξη του διεθνούς συστήματος⁵¹¹. Πρόκειται λοιπόν για μία θεωρία, η οποία μπορεί να εξηγήσει βραχυχρόνιες πολιτικές αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής αλλά και μακροχρόνια ή μεσαίου χρόνου αποτελέσματα αλλά και αλλαγές του διεθνούς συστήματος. Άλλωστε, το κρίσιμο ερώτημα δεν είναι ποιοι περιορισμοί – παράγοντες επηρεάζουν περισσότερο κάθε φορά, οι προερχόμενοι από το διεθνές σύστημα ή από το επίπεδο του κράτους, αλλά το τι μπορούν τα κράτη να κάνουν όταν οι εσωτερικές πολιτικές διεργασίες και δομές καλούνται να ενσωματωθούν στη συστημική προσέγγιση⁵¹². Τα προερχόμενα από τη δομή του διεθνούς συστήματος κίνητρα σχηματίζουν

⁵¹⁰ Michael Foulon, *Neoclassical Realism: Challengers and Bringing Identities*, *International Studies Review*, 2015, 17, 635-661.

⁵¹¹ Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaffero, Steven E. Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, 2016, p.32.

⁵¹² Randall L. Schweller, *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press, 2006.

τα όρια της συμπεριφοράς των κρατών, αλλά επιπλέον παράγοντες είναι επίσης σημαντικοί⁵¹³.

Από την παραπάνω ανάλυση, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία για τον νεοκλασικό ρεαλισμό, αλλά έχοντας ταυτόχρονα στο πλαίσιο αυτής της μελέτης και την εμπειρία της ανάλυσης των συγκεκριμένων περιπτώσεων αντιμετώπισης κρίσεων, είναι φανερή η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της ύπαρξης της θεωρίας του νεοκλασικού ρεαλισμού, η οποία καλύπτει ένα σημαντικό κενό στο επίπεδο της εξήγησης και κατανόησης με τη δημιουργία της αναγκαίας συνέχειας, από τις γενικές προβλέψεις της θεωρίας του νεορεαλισμού μέχρι τη διαμόρφωση των συγκεκριμένων πολιτικών και συμπεριφορών από το κάθε κράτος. Το γεγονός αυτό κρίνεται ιδιαίτερος σημαντικό, καθώς με αυτόν τον τρόπο ανάλυσης υπάρχει ολοκληρωμένη εικόνα για τους παράγοντες διαμόρφωσης των πολιτικών και των συμπεριφορών κάθε κράτους στο σύνολό τους, οι οποίοι προφανώς και προέρχονται τόσο από το πεδίο του διεθνούς συστήματος όσο και από το ίδιο το κράτος. Πλέον, όχι αποσπασματικά αλλά με μια λογική σειρά και συνέχεια από το επίπεδο του διεθνούς συστήματος στο επίπεδο του κράτους αλλά και του ατόμου, κάθε ερευνητής μπορεί να κατανοήσει και να έχει μια σαφέστερη εικόνα για το πως αναμένεται τα κράτη να συμπεριφερθούν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Παρόλα αυτά επισημαίνεται και οφείλεται να αναφερθεί στο παρόν σημείο ότι η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού έχει δεχθεί έντονη κριτική, ακριβώς γιατί χρησιμοποιεί στο παράδειγμά της τις παρεμβαλλόμενες μεταβλητές από το επίπεδο του κράτους, με τους επικριτές της να υποστηρίζουν ότι αυτή η επιλογή έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το παράδειγμα του νεορεαλισμού, ο οποίος δεν στοχεύει σε καμία περίπτωση

⁵¹³ Randall L. Schweller, *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press, 2006.

να εξηγήσει τις συγκεκριμένες ενέργειες ενός κράτους σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, σε μία δεδομένη χρονική στιγμή, αλλά ούτε επίσης να εξηγήσει το γιατί ένα κράτος έλαβε μια μη αναμενόμενη από το παράδειγμα απόφαση. Έντονη κριτική έχει ασκηθεί και σε φιλοσοφικό επίπεδο με ορισμένους να υποστηρίζουν ότι ο νεοκλασικός ρεαλισμός παρουσιάζει επιστημονική έλλειψη συνάφειας ευρισκόμενος κάπου ανάμεσα στον ορθολογισμό και στον κονστρουκτιβισμό.

Αναλυτικές απαντήσεις για όλα τα παραπάνω ζητήματα δίνονται από τους Ripsman, Taliaferro και Lobell στο βιβλίο τους, ωστόσο, σύμφωνα με την προσωπική μου άποψη αναφορικά με τον τρόπο ανάλυσης και εξέτασης που ακολουθεί ο νεοκλασικός ρεαλισμός με την ενσωμάτωση των παρεμβαλλόμενων μεταβλητών και έχοντας φτάσει στο τέλος αυτής της έρευνας, θεωρώ ότι δεν τίθεται κανένα ζήτημα επιστημολογικής έλλειψης συνάφειας αλλά ούτε και ευθείας αντίθεσης από τη θεωρία του νεορεαλισμού. Απεναντίας, η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού αποτέλεσε κατά την προσωπική άποψη το «επόμενο και αναγκαίο βήμα» στο πεδίο της ανάλυσης μέσω της διαδικασίας σύνθεσης και του επιτυχούς συνδυασμού των σημαντικών προϋπαρχουσών θεωρητικών προσεγγίσεων που πρόκρινε. Άλλωστε, κάθε επιστημονικό παράδειγμα οφείλει και πρέπει να αντιμετωπίζει τα ζητήματα ανοιχτά και όχι περιοριστικά αρκεί βέβαια οι μεθοδολογικές επιλογές να γίνονται με τέτοιο τρόπο, ο οποίος να εξυπηρετεί και να εκφράζει με συνέπεια την ξεχωριστή λογική κάθε προσέγγισης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adorno T.W. (1950) *The Authoritarian Personality*, Harper and Row.

Aldag Ramon J. (2004) Sally Riggs Fuller, *Groupthink*, Encyclopedia Of Applied Psychology, Volume 2, Elsevier Inc, p.144.

Aldag Ramon L. & Fuller Sally Riggs (1993) *Beyond Fiasco: A Reappraisal of the Groupthink Phenomenon and a New Model of Group Decision Processes*, Psychological Bulletin, Vol. 113, No 3, pp. 533-552.

Allison Graham (1971) *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little, Brown & Company, Boston.

Allison Graham & Philip Zelikow (2006) *Η κρίση της Κούβας, Η ουσία της απόφασης*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Assmussen Jan (2008) *Diplomacy and Conflict during the 1974 crisis, Cyprus at war*, IB Tauris, New York.

Barnard (1938) *The Functions of the Executive*, Harvard University Press.

Bassegy Michael (1999) *Case Study Research in Educational Settings*, Open University Press, Buckingham.

Blanchet Alain – Trognon Alain (1997) *Ψυχολογία Ομάδων, Θεωρητικές προσεγγίσεις και εφαρμογές των ομαδικών μοντέλων*, Εκδόσεις Σαββάλας.

Boin Arien, Hurt Paul't, Stern Eric, Sundelius Bengt (2005) *The Politics of Crisis Management, Public Leadership under Pressure*, Cambridge University Press.

Brecher Michael (1960) *Decisions in Crisis, Israel, 1967 and 1973*, University of California Press.

Bueno de Mesquita Bruce (1981) *Risk, Power Distribution and the Likelihood of War*, *International Studies Quarterly* 25, No4, pp.542-546.

Cashman Greg (2014) *What Causes War, An Introduction to Theories of International Conflict*, 2nd Edition, Rowman & Littlefield.

Chariri Anis (1999) *Cognitive Limitations and Decision Making*, *Journal Business Strategy*, Vol. 3/TAHUN II, pp 21-28.

Denzin & Lincoln (2005) *Handbook of Qualitative Research*, 3rd Edition, Thousand Oaks,CA: Sage.

Dimitrakis Panagiotis (2007) *Greek Military Intelligence and the Turkish Threat during the 1987 Aegean Crisis*, *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 25, No.1. pp. 99-127.

Dougerthy E., Platzgraff J (1981) *Contending Theories of International Relations*, Harper & Row, 2nd edition.

Durbin Brent (2007) *Bureaucratic Politics Approach: Additional Information*, in *Encyclopedia of Governance*, ed. Mark Bevir, Sage Publications.

Etheredge Loyd (1978) *Personality Effects on American Foreign Policy, 1898-1968*, *American Political Science Review*, Vol. 72, pp. 434-51.

Fielder P.C. (1968) *The Pattern of Superpowers Crises*, International Relations Vol. 3 No.7.

Foulon Michael (2015) *Neoclassical Realism: Challengers and Bringing Identities*, International Studies Review, Vol.17, pp. 635-661.

Fouskas Vasilios (2005) *Uncomfortable Questions: Cyprus, October 1973-August 1974*, Contemporary European History, Vol.14, No. 1. pp. 45-63.

George A. and Bennett A. (2004) *Case Study and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press.

George L. Alexander (1991) *Avoiding War, Problems of Crisis Management*, Westview Press.

George L. Alexander (1997) *From Groupthinking to Contextual Analysis of Policy Making Groups*, Vol. 35.

Gilpin Dawn, Murfhy Priscilla (2008) *Crisis Management in a Complex World*, Oxford University Press.

Gladwell Malcolm (2005) *Blink: The Power of Thinking Without Thinking*, New York: Little Brown.

Golub Andrew Lang (1997) *Decision Analysis. An integrated approach*, John Wiley and Sons, Inc.

Grawitz, Brimo, Jahoda (1996) *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Γενική Εποπτεία Βασίλης Φίλιας, Εθνικό Κέντρο

Κοινωνικών Ερευνών, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Εκδόσεις Gutenberg.

Gvalia Giorgi, Lebanidze Bidzina and Siroky David (2019) *Neoclassical Realism and Small States: Systemic Constraints and Domestic Filters in Georgia's Foreign Policy*, East European Politics, Vol. 35, No 1, pp. 21-51.

Hallgren Markus (2010) *Groupthink in Temporary Organizations*, International Business of Managing Projects in Business, Vol. 3, No1, pp. 94-110.

Halperin Morton (1974) *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, Brookings Instituton.

Halperin Morton and Kartner Arnold (1973) eds, *Readings in American Foreign Policy*, Boston, Little Brown.

Hart Paul (1998) *Preventing Groupthink Revisited: Evaluating and Reforming Groups in Government*, Organizational Behavior and Human Decision Processes, Vol. 73, pp.306-326.

Hayes N. (1997) *Doing Qualitative Research in Education Settings*, New York University Press.

Hermann Charles F. (1963) *Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations*, Administrative Science Quarterly, pp. 61-82.

Hermann Charles F. (1972) *International Crises: Insights from Behavioral Research*, New York: The Free Press.

Hermann G. Margaret (2001) *How Decisions Units Shape Foreign Policy, A Theoretical Framework*, International Studies Association.

Hermann G. Margaret (1987) *Assesing the Foreign Policy Role Orientations of Sub Saharan African Leaders, in Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Duke University Press.

Hogarth R. M. (1980) *Judgment and Choice the Psychology of Decision*, New York John Wiley & Sons.

Holsti R. Ole (1976) *Foreign Policy Decision Making Viewed Psychologically*, American Behavioral Scientist, Vol. 20, No1, p.122.

Holsti R. Ole (1989) *Crisis Decision Making*,

Hudson Valerie (2017) *Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής, Από την Εμπειρία στη Θεωρία*, Εκδόσεις Πεδίο.

Janis Irving (1959) *Decisional Conflicts: A Theoretical Analysis*, Journal of Conflict Resolution III.

Janis Irving (1982) *Groupthink*, Boston Houghton Mifflin.

Janis Irving (1983) *Groupthink, Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Houghton Mifflin Company Boston, Second Edition.

Janis Irving (1989) *Crucial Decisions: Leadership in Policymaking and Crisis Management*, New York Free Press.

Janis Irving & Mann Leon (1977) *Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice, and Commitment*, New York Free Press.

Jensen Loyd (1982) *Explaining Foreign Policy*, Englewood Cliffs, Prentice Hall.

Jervis Robert (1970) *The Logic of Images in International Relations*, Princeton University Press.

Jervis Robert (1976) *Hypothesis on Misperception*, *World Politics* 20, 1968, p. 454-479 and *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press.

Jervis Robert (1976) *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press.

Jervis Robert (2006) *Understanding Beliefs*, *Political Psychology*, Vol. 27(5), pp. 641-663.

Jones Christopher M. (2017) *Bureaucratic Politics and Organizational Process Models*, College of Liberal Arts and Sciences, Brandley University, Oxford University Press.

Kaarbo Juliet and Gruenfeld Deborah (1998) *The Social Psychology of Inter-and Intragroup Conflict in Governmental Politics*, *Mershon International Studies Review*, Vol 42, No2, pp. 226-33.

Keohane Robert O. *Beyond Dichotomy: Conversations Between International Relations and Feminist Theory*, *International Studies Quarterly*, Volume 42, No 1, pp.193-197.

Kissinger Henry, *Bureaucracy and Policymaking: The effects of insiders and outsiders on the policy process.*

William R. Kintner William R. and Schwarz David C. "A study on Crisis Management", Philadelphia: University of Pennsylvania Foreign Policy Research.

Kozlowski S. W. J. & Ford J.K. (1991) *Rater Information Acquisition Processes: Tracing the Effect of Prior Knowledge, Performance Level, Search Constraint and Memory Demand*, Organizational Behavior and Human Decision Processes, Vol. 49, pp.282-301.

Larson Deborah Welch (1985) *Origins of Containment: A Psychological Explanation*, Princeton University Press, 1985.

Lebow Richard Ned (1981) *Between Peace and War, The Nature of International Crisis*, John Hopkins University Press.

Little Daniel (2012) *Φιλοσοφία των Κοινωνικών Επιστημών, Είδη Κοινωνικής Εξήγησης*, Εκδόσεις Οκτώ.

Mallinckrodt Alexander (2018) *Realism and State Behavior*, Eton College Politics Department.

March James (1994) *A primer on Decision Making: How Decisions Happen*, New York: Free Press.

March James & Simon Herbert (1993) *Organizations*, Cambridge, Blackwell Publishes.

March James G. & Simon Herbert A. (1958) *Organizations*, New York: Wiley, 1958, C.I.

Martin L. (1967) "*Crisis Management*", paper presented to the Political Studies Association Conference.

Mason Jeniffer (2009) *Η Διεξαγωγή της Ποιοτικής Έρευνας*, Εκδόσεις Πεδίο.

Maass Matthias (2009) *The Elusive Definition of the Small State*, International Politics, Palgrave Macmillan, Vol. 46, No1, pp. 65-83.

Mearsheimer J. John (2001) *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton.

Miles Rufus E. (1978) *The Origin and the Meaning of Miles' Law*, Public Administrative Review, Vol. 38, pp.399-403.

Moorhead Gregory (1982) *Groupthink: Hypothesis in Need of Testing*, Group & Organization Studies, Vol. 7, No 4, pp. 429-444.

Ned Lebow Richard (1981) *Between Peace and War, The Nature of International Crisis*, The John Hopkins International Press.

Onea Tudor (2009) *Book Review, Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, International Journal, pp 853-855.

Parker Ian (1995) *Qualitative Research*, Psychology Review, Vol:2, No2, pp.13-15.

Peterson Randall, Owens Pamela, Tetlock Philip, Fan Elliot, Martorana Paul (1998) *Group Dynamics in Top Management Teams: Groupthink, Vigilance, and Alternative*

Models of Organizational Failure and Success, Organizational Behavior and Human Decision Process, Vol. 73, pp.272-305.

Platias G. Athanassios (1986) *High Politics in Small Countries: An inquiry into the security policies of Greece, Israel and Sweden*, Cornell University.

Raftopoulos Evangelos (1997) *The crisis over the Imia Rocks and the Aegean Sea Regime: International Law as a language of common interest*, The International Journal of Maritime and Coastal Law, Vol. 12, No. 4, pp.427-446.

Rapport Aaron (2017) *Cognitive Approaches to Foreign Policy Analysis*, Department of Politics and International Studies, University of Cambridge.

Rathbun Brian (2008) *A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism*, Security Studies, 17:294-321, Taylor & Francis Group, LLC, p. 306.

Rieskamp J. & Hoffrage U. (2008) *Inferences Under Time Pressure: How Opportunity Costs Affect Strategy Selection*, Acta Psychological, Vol. 127(2), pp.258-276.

Ripsman Norrin M., Taliaffero Jeffrey W., Lobell Steven E. (2016) *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press.

Ripsman M. Norrin, Taliaffero M. Jeffrey, Lobell E. Steven (2009) *Neoclassical Realism, The State and Foreign Policy*, Cambridge University Press.

Robinson James A. (1968) *Crises*, International Encyclopedia of the Social Sciences, New York: Macmillan and the Free Press, 3:510-513.

Rokeach Milton (1954) *The Nature and Meaning of Dogmatism*, Psychological Review 61:200.

Rokeach Milton (1960) *The Open and Closed Mind*, New York, Basic Books.

Rose Gideon (1998) *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*, World Politics, Vol.51, No 1.

Ruggie John Gerard (1983) *Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis*, World Politics, Vol. 35, No. 2, Cambridge University Press.

Schelling Thomas C. (1996) *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press.

Schelling Thomas C. (1996) *Arms and Influence*, Yale University Press.

Schweller L. Randall (2006) *Unanswered Threats, Political Constraints on The Balance of Power*, Princeton University Press.

Schweller Randall L. (2016) *The Balance of Power in World Politics*, Oxford Research Encyclopedia, Politics, Oxford University Press.

Shepard Graham (1988) *Personality Effects on American Foreign Policy, 1969-1984: A Second Test of Interpersonal Generalization Theory*, International Studies Quarterly 32, no1, pp. 91-23.

Simon Herbert A. (1947) *Administrative Behavior*, New York, Macmillan.

Singer David (1961) *The International System Theoretical Essays*, World Politics, Cambridge University Press, Vol. 14, No.1, pp 77-92.

Smith Keith (2019) *Recollecting a Lost Dialogue: Structural Realism meets Neoclassical Realism*, *International Relations*, Vol. 33, No 3, pp.494-513.

Smith Nicholas Ross (2018) *Can Neoclassical Realism Become a Genuine Theory of International Relations*, *Southern Political Science Association, Journal of Politics*, Volume 80, No 2, p.742.

Snyder Glenn Herald, Diesing Paul (1997) *Conflict Among Nations, Bargaining, Decision Making and System Structure in International Crises*, Princeton Legacy Library.

Snyder Glenn, *Crisis Bargaining*.

Sterling Jennifer – Folker (1997) *Realist Environment, Liberal Process, and Domestic – Level Variables*, *International Studies Quarterly*, Wiley, Vol. 41, No 1.

Strati Anastasia (1996) *Postscript:Tension in the Aegean – The Imia Incident*, *Leiden Journal of International Law*, Vol.9, No.1 pp. 122-129.

Strauss A. & Corbin J. (1990) *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, Newbury Park, CA: Sage.

Tang Shiping (2009) *Taking Stock of Neoclassical Realism*, *International Studies Review*, Vol. 11, pp. 799-803.

Tetlock Philip E., Husbands Jo L., Jervis Robert, Stern Paul C., Tilly Charles, (1989) *Behavior Society and Nuclear War*, Volume One, Oxford University Press.

Tversky A. & Kahneman A. (1974) *Judgement Under Heuristic: Heuristic and Biases*, Sciences, Vol. 185, 1974, pp.39-61.

Twelfth S. H. (1970) Bailey Conference.

Van Evera Stephen *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press, Γ Έκδοση.

Van Evera Stephen (1997), *Guide to Methods For Students of Political Sciences*, Cornell University Press.

Verba Sidney & Knorr Klaus Eugen (1961), *The International System: Theoretical Essays*, Princeton University Press.

Vinha Luis (2013) *Group – Sharing, Not Groupthink: Understanding Foreign Policy Decision – Making through a Social Sharedness Approach*, Portuguese Journal of Political Science and International Relations, No11, pp.31-53.

Walt Stephen M. (1987) *The Origins of Alliances*, Cornell University Press.

Waltz Kenneth (1979) *Theory of International Politics*, University of California, Berkeley, Addison – Wesley Publishing Company.

Waltz Kenneth (1999) *Man, The State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press.

Waltz Kenneth (2000) *Structural Realism after the Cold War*, International Security, Vol.25, No. 1 pp.5-41.

Webster Charles (1961) *The Art and Practice of Diplomacy*, London Chatto and Windus.

Wilensky Harold (1967) *Organizational Intelligence: Knowledge and Policy in Government and Industry*, New York Basic Books.

Williams Phil, (1976) *Crisis Management, Confrontation and Diplomacy in the Nuclear War*, Jhon Wiley & Sons New York.

Winter David G. (2013) *Personality Profiles of Political Elites*, The Oxford Handbook of Political Psychology, 2nd edition.

Wolfers Arnold (1962) *Discord and Collaboration, Essays on International Politics*, The John Hopkins Press.

Yarhi-Milo K. (2014) *Knowing the Adversary: Leaders, Intelligence, and Assessment of Intentions in International Relations*, Princeton University Press.

Yarhi Milo K (2014) *Knowing the Adversary: Leaders, Intelligence and Assessment of Intentions in International Relations*, Princeton University Press.

Yin Robert (2009) *Case Study Research: Design and Methods*, Sage Publications, California.

Young Oran R (1970) *The Intellectual Bases of Conflict Management*.

Young W. John (2009) *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis by Jan Asmussen, Reviews and Short Notices*, The Historical Association and Blackwell Publishing.

Βλάχσης Σάββας (2004) *Ο απόρρητος Αττίλας*, Εκδόσεις Δούρειος Ίππος.

Βουλή των Ελλήνων-Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας (2018) *Φάκελος Κύπρου, Τόμος Α΄Τα Πορίσματα*.

Ίσαρη Φιλία, Πουρκός Μάριος (2015), *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα.

Καψής Γιάννης (1990) *Απόρρητος Φάκελος, οι 3 μέρες του Μάρτη*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Α. Λιβάνη.

Κρανιδιώτης Νίκος (2008) *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, Εκδόσεις Εστία.

Κουνινιώτης Γ. Νικόλαος (2012) *Επτά μήνες για το πραξικόπημα και την εισβολή, Υπουργείο Εξωτερικών: Αγώνες και αγωνίες τις τραγικές εκείνες ημέρες*, Εκδόσεις Ποταμός.

Κουρής Νίκος (1997) *Ελλάδα Τουρκία, Ο πεντηκονταετής πόλεμος*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Α. Λιβάνη.

Κουσκουβέλης Ηλίας (1997) *Λήψη αποφάσεων, κρίση, διαπραγμάτευση: Θεωρία και πράξη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Κώνστας Δημήτρης, Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος (2002), *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Σιδέρης.

Λυμπέρης Χρήστος (2009) *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Α΄ Αναθεωρημένη Έκδοση.

Λυμπέρης Χρήστος (2014) *Οψόμεθα την αλήθεια καθώς εστί 1994-1996*, Εκδόσεις Ποιότητα.

Μαγγόπουλος Γιώργος (2014) *Η μελέτη περίπτωσης ως ερευνητική στρατηγική στην αξιολόγηση προγραμμάτων: Θεωρητικοί προβληματισμοί*, Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τόμος ΙΣΤ', τεύχος 64.

Μαρδάς Κώστας (2019) *Προ Ύμια Πολέμου – Οι ελληνοτουρκικές κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα (1955-2018)*, Εκδόσεις Σιδέρης.

Νάστος Παναγιώτης (2017) *Η Κυπριακή τραγωδία και ο σκοτεινός ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Μένανδρος.

Πεπονής Αναστάσιος (2008) *Για το ζήτημα του Αιγαίου – Τα πετρέλαια, ο Μάρτης του 1987, οι συνοριακές διαφορές, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ενεργειακή γέφυρα*, Εκδόσεις Λιβάνη.

Πάγκαλος Θεόδωρος (2020) *Ύμια, S 300, Οτσαλάν, Παλεύοντας για την ειρήνη*, Εκδόσεις Economiα, Εκδόσεις Κέρκυρα.

Πλατιάς Αθανάσιος, Ήφαιστος Παναγιώτης (1992) *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Σέργης Γεώργιος (1999) *Η μάχη της Κύπρου Ιούλιος-Αύγουστος 1974, Η ανατομία της τραγωδίας*, Εκδόσεις Αφοί Βλάσση.

Σημίτης Κώστας (2005) *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004*, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ.

Συρίγος Άγγελος (2018) *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη.

Χιλ Κρίστοφερ (2018) *Η Εξωτερική Πολιτική τον 21^ο Αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Προοπτικές.

Ψυχάρης Στάυρος (1975) *Τα παρασκήνια της αλλαγής*, Εκδόσεις Αθήνα.

Διάφορες Πηγές

George Mason University, *The Writing Center*, writingcenter.gmu.edu

Αφιέρωμα: Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο,
<https://www.sansimera.gr/articles/649>

Εφημερίδα το ΒΗΜΑ: *Τα Παρασκήνια του Πρήνου*, 22 Φεβρουαρίου 1987.

Υπουργείο Εξωτερικών (2018) *Ελληνοτουρκική Διαφορά ως προς την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας*, Ειδικότερα Κείμενα, www.mfa.gr

Ανδρέας Παπανδρέου (1987) *Ομιλία στο Υπουργικό Συμβούλιο*.

New York Times (1987) *Greek and Turks Ease Aegean Crisis*.

Εφημερίδα Έθνος (2017) *1987: Όταν η Ελλάδα πήγαινε για πόλεμο*.

reutersagency.co

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Meibauer Gustav (2019) *Interests, ideas and the study of state behavior in neoclassical realism*, Review of International Studies, London School of Economics and Political Science, Vol. 46, No.1 pp.20-36.

Meibauer Gustav, Desmaele Linde, Onea Tudor, Kitchen Nicholas, Foulon Michael, Reichwein Alexander, Sterling Folker Jennifer (2020) *Forym: Rethinking Neoclassical Realism at Theory's End*, International Studies Review, Oxford University Press. Vol. 0, pp. 1-28.

Quinn Adam (2013) *Kenneth Waltz, Adam Smith and the Limits of Science: Hard Choices for Neoclassical Realism*, International Politics, Macmillan Publishers, Vol.50, No.2 pp.159-182.

Narizny Kevin (2017) *On Systemic Paradims and Domestic Politics, A critique of the newest realism*, International Security, President and Fellows of Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology, Vol. 42, No. 2 pp.155-190.

Roth Ariel Ilan (2006) *A bold move forward for neoclassical realism*, International Studies Review, Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power, by Randall Schweller, Blackwell Publishing, Vol. 8, pp.486-488.

Brown Chris (2009) *Review of Books, Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy, by Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro*, Cambridge University Press.

Day Frank (2012) *Review of Books, Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy, by Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro*, Cambridge University Press, pp. 322.

Barkin Samuel (2010) *Review of Books, Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*, by Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, Jeffrey W. Taliaferro, Cambridge University Press, pp. 322.

Onea Tudor (2012) *Putting the Classical in Neoclassical Realism: Neoclassical Realist Theories and US Expansion in the Post Cold War*, *International Relations*, Vol. 26, No.2, pp. 139-164.

Dimitrakis Panagiotis (2008) *Intelligence for Crisis Management: The case of the January 1996, Greek Turkish Crisis*, *European Security*, Routledge, Vol.17, No.4, pp. 455-493.

Dimitrakis Panagiotis (2007) *Greek Military Intelligence and the Turkish Threat during the 1987 Aegean Crisis*, *Journal of Modern Greek Studies*, Vol.25, No. 1, pp.99-127.

Morin Jean Frederic & Paquin Jonathan (2018) *Foreign Policy Analysis, A Toolbox*, Palgrave Macmillan.

Athanassopoulou Ekavi (1997) *Blessing in Disguise? The Imia crisis and Turkish Greek Relations*, Routledge, *Mediterranean Politics*, Vol.2, No.3, pp. 76-101.

Bayar Murat and Kotelis Andreas (2014) *Democratic Peace or Hegemonic Stability? The Imia Kardak Case*, *Turkish Studies*, Vol.15, No.2, pp. 242-257.

Hickok Michael Robert (2007) *The Imia Kardak affair, 1955-1996: A case of inadvertent conflict*, *European Security*, Vol. 7, No.4, pp.118-136.

Bacheli Tozun (2014) *Cyprus 1974: Turkey's Military Success Followed by Political Stalemate*, *Mediterranean Affairs*, Vol.25, No.1, pp.7-21.

Nome Martin Austvoll (2013) *When do commitment problems not cause war? Turkey and Cyprus, 1964 versus 1974*, International Area Studies Review, Vol, 16, No.1, pp.50-73.

Danopoulos Constantine (2011) Book Review of Pyrros G. James (2011) *The Cyprus File: Washington DC: A diary of the Cyprus Crisis in the summer of 1974*, Pella Publishing Company, Mediterranean Affairs, Vol. 22, No.2, pp. 84-88.

Pedi Revecca (2018) *Realism and Small State Studies: Not as strange bedfellows as you think*, International and European Studies, 12th Pan European Conference on International Relations, Prague.

Mansbach W. Richard, Taylor L. Kirsten (2008) *Introduction to Global Politics*, Second Edition, Routledge, London and New York.

Morganthau J. Hans (1948) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, MCGRAW-HILL.

Hermann Margaret (1997) *In Conclusion: The Multiple Pay-Offs of Crisis Simulations*, Blackwell Publishers, Vol.5, No.4, pp.241-243.

Gallhofer N. Irmtraud, Saris E. Willem & Voogt Robert (1994) *From Individual Preferences to Group Decisions in Foreign Policy Decision Making: The Dutch Council of Ministers*, European Journal of Political Research, Vol.25, pp.151-170.

Driskell E. James and Salas Eduardo (1991) *Group Decision Making Under Stress*, Journal of Applied Psychology, Vol.76, No.3, pp.473-478.

Partowazar Baharak, Jawan A. Jayum, Soltani Fakhreddin (2014) *Decision Making in Foreign Policy*, Pensee Journal, Vol.76, No.4, pp.344-353.

Anjana (2020) *Determinants of Foreign Policy Decision Making*, International Research Journal of Management Sociology and Humanity (IRJMSH), Vol.11, No.2, pp.192-199.

Jackson Robert & Sorensen George (2013) *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Fifth Edition, Oxford University Press.

Freyberg Annette, Harrison Ewan, James Patrick (2009) *Rethinking Realism in International Relations*, The John Hopkins University Press.

Plochy Serhii (2021) *Nuclear Folly, A History of the Cuban Missile Crisis*, W. W. Norton & Company.

Anthony Downs (1954) *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Row, New York.

Arthur Stein (1982) *Coordination and Collaboration: regimes in an anarchic world*, International Organization 36, 2.

Avinash Dixit, Barry Nalebuff (1999) *The art of strategy, a game theory guide to success in business and life*, W.W. Norton & Company, New York 2008, Ελληνική Έκδοση, Πώς να σκέφτεστε στρατηγικά, η εφαρμογή της στρατηγικής στην πολιτική, στις επιχειρήσεις και στην καθημερινή ζωή, Εκδόσεις Καστανιώτη.

Bruce Bueno de Mesquita (2011) *Το παιχνίδι της πρόβλεψης, πως θα διαμορφώσουμε και θα προβλέψουμε το μέλλον εφαρμόζοντας τη λογική του ιδιοτελούς συμφέροντος*, Εκδόσεις Ποιότητα.

Christian Jarrett (2011) *50 Ψυχολογικές Θεωρίες που επηρέασαν την Ανθρωπότητα*, Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Dan Ariely (2008) *Προβλέψιμα Παράλογοι, Οι κρυμμένες δυνάμεις που διαμορφώνουν τις αποφάσεις μας*, Εκδόσεις Ενάλιος.

Daniel Kahneman (2011) *Σκέψη, αργή και γρήγορη, Συμπεριφορικοί οικονομικοί μηχανισμοί λήψης αποφάσεων, γνωσιακή επιστήμη*, Εκδόσεις Κάτοπρος.

David Lake & Robert Powell (1999) *Strategic choice and international relations*, Princeton University Press.

David Mc Adams (2014) *Game Change, Game Theory and the Art of Transforming Strategic Situations*, W.W. Norton and Company.

J.D. Singer (1963) *Inter Nation influence: A formal model*, American Political Science Review, LXII.

Jean Maisonneuve (2001) *Εισαγωγή στην Ψυχοκοινωνιολογία*.

John Harsanyi (1965) *Game Theory and the analysis of international conflict*, στο The Australian Journal of Politics and History, XI.

Jonathan Baron (2008) *Thinking and Deciding*, Cambridge Fourth Edition.

K. Binmore (2007) *Game Theory: A very short introduction*, Oxford University Press, New York.

Keith E. Stanovich (2010) *Decision Making and Rationality in the Modern World*, Oxford University Press.

M. Allingham (2002) *Choice Theory: A very short introduction*, Oxford University Press.

Marc Gerstein (2008) *Flirting with Disaster, why accidents are rarely accidental*, Union Square Press.

Martin Osborne (2010) *An introduction to game theory*, Oxford University Press, 2004, Ελληνική Έκδοση, Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Max H. Bazerman & Michael D. Watkins (2008) *Predictable Surprises, The disasters you should have seen coming and how to prevent them*, Harvard Business Press.

Morgan (1975) *Memories and Approaches to International Politics, What are We to Think*, Second Edition.

Rappoport (1960) *Fights, Games and Debates*, The University of Michigan Press, Ann Arbor.

R. Axelrod (1984) *The evolution of cooperation*, New York Basic Books.

R. Hastie and R. Dawes (1994) *Rational Choice in an Uncertain World: The Psychology of Judgement and Decision Making*, Thousand Oaks, CA Sage Publications.

Ramon J. Aldag, Sally Riggs Fuller (2004) *Groupthink*, Encyclopedia Of Applied Psychology, Volume 2, Elsevier Inc.

Robbert Gibbons (2009) *Εισαγωγή στη θεωρία παιγνίων*, Εκδόσεις Gutenberg.

Robert Powell (1999) *In the Shadow of Power, States and Strategies in International Politics*, Princeton University Press.

Sigmund Freud (2014) *Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του Εγώ*, Εκδόσεις Πλέθρον.

Thomas Hobbes (2003) *Περί της φύσης του ανθρώπου*, Εκδόσεις Printa.

William Doise (2009) *Η εξήγηση στην Κοινωνική Ψυχολογία*, Εκδόσεις ΠΕΔΙΟ.

Αθανάσιος Πλατιάς (1995) *Το Νέο Διεθνές Σύστημα, Ρεαλιστική Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Θάνος Βερέμης (1999) *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων 1453-1998*, Εκδόσεις Σιδέρη.

Κ. Κοτταρίδη, Γρηγόρης Σιουρούνης (2002) *Επιστημονική Επιμέλεια στο Θεωρία Παιγνίων: Αφιέρωμα στον John Nash, οι εργασίες του στη θεωρία παιγνίων και οι επαναστατικές εφαρμογές του στις κοινωνικές και φυσικές επιστήμες*, Εκδόσεις Ευρασία.

Κώστας Δημητρόπουλος (2010) *Λήψη Αποφάσεων υπό το καθεστώς αβεβαιότητας*, Εκδόσεις Λαγουδέρα.

Λεωνίδα Χυτήρης (2001) *Οργανωσιακή Συμπεριφορά, Η ανθρώπινη συμπεριφορά σε οργανώσεις και επιχειρήσεις*, Interbooks.

Μαρία Σακαλάκη (2008) *Επικοινωνία, Συνεργασία, Πληροφορία, Όψεις της έρευνας και διακυβεύματα για τις κοινωνίες της γνώσης*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Νικόλαος Γεωργόπουλος (2006) *Στρατηγικό Μάνατζμεντ*, Εκδόσεις Μπένου.

Πάρις Βαρβαρούσης (1998) *Στρατηγική των Παιγνίων, Συνεργασία και Σύγκρουση στις Διεθνείς Σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης (1997) *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια, Η Οπτική του Τύπου*, Εκδόσεις Σιδέρης.